J. COMERMA, Pvre.

HISTÒRIA DE LA LITERATURA CATALANA

BARCELONA

This book is due at the LOUIS R. WILSON LIBRARY on the last date stamped under "Date Due." If not on hold it may be renewed by bringing it to the library.

DATE DUE	RET.	DATE DUE	RET.
OCT 1 3 1980	OCT 14 '80		
JAN 8 1981	DEC 11 '80		
AUG 2 9 1982	AUG 7 '82		
AUG 3 1 1983	AUG 27 '82		
NOV 0 1 1990			
	OCT 22 '91		
FEB 0 1 2000	NOV 1 7 1999		
NOV 0 4 2007			
NOV 2 6 2007			

Form No. 513

HISTÒRIA DE LA LITERATURA CATALANA

JOSEP (COMERMA VILANOVA,) PVRE.

HISTÒRIA
DE LA
LITERATURA
CATALANA

EDITORIAL POLÍGLOTA

BARCELONA

ATENES A. G.—Provença, 157; Barcelona.

PERSPECTIVA GENERAL DE LES LLETRES CATALANES

La Història de la Literatura catalana es descompon en cinc èpoques, en la forma següent:

I. *NAIXEMENT.* — Des de l'origen fins al primer trobador català de nom conegut i data certa, Berenguer de Palol (a. 1150). Segles IXè, Xè, XIè i part del XIIè.

II. *CREIXENÇA.* — Des de Berenguer de Palol fins a Jaume I *el Conquistador* (a. 1250). Mig segle XIIè i mig XIIIè.

III. *PLENITUD.* — Des del *Conquistador* fins al regnat de Ferran *el Catòlic* (a. 1500). Mig segle XIIIè i tot el XIVè i XVè.

IV. *DECADÈNCIA.* — Des de Ferran *el Catòlic* fins a l'oda de l'Aribau (a. 1833). Segles XVIè, XVIIè i XVIIIè.

V. *RENAIXEMENT.* — Des de l'Aribau fins als nostres dies. Segles XIXè i XXè.

NIHIL OBSTAT
El Censor,
Josep M.ª Llovera

Barcelona, 6 de setembre de 1923.

IMPRIMEIXI'S
El Vicari General,

Francisco de P. Parés

Per manament de Sa Sria.
Llic. Salvador Carreras, Pvre.
Sri. Canc.

INDEX D'AUTORS

ÍNDEX D AUTORS

A

B

C.

G

H

P

S

T

U

V

ÈPOCA PRIMERA

NAIXEMENT

(DES DE L'ORIGEN A 1150)

CAPÍTOL I

ORIGEN DE LA LLENGUA CATALANA

1. Llatinització de Catalunya. — Roma, la dominadora del món antic, estengué la llengua llatina per tots els indrets de son dilatat imperi. Diu Sant Agustí que els romans, on portaven les armes, allà imposaven llur llengua a la força. Els pretors romans només en llatí podien redactar els edictes. Els magistrats arribaren a donar penes als que no parlaven en llatí, com l'emperador Claudi que llevà el dret de ciutadania a un ligi per no haver sabut respondre-li en la llengua romana...

Així el llatí anà infiltrant-se arreu i triomfant de les llengues primitives. Només escaparen de la llatinització aquelles terres molt apartades del centre de l'imperi, com Anglaterra, que conservà el celta, o aquelles altres terres que fruïen d'una superior cultura, com Grècia, que féu respectar la llengua hel·lènica fins pels seus dominadors.

La Tarraconense es llatinitzà totalment. Allò que avui és Catalunya, era llavors una prolongació de Roma.

2. Llatí noble i llatí vulgar. — La llengua a Roma no presentava pas un caient únic. Ja en els temps gloriosos de Ciceró es distingien dues maneres de parlar: l'una la dels literats, i l'altra la del poble. Els oradors romans, els magistrats, els poetes, els historiadors, parlaven una llengua depurada, majestuosa, musical, exempta de barbaris-

mes *(sermo nobilis)*. El poble, els soldats, els mercaders, els esclaus, parlaven una llengua vulgar, incorrecta, plebea, sembrada de mots forasters *(sermo vulgaris)*. La diferència d'aquestes dues maneres de dir era tan marcada, que els fills de les famílies patrícies de Roma tenien mestre de llatí. Ciceró mateix lloa l'orador Curió de no expressar-se del tot malament en llatí, malgrat no haver tingut mestre.

La degeneració de la llengua començà molt aviat. Ja en els temps de Horaci s'introduïren paraules noves, i es començà a dir *testa* per *caput; bucca,* per *os; caballus,* per *equus; grossus* per *crassus,* etc. I anaren entrant dins l'ús corrent mots degenerats com *dupplare, cambiare, desunire, combinare, confortare, belare,* etc. Acudien a Roma soldats i esclaus de totes les parts del món, i cada dia la llengua del poble era més vulgar i degenerada. I si la llengua decau a la capital mateixa, molt més decauria a províncies, a les Gàl·lies i a les Espanyes... S'anaren perdent les *declinacions* i l'*hipèrbaton;* s'introduïren *preposicions* i *articles;* i s'anà formant el que se'n diu la *baixa llatinitat*....

3. El llatí vulgar i l'Església. — Va arribar un moment en què el poble no entenia el *sermo nobilis.* I l'Església, que té la missió d'ensenyar el poble, va haver de parlar en la llengua vulgar que era l'única que el poble entenia. Per això deia Sant Jeroni: *Volo pro legentis facilitate abuti sermone vulgato*: Vull emprar la llengua vulgar per a més facilitat del lector. I el que feia S. Jeroni, era general.

Així la Església féu en baix llatí la versió *ítala* de la Santa Bíblia en temps en què el llatí estava encara a l'edat de plata. En baix llatí es predicava, es resava, i es feien les lleis canòniques...

L'Església, a l'emprar la llengua popular, no fou la ruïna del llatí clàssic, que ja estava caigut i arruïnat; sinó que conservà l'únic llatí possible en aquells temps de decadència.

4. Les llengües noves. — Al VI.è segle, el poble parlava i entenia, més o menys bé, el baix llatí eclesiàstic; però més tard arribà a no entendre ni aquest llatí. Parlava una llengua rústica, informe, que ja no era llatí, però que tampoc era encara la llengua nova, per més que temps a venir ho seria. El Concili de Reims (any 813) mana als Prelats que prediquin en aquesta llengua vulgar (1). I el Concili de Tours, del mateix any, parla de la traducció de les homilies dels Sants Pares en aquestes llengües rústiques (2). Aitals disposicions, acceptades pel Concili de Magúncia (any 847), són incloses a les Capitulars dels Reis de França. I en aquest mateix segle IX.è (any 844) el rei de França Carles *el Calb* parla d'una llengua vulgar entre els habitants de la Septimània (3).

---

(1) "Episcopi sermones et homilias sanctorum patrum, prout omnes intelligere possent, secundum proprietatem linguae. praedicare studeant." Conc. Rem. Ord. XV.

(2) "Et quislibet episcopus... easdem humilias transferre studeat in rusticam romanam linguam quo facilius cuncti possint intelligere quae dicuntur." Con. Tur. Ordina., XVII.

(3) La Septimània comprenia els bisbats de Barcelona, Girona, Vich i Urgell, d'aquesta banda de Pireneu, i Narbona, Elna (Ruscino), Beziers, Agda, Magalona, Nimes i Lodera, de l'altra.

Aquestes dades revelen clarament l'aparició lenta de les llengües noves. Les llengües noves brollen de la descomposició del llatí. La transformació obeeix a diverses lleis que es redueixen a tres principals: 1.ª, la brevedat; 2.ª, la comoditat d'expressar-se; 3.ª, la facilitat de pronunciació.

5. LLENGÜES NEOLLATINES. — Les llengües derivades del llatí són dites neollatines. Segons el Dr. Alcover, i tenint a la vista els treballs de Meyer Lübke, Diez, etc., podrien ésser classificades així:

1.er *Llengües de l'altra banda de l'Adriàtic.* Romanès. Macedònic, Ístric, Moldau, Transilvani i Albanès.

2.on *Llengües de la Rètia.* Friolès, Rumà i Tirolès.

3.er *Llengües del S. i N. E. d'Itàlia.* Sard, Sicilià, Napolità, Calabrès, Aquilà, Umbrià, Romà, Toscà, Bolonyès, Veronès i Venecià.

4.art *Llengües del N. O. de Itàlia.* Emilià, Genovès, Piemontès i Lombard.

5.nt *Llengües del N. de França.* Borgonyó, Való, Lorenès, Lionès, Poiterí, Santogès, Xamanyès, Picard, Francès i Normand.

6.è *Llengües del S. de França i E. d'Espanya.* Valdès, Delfinès, Ruerguès, Auvernès, Provençal, Llemosí, Llenguadocià, Gascó i *Català.*

7.è *Llengües de l'Espanya Central.* Castellà, Aragonès, Andalús, Extremeny, Bercià i Bable.

8.è *Llengües de l'Espanya Occidental.* Galaico-portuguès.

En la classificació de les llengües neollatines, la

llengua catalana no va amb les dels altres grups d'Ibèria, sinó amb les de França. L'explicació ha de buscar-se — diu el savi mestre Milà i Fontanals — en les vàries causes històriques i mesològiques que uniren Catalunya i el Migdia de França, fins al punt de fer dels pobles enclavats entre el Loire i l'Ebre, a una i altra banda del Pireneu, una nacionalitat intèrmedia entre l'Europa i els àrabs. Cal fixar-se en la Història. La Narbonense i la Tarraconense foren simultàniament romanitzades. El primitiu regne dels gods té alternativament per capital Tolosa o Barcelona. Les relacions dels Carolingis amb la nostra Marca són constants. Hi ha la unió política de Catalunya a l'imperi d'Aquitània. Abunden els enllaços matrimonials entre les cases de Provença i Barcelona. Això explica que la llengua *d'oc* s'estengués per tota la Septimània. Però quan Catalunya romp la llaçada que la uneix a França, llavors marca també la seva pròpia personalitat en el dir, i lo que era llengua *d'oc*, és *català* a Catalunya i *provençal* a Provença...

Un trobador català del XIII.è segle, Ramon Vidal de Besalú, en el seu llibre *Razós de trobar,* li diu al català llengua llemosina, segurament perquè eren del Llemosí els dos trobadors aquí més estimats, que eren en Bertran de Born i en Guerau de Borneil. La mateixa denominació de llengua llemosina empraren alguns autors valencians dels segles XIV.è i XV.è, i fins l'Aribau en la seva Oda celebèrrima. No està bé. El llemosí és una llengua ben distinta del català, encara que germana, parlada al Llemosí (França). La llengua de Catalunya no és ni pot ésser altra que la llengua catalana.

6. ELEMENTS DE LA LLENGUA CATALANA. — L'element bàsic de la llengua catalana ès el llatí, no clàssic, sinó vulgar. Uns mots llatins han passat al català sense alteració, com *amor, ànima, cor, fàbrica, fel, misèria, rosa, sal, sol,* etc.; altres, perdent la terminació, com *àngel,* d'*angel-us; coll,* de *coll-um; gall,* de *gall-us; gel,* de *gel-u; mal,* de *mal-us; modest,* de *modest-us,* etc.; altres, en fi, sofrint diverses modificacions, com *calze,* de *càlix; dit,* de *digitus; febrer,* de *februarius; llard,* de *laridum; lliçó,* de *lectio; monjo* de *monachus; pou,* de *puteus,* etcètera.

Ultra el llatí, que és la base, altres elements contribuïren, encara que en proporció relativament petita, a integrar la llengua catalana.

1.er El *celta* donà uns quants mots, principalment de rius, pobles i muntanyes (1).

2on El *grec* antigament donà uns pocs mots, que entraren per la comunicació amb les colònies gregues, i modernament ha donat els mots de formació sàvia, com *telèfon, gramofon, biologia, zootècnia, necròpolis, hidrofòbia,* etc.

3er La llengua *hebrea,* per la llarga estada, re-

(1) En Sampere i Miquel diu que, de 1089 Ajuntaments que hi ha a Catalunya, 670 tenen un nom de radical catalana; però els altres 419 són de radical estrangera. Així *Girona.* En llatí aquest mot res significa; mes segons la llengua antiga és *Gero-undar. Gero* vol dir *prop,* i *undar, riu fangós.* Realment Girona és prop d'un riu fangós, l'Onyar, *Undarius* en llatí. Així la paraula Girona vol dir *Prop de l'Onyar.* (Vide *Un Estudi de Toponomàstica catalana.*)

lativament pacífica, dels jueus en aquestes terres, ha donat alguns elements a la llengua catalana. (1)

4art La llengua *germànica* o *goda* també ha contribuït a l'integrament de la llengua nostrada. Alguns mots quedarien del temps de la monarquia visigoda; però la major part ja estarien incorporats a la baixa llatinitat abans de la invasió dels barbres. Així ho demostra el fet d'ésser aquestes rels germàniques, comunes a totes les llengües neollatines.

5.è Finalment, entrà en el torrent circulatori de la llengua nostra algun element *àrab;* i modernament han vingut a augmentar el caudal qualques paraules *italianes* i *franceses.*

7. Elogi de la llengua catalana. — La llengua de Catalunya, *lo pus bell catalanesc del món,* segons la dita del gran cronista Muntaner, és una llengua gloriosa. El savi polígraf Menéndez Pelayo ha fet son elogi amb aquestes paraules: "Lengua ciertamente grandiosa y magnífica, puesto que no le bastó servir de instrumento a los más pintorescos e ingenuos cronistas de la Edad Media, ni dar carne y vestidura al pensamiento espiritualista de aquel grande metafísico del amor que tanto escudriñó en las soledades del alma propia, ni le bastó siquiera dar leyes al mar y convertir a Barcelona en otra Rodas, sino que tuvo otra gloria mayor y bien malamente olvidada por sus panegiristas: la de haber

(1) Mossèn Marian Grandia ha publicat un llibre enter de mots catalans procedents, a son judici, de l'hebreu.

sido la primera, de entre tòdas las lenguas vulgares, que sirvió para la especulación filosófica, heredando en esta parte al latín de las escuelas, mucho antes que el italiano, mucho antes que el castellano y muchísimo antes que el francés. Tenemos en España esta doble gloria que ningún otro romance puede disputarnos. En castellano, hablaron por primera vez las Matemáticas y la Astronomía, por boca de Alfonso el Sabio. En catalán habló por primera vez la Filosofía, por boca de Ramón Lull". Així elogia la llengua catalana el savi mestre Menéndez Pelayo. Després de les seves paraules brillants, sobra tot altre elogi a la gloriosa llengua de Catalunya.....

Indicador bibliogràfic. — Max Müller, *La ciencia del lenguaje,* 1876. — Francesc García Ayuso, *Ensayo crítico de gramática comparada de los idiomas indo-europeos,* 1886. — Hervàs y Panduro, *Origen, frmación, mecanismo y armonía de los idiomas,* Madrid, 1787. — Hovelacque, *La Linguistique,* París, 1876. — Henry Dugout, S. J., *Atlas philologique élémentaire.* — Antoni de Bofarull, *La lengua catalana considerada históricamente,* Memorias de la R. Academia de Buenas Letras, tom. II, pàg. 313. — Antoni Alcover, *Butlletí de la llengua catalana.* — Angel Gimerà, *La llengua catalana,* Discurs a l'Ateneu, Barc., 1896. — Josep Brunet i Bellet, *Per què es diu llengua d'oc? La Renaixença,* any XVII. — Meyer Lübke, *Grammaire des langues romanes.*

CAPÍTOL II

PRIMERS DOCUMENTS DE LA LLENGUA CATALANA

8. Aparició del catalá en les escriptures. — En els segles IX.è, X.è, XI.è i XII.è, tots els documents s'escrivien en llatí. Encara són en llatí quasi tots els documents del regnat de Jaume I: d'un miler que se'n conserven, sols n'hi ha tres en català. I de tot el segle XIII.è de tres mil cinc cents que en resten, escassament n'hi ha una vintena escrits en la nostra parla. Però, en aquests documents en llatí redactats, anaren apareixent paraules catalanes cada dia amb més abundància. No és que els autors volguessin escriure expressament aitals mots catalans, sinó que eren tant d'ús corrent, que s'escapaven als escriptors contra llur voluntat. Per cada un que n'apareixia als documents escrits, n'hi havia a dotzenes en el llenguatge parlat.

Podem adduir documents des del segle IXè, quan comencen a aparèixer els primers mots catalans, fins el segle XII.è, al temps de Berenguer de Palol, que és el primer poeta català de data segura.

9. Monuments del segle ix.è. — Els textos són en llatí, i en ells apareix alguna que altra paraula catalana. Així, com es pot veure, en una donació al monestir de S. Vicens de 781, es llegeix:

"Trado vobis ipsas meas villas... cum pratis, rivis, et fonticnulis, silvis et *garricis*... et *devesa* ad integrum, etc."

I en la donació al monestir de S. Andreu, de 866: "Donamus vobis vinea in *Pau* Nempetano... de superiore parte *rio*..., etc.

I en una escriptura de venta del 867: "In nomine Domini. Ego Atelgo et uxor mea Dadel venditores sumus tibi... orto cum suis arboribus... Et *afrontat* ipse ortus etc..."

10. MONUMENTS DEL SEGLE X.è. — En mig de la prosa llatina apareixen ja força paraules catalanes, com es pot veure en el següent fragment, que és de la Confessió feudal dels drets senyorials de Sant Joan de Pla de Corts, en el Vallespir (any 976).

"In nomine Domini, ego Minimille, domina de Plano de Curtis... vobis dono omnes *pasturals,* aquas et *aguals, boschs* et *maneres* presentia et futura, etc... Anno XX° II, regnante Leutario rege, filio Lodevarii. Sig†num *Sperandeu*".

11. MONUMENTS DEL SEGLE XI.è. — En aquest segle els monuments són més freqüents i més farcits de paraules catalanes. Hom pot admirar-ho en el següent conveni, anterior al 1076, tret de l'arxiu de la Corona d'Aragó:

"Ex sunt conveniencias qui facit *Mir Guillem* a Ramonno comite, de ipsas villas Dales et *de nora sua* que habeat *un reient una soldada de carn et VI quartas de civada et quaranta et VIII fogazas et XII sesters de vin* etc."

12. MONUMENTS DEL SEGLE XII.è. — La llengua catalana va precisant-se cada dia més. Vegi's el següent fragment, que és d'una exposició de queixa presentada al comte de Barcelona, Ramón Berenguer IV, pels homes de Fontrubí: "Conquerint homines de Fonterubea... unum hominem... fecit nobis magnas *forces* et magnas *toltes,* fregit nostras *kases* et tollit *porcis* et *pernes* et *gallinas* et fregit nobis nostras *tonnas* et tollit nobis *gallines* et *ortis* et arbores et *formagges* et *ouos* et *liga nos* per *goles* et *pela nos* ipsas *barbes,* etc..."

13. DOS MONUMENTS INTERESSANTS: HOMILIES D'ORGANYÁ I CAPITULACIÓ DEL CASTELL DE LLORENÇ. — L'any 1904 en Joaquim Miret i Sans trobà a la rectoria d'Organyà, a Lleyda, unes homilies dels darrers anys del segle XII.è o principis del segle XIIIè. Són considerades com anteriors a la *Crònica* del rei Jaume I. En elles la llengua catalana es mostra amb precisió. Així:

"Quan N. S. Jhesu-Christ anave per les terres de Jherusalem ab los seus disciples, el los dix zo que d'el ere a venir, aixi com l'evangeli o dix, en aquesta guisa: *Ecce ascendimus...* Ara, zo dix N. S. als seus disciples, nos entrarem en la ciutat de Iherusalem e serà acabat tot zo que de mi an escrit los profetes... Yo seré tradid, e pres, e liad, e escopid, e lanceiad, e pugad en crod, e coronad d'espines, et al tercer dia resusetaré..."

Al costat d'aquesta prosa religiosa de les *Homilies d'Organyà,* cal posar-hi l'*Acta de capitulació del castell de Llorenç,* feta en 1211.

"Coneguda cosa sia a totz homes que io en Guerad de Cabrera venc en poder de vos, seinner en Pere, per la gràcia de Deu rei d'Aragó e comte de Barcelona, per pres e per presó, senes mort e senes affolament de mon cors, que nom sia fet a scient. E liure-us lo castel de Lorenz a tota vostra volontat, en aital guisa que enfre quatre iorns aia treta don Elo e mos fils, e ls cavalers e ls homes e totes les coses del castel..., etc."

Aquests dos documents són els dos textos catalans més antics de prosa literària.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — A. Bulbena i Tosell, *Crestomatia catalana,* Barc., 1907. — Joaquim Miret i Sans, *Aplec de documents dels segles XI i XII,* Butlletí de la R. Acadèmia de Bones Lletres, vol. VI, 1911 i 12, Barc. — *Pro sermone patrio,* Id., vol. VII, 1913-14, Barc. — *Homilies d'Organyà,* Barc., 1915. — *El més antic text literari en català,* Barc. Revista de Bibliografia, any IV, núm. 7, 1904. — *Documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.* — Paul Meyer, *Anciennes poésies religieuses en langue d'oc,* París, 1860. — *Histoire du Languedoc.* — M. Milà i Fontanals, *Obras completas.* — Monsalvatje, *Colección diplomática del condado de Besalú,* Olot, 1900.

ÈPOCA SEGONA

CREIXENÇA

(1150 - 1250)

CAPÍTOL I

TROBADORS PROVENÇALS A CATALUNYA

14. Literatura religiosa. — La primera Literatura en llengua vulgar és la religiosa. Els sacerdots, complint el precepte de Déu, predicaven la divina paraula i adoctrinaven el poble. I per adoctrinar el poble, li parlaven en la seva mateixa llengua. Aitals instruccions religioses, que precisament versaven sobre matèria tan poètica com és l'Evangeli, aviat formaren una Literatura, essent la primera manifestació literària que apareix en el camp de la història de la llengua catalana.

15. Secularització de la Literatura catalana. — Diu Nicolau d'Olwer: "La Literatura nasqué i creixia redossada a l'Església, per ço com sols ella comptava amb homes instruïts; des del moment que d'aquests n'hi hagués també en la societat llega, havia de començar la secularització de la Literatura". Aquest moment no tardà a venir. Amb els tractats de *pau i treva* entrà la comunicació d'unes terres amb altres; aviat aparegué la cavalleria; es refinaren els costums; la vida es féu més galana... I a les Corts i als castells aparegueren joglars i trobadors.... La poesia ja no és solament religiosa; és, demés, amorosa i cortesana. Ja ha sortit de l'Esglé-

sia, on vivia recollida, per a lluir les seves gales a les places i castells. Ja no cantarà solament Déu i la Verge Maria, sinó que, per gust de cavallers i contentament de dames, dirà també històries d'amor i estupendes aventures... Amb els cants dels trobadors arriba a la secularització la Literatura catalana.

16. Poesia trobadoresca. — La poesia dels trobadors començà a Provença. Tolosa fou el centre. Els trobadors, poetes galants i cavallers, recorrien les nombroses Corts i castells del Migdia de França, cantant les gestes i l'amor, per guanyar-se les amistats dels prínceps i rics barons. De la Provença vingueren a Catalunya, principalment des del casament de Ramon Bereguer III amb Na Dolça de Provença. I de Catalunya s'escamparen cap a Castella. Precisament a Castella regnava el gloriós Sant Ferran, home de qui diu el *Setenario* que *era de muy buena palabra en todos sus dichos et otrosí pagábase de omes de corte que sabían bien de trovar et cantar, et de joglares que sopiesen bien tocar estrumentos, ca desto se pagaba el mucho et entendía quien lo facía bien et quien non.* El sant Rei acollí esplèndidament els trobadors de Provença. I més esplèndidament encara els tractà son fill el rei Alfons *el Savi,* amic personal de molts a qui sovint escrivia. No cal ponderar la generosa acollida a la Cort de Barcelona. El trobador en Pere Vidal deia:

Terra mout bona es Espanha
e 'l rei que senhor en so...

I el mateix deien els altres trobadors, sempre ben acollits pels Reis de Castella i Comtes-Reis de Barcelona.

Els trobadors provençals influïren notablement sobre la nostra terra. Durant molt temps els nostres poetes escriviren en provençal. S'arribà a creure que la llengua provençal era més apta per a la poesia que la llengua catalana. Ramon Vidal de Besalú, en el seu llibre *Razós de trobar,* que ve a ésser un tractat de poètica trobadoresca, diu: "Es de maior autoritat li cantar de la lenga lemosina que de neguna autra parladura". I en el llibre *Leys d'amor,* de Molinier, es deia: "Le lengatges de Lemosí es mais aptes e convenables a trobar et a dictar que degús autres lengatges."

Per aquesta influència de la poesia provençal sobre la nostra, és obligat de parlar, mal que només sigui breument, de la poesia i dels principals trobadors de Provença...

17. Gèneres de poesia entre els trobadors. — Tota línia subjecta a mesura havia nom de *bordó,* mai *vers.* Els *bordons* que concordaven dos a dos eren *apariats.* Els *bordons* lliures, sense rims, eren *estramps.* La combinació d'un bordó llarg i un de xic, un de llarg i un de xic, etc. (de nou i de cinc síl·labes) era dita *codolada.* La reunió d'uns quants bordons, era una *cobla.* Una cobla sola era dita *esparsa.* Fer versos era *lassar mots* (casar paraules).

Les composicions es deien *obres.* Tenien noms especials. Així:

Albada, cant del matí.
Serena, cant de nit.
Pastorel·la, un idil·li.
Plant, una elegia o lamentació.
Tornei, cant de torneig.
Prezicanza, cant de croada o sermó moral.
Comiat, cant de despedida.
Escondig, defença de falses imputacions.
Sirventès, obra satírica o de vituperi.
Nova, conte en vers.
Romanç, una nova molt extensa.
Retroenxa, obra amb repetició d'un bordó al fi de cada cobla.
Cançó, poema d'amor en sis cobles. Solia tenir *tornada* (comiat) i *endreça* (dedicatòria).
Descort, obra de queixes del qui no és correspost per la dama.
Tensió, diàleg entre trobadors, amb sentència final dictada per un altre poeta.

18. — TROBADORS DE PROVENÇA. — Molts trobadors lluïren en la florida esponerosa de la poesia sota el cel blau de Provença. Però aquí cal fer menció solament d'aquells que tingueren alguna relació amb la nostra terra.

19. MARCABRÚ. — Trobador dels més antics. Sembla fill d'una pobra dona, Maria Bruna. Ell mateix diu:

Marcabruns, lo filh de Na Bruna...

Ramon Jordan, que vivia en 1200, el cita com un vell mestre. Seria dels temps de Guillem de Poitiers. Quan el rei de Castella Alfons VII es decidí a conquerir Almeria, ço que tingué lloc el 1147, Marcabrú escriví l'obra *Piscina,* un cant de croada, del qual diu Víctor Balaguer que "es tan raro y original, como vigoroso y levantado". Té poemes que fan referència a Alfons *el Cast* d'Aragó, Alfons VIII de Castella i Ricard *Cor de Lleó*. A voltes és delicat, però ordinàriament és vigorós i fort. No canta l'amor. És un trobador polític.

20. — RIMBALD DE VAQUEIRAS. — Fill d'un noble cavaller, nasqué al castell de Vaqueiras, del comtat d'Orange. Entrà al servei del príncep Guillem IV d'Orange fins que en 1189 passà a Itàlia. El marquès de Montferrat el protegí i el féu cavaller. Dedicà mantes poesies a Beatriu de Montferrat, germana del marquès. La més bella és la titulada *Cants*. En 1204, amb el marquès anà a la croada com a cronista i poeta. A Palestina seguí escrivint belles poesies. Havia estat a Castella, i escrit un sirventès excitant el rei Alfons d'Aragó contra el comte de Tolosa. Les poesies de Rimbald de Vaqueiras tenien vida, color, moviment, i, més que tot, originalitat.

21. BERTRAN DE BORN. — Vescomte d'Hautefort, trobador i guerrer, un dels herois del segle XII^{è}. Li agradaven les escenes de sang i de carnatge. Gaudia amb la lluita. Es sentia a gust galopant en mig de la tempestat, trepitjant cadàvers, passant sobre runes i veient trossos de cervell mesclat amb

malla, com diu ell mateix en una de les seves poesies. Tenia molt d'enginy i trobava molt bé. És el trobador polític més fort. Escriví sirventesis virulents contra el rei Alfons d'Aragó. No li manquen cançons amatòries. Intervingué en totes les guerres del seu temps. El Dant el pintà (a l'Infern) decapitat, portant el cap pels cabells com una llanterna, en pena d'haver causat tantes divisions a la terra. Acabà la seva vida turbulenta entrant en un monestir del Císter.

22. BERNAT DE VENTADORN. — És el millor trobador de son temps. El seu nom, lloat del Petrarca, ha arribat a nosaltres aureolat de glòria. El Dant té per ell elogis, l'imiten Ferrer i Rocaberti i fins els francesos Racine i Rousseau. Nasqué al castell de Ventadorn en el Llemosí, fill del criat que encenia el forn de coure el pa. De petit feia versos, que cantava dolçament. Els comtes el feren patge. Dedicà moltes poesies a la comtessa Inès de Montluzó, i més tard a Elianor d'Aquitània. Recorregué vàries Corts europees. I a la mort del comte de Tolosa Ramon V, per allà l'any 1194, entrà monjo a l'abadia de Dalon. En Bernat de Ventadorn és el vertader tipus del poeta amorós dintre l'escola de Provença, com Bertran de Born ho és del poeta polític, i Guerau de Borneil ho és de poeta moral.

23. AIMERIC DE PEGUILHÁ. — Escasses noves hi ha d'aquest trobador, d'altra banda ben illustre, lloat del Dant i del Petrarca. Era de Tolosa fill d'un mercader de teles. Diu el seu biògraf provençal que

escriví *mantas bonas cansós*. Vingué a Catalunya estatjant-se a casa del cavaller-poeta Guillem de Bergadà. Més tard apareix a la Cort del rei Pere el *Catòlic*, a qui sembla que acompanyà en la desfeta de Muret. Tornà a Catalunya, marxant aviat cap a Itàlia. Cap altre trobador ha tingut més nobles protectors. Reis i senyors l'omplenaren de mercès. I morí a Lombardia obsequiat de tothom. Les poesies d'Aimeric són patriòtiques i amoroses. S'hi destaquen singularment la dolçor i la melangia.

24. PERE VIDAL DE TOLOSA. — Fill d'un comerciant de pells. Era molt bon trobador, però descentrat. Eren cèlebres els seus cants i les seves bogeries. Un cavaller de S. Gilles li feu foradar la llengua per maldient. A Xipre es casà amb una grega, perquè li digueren que era neboda de l'emperador. En obsequi a una dama, Lloba de Penautier, vestit d'una pell de llop es féu caçar a la muntanya pels seus gossos que quasi el despedaçaren. Al morir Ramon de Tolosa, es vestí de negre, tallà la cua i les orelles als seus cavalls, es féu rapar amb tots sos servidors, i es deixà créixer les ungles i barbes. El rei d'Aragó li demanà que s'alegrés i cantés, fent ell llavors una bella cançó:

De chantar m'era laissatz
per ira e per dolor
qu' ai del comte mon senyor,
mas pos vei qu' al bon rey platz
farais tost una chansó, etc.

Queden d'aquest trobador cap a setanta composicions. Potser la més important és *Nova,* de gust oriental. Pere Vidal, prescindint de la seva extravagància, era el cantor delicat de les flors i dels amors, que exhalava dolces tonades quan un raig de sol o d'amor arribava fins al seu cor entusiasta...

25. Pere Cardinal. — Pensador, filòsof i poeta, ocupa un lloc molt distingit dins les lletres de Provença. Nasqué a Puy de Velai de noble família. Havia d'ésser canonge, i preferí ésser trobador. Diu el seu biògraf: "Molt fo onratz per mon seignor lo bon rey Jacme d'Aragó". Pere Cardinal escriví sàtires fortíssimes. És el Juvenal de l'Edat Mitjana. Censurà els vicis i mals costums sense perdonar ningú. Malgrat les seves sàtires enèrgiques, no tingué enemics, perquè el seu talent i sobretot la seva rectitud de vida li meresqueren l'estimació de tothom. Una de les millors poesies de Pere Cardinal és una *Tensió* o diàleg entre el Tortz (Injustícia) i el Dreitz (Dret) que comença amb una lloa a la caritat:

"Caritatz es en tan belh estamen
que pietatz la resen e la clau,
vertatz la vol, dreitura la congau,
mercés la te, e patz la va seguen,
poder la defen,
sabers l' es amics, etc.

Té també belles cançons a la Verge, Nostra Dona:

"Vera vérgene Maria
vera vida, vera fes,
vera vertatz, vera via, etc."

La darrera poesia de Cardinal és un *sirventès* d'allò que dirà a Déu el dia del judici final, composició bellíssima, vertader cant de cigne. Caldria tot un llibre — diu Víctor Balaguer — per parlar com correspon d'aquest poeta i ses obres.

26. ARNAU DANIEL. — El Dant, en el cant 26 del *Purgatori*, reconta que trobà son mestre Guinicelli, de Bolonya. L'Alighieri el saludà dient-li que sos versos serien admirats mentre durés la llengua. I la sombra del mestre li digué: "Germà, aquest que amb el dit t'assenyalo fou millor obrer que no jo en sa materna parla. En versos d'amor i en proses de romanç excellí sobre tots..." (1). El Dant se li gira, i li pregunta qui és, i ell respon en provençal:

"*Yeu sui Arnaut que plor e vais chantan...*, etc."

Aquest elogi del Dant l'ha fet cèlebre. Val a dir, però, que també el lloaren el Petrarca i Auziàs March. Aquestes lloances, les mereixeria principalment per obres que s'hauran perdut. Perquè en les composicions que d'ell resten, es mostra amic de jocs de paraules, frases rebuscadas i pensaments obscurs. És el Góngora de Provença.

Havia nascut al castell de Ribairac, al Perigord, i sembla que acabà en un monestir.

---

(1) O fratre, disse, questi ch'io ti scerno
col dito (ed additò uno spirto innanzi)
fu miglior fabbro del parlar materno.
Versi d'amore è prose di romanzi
soverchiò tutti..."
Div. Com. Cant XXVI Purg.

27. Guerau de Borneil. — Trobador de les darreries del segle XIIè i primeries del XIIIè. Nasqué al Llemosí en un dels castells del comte de Limoges. Era home de família molt modesta, però savi i d'ingeni natural: *Hom de bas afer, mas savis hom de letras e de sen natural,* diu son biògraf provençal. El Dant li digué *el cantor de la rectitud,* i la posteritat li diu el *mestre dels trobadors.* A l'hivern estudiava, i a l'estiu seguia Corts i castells amb dos joglars que cantaven ses obres. I el que guanyava ho dava als pobres o a l'església del seu poble. No volgué casar-se mai. Era home bo i de mèrit positiu. Exercia la professió amb vertadera fe i consciència de la seva missió. A les seves poesies hi ha frescor, espontaneïtat i sentiment. La seva característica és una dolça melangia i una religiosa unció. Diu l'alemany Frederic Diez que amb Guerau de Borneil la poesia artística assoleix el grau més culminant... Fou el primer que emprà la paraula *cançó;* abans d'ell es deia *vers.* El rei Alfons d'Aragó era entusiasta d'aquest trobador, i, parlant de la poesia del seu temps, solia dir que podria fer-se un matrimoni feliç casant els sirventesis de Bertran de Born amb les cançons de Guerau de Borneil. Queden d'ell més de 60 poesies.

28. Guerau de Riquier. — Trobador del segle XIIIè natural de Narbona. Era Riquier un poeta de gran fecunditat. Queden d'ell 90 poesies. Quasi totes elles porten la data: la més antiga, 1254, i la més nova, 1294.

Escriví en tots els gèneres i en tots lluí. Té

sis *pastorelles,* que són les millors que han quedat de la poesia provençal. Les seves *albades* són delicioses. En una *retroenxa* lloa molt Catalunya. En 1268 dedicà una poesia a l'infant Pere d'Aragó fill de Jaume I, i en 1282 n'hi dedicà una altra. Tingué relació molt íntima amb el rei Alfons de Castella a qui dedicà mantes belles poesies. En Riquier era estudiós com Guerau de Borneil, i com ell aspirava a una poesia sàvia i rica d'enseyances. El seu desig hauria estat formar una escola de mestres de la ciència poètica. Volia per als poetes el títol de *doctor.* A les obres de Riquier apareix una gran facilitat, una vasta erudició i un alt coneixement dels usos i costums de la seva època.

29. MÉS TROBADORS DE PROVENÇA. — Abundaren molt els trobadors de Provença. Hom podria citar *Guillem de Poitiers,* comte, el primer trobador de nom conegut; *Ebles de Ventadorn,* nobre amic del de Poitiers i mestre de Bernat de Ventadorn; *Bonifaci Calvo* i *Nat de Mons,* amics i consellers d'Alfons *el Savi* de Castella; *Folquet de Lunel,* el gran cantor de la Verge Maria; *Arnau de Marveil,* poeta de veritat i sentiment, lloat del Petrarca; *Ramon de Miraval,* tan cèlebre pels seus versos com per les seves aventures; *la Comtessa de Dia,* vertadera Safo provençal; *Adelaida de Porcairagues* i *Maria de Ventadorn,* notables per llur gràcia femenina; *Folquet de Marsella,* de primer trobador, i després monjo i bisbe de Tolosa; *Guiu Folquet,* trobador, clergue, bisbe, cardenal i papa amb el nom de Climent IV; *Ramon Jordan,* vescomte de Sant Antoni;

Elianor d'Aquitània, la mare del rei Ricard *Cor de Lleó;* el *Monjo de Montaudon,* amic de festes i amat de prínceps; *Girald de Calançó,* poeta de la Gascunya; *Lanfranc Cigala,* el cantor de la pàtria, fe i amor..., i molts més que trobaren gloriosament per les terres de Provença.

Indicador bibliogràfic. — Manuel Milà i Fontanals, *De los Trovadores en España,* 1861. — *Poesía Provenzal,* 1856. — *Estudios sobre literatura provenzal,* 1853. — Víctor Balaguer, *Historia de los trovadores* (sis volums), Madrid, 1878. — Eugeni Baret, *Les troubadours et leur influence sur le littérature du Midi de l'Europe,* París, 1867. — Sismondi, *Littérature du Midi de l'Europe.* — J. Nostradamus, *Vida dels poetes provençals,* Lion, 1575. — Mr. Chabaneau, *Les biographies des Troubadours en langue provençale,* Tolosa, 1885. — Millot, *Historia literaria de los trovadores.* — Toribio del Campillo, *Ensayo sobre los poemas provenzales de los siglos XII y XIII,* Madrid, 1860. Id., *Ensayo sobre la influencia de la poesía provenzal en Francia, Italia y España,* Madrid, 1865. — Josep Coll i Vehí, *La sàtira provenzal.* — Anònim, *Recull de trobadoras provençals, Na Adelaida de Porcairagues,* etc. — J. Massó i Torrents, *Rimbald de Vaqueiras en els cançoners catalans,* Anuari de l'Institut d'E. C., 1907. — J. Anglada, *Le troubadour Guiraut de Riquier de Narbona et les catalans,* Anuari de l'Institut d'E. C., 1909. — Id., *Onomastique des Troubadours.* — Diez, *Poésie des troubadours.* — V. Guessard, *Grammaires romanes du XIII siècle,* París, 1840. — Raynouard, *Des troubadours et des cours d'Amour.* — Id., *Choix des poésies originales des troubadours.* — Fauriel, *Histoire de la poésie provençale.*

CAPÍTOL II

TROBADORS CATALANS

30. Berenguer de Palol. — De molt antic apareix la poesia en terres de Catalunya (1). Aviat cantaren els joglars. Hom parla de les cançons d'Ot de Moncada, de mitjan segle XIè (1040?). I tot un chor de joglaresses i joglars acompanyaren el casament del comte Ramon Berenguer III amb Na Dolça de Provença en 1112. Però fins aquí les dates són incertes. El primer poeta català de data certa i segura és Berenguer de Palol (2).

Era fill del Rosselló, i vivia en temps del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona. Era cavaller pobre, però valent i distingit. Escriví belles cançons a llaor d'Ermesinda d'Avinyó, filla de Maria de Perelada. Les seves obres, plenes de naturalitat, són dolces i sentides. Potser la millor és una en elogi d'una dama tan enginyosa i prudent com bella. Comença així:

---

(1) No parlem dels poetes catalans que trobaren en llatí. Nicolau d'Olwer ha fet un llarg i profund estudi sobre *L'escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII.*

Autors hi ha que fan esment de qualques obres poètiques com dels segles IXè i Xè. Així l'*Epitafi del comte Bernat,* el *Poema de Boeci,* etc. Aquestes obres són o apòcrifes o insegures.

(2) S'ha publicat un document de 1157 en què figura com a testimoni Raimundus Berengarius de Paladol.

"Aital dona, com ieu sai,
rich' e de bellas faissos,
ab cors covinent e gay,
ab digz plazentiers e bos..."

L'obra resulta bella, més si es té en compte que és del segle XIIè.

31. GUERAU DE CABRERA. — És el vescomte Pons Guerau de Cabrera el III, vescomte de Girona-Cabrera, casat amb dona Marquesa, filla del comte d'Urgell, de la qual parlen els trobadors B. de Born, P. Vidal i Guillem de Bergadà. Vivia en temps del rei Alfons I de Catalunya. Les seves composicions són posteriors al 1170. Queda d'aquest trobador català una sàtira ferotge contra un joglar dit Cabra. Aquesta sàtira ve a ésser un índex dels coneixements indispensables al joglar. Va estudiar-la llargament mestre Milà.

32. ALFONS I DE CATALUNYA. — El fill del comte Ramon Berenguer IV i de Pedronella d'Aragó, Alfons dit *el Cast,* fou gran protector de les Lletres i bon amic dels trobadors. I ell mateix trobà. En les Cròniques dels trobadors, en parlar del rei Alfons I, sempre es diu: *el que trobà.* Només queda d'ell una poesia d'amor, però és bella. Diu així:

"Per mantas guizas m'es datz
joys e deport e solatz,
que per vergiers e per pratz
e per fuellas e per flors

e per temps qu'es refrescatz
vei alegrar chantadors..." (1).

En Guerau de Cabrera, en la sàtira contra el joglar Cabra, parla dels versos del rei com a corrents i populars.

33. Guillem de Bergadá. — Era de la noble família dels vescomtes de Berga, fill gran del vescomte Guillem i de sa esposa Berengària. Aquest trobador era home de passions violentes, valerós i cínic, que a tot s'atrevia, no respectant ni l'honor de les famílies, ni la santedat de les llars ni el sagrat de les esglésies. Fou soldat, lladre, raptor i assassí. Assaltà un convent de monges, matà a traïció el noble Ramon Folch de Cardona (1174), deshonrà el seu propi germà, manà una partida de lladres de camí ral. Portà una vida criminal i viciosa. I ell, el fill d'una família tan noble, desheretat i llençat de la seva casa pairal, morí miserablement a mans d'un soldat en una baralla tavernesca... Justa fi, impròpia d'un cavaller...

No li mancava talent poètic; però les seves poesies són sàtires despiadades i cíniques. Li queda alguna bella cançó, com la que comença:

"*Al temps d'estiu quan s'alegron l'auzel*
e d'alegrer canton dolz lais d'amor,
e il prat s'alegron que's veston de verdor,
e carga 'l fuoill e la flor e 'l ramel, etc."

(1) De moltes maneres se'm dóna joia, deport i consol, car veig alegrar-se els cantadors per entre vergers i prats, i fulles i flors i pel temps que se's refrescat, etc.

Queden d'ell 35 composicions.

Havia nascut a mitjan segle XII.è i tenia molta amistat amb els trobadors Bertran de Born, a qui visità a Provença, i Aimeric de Peguilhà, a qui estatjà a casa seva i presentà al Rei de Castella.

34. Hug de Mataplana. — El castell de Mataplana era a les muntanyes de Ripoll, no lluny del Santuari de Ntra. Sra. de Montgrony. Diuen que aquest era el castell on vivia el *comte l'Arnau,* el de la cançó popular. Allà estava al segle XII.è Hug de Mataplana amb la seva esposa la bella Guillemeta de Sales, reproduint en el seu castell les famoses Corts d'amor de la Provença. El castell de Mataplana era centre de reunió de dames i cavallers, de trobadors i joglars. Duraren aquestes festes fins que el baró Hug acompanyà el rei Pere a les guerres de Tolosa i caigué amb ell a la trista jornada de Muret, morint de les ferides rebudes a la batalla. Queden d'aquest trobador quatre poesies; la millor, una tensió del poeta amb una oreneta:

Arondela: de ton chantar m'aer.
Què vols? què quier? que no'm laissas dormir...

Ramon Vidal de Besalú. — Trobador del segle XIIè i principis del XIIIè. Visqué en els temps del comte Ramon Berenguer IV i dels reis Alfons I i Pere I de Catalunya. Visità les Corts d'Espanya i Migdia de França, i passà molt temps al castell de Mataplana al costat d'Hug el trobador. Escriví unes poques cançons lleugeres, i aviat es dedicà a obres

de més importància. Conreà el gènere narratiu, escrivint en vers *noves* o novel·les, com la que porta per nom *Nova del castià gilós* (Novel·la del gelós castigat) i la sense títol on descriu els costums cavallerescos del castell de Mataplana; i principalment la interessantíssima narració — on fa l'apologia de l'art de joglaria — que comença:

Abril issi y May intrava
e cascús del auzels cantava, etc. (1).

En Ramon Vidal de Besalú no és solament trobador; té una altra glòria: és preceptista i gramàtic. Escriví *Dreita maniera de trobar* o per altre nom *Razós de trobar.* Més que una Art poètica, és una introducció gramatical a l'art poètica o de trobar. Aquest llibre assolí gran autoritat, essent la base i el model dels tractats que després s'escriviren, inclús del famós tractat *Leys d'amor* de Molinier, de Tolosa.

35. Guillem de Cabestany. — Trobador del Rosselló, dels temps d'Alfons I de Catalunya. És molt cèlebre, més que pels seus versos, per la seva història tràgica. Cambouliu, en *Assaig històric sobre la literatura catalana antigua,* i Milà i Fontanals en *Los Trovadores en España,* han demostrat la falsedat de la tràgica història de Cabestany. Ell és un bon trobador, un poeta apassionat, una mica sensual, però

(1) En acabar l'abril i començar el maig, que és quan canten els ocells, etc.

sentimental, delicat, exquisit... Potser l'obra millor és la cançó que comença:

Lo dous cossire
que'm don amors soven,
domna, 'm fai dire
de vos mainh vers plazen, etc.

En 1914 es féu una edició de les obres d'aquest Poeta.

36. ARNAU EL CATALÁ. — Trobador del temps de Jaume I *el Conquistador*. Queden d'ell nou poesies. Potser la millor és la que comença:

Ben es razós qu'eu retraya
una chansoneta gaya...

A les poesies d'aquest trobador — diu V. Balaguer — hi ha virilitat en la idea i color en la forma. Havia viscut a la Provença, a la Lombardia i segurament a Aragó, car dedicà dues obres a dona Elianor de Castella, esposa del rei Jaume I.

37. GUILLEM DE CERVERA. — No figura a les Vides dels Trobadors. Milà i Fontanals és qui descobrí aquest poeta. Creia Milà que era Guillem *el Gras* i que la seva poesia era de 1269. Però Nicolau d'Olwer, en *Estudis Universitaris Catalans,* 1913, opina que és Guillem de Cervera, senyor de Juneda, fill de Guillem de la Guàrdia, i la poesia és de per allà 1217. En els versos de Guillem de Cervera es fa al·lusió a una croada. En Milà opina que és la de

Sant Lluís; en Nicolau d'Olwer creu que és la de Joan d'Hongria, Joan de Brienne i Hug de Lusignan.

No queden obres de la joventut d'aquest poeta; només queden *Proverbis,* en el *Cançoner dels Comtes d'Urgell.* Aquests proverbis són bells de fons i forma. Així:

"Si vols cuylir plaser — plaser deus semanar;
qui bon fruyt vol aver — bon arbre deu plantar."

38. GUILLEM DE MUR. — Trobador de la noble casa catalana de Mur, el qual vivia en temps de Jaume I de Catalunya. Té un sirventès al rei estimulant-lo a la croada, i tres *tensions* amb el trobador Guerau de Riquier. Millot parla encara d'una quarta *tensió* amb G. de Riquier sobre un tema d'amor.

39. OLIVIER, EL TEMPLARI. — Llevat que era català i templari, res més no pot dir-se d'aquest trobador, de qui queda solament un sirventès dirigit al rei Jaume I exhortant-lo a la croada, per venjar la derrota del rei Sant Lluís. Aital obra te més unció devota que cavalleresca valentia.

40. GUILLEM RAMON DE GIRONELLA. — Trobador català, segurament de família gironina. No ha estat encara ben fixada la personalitat d'aquest trobador, del qual queden tres cançons (1).

---

(1) En un cartoral de la Cúria de Girona es troba un Ramon de Gironella veguer de Girona que en 1209 jura en nom del rei Pere en un pacte que aquest fa amb l'arquebisbe Guillem de Tarragona. En un altre cartoral de

41. CERVERÍ DE GIRONA. — Català, i fill de Girona. Visqué en temps de Jaume I i Pere II de Catalunya. L'Eximèniç diu que era noble, però no consta, i de les seves obres més aviat es deduiria que era de modesta família. Va pertànyer un temps a la casa del rei Pere II de Catalunya. En les seves poesies ens parla de dos trobadors fills del bisbat de Girona, l'honrat Parazol i Fra Bernat Vidal. Escriví molt. En Milà en copia setze poesies, però en queden moltes més. En Cerverí conreà tots els gèneres, però principalment és un poeta moral. Diu en Cambouliu: "El caràcter distintiu d'en Cerverí, com moralista, és que ell fonamentà les seves sentències sobre raó, sobre el sentit comú, no sobre el dogma catòlic. En Folquet de Marsella, en Perdigó, en Rambald de Vaqueires, en Pere Cardinal, retreuen sovint la Sagrada Escriptura, els dogmes de l'Església, l'infern i el paradís. En Cerverí no retreu més que el sentit pràctic, l'experiència, els contratemps i els bons adveniments de la vida actual". La forma externa de la poesia moral de Cerverí és principalment la sentència i el proverbi...

---

l'arxiu de la Cúria es troba Ramon de Gironella assistint a la prestació d'homenatge del vescomte de Cabrera al bisbe Guillem de Girona. En 1226 un Ramon de Gironella signa a Barcelona un pacte del rei Jaume I als Montcades i els seus seguidors. En una lauda sepulcral del monestir de Sant Daniel és troba un Raimundus de Gironella mort en 1239. Mort aquest, es troba un altre Ramon de Gironella que en 1259 és testimoni del decret sobre el canvi de moneda dat per Jaume I a Sant Thiberi (Beziers); i en 1260 és testimoni d'un altre decret dat per Jaume I en el palau real de Barcelona.

Fins ara no està precisat quin dels dos Gironelles era el poeta trobador.

42. Ameneo des Escás. — Diu En Nicolau d'Olwer: "L'últim dels trobadors catalans pròpiament dits, és en Cerverí de Girona. Els poetes catalans en llengua provençal que després d'ell floreixen encara a Catalunya, més que no pas trobadors se'ls ha de dir *deixebles dels trobadors.*" Un d'aquests deixebles dels trobadors és l'Ameneo des Escàs. És d'últims del segle XIII.è, del temps de Jaume II. No té obres líriques; és poeta didàctic i de *Noves.* Queden d'ell dues obres llargues, de cansada lectura, però d'interès per l'estudi de l'època, que són *Essenhament de la donzela* i *Essenhament del escudier.* Queden també dues epístoles, una d'elles plena de dites i refranys.

43. Guillem de Tudela. — Familiar del comte Balduí, germà de Ramon VI de Tolosa. Havia estat criat a Tudela de Navarra. Ho diu ell mateix:

En nom del Paire e del Filh e del Sant Esperit
comensa la cansós que maestre Guilhem fit
un clerc que fo en Navarra, a Tudela noirit, etc.

Escriví *Cansos de la crozada contra'ls ereges d'Albegés,* poema molt extens, de 9,578 versos, en el qual es canta la guerra dels albigesos des del principi de la croada fins al setge de Tolosa per les tropes de Lluís de França. Paul Meyer creu que Guillem de Tudela escriví la primera part, i que la segona és obra d'un trobador de Tolosa fins avui desconegut. *Cansos de la crozada* és una epopeia amb llargues narracions, descripcions i discursos, i amb qualques

passatges plens de gràcia i originalitat. Els trossos millors són la batalla de Muret i l'Assemblea de Roma.

44. Elogi dels trobadors. — La Provença fou el bressol de la gaia poesia. Allà floriren les Lletres abans que a França, a Espanya i a Itàlia. Els poetes foren molts i bons. El Petrarca els lloa i els imita. El Dant els elogia amb calor, i fins dubtà molt sobre si escriuria en italià o en provençal la seva *Divina Comèdia.* Si s'hagués decidit pel provençal, les Lletres de Provença serien gloriosíssimes. Així i tot, sense la *Divina Comèdia,* són les més grans de totes les primitives Literatures en llengua neollatina. En ella queden obres amoroses (albades, serenes, cançons, etc.) que són una perfecció. Però cal anotar que no queden solament obres amoroses. Hi ha també poemes èpics, treballs científics i obres morals molt remarcables. Entre els poemes èpics hi ha *Romanz de Guerau del Roselló* (segle XII), de 12,000 versos; *Romanz de Jaufre* (segle XII), de més de 10,000 versos; *Romanz de Ferabràs* (segle XIII), de més de 5,000 versos; *Romanz de Flamenca* (segle XIII.è), que, incomplet com és, passa de 8,000 versos; *Romanz de Blandin de Cornuailles i de Gillot Ardit de Miramar* i *Romanz de Filomena,* tots ells d'autor desconegut; i d'altres poemes que s'han perdut, com *Renat i Lancelot,* i *Fantasmagoria,* d'Arnau Daniel, *Andrieu de França* de Pons de Capdeuil, *Guerra de Baucí,* d'Elies de Barjols, i *Vides dels tirans,* de Guiu de Uzès.

Com obres morals, cal fer esment de *Llissons de sabiduria,* d'Arnau de Marveil; *Principis de moral,* de Bertran Carbonell, de Marsella; *Regles de vida,* de Nat de Mons; *Poema contra els abusos del món,* de Folquet de Lunel; *Essenhament o espill de cavallers,* d'Arnau de Marsan; *Essenhaments,* d'Ameneo des Escàs; *Les quatre virtuts cardinals,* de Deudes de Prades; *El tresor,* de Pere de Corbian; i el *Breviari d'amor,* de Manfred Ermengaud, enciclopèdia enorme de més de trenta mil versos, obra de preu, en algun punt imitada per l'Alighieri. I no parlem de les obres científiques, i menys de les obres religioses, que tan abundaren a les Lletres de Provença. N'hi ha prou amb el que havem dit, per a compendre l'excel·lència de la Literatura provençal-catalana per damunt de totes les primitives Literatures neollatines...

45. DECADÉNCIA DE LA LITERATURA TROBADORESCA. — A les darreries del XIII.è segle, la poesia dels trobadors està en plena decadència. Cerverí de Girona (1250-1280), és contat com el darrer trobador.

Les causes principals de tal decadència, són:

1.ª L'abundància excessiva de trobadors. A les Corts i als castells eren rebuts per les dames i cavallers amb tanta bondat i cortesia, que molts es dedicaren a l'art de trobar sense que els sobrés el talent i la inspiració. I aquests desacreditaren la poesia trobadoresca, i feren que als castells no es rebés els trobadors amb l'atenció primitiva.

2.ª El rebuscament i artifici que entrà dins la

poesia provençal per obra i gràcia dels trobadors erudits, els quals volent distingir-se, s'apartaren de les antigues fresques albades i alegres cançons, per escriure subtileses i refinaments, introduint el mal gust i corrompent la bona poesia.

3.ª La desaparició de les Corts del Migdia de França. Després de la batalla de Muret, on va enfonsar-se la brillant civilització provençal, anaren desapareixent les antigues Corts, incorporant-se totes aquelles terres a la Corona de França. I en tancar-se aquelles Corts, els trobadors i joglars que tantes voltes amb ses belles cançons les havien alegrades, emigraren lentament per anar a cantar llurs darreres tonades a la lluminosa Itàlia o sota el cel blau de Catalunya o Castella...

Així acabà la gloriosa escola dels trobadors.

46. Significació dels poetes catalans dintre l'escola dels trobadors. — En els seus principis els trobadors cantaven fresques *pastorelles* i *albades,* ardits *cants de guerra,* o *sàtires* punyents, tot molt sentit, tot molt natural. Però al cap d'un temps es veié alguns trobadors buscar la subtilitat i les agudeses d'enginy. Llavors es destriaren dues maneras de trobar: el *trobar clus,* o refinat, sapient, intelligible només per a persones cultes, i el *trobar plan, leu, leugier,* o senzill, clar, intelligible per a tothom. Els trobadors del Nord eren els amics de *trobar clus;* els del Migdia eren amics del *trobar plan.* Sobretot eren amics de trobar senzillament, planerament, els trobadors catalans. Dintre l'escola provençal són els que tenen més naturalitat, més veri-

tat, més sinceritat. Posen més cor en ses poesies. El seu llenguatge és senzill sense recercaments, i clar sense afectació. No canten per ganes de cantar, sinó per dir llurs odis o llurs amors. I sembla que se'ls vegi més inclinats al poema moral i a l'estil sentenciós, com mostrant-se ja en ells el seny natural i el sentit pràctic de la raça...

47. Jocs Florals de Tolosa. — En començar el XIVè segle uns amants de la poesia es reuniren a Tolosa en un jardí, al peu d'un llorer, a recitar cançons i sirventesis dels grans mestres passats, per tal de conservar el foc sagrat de poesia. Arribà l'any 1323, i aquells amants de les Lletres, dits la *Sobregaia companyia dels set trobadors de Tolosa,* cridaren tots els poetes de Llenguadoc a un Certamen en llaor de la Verge Maria, amb una convocatòria en vers que comença:

Als honorables e als pros
senhors, amics e companhos,
als quals es donat lo sabers
don creis als bons gaug e plazers, etc.

El primer diumenge de maig de 1324 tingué lloc la festa a presència dels magistrats de la ciutat i de tota la noblesa del país. Obtingué el premi Arnau Vidal de Castellnoudary, per una poesia a la Mare de Déu.

El municipi de Tolosa prengué sota la seva protecció la institució naixent dels Jocs Florals. I, ultra la viola d'or per a les *cançons,* oferí una englantina per a les *danses* i una gauja per a les *pastorelles.*

La Societat és digué *Consistori del Gai Saber.* S'encarregà al mantenedor Guillem Molinier que redactés l'art de trobar; l'obra fou acabada en 1356 i publicada amb el títol de *Leys d'amor.*

Els Jocs Florals de Tolosa seguiren així, amb lleugeres interrupcions, fins el segle XVIè en què la llengua provençal fou substituïda per la francesa.

48. JOCS FLORALS DE BARCELONA. — En el mateix segle XIVè, en què començaren els Jocs Florals de Tolosa, ja es celebraren a Barcelona. Es diu si el rei Joan I *l'Amador de la gentilesa* envià una ambaixada a Carles VI de França per tal que vinguessin de Tolosa trobadors a organitzar la *gaia festa* a Catalunya. No consta bé. El que consta és que el rei Joan I suplica al cavaller Jaume March i a l'honorable Lluís d'Aversó que organitzin la festa dels Jocs Florals a Barcelona: *Nobis supplicantibus vobis Jacobo Marchi* (1) *milite el Ludovico de Averceno cive Barchinone;* i els nomena *magistros et defensores,* mestres i mantenedors de la *gaia ciència,* perquè quiscun any pel mes de maig en la festa de la Verge Maria es celebrin *Jocs Florals a Barcelona.* El nomenament porta la data de 1393. Jaume March era un il·lustre poeta català autor del *Llibre de Concordances apellat Diccionari* (1371) i Lluís d'Aversó era autor de *Torcimany del Gai Saber, lo qual tracta de ciencia gaia de trobar...*

---

(1) Torres Amat llegí *Martí* en lloc de *Marchi* i dóna com a mantenedor dels Jocs Florals de Barcelona un Jaume Martí en lloc de Jaume March.

El rei Martí *l'Humà,* en 1398, assenyalà una pensió anyal de 40 florins d'or per a la compra de les joies dels Jocs Florals. A la mort del rei Martí, amb els esdeveniments de l'interregne, s'interromperen els Jocs; però, en pujar al tron el rei Ferran d'Antequera, reproduí, en 1413, la pensió anyal de 40 florins d'or. La gaia festa es celebraba esplèndidament, com pot veure's en la descripció que en fa don Enric de Villena (1). En el mateix segle XVè es

---

(1) Diu així en les *Memorias*: "E llegado el dia prefijado congregábanse los mantenedores e trovadores en el palacio donde yo estaba e de allí partíamos ordenadamente con los vergueros delante e los libros del arte que traian y el registro ante los mantenedores; e llegados al dicho capítol, que ya estaba aparejado e emparamentado de paños de pared al derredor, e fecho un asiento de frente con gradas adonde estaba don Enrique en medio e los mantenedores de cada parte, e a nuestros pies los escribanos del consistorio, e los vergueros mas abajo, e el suelo cubierto de tapices e fechos dos circuitos de asientos donde estaban los trovadores e en medio un bastimento cuadrado tan alto como un altar cubierto de paños de oro, e encima puestos los libros del arte e la joya, e a mano derecha estaba la silla alta para el rey que las más veces era presente, e otra mucha gente que ende se allegaba; e fecho silencio levantábase el maestro de teología, que era uno de los mantenedores, e facia una presuposición con su tema y sus alegaciones y loores de la gaya sciencia... e tornábase a sentar. E luego uno de los vergueros decia que los trovadores allí congregados espandiesen e publicasen las obras que tenian hechas de la materia a ellos asignada; e luego levantábase cado uno e leia la obra que tenia fecha... Teniamos después dos consistorios, uno secreto y otro público... (Descriu els dos consistoris, sobretot el públic que es celebrava al capitol dels pares predicadors). E acabado esto tornábamos de allí al palacio en ordenanza, e iba entre dos mantenedores el que ganó la joya, e llevábale un mozo delante la joya con ministriles y trompetas, e llegados a palacio ha-

trenca la tradició dels propis Jocs Florals, celebrant-se certàmens en diferents convents de Barcelona.

Indicador bibliogràfic. — Milà i Fontanals. *Los trovadores en España,* Barcelona, 1861. — Víctor Balaguer, *Historia de los trovadores,* Madrid, 1878. — F. R. Cambouliu, *Els trobadors catalans,* Barc. 1910. — Amador de los Ríos: *Historia de la Literatura Española,* Madrid, 1861. Paul Meyer, *Les derniers troubadours de la Provença,* París, 1871. — Id., *Guillaume de la Barre, roman composé el 1318 per Arnau Vidal de Castelnoudary,* París, 1868. — Nicolau d'Olwer, *Data dels proverbis d'en Guillem de Cervera,* Estudis Universitaris Catalans, 1913. — Id., *Cerveri de Girona,* Discurs a l'Ateneu de Girona. — Jaume Massó i Torrents, *L'antiga escola poètica de Barcelona,* Quaderns d'estudi, Barcelona, v. XV, 1922. — P. Puiggarí, *Notice sur les troubadours catalans et sur un ancien chansonier de l'Academia du Gay Saber de Barcelone,* 1830.

---

ciales dar confites y vino; e luego partían dende los mantenedores e trovadores con los ministriles e joya acompañando al que la ganó fasta su posada, e mostrábase aquel aventaje que Dios y natura hicieron entre los claros ingenios e los obscuros."

ÈPOCA TERCERA

PLENITUD (1)

(1250-1500)

(1) La prosa i la poesia no arribaren a la plenitud en la mateixa data. La prosa hi arribà primer. La poesia era encara aprovençalada quan ja estaven escrites les bellíssimes *Cròniques* i les obres genials de Ramon Lull. La data que ací es dóna de 1250 és la de la plenitud de la prosa.

CAPÍTOL I

HISTORIA

49. JAUME I EL CONQUISTADOR. — Aquest rei gloriosíssim, que guanyà trenta victòries, alçà centenars de temples, fundà escoles i universitats, reformà el codi, instituí molts tribunals de justícia, i fomentà el comerç i l'agricultura, fou, també, el *gran impulsor de les Lletres de Catalunya*. En les seves expedicions guerreres s'acompanyava d'un estol de trobadors. En les hores de pau es gaudia de versos i d'històries. Era decidit protector de la *gaia ciència* com ho fóra son pare el rei Pere. Manà que en les actuacions judicials la llengua catalana substituís la llatina. I ell mateix, com Juli Cèsar, escriví els propis anals. El gran rei escriví sa *Crònica* (1), que fou estampada a València en 1557 amb aquest títol: "*Crònica o comentari del gloriosíssim Rey en Jacme Rey d'Aragó, de Mallorques, e València, compte de Barcelona e de Urgell e de Mont-*

---

(1) S'ha insinuat si la *Crònica* no seria obra personal del rei sinó d'algun dels seus secretaris. El primer de negar l'autenticitat fou en Josep de Villaroya. El seguiren alguns alemanys. El Baró de Tourtoulon, en la seva obra *Jaume I lo Conquerant*, cita entre els impugnadors de l'autenticitat Gervinus i Holfferich, qui fa notar la diferència d'estil entre la *Crònica* i el *Libre de la saviesa*. Es considerada una obra personal del rei.

peller; feita e escrita per aquell en sa llengua natural".

Aquesta *Crònica* és l'autobiografia de D. Jaume: és la confessió espontània del gran rei qui conta les coses tal com les veu i diu les impressions tal com les sent. En ella tot és transparent i clar La narració és lleial i franca. El rei diu els plans que té i les obres que ha dut a terme, deixant a la posteritat el judici de la seva obra. Els fets donen interès a la *Crònica,* i la ingenuïtat de l'egregi narrador la fà simpàtica i estimable. L'obra està escrita amb elegància i correcció. En ella la llengua catalana pren fixesa i mostra ja la seva naturalesa en la frase i en la sintaxi. Amb el temps la llengua polirà la forma, però el fons, la substància, serà sempre la mateixa. Fra Marsili (1) la traduí al llatí (1313) Mestre Heredia a l'aragonès (segle XIV[è]), Antoni de Bofarull al castellà (1848) i John Forster a l'anglès (1883).

Altres llibres escriví l'alt rei. Deixant de banda els que són en llatí, cal citar el *Libre de saviesa.* És un tractat destinat a l'educació d'un príncep. Ve a ésser el resum d'unes lectures. És un llibre que pertany al gènere moral. Comença per sentències de filòsofs, dos tractats del *Llibre de reis,* unes màximes de Sòcrates, uns eclipsis que esdevindran, i acaba amb vint màximes. És un llibre fet per aglutinació sense pla ni ordre. És obra del rei, certament; ho

---

(1) El manuscrit de la *Crònica* de Fra Pere Marsili, en camí de desaparèixer, ha estat fotocopiat per iniciativa i obra de l'Institut d'Estudis Catalans en 1918.

diu ell mateix: "E jo Rey en Jacme d'Aragó esforce'm de fer e d'apendre per mi aquestes coses, etc.". El començà molt jove i l'acabà molt vell. En Gabriel Llabrés el publicà a Barcelona en 1908.

50. BERNAT DESCLOT. — Era de noble llinatge i vivia en temps dels reis Jaume I i Pere II, o sia per allà l'any 1285. Escriví en llengua catalana la història de les coses notables de son temps amb aquest títol: *Cròniques o conquestes de Catalunya compostes e ordenades per en Bernat de Sclot.*

Desclot és un cronista model dins l'Edat mitjana. Ell intentà ressenyar el regnat gloriós de Pere *el Gran,* i només és preocupa de contar els fets d'una faisó vera i justa. Explica allò que ha presenciat. I ho conta amb un esperit tan imparcial que fins els mateixos francesos, que tan malparats queden en la relació de Desclot, fan justícia a l'escrupulosa veracitat del cronista. L'estil de Desclot és eixut, auster. La llengua és neta, precisa. No es cuida l'autor de filigranes d'estil sinó de dir la veritat. A les pàgines de Desclot no es troba pas aquella animació i aquella vida que a la seva *Crònica* donà Muntaner. Desclot és menys poeta, i les seves figures no tenen tant de relleu ni es destaquen tant els detalls. Però de totes maneres, no manquen a Desclot pàgines escrites amb inspiració que es llegeixen amb delectança; demés, els fets que Desclot conta, són de si tan dramàtics, que s'emporten tota l'atenció del lector...

Aquest llibre es publicà a Barcelona en 1616. Ra-

fel Cervera va traduir-lo al castellà (1) i Filippo Moisé a l'italià. En Coroleu va publicar-lo a Barcelona en 1885 amb un prefaci sobre els cronistes catalans.

51. RAMON DE MUNTANER. — El cronista Ramon de Muntaner nasqué a la vila de Perelada, a l'Empordà, l'any 1265. Ell mateix diu en el cap. II de la seva *Crònica*: "...e essent lo dit Senyor Rei a la dita vila de Perelada *hon jo naxquí...*" I en el pròleg diu: "Jo Ramon Muntaner nadiu de Perelada e ciutadà de Valencia....." El seu pare Joan Muntaner "era dels majors daquell lloch e era cap de la plaça". El rei Jaume posà a casa seva, i més tard, 1274, hi posaren els reis de Castella. Quan la vinguda dels francesos, Ramon de Muntaner només tenia vint anys, i serví bé el Rei i la Pàtria. En aquelles guerres els almogàvers cremaren la seva casa. Fou Muntaner un excel·lent soldat. Assistí a trenta dues batalles i defensà Gal·lípoli contra els genovesos l'any 1308. Al tornar de l'Orient, s'establí a València. Allà, quant ja tenia 60 anys, començà a escriure la seva *Crònica*. I morí a Eivissa en 1336.

La *Crònica* de Muntaner comprèn sis regnats, més de mig segle, des de Pere *el Catòlic* fins a Alfons III de Catalunya. Es interessantíssima, principalment per la relació dels fets de l'Orient. Diu Buchon: "En quant a la forma de narració té una

(1) La traducció d'En Cervera no és fidel. Més aviat és un extracte que una versió.

superioritat incontestable sobre tots. No conec un escriptor, sense cap excepció, que sàpiga millor que ell transportar el lector al mig de les batalles i enardir-lo amb el foc de les pròpies passions". Moisé diu que Muntaner és *il Camoens della Storia*. En Zurita, al citar-lo, li diu l'*autor grave*... Muntaner escriu amb talent i gust. Tot ho pinta viu: fets, llocs i homes. La crònica a les mans de Muntaner es torna epopeia. Els episodis són contats amb gran vivor. Els personatges queden cisellats. El sou estil és càlid, mogut, saturat d'animació. Cal altre cronista no se li assembla. Sobretot Desclot. Són el pol oposat. Desclot és sever, estructurat. Muntaner, animat, pintoresc, poetizant els fets i fabricant de relleu els personatges. Però, així i tot, en mig de la seva poesia, cap no el guanya en veracitat i en la cura d'assenyalar les dades que poden ajudar a aclarir i comprovar els fets. A les seves planes es veu una gran enteresa. La *Crònica* és fe faent del que conta...

Dintre la *Crònica* de Muntaner, al cap. 272, hi ha una composició en vers alexandrí monorim, en llengua provençal, en forma de sermó, que el cronista tramet a l'infant Anfós fill del rei Jaume d'Aragó. El títol és: "Com en Muntaner feu I sermó rimat loqual feu al Senyor rei d'Aragó, que feye be per lo passatge a Sardenya". Són 12 cobles de 20 bordons cada una.

La *Crònica* de Muntaner fou traduïda al castellà, al francès, a l'italià i a l'alemany. Antoni de Bufarull publicà el text català i la traducció castellana, amb notes, l'any 1860. Molt abans, en 1844, s'havia publicat el text català sol a Estutgard.

52. Pere iii de Catalunya. — La dinastia dels Comtes-Reis de Barcelona presenta una llarga sèrie de prínceps donats a les Lletres. Alfons I, Pere I, Pere II i Joan I foren poetes; Jaume II i Martí, poetes i oradors; ja hem parlat de Jaume I cronista. Pere III, *el de les Cerimònies,* era poeta, orador i cronista.

Com a *poeta* escriu una poesia al seu fill Joan, enutjat perquè s'havia emmullerat amb Na Iolanda de Bar. Comença:

Mon car fill, per Sent Anthoni
juram quets mal consellat...

Té en vers, demés, una sentència entre poetes i uns consells als cavallers.

Com a *orador* brilla en les Corts Catalanes — el parlament europeu amb representació democràtica més antiga — en aquelles Corts on havien d'excel·lir Jaume II, Martí l'Humà i el cardenal Margarit. En les seves oracions es veu l'home entès en Lletres sagrades i profanes; prodiga l'erudició, argüeix amb subtilesa de jurista, es manifesta tot càlcul i premeditació, mostra la seva complexa personalitat tal com el pinta la Història...

Com a *cronista* promou la redacció de tres obres: la *Crònica dels Reis d'Aragó,* la *Crònica del seu regnat* i les *Cròniques de Sicília.*

El rei Pere III tenia pasta d'historiador. Als 20 anys llegia les Cròniques dels Reis de França, del monestir de Saint Denis. Als 25 anys, (1342) llegia la Crònica de Roderic de Toledo. Havia vist i lle-

git la *Suma de les històries del món,* en francès (1363), el Frontí (1369) i las obres de S. Isidor, del Pacense i de Pau Orosi... Inclús havia demanat les Cròniques d'Hongria, Dàcia i Noruega; i morí llegint el *Speculum historiale* de Vicens de Beauvais, traduït al català. La qual cosa vol dir que el rei Pere III sentia la Història, i la vivia... Ell conegué la *Crònica* del *Conquistador,* que cap altre cronista no havia vist. I aficionat com era a la Història, volgué escriure les seves gestes. Però ell, per tal com tenia una vida fortament atrafegada, no podia escriure-la sol. Li calia un col·laborador fidel. Fou Bernat Descoll. El rei li donava instruccions i dades, el secretari escrivia, i el rei després ho retocava. Vint-i-cinc anys durà aquest treball, segons en Gabriel Llabrés. A la fi resultà la *Crònica* reial que certament és tota una altra cosa que la del *Conquistador.* L'alt rei Jaume és un cavaller i un cristià que diu les coses tal com les sent, amb entera ingenuïtat. El rei Pere, al contrari, és un retòric artificiós que fa la crònica del seu regnat amb intencions de desviar l'opinió futura, sense pensar que havien de trair-lo les seves mateixes reticències i els documents de la règia cancelleria. Històricament la crònica val tant pel que calla com pel que deixa endevinar, i s'hi retrata Pere III, el més maquiavèlic dels nostres reis... Aquesta crònica titulada *Libre dels fets e dits que son entrevenguts en nostra casa dins lo temps de nostra vida,* fou publicada dintre la seva *Crònica d'Espanya* per l'arxiver Pere Miquel Carbonell, l'any 1513.

Sense aquesta *Crònica* n'hi ha una altra dels temps de Pere III. Es titula: "*Crònica dels Reis d'Aragó e comtes de Barcelona*". Es coneguda per *Crònica de S. Joan de la Penya,* dita així per creure Zurita que fou escrita per un monjo d'aquell monestir aragonès. En Llabrés i en Massó i Torrents opinen que també fou escrita per Descoll, seguint el manament del rei Pere III. Consta que aquest rei envià al monestir de Ripoll *Cròniques dels Reis d'Aragó e Comtes de Barcelona,* "per ço com ell vol que se'n guardi memòria allà, per tal com lo Monastir de Ripoll és dels pus solemnes e antics monastirs..." Segurament aquesta *Crònica* enviada a Ripoll és la mateixa de S. Joan de la Penya.

Es parla d'altres llibres del rei Pere III, com *Llibre de les Ordinacions de la real casa Daragó, Tractat de la cavalleria de S. Jordi de la creu vermella,* etcètera.

53. PARAL-LEL DELS CRONISTES. — Parem-nos un moment a fer l'elogi de les nostres grans *Cròniques.* Elles vénen a ésser com els quatre Evangelis de la Història de Catalunya. Elles són les perles de la Literatura catalana, segons dita de Morel Fatio. Elles són les més ingènues i pintoresques de l'Edat medieval, diu Menéndez Pelayo. Elles soles valen tota una epopeia, diu Nicolau d'Olwer... Jaume *el Conquistador* conta ses pròpies gestes; en Desclot, el regnat de Pere *el Gran;* Muntaner, l'anada dels catalans a l'Orient; i Pere III, les inacabables lluites i revoltes del seu temps. Però cada un ho conta a la seva manera. Jaume és ingenu; Desclot, precís;

Muntaner, càlid; Pere, habilidós. Jaume és lapidari i solemne; Desclot, és sec i descarnat; Muntaner, és verbós i contundent; Pere III és maquiavèlic i a voltes feixuc i carregós. En el llibre del *Conquistador* es veu un cor gran i bell; en el de Desclot, un esperit imparcial i sever; en el de Muntaner, el foc sagrat de poesia abrandant una ànima de soldat; i en el de Pere III, l'habilitat i la política volent tapar les malifetes del rei. Literàriament, poèticament, la *Crònica* que val més és la de Muntaner. La de Desclot té una sobrietat de línies que s'avé molt amb la manera d'ésser dels catalans. La del *Conquistador* enamora per la ingenuïtat candorosa. I en l'obra de Pere III, si s'hi veuen males qualitats, no són de la *Crònica,* que és bona, sinó del rei...

54. FRA JAUME DOMENEC. — Pere *el de les Cerimònies,* volia una Crònica general, i encarregà la redacció a Fra Jaume Domènec, religiós dominic, inquisidor de Mallorca. Sembla que posà mà a la tasca a Perpinyà envers l'any 1360. Fra Jaume Domènec era mort en 1386; i el rei confià la continuació de l'obra a Fra Antoni de Genebreda. El títol d'aquesta Crònica és *Compendi historial,* i està calcada i en gran part treta del *Speculum historiale,* de Vicens de Beauvais (1).

55. FRANCESCH. — Nicolàs Antonio, en la seva

---

(1) Hi ha una altra Història universal en catalá escrita per un autor anònim, molt il·lustrat, en temps del rei Martí i del Papa Benet. Es diu *Flos mundi.* També hi ha *Memòries historials de Catalunya* publicades l'any 1418.

Bibliotheca hispana vetus, parla del *Llibre de les nobleses dels reis* d'aquest cronista. Sabem el nom de l'autor perquè el diu ell mateix al començar la crònica. "Com sia cosa natural que tota persona desige saber e hoir nobles fets, per rahó dassó Jo Francesch comens a dichtar e ordonar questa hobra la cal es appellada llibre de les nobleses dels Reys..." L'obra és molt extensa. Té 509 capítols, i aquests capítols són molt irregulars; uns són molt curts, d'un foli, i són els que tracten de coses de fora; altres molt llargs, i són els que parlen de casa. Els capítols solen començar amb aquestes expressions: *Diu la Istòria, Devets saber, Veritat és....* En Francesch, més que cronista, és narrador. Es delecta contant les coses. La seva obra, en molts punts, més que una crònica sembla un llibre de cavalleria. Visiblement aprofita molt de Desclot i de Muntaner.

Aquesta crònica restava manuscrita a la casa Dalmases.

56. Bernat Boades. — Nasqué del 1360 al 1370 en el mas Boades de Salitja (Girona). Feu els seus estudis a Girona, on es graduà de *Batxiller* en Dret. Amplià estudis al Col·legi de Bolonya, on aprengué llengua grega i es captingué del renaixement italià. Fou rector del seu poble de Salitja, en 1405. Obtingué després la parròquia de Medinyà, passant, en 1410, d'aquí a la de Blanes, que regí fins a la mort. Fou molt estimat del bisbe de Girona, Dalmau de Mur, després arquebisbe de Tarragona, qui li regalà molts llibres. El rei Alfons IV

li tingué viva simpatia, i li donà sa reial emparança per tal que pogués visitar biblioteques i arxius d'esglésies i monestirs. Assistí com a delegat de la clerecia a l'Assemblea de Perpinyà on defensá els drets del Papa Benet XIII, a qui estatjà en sa casa de Blanes quan marxava a Penyíscola. Morí en 1444, i fou enterrat a l'altar major de Blanes.

Escriví: *Libre dels feyts d'armes e ecclesiàstics de Catalunya*. Aquesta obra és resum de notícies tretes dels monestirs de Ripoll, Banyoles, Besalú, Galligans, Cuixà i Sant Cugat del Vallés, i dels arxius del rei, de Barcelona, de la Seu de Vich i fins de la Biblioteca Vaticana. Les dates tretes d'aquests arxius i biblioteques, Boades les amenitza amb el seu pregon coneixement dels clàssics, car llegia els autors grecs i llatins en llur llengua. Era un apassionat de les làpides i monedes. És el primer cronista antiquari. Sentia la crítica dels fets i treballava per aclarir els embulls. És un cronista medieval, però ja té quelcom d'historiador modern. Comença el llibre dient:

> "*Deus creator omnium rerum,*
> *fac me semper scribere verum*" (1).

Aquest bon desig seu no el salva d'escriure qualques faules. Però en aquelles remotes edats no podia tenir un fort esperit crític. El bon rector escriu

(1) O Déu criador de totes les coses, feu que escrigui sempre la veritat.

amb un agradós estil familiar, i la seva sinceritat i bon ingeni el fan simpàtics. L'obra de Bernat Boades és de valor positiva. Fou acabada d'escriure l'any 1420. Jaume Ferrer, de Blanes, el gran geògraf català, la feu copiar per son criat Rafel Ferrer Coll. El manuscrit es perdé, retrobant-lo el P. Gaspar Roig. A la fi publicà l'obra en Marian Aguiló, en 1876, en un volum de "Biblioteca Catalana". El P. Fidel Fita féu un bon estudi del llibre i de l'autor.

57. PERE TOMICH. — Fill d'una noble família catalana. Publicà una Crònica dels reis d'Aragó en català. Duu aquest títol: "*Històries e conquestes del reyalme D'Aragó e principat de Catalunya, compilades per lo honorable mossèn Pere Tomich caballer, les quals tramès al reverent archabisbe de Zaragoza.*" Aquest arquebisbe a qui dedica el llibre era Dalmau de Mur, el mateix que essent bisbe de Girona havia protegit a Mossèn Bernat Boades, de Blanes (1). Era l'any 1438. Tomich no intentava, com diu ell mateix, sinó fer un *petit memorial d'actes històrics i fets antics.* Escriví 47 capítols. I una altra mà hi afegí quelcom més. Els copiadors i impressors malmeteren molt aquest llibre, que per cert resultà dels més llegits entre els històrics, segurament per les moltes notícies de cavallers particulars que inclou. Fou estampat a Barcelona en 1493.

(1) Dalmau de Mur fou rector de Valls, canonge de Girona, bisbe de Girona, arquebisbe de Tarragona i Saragossa. Es el que construí l'atrevida nau de la Catedral de Girona (1415-1420.)

58. GABRIEL TURELL. — És del segle XV^{è}, com Tomich. Aquest cavaller barceloní escrivia en la seva ciutat, en 1476. La seva obra es titula: "*Record historial de algunes antiguitats de Catalunya.*" Turell està ja molt lluny dels veritables cronistes catalans que narraven el que veien. En el fons és més breu que Tomich, Boades i Carbonell. Però en l'estil és treballat i conceptuós de tan polit, i es ressent de l'hipèrbaton llatí que li ha quedat de la lectura dels clàssics. De tant en tant para de contar, i fa uns comentaris que ell titula *reprehensions,* on fa gala dels seu estil ampul·lós. Al parlar de la mort del rei Martí de Sicília, fill de Martí d'Aragó, diu amb formosa concisió: "Lo pres febre pestilencial de que tota la victoria tornà en plor e dol, car en aquell jorn se perdé tota la prosperitat de la nació catalana..."

Hom parla d'altres obres de Turell, com *Tractat de l'Armeria* i *Tractat del set honors del nom.*

BERENGUER DE PUIGPARDINES. — Hi ha una crònica que es titula: *Sumari de la població d'Espanya e de les conquestes de Catalunya e de on devallen los comptes de Barcelona.*

Aquesta crònica ha estat atribuïda a Berenguer de Puigpardines, del vescomtat de Bas, qui vivia en temps de Ramon Berenguer III, a principis del segle XII.^{è}.

Bayer sospità que en tot cas Berenguer de Puigpardines hauria escrit la seva obra en llatí, i més tard hauria estat posada en català. Però en

Jaume Massó i Torrents creu que es tracta d'una crònica suposada, falsa. Creu que fou redactada al darrer terç del segle XV.è, amb intenció d'afavorir algunes cases nobles, sense que aparegui a la crònica res que pugui semblar aprofitament de materials acoblats entre els segles XI.è i XII.è. Berenguer de Puigpardines és un personatge real, però la crònica és fingida i ben fingida.

59. La fi del Comte d'Urgell. — És una crònica escrita, segons sembla, en temps de Joan II. Va de la mort del rei Martí a la de Jaume d'Urgell. Aquest llibre no és d'una gran valor històrica: s'hi llegeix allò que per aquell temps devia contar-se per les places i carrers. Més que una crònica, és una apologia, i tota és un al·legat a favor de Jaume d'Urgell. Literàriament val, té mèrit. És obra ben escrita (1).

60. Manual de novells ardits. — És una obra extensa on es conté el dietari de la ciutat de Barcelona. *Novells* són notícies o noves. La reina d'Aragó, en 1388, demana *novells ardits* al Vescomte de Rocaberti, que era a França: "Vingats de *novells ardits* ben carregat e ple per tal que'ls nos recitets de paraula." La col·lecció de notícies o dietari municipal de la ciutat de Barcelona, és dit *Manual de novells ardits*. Darrerament ha estat estudiat i publi-

(1) En un llibre com aquest no cal parlar d'altres *croniques* que estan en llatí, com *Chronicon Rivipullense, Barcinonense, Canigonense, Dertusense,* etc.

cat per en Francesc Carreras Candi i en Frèderic Schwart... Són uns XVI volums.

61. Llibres verds. — Moltes poblacions de Catalunya tenen un llibre municipal de gran valor històrica i lingüística, dit *Llibre verd*. El P. Fidel Fita publicà un estudi interessant del *Llibre verd* de Manresa. És un llibre amb cobertes de fusta, clavetejades de plata i folrades de seda verda. Conté diplomes des de mitjan segle XIVè. El privilegi de tenir *Llibre verd*, fou atorgat en les Corts Catalanes de Barcelona, 1358, pel rei Pere III *de les Cerimònies*. El nombre de diplomes que es contenen al *Llibre verd* de Manresa és 188.

Moltes altres poblacions de Catalunya guarden col·leccions diplomàtiques de la faisó del llibre de Manresa, amb el nom de *Llibre de Privilegis* o *Llibre verd*. Alguns municipis en tenen més d'un, com Girona, que té *Llibre verd, Llibre groc* i *Llibre vermell*.... (1).

Indicador bibliogràfic. — Edicions de les *Cròniques* per J. Coroleu, A. Bofarull i M. Aguiló. — F. Darwin Swift, *La vida i temps de Jaume I el Conqueridor*, Oxford, 1894. — Isidor Antillón, *Historia sobre la Crónica o Comentarios del rey don Jaime I de Aragón*, 1904. — Manuel de Montoliu, *La Crònica*

(1) *El Llibre vert* és el més antic; fou compilat en 1434 i conté document des de Alfons I (segle XII).

Ultra aquests llibres, hi ha els *Llibres de Consells* de més de 500 volums, començat en 1345; *Llibre de lletres enviades*, amb 18 volums, del segle XIV, des de l'any 1329, etc.

de Marsili i el manuscrit de Poblet, Anuari de l'Institut d'E. C., 1913. — A. Rubió i Lluch, *Estudi sobre l'elaboració de la Crònica de Pere el Ceremoniós,* Anuari de l'Institut d'E. C., 1909. — Amadeu Pagès, *Recherches sur la Chronique Catalane atribuée a Pierre IV d'Aragon,* Romania, XVIII. — Gabriel Llabrés, *Bernat Descoll el autor de la Crónica de Pedro IV el Ceremonioso, que fué escrita por los años de 1365 a 1390.*— Tesis doctoral, 1903. — Jaume Massó i Torrents, *Historiografia de Catalunya,* Nova York, París, 1906. — Ll. Nicolau d'Olwer, *Principals obres que han tractat de la Crònica de Jaume I,* Estudis Universitaris Catalans, vol. VI, 1912. — P. Fidel Fita, *Lo Llibre verd de Manresa,* La Renaixensa, 1880. — Josep M. Casacuberta i Lluís Serrallonga, *Index dels noms propis de la Crònica d'en Muntaner,* Estudis Universitaris Catalans, volum VIII.

CAPÍTOL II

DRET

62. Els Usatges. — Catalunya, primitivament, després de l'expulsió dels alarbs, es regia per les antigues lleis godes i pels costums del país (1). Amb el temps, aparegueren confusions i deficiències que mogueren els comtes sobirans de Barcelona a posar-hi la mà. "Com lo senyor En Ramon Berenguer vell Comte e Marquès de Barcelona e subjugador de Espanya hagué honor, e vehé, e conech que en tots los plets d'aquella terra no podien ésser observades les leys godes, e vehé molts clams, e molts plets que aqueles leys no jutjaven.... constituí e mes *usatges* ab que tots los clams, e los mal fets, en aquells insertats, fossen destrets o pledejats, e ordenats e encara esmenats, o venjats..." (2).

La insuficiència del dret gòtic, de les lleis franques i dels costums del país, mogueren el comte de Barcelona Ramon Berenguer I *el Vell* a formar una compilació del dret, la més antiga en aquells temps medievals. Fou la compilació dels *Usatges*. No cons-

---

(1) Els reis de França de moment respectaren les lleis del país. Diu el cap. X de les Capitulars de Pepinus: "Ut omnes homines eorum legem habeant, tam romani quam et Salici, et si de alia provincia advenerit, secundum legem ipsius patriae vivat". Vide *Capitularia Regum francorum*.

(2) Vide usatge *Cum dominus*.

ta exactament la data. És del temps en què vivia la comtessa Almodis, morta en 1071. No és improbable la data de 1068 que assenyalen molts escriptors. La col·lecció rebé el nom de *usatici, usualia,* del baix llatí, i *usatges* en català, tret aquest nom de la mateixa col·lecció que diu: "*Haec sunt usualia...*"

Sembla que Ramon Berenguer encomanà la redacció dels Usatges a tres grans juristes catalans, que foren Guillem March, Guillem Borrell i sobretot Pons Bofill March, eminent jutge del palau. I un cop redactades les lleis, el comte de Barcelona reuní sos grans feudataris al seu palau, per tal que les sancionessin (1).

La col·lecció dels *Usatges* fou escrita en llatí. Les Corts de 1413 dirigiren un prec al rei Ferran I, demanant la traducció (2). I el rei manà que es fes la versió oficial al català, encomanant-la als juristes Jaume Callís, Bonnat de Pere i Narcís de Sant Dio-

---

(1) Lloaren i sancionaren els *Usatges* els senyors següents: "Pons vescomte de Gerona, Ramon vescomte de Cardona, Udalart vescomte de Barcelona, Usabard vescomte de Bas, Gombau de Besora, Miró Gilabert, Alemany de Cervelló, Bernat Amat de Claramunt, Ramon de Moncada, Amat Eneas, Guillem Bernat de Queralt, Arnau Mir de Sant Martí, Arnau Mir de Tost, Hug Dalmau de Cervera, Guillem Dapifer, Jofre Bastons de Cervià, Renard Guillem, Gilabert Guitard, Humbert de Ses Agudes, Guillem March, Bonifaci March i Guillem Borrell.

(2) "Com los Usatges... sien estat ordenats en Latí, e perçò les persones legues han ignorantia d'aquelles, e facilment fan e venen e poden venir contra aquells, de que's susciten questions e plets en gran dan de la cosa publica e dels singulars de aquella; perçó la present Cort supplica molt humilment a vos, Senyor, que los dits Usatges... sien tornats de Latí en Romanç..." Constit. de Catal. vol. III.

nis (1). Aquesta versió fou estampada per primera vegada a Barcelona en 1544. Els Usatges no són pas un codi complet, sinó un aplec de disposicions sense cap orde ni classificació científica, amb el sol objecte d'apropiar la llei escrita als costums del país. Les lleis per bé que sàvies, són aspres i dures; però ja és vist que no es poden anar a buscar delicadeses en aquelles edats de ferro... Els *Usatges* formen la base del nostre dret, i han estat comentats pels nostres grans juristes (2). També els han estudiat els estrangers, com Helfferich, Ficker, Laferrière, Max Conrat, etc.

63. Llibre del Consolat de Mar. — És una compilació o codi dels usos i costums que, en coses de mar, regien en tota la costa del Mediterrani. El llibre és antiguíssim, encara que no consta bé la seva

(1) Abans de la traducció oficial de 1413, existien traduccions particulars dels *Usatges*. Mossèn Josep Gudiol estudià un text català dels Usatges de la segona meitat del XIIIè segle, que avui és al Museu Episcopal de Vic. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó hi ha un text del segle XIVè. També n'hi ha un altre del XIVè a la biblioteca de l'Escorial, i a l'arxiu regional de Palma. A l'Acadèmia de la Història de Madrid n'hi ha un que es creu del segle XIIIè. Demés a l'inventari de la biblioteca del rei Martí figura un text català dels *Usatges*.

(2) Han comentat els *Usatges* Pere Albert, Arnau de Moraria, Guillem Puig, Jaume Calvet, Pere Despens, Ramon Vinader, Ramon d'Area, Pere Terré, Bertran de Seva, Guillem Prepòsit, Berenguer de Montravà, Narcís de S. Dionís, Jaume Marquilles, Guillem Doménec, Jaume Callís, Guillem de Vallseca, Tomàs Mieres, Jaume Cardona, Ramon Ballester, Joan Pere Fontanella, Pere Nolasc Vives, i molts d'altres.

data. No ha mancat qui digués que era obra del segle IXè. En Guillem M.ª de Brocà, el fa de mitjan segle XIVè, però fet a base d'una col·lecció anterior, dita *Costums de Mar*. Quan el rei Pere II creà, en 1283, el Consolat de València, ordenà que es regís pels costums de mar que estaven en ús a Barcelona. El Llibre del *Consolat de Mar* és interessantíssim, i se n'han fet 42 edicions, en català, castellà, francès, italià, alemany, anglès i fins llatí. Els autors nacionals i estrangers fan grans elogis d'aquest llibre. Diu l'italià Casaregis que la seva doctrina fou universalment admesa en totes les nacions. Diu Emerigon que ses decisions estan fundades en el Dret i en la Justícia. I F. Perels, conseller de l'almirallat alemany, diu: "La valor d'aquesta obra per al dret marítim modern no és inferior al dels llibres de Justinià per a la legislació civil. Fins els Estats que tenen un codi marítim invoquen l'autoritat de ses regles com a dret subsidiari, i amb elles interpreten sovint els principis d'avui." Aquesta obra fou la base del dret marítim des del Bàltic fins a Constantinoble.

El llibre del *Consolat de Mar* ha tingut molts comentaristes, com els nostres Campmany, Moliné, Brocà, etc., i els estrangers J. Casaregis, Meyer, Perels, Wagner, Constans, Blancart, Schupfer, etc. Ultra la seva valor jurídica, té una alta valor literària i filològica, en el lèxic de marina.

64. Furs de Valéncia. — "En lany de nostre senyor mil doscents trentahuit nou dies a la entrada de octubre pres lo senyor en Jacme per la gràcia de

Déu Rey Daragó la ciutat de València." Així comença el llibre dels Furs de València, donats pel rei Jaume I *el Conquistador*. Hi ha en el llibre un proemi; s'assenyalen els termes de València, i vénen *les costumes e ls stabliments* del rei Jaume, disposades en unes *cent trenta nou* rúbriques. Citem-ne un bocí, tret de la rúbrica *De les mesures:*

"o Li sia liurat amb ambut daram; e si no ho sera sia perdut loli a ops daquell quil liurara.

1 A mesura del vi es lo quarter lo qual tengue la cort.

c Ivada forment auena, ordi e totes altres sements que deien esser mesurades sien mesurades d'ferre a ferre.

s Al castayes auellanes segon calç e altres coses semblants sien mesurades ab faneca corrent.

t Otes les fanegues haien e continguen en si huyt almuts rases; e al mig d'la faneca sia una verga d' ferre e en les ores de la faneca e del almut... etc.".

El principal redactor dels Furs de València, donats pel rei Jaume, fou el cèlebre jurista català, bisbe d'Osca, Vidal de Canyelles (*de Canellis*), de qui parlen extensament els historiadors jurídics nacionals i estrangers.

A continuació dels Furs del rei Jaume I, segueixen els furs donats per altres reis d'Aragó, els uns redactats en català i els altres en llatí (1).

---

(1) Furs fets per lo rei en Pere primer fill del molt alt Jaume, en 1283. — Furs fets per lo rei en Jaume segon, en 1301. — Fori conditi per regem Alfonsu, 1329. — Fori conditi per regem Petrum, 1342. — Fori conditi domino Johan-

65. Consuetuds de Catalunya. — És una col·lecció de catorze capítols que sol portar el nom de *Costumas de Cathalunya.* Són, segurament, del segle XIIIè, i no queda cap data certa sobre aquesta col·lecció, que no és sinó la reunió en un cos jurídic dels costums feudals d'èpoques anteriors.

66. Commemoracions de Pere Albert. — Era Pere Albert un jurista eminent del segle XIIIè, canonge de Barcelona. Escriví: *Costumas generals de Cathalunya entre senyors e vassalls, tenents Castells e altres feus per senyor;* i *Casos en los quals lo senyor no es tengut, segons los Usatges de Barcelona e observancia de Cathalunya, retre la postat presa del Castell, ne emparament de Feu a son castlà, o Vassall.* Aquestes dues obres són conegudes amb el nom de *Commemoracions de Pere Albert.*

Les Corts Catalanes de 1413 manaren inscriure l'obra de Pere Albert a les compilacions generals del dret català. Les *Commemoracions* són una obra eminentment pràctica i avui de molt preu per a l'estudi del dret feudal de Catalunya. De primer estaven en llatí, però al segle XIII.è mateix ja foren vertides al català, com es pot veure en un manuscrit del museu episcopal de Vich (1). Joan de Socarrats féu un extens comentari de l'obra en el segle XV.è

---

ni regis primogenito et Gerundae duci, 1374.—Fori... del rei Pere, 1376. — Fori del rei Joan, 1389. — Furs del rei Marti, 1403. — Furs d'Alfons terç, 1417. — Furs del lloctinent, 1446.

(1) Publicat per M. Josep Gudiol en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1907.

67. ORDINACIONS D'EN SANCTA CÍLIA. — En la compilació general de Catalunya figura aquesta collecció amb el següent nom: "Consuetuts de la ciutat de Barcelona sobre les servituts de les Casas e honors vulgarment ditas den Santacília." És opinió corrent que les *Ordinacions* eren del regnat de Jaume II, en el segle XIVè. No consta bé si Sancta Cília fou el simple redactor o l'autor. Sembla que no va fer més que donar forma als antics costums ja reconeguts pel rei. Són 70 capítols que parlen extensament i regulen l'edificació, conducció d'aigües, plantació d'arbres, etc. És un llibre molt publicat i comentat pels tractadistes catalans.

Amb el mateix nom de *Ordinacions d'en Santacilia,* són coneguts tres capítols que, en la col·lecció general, porten el títol de *Les ordinacions de arbres que donen e donar puxan dan en terra de altri.* Són posteriors al llibre anterior i devien ésser obra del Consell de Cent de Barcelona.

68. CONSTITUCIONS DE CATALUNYA. — Per acord de les Corts Catalanes de Barcelona, en 1564, i de Monsó, en 1565, regnant Felip I, foren compilades les lleis per les quals es regia Catalunya. Aital compilació, que porta el nom de *Constitucions de Catalunya,* té tres grans volums. I volum: Constitucions i altres drets de Catalunya. II volum: Pragmàtiques i altres drets de Catalunya. III volum: Constitucions i altres drets de Catalunya superflus. No presidí un gran criteri jurídic en aquesta compilaió; car en el volum II es contenen pragmàtiques desusades, i en

canvi en el volum III, entre els drets superflus, n'hi ha que encara estaven en ús.

69. Dret particular d'algunes ciutats: Costums de Tortosa. — Les *Costumes de Tortosa* foren escrites per Arnau Desjardins, bisbe de Tortosa, Domènec de Terol i Josep de Bonal, abat de S. Feliu de Girona, substituït més tard per Ramon de Besalú, ardiaca de Tarantona a la Catedral de Lleyda. Començaren els treballs per allà el 1277, i el llibre seria publicat abans del 1294 (1). L'original del llibre es conservava en l'arxiu municipal de Tortosa, fins que fou cremat per uns revoltosos en 1854. Les *Costumes* estan dividides en nou llibres, i abracen totes les matéries del dret. I encara avui sentències del Tribunal Suprem de Madrid admeten com vigent el dret particular de Tortosa.

En la redacció del *Llibre de Costumes* influí notablement una obre del segle XII, dita *Lo Codi,* escrita en provençal, potser la prosa més antiga de les llengües romàniques. Ricardus Pisanus la traduí al llatí en el mateix segle, conservant-se'n un exempiar manuscrit a l'arxiu de Tortosa. També fou vertida al català, segons consta a l'inventari del rei Martí.

Molts autors nacionals i estrangers s'han ocupat de *Lo Codi* i de *Les Costumes,* com O'Callagan,

---

(1) Anterior a aquesta compilació oficial, n'hi havia de particulars, com una que diu: "*Iste sunt consuetudines Dertuse civitatis compilate per Petrum de Tamarito et Petrum Egidii notarios ejusdem civitatis videlicet IV Kalendas Decembris anno Dominice Incarnationis MCCLXXII.*

Hermann Fitting, Hermann Suchier, Chatelain, F. Litten, B. Oliver, etc.

70. PRIVILEGIS DE PERPINYÀ. — La vila de Perpinyà tinguè el seu dret particular des de molt antic. Ja en 1162 el comte Girart confirmà ses *Consuetudines* (1). Els reis Alfons I i Pere I de Catalunya les confirmaren novament. I el rei Jaume II, en 1276, les amplià.

Al començar el segle XVI.è, 1510, es féu una edició dels Costums de Perpinyà, amb la següent rúbrica: "*Recollecta de tots los priuilegis, prouisions, pragmàtiques e ordinacions de la fidelíssima vila de Perpenyà.* Los quals són stats recollegits p. en Rigau notari e sindic de la dita vila." Aquest llibre té molta valor lingüística.

71. PRIVILEGIS DE LA VALL D'ARAN. — El rei Jaume II, en 1313, confirmà les llibertats, privilegis i costums de la Vall d'Aran, que ja havien respectat reis anteriors. Renovaren la confirmació Alfons III *el Benigne,* en 1325, i Pere III *de les Cerimònies,* en 1337, i molts altres reis, fins a Ferran VII, en el passat segle. L'Audiència de Barcelona, en diferents sentències, ha considerat vigents els privilegis de la Vall d'Aran. Originàriament estaven redactats en llatí. Més tard es traduïren al català. I en 1644 foren estampats amb el següent títol: "*Privi-*

---

(1) *Homines Perpiniani debent placitare et judicari per consuetudines ville... non per usaticos Barchinone neque per legem goticam, quia non habent locum in villa Perpiniani.*" Primera costum.

legis, franqueses y llivertats concedides per los Serenissims Reys de Aragó a la Vall de Aran del Principat de Catalunya y a las Universitats y singulars de aquella." Els originals es guarden a l'*Arxiu general de la Vall,* installat en una dependència de l'església parroquial de Viella, antic cap de la Vall (1).

72. PRIVILEGIS DE LA VALL D'ÀNEU. — A l'arxiu municipal de la vila d'Esterri d'Aneu es conserva el *Llibre de Ordonacions* per les quals es regia aquella alta vall del Pallars. Hi ha quaranta set ordinacions fetes en 1337 pels comtes amb consentiment de la Cort i Prohoms; disposicions posteriors, dictades en 1424, etc. En aquesta collecció es consigna la prioritat del costum sobre tot altre dret: "*Fora gitat tot dret civil o canònic sinó en defalliment de costums.*" Es veu que en aquella vall es vivia una vida tota patriarcal (2).

73. COSTUMS DE MIRAVET. — El castellà d'Amposta, Martí Pereç de Oros, manà que fossin escrits els costums de Miravet. Els jurats de la batllia els escriviren, essent aprovats en 1319. El text català primitiu està dividit en cent trenta dos capítols. Es guarda a la Biblioteca Colombina (3).

---

(1) La Vall d'Aran està formada de 19 municipis: Arcès, Arròs, Arties, Baguergue, Bausen, Betlan, Les Bordes, Bosost, Canejan, Escunyan, Gausac, Gesa, Les, Salardú, Tredós, Viella, Vilac i Vilamós.

(2) La Vall de Aneu està formada de 9 pobles: Esterri, Isil, Sorpe, Unarre, València, Son, Jou, Espot i Escaló.

(3) Les Constitucions de Miravet s'observaven als po-

Algunes altres poblacions tenien privilegis particulars, com Granollers (1585, per Felip I); Vall de Ribes (1459, per Jaume II); Moyà (1266, per Jaume I); Ager (1277, pel comte Alvar); Vich (*Consuetudines,* segle XIIè), etc. D'altres pobles, no en queda sinó la notícia de l'existència; el llibre s'ha perdut. Així: Castelló d'Empúries (*Privilegis compilats* en 1223); Perelada (*Llibre de la Cadena,* que contenia *les llibertats e consuetuts concedits per Don Jofre Bescomte de Rocaberti senyor de dita vila*); Besalú, (*Diferents privilegis, consuetuds, concòrdies i altres documents referents a Olot, Camprodon i Besalú*); Vall d'Amer i Ribes (citats per alguns tractadistes), etc. Aquests llibres s'han perdut, o en queda algun petit fragment...

74. PRIVILEGIS EN LLATÍ. — Altres poblacions tingueren privilegis tan importants i més que els dessús dits, però estaven redactats en llatí. Així:

Recognoverunt proceres. — Són les *Consuetuds de Barcelona.* Així són nomenades perquè al primer privilegi comença amb aquelles paraules. Les autoritzà el rei Pere II *a tres dels idus de gener de* 1283. Són 117 capítols. Fins al 72 comencen dient: *Item est consuetudo:* Igualment és costum. Dels 72 endavant comencen dient: *Concedimus, item concedimus,* etc.: Concedim, igualment concedim. Això vol dir que fins al 72 són costums antics; i del 72 enllà són privilegis nous.

---

bles de Miravet, Benisanet, Ginestar, Rasquera, Pinell, Salvaterra, Corbera, Gandesa, Mudèfer, Batea, Vilabona, Algàs i Pinell.

Aquest privilegi del *Recognoverunt,* primàriament concedit a Barcelona, fou estès a altres poblacions. Pere III declara Igualada *Carrer de Barcelona* (1381); Alfons IV concedeix el mateix dret a Granollers (1423) i a Mataró (1424) i a Vilanova (1424) i a Caldes de Montbuy (1445); Ferran II el dóna a Argentona, Vilassar i Premià (1480); Ferran *el Catòlic* el dóna a Vilafranca del Penedès (1510) i sembla que Pere II l'havia concedit a Girona en 1283, per més que Girona no en féu mai ús.

Consuetudines illerdenses. — Guillem Botet, cònsol de Lleyda, per encàrrec de la ciutat, escriví en llatí els costums de Lleyda, en 1228. Són un proemi i tres llibres.

Consuetudines gerundenses. — A mitjan segle XIII.è ja estaven anotats qualques costums de la cúria de Girona. Així ho demostra un manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid (1). Al segle XVè, 1430, el gran jurista Tomàs Mieres reuní els usos i costums de Girona (*consuetudines et usantiae*). Encara en 1874 el Tribunal Suprem de Madrid reconegué la vigència d'algun dels costums de Girona.

75. Juristes catalans. — Pons Bonfill March, Guillem March i Guillem Borrell redactaren els *Usatges*.

Ramon de Caldes (*de Calledis*), degà de Barcelo-

---

(1) *Constitutiones Consuetudinesque diocesis gerundensis feudales et parcchiales, delibate de J. J. C. C. Guillelmo Cabanilles, Didaco de Spira, Petro Albert, Guiberto Folcardo, Petro Bisania et Arnaldo Soler.*"

na, redactà al segle XII.è la compilació coneguda per *Llibre dels Feus* (en llatí).

Pere Albert, canonge de Barcelona, és el gloriós autor de les *Commèmoracions*.

Arnau Desjardins, Josep de Bonal, Ramon de Besalú i Domènec de Terol, redactaren el *Llibre de les Costumes de Tortosa*.

Guillem Botet escriví *Consuetudines illerdenses*.

Vidal de Canyelles, bisbe d'Osca, comentarista dels *Usatges*, fou el principal redactor dels *Furs de València*.

Sant Ramon de Penyafort fou el gran jurista de fama mundial qui col·leccionà les *Decretals*.

Jaume de Montjuic (*de Montejudaico*) i Jaume de Vallseca (*de Vallesica*), il·lustres comentadors dels *Usatges* al segle XIV.è

Betran de Seva, autor de *Consuetudines Cathaloniae*.

Jaume Callís (*Calicius*), jurista eminent, autor de vuit o deu obres. (Segle XV.è).

Jaume de Marquilles, el comentarista més substanciós dels Usatges.

Tomàs Mieres, una de les primeres figures dels juristes catalans, escriví, ultra les *Consuetudines dioecesis gerundensis*, uns famosíssims comentaris a les Constitucions de Catalunya, amb el títol de *Apparatus super Constitutionibus Curiarum generalium Cathaloniae*.

Narcís de Sant Dionís, traductor dels *Usatges* amb en Callís i en Bonnat de Pere.

Joan de Socarrats (*de Socarratis*), comentarista de les *Commemoracions* de Pere Albert.

Jaume Càrcer, el jurista més citat després de Fontanella.

Guillem Cassador, notable canonista.

Miquel de Cortiadà, autor d'una obra voluminosa.

Francesc Ferrer, escriptor clàssic de dret català.

Pere Joan Fontanella, la primera figura entre els juristes de Catalunya, autor de la obra importantíssima *De pactis nuptialibus*.

Lluís de Peguera, criminalista eminent i escriptor prolífic.

I encara Josep Ramon, Acaci de Ripoll, Francesc Romaguera, Joan Pau de Xammar, Josep Comes, i tants més.

Dissortadament per a la Literatura catalana, quasi tots ells escriviren en llatí. Els seus llibres tenen poc interès per a les Lletres catalanes. En canvi, les colleccions són interessantíssimes i tenen una alta valor literària i filològica.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — J. Botet i Sisó, *Los Usatges de Barcelona.* — Guillem M.ª de Brocà, *Los Usatges,* Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1913. — Josep Gudiol, *Los Usatges,* Anuari de l'I. d'E. C., 1907. — P. Vives i Cebrià, *Traducción al castellano de los Usages,* Barc., 1832. — Josep Coroleu, *El Código de los Usages,* Barc., 1891. — Ch. Poumarède, *Les Usages de Barcelone,* Tolosa, 1920. — E. Moliné i Brases, *Llibre del Consolat de Mar,* Barc., 1914. — Joan J. Permanyer, *Exposición histórico-crítica de las costumbres de Tor-*

tosa. — O'Callagan, *Los Códices de Tortosa.* — Bienvenido Oliver, *Historia del Derecho de Cataluña, Mallorca y Valencia.* — Rigau, *Recollecta de tots els privilegis, etc., de la vila de Perpinyà,* Barc., 1510. — Massot Reyner, *Les Costumes de Perpignan.* — Joan B. Torroella, *Lo Dret gironí,* Mataró, 1899. — F. Valls i Taberner, *Textes de Dret Català. Privilegis de la Vall d'Aran.* — J. Bertran i Musitu, *El derecho especial del Valle de Arán,* Barc., 1901. — Guillem M.ª de Brocà *Costums jurídiques de la ratlla de Aragó,* Anuari de l'Institut d'E. C., 1907. — Joaquim Morelló, *La Vall d'Aneu,* Barc., 1904. — Andreu Bassas, *Els Privilegis de Castelló,* Estudis U. C., vol. VIII. — Joan de Porcioles, *Notes folk-lòriques de la Vall d'Ager,* Barc., 1899. — F. Carreras Candi, *Notes sobre els origens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona.* — Brutails, *Le droit andorrain.* — Rafel Gras; *La Paheria de Lèrida.* — F. Valls i Taberner, *Les Consuetudines illerdenses i son autor Guillem Botet.* — Anguera de Sojo, *El dret català a la illa de Sardenya.* — G. de Brocà, *Juristes catalans del segle* XI, XII i XIII. (Anuari, 1908). i *De les investigacions respecte del Dret de Catalunya,* (Anuari, 1913) i *Historia del Derecho de Cataluña,* Barcelona, 1918. — Joan Maluquer Viladot, *Derecho civil especial de Barcelona.* — M. Duran i Bas, *Memoria acerca de las instituciones del Derecho civil en Cataluña.* — Balari, *Orígenes históricos de Cataluña.*

CAPÍTOL III

ENCICLOPÈDICS: RAMON LULL

76. BIOGRAFIA DE RAMON LULL. — És la figura més gegantina de les Lletres catalanes. Foren sos pares Ramon Lull, cavaller qui acompanyà el rei Jaume I a la conquesta de Mallorca, i Elisabet d'Erill (1). Nasqué a Mallorca per allà l'any 1232. Els pares donaren al fill una bona criança; però el petit Ramon no es distingia pas per la seva docilitat a la paternal pedagogia; ell mateix, més tard, en el *Llibre de la Contemplació,* diu que era indomable i indomesticable la seva orada minyonia. Als tretze o catorze anys entrà de patge de l'alt rei Jaume; amb ell resseguí ciutats i pobles, adquirint coneixement del món i gust per les coses vives i humanes, assenyaladament per l'art de trobar. Arribà a senescal del Rei. Era de passions impetuoses i vives. Prengué estat de matrimoni, en 1257, casant-se amb la dama Blanca Picany, de la qual tingué un fill, Domènec, a qui dedicà *Doctrina pueril,* i una filla, Magdalena, qui, per casament, entrà a la noble família de Sentmenat (2). Passà uns anys dat a

---

(1) Diu en Miret i Sans que el nom patronímic era Amat. Lull era un motiu que porta ja un Pere Amat al segle XII. Per tant el nom del beat seria Ramon Amat.

(2) Uxori Petri de Sanctominati, diu el testament de R. Lull.

la mundanitat i a l'amor, vivint una vida pecaminosa. Per la misericòrdia de Déu, es convertí i féu rigorosa penitència. I amb la contrició brotà en son cor un fort desig d'apostolat ensems que de martiri per Jesucrist. Deixà Mallorca, i començà ses correries. Visità Nostra Dona de Rocamador, a Bascònia, i de Montserrat, a Catalunya. Anà a Sant Jaume de Galícia, a Roma, a Jerusalem. Peregrinà dos anys. De retorn a Barcelona consultà son esperit amb St. Ramon de Penyafort, llavors un vellet de noranta anys. Tornà a Mallorca. Aprengué l'aràbic. Es retirà al puig de Randa on féu vida ermitana. Fundà el monestir de Miramar, aprovat pel St. Pare Joan XXI, on visquessin tretze frares que aprenguessin la llengua morisca. I tornà a rodar món. Visità Alemanya, Barbaria, Terra Santa..... Tornà per l'Egipte, l'Etiopia i els Marrocs. Arribà a Anglaterra. Vingué a Espanya per Andalusia, i es deturà a Perpinyà. Ell mateix, en el llibre *Desconhort* conta el què li passà en son apostolical romiatge:

Per Déu ferit, maldit i greument blastornat,
i en perill de mort, i per barba tirat,
i per virtut de Déu pacient som estat..."

Anà a París, ensenyant dos anys (1286-1288?) al Gran Estudi. Els estudiants li deien *Mestre Ramon Barba florida,* nom que aviat esdevingué popular a la gran ciutat. Escriví el *Fèlix*. Explicà a Montpeller. Recorregué Itàlia. Anà a Tunis a predicar contra els serraïns. Fou empresonat. Tornà a Ro-

ma. Ensenyà de nou a París dos anys més. Es retirà a Mallorca. Anà a Xipre a predicar altra volta. I rodà el món infadigablement per assolir sos plans. I ve a Europa. I torna a l'Africa. I és posat en presó, i batut amb vergues, i deslliurat per uns mercaders. Assisteix al Concili de Viena, en 1311, on, gràcies als seus treballs, es publica una de les *Clementines* manant l'ensenyament de llengües per a l'evangelització dels pobles, a les Universitats de París, Oxford, Bolonya i Salamanca. Dictà testament, que es conserva, en 1313, davant del notari Jaume Avinyó, a Mallorca. I anava escrivint cada dia més llibres. I en 1314 sortia de Mallorca per anar a Bugia. Tenia més de 80 anys. Son cap blanquejava. El gloriós menoret encara escriví des de l'Africa qualques cartes. N'hi ha una de 29 d'octubre de 1315. D'aquí endavant calla la història i parla la tradició. Fou lapidat. I moribund fou embarcat per dos mercaders genovesos, Esteve Colom i Lluís de Pastorga. El vent portà la nau cap a Mallorca. I a la matinada, quan ja al lluny es descobria l'illa daurada, morí el màrtir de Jesucrist...

77. RAMON LULL, PENSADOR. — Mestre Ramon Lull no acudí mai a les escoles de Filosofia. No hi ha en ell una disciplina científica ni una cultura filosòfica. En sos escrits a penes arriba a citar tres o quatre dels antics filòsofs o Pares de l'Església. No empra motllos escolàstics o procediments antics. És un filòsof espontani, un pensador completament individual. Es endebades cercar-li intel·lectuals entroncaments. No en té. Pensa pel seu compte. No diu

el que han pensat els altres, sinó el que ha pensat ell. La seva intel·ligència és poderosíssima, i, com el voltor, vola sempre sobre les altes cimes...

La doctrina lul·liana és fulgurant de llum, perquè Lull era un geni; és seductora i atraient, perquè Lull posa en sos escrits tota l'ànima; és dolça i gentil, perquè Lull, que és un místic i un amador, buida sobre les pàgines les belleses del seu cor. No té la solidesa de la doctrina de Sant Tomàs, tan racional i tan humana; però té una fulguració que no poques vegades il·lumina l'ànima amb resplendors de llampec. Ramon Lull, en la nostra orografia espiritual, és una cima alterosa, la més alta, però força isolada. No representa pas la nostra raça catalana, plena de seny i eminentment pràctica i amiga de cercar la raó de les coses. Aquest seny, aquest equilibri, aquest esperit demostratiu no apareix d'una manera constant en el nostre doctor il·luminat. Ell és més aviat un místic, un contemplatiu, un vident, qui, mogut de l'amor, somnia plans i funda sistemes; i escriu llibres i més llibres, exposant el seu pensament adés ple de llum, adés embolcallat d'espesses tenebres. Però és remarcable que aquest mateix Ramon Lull, tan contemplatiu i metafísic en el camp de la filosofia pura, sigui, d'altra banda, en aquells temps d'empirisme escolàstic, el que més promogui l'amor a l'observació de les coses de la natura. De totes maneres Ramon Lull és un dels que dins Europa ha donat més forta empenta al moviment general de la civilització i del pensament.

78. RAMON LULL, MÍSTIC. — El gloriós menoret de Mallorca fou, ultra pensador genial, un místic originalíssim. Cronològicament és el primer de tots els místics espanyols. Ell escriu obres *ascètiques i místiques* en llenguatge vulgar a les darreries del segle XIIIè quan aquí res escrit hi havia i solament a Itàlia començaven a aparèixer les primeres obres devotes, després tan divulgades, dels primitius franciscans. Lull obre la sendera als gloriosos místics de les terres d'Ibèria, que vingueren després, els més grans del món. El beat Lull és gran com ells. I si a algun, com S. Joan de la Creu o Santa Teresa, ha de cedir la palma en l'art de precisar i detallar els estats místics de l'ànima encesa en la flama de l'amor viva, a cap místic espanyol no ha de cedir ni en originalitat de pensament ni en sublimitat de concepció ni en el foc dels afectes. La mística lul·liana no és solament afectiva o sentimental, sinó que és total, completa, resum de l'actuació de totes les potències i facultats. Diu l'Obrador: "No és Ramon Lull un místic exclusivament sentimental o afectiu; no ho és solament de cor, sinó de cervell; ho és tot enter..." I no és la seva una mística seca, eixuta: sinó que és una mística dolça, licorosa, plena de poesia. "Ramon Lull — diu Menèndez Pelayo — és místic a la manera de Sant Bonaventura i dels primers deixebles de Sant Francesc, dels quals duu infiltrada dins l'ànima la poesia ardent, candorosa, i plena de sentiment de la natura..." Així és la mística del menoret de Mallorca.

79. RAMON LULL, POETA. — Lull era un gran

poeta. Forçosament havia de ser-ho, amb un cor tan gran i un temperament tan somniador com tenia. En els seus florits anys de patge del *rei conquistador,* Ramon estimà molt l'*art de trobar.* "En aquells temps — diu M. Llorenç Riber — aquesta llengua nostra estava en saba i en tendror primaveral. Era senyora i reina, i volava gentilment a l'entorn de la boca de les reines i de les senyores. No hi havia altra llengua al món qui conegués tan bé com ella les tresques per castells i per palaus, ni el caminoi misteriós i florit per a arribar al cor de las dames." En aquests temps Ramon fou poeta trobador; però de les seves profanes i amoroses poesies res no en queda; s'han perdut. Romanen les seves poesies místiques i científiques. Aquestes obres poètiques que ens queden de Lull, són robustes, sòlides, de pensament, a la faisó del Dant o d'Auziàs March. "La poesia de Lull — diu el Bisbe Torras — és una poesia ossuda i gegantina que causa meravella, mes no blanes delícies; en ella s'hi delecta el cor, mes no la carn..." I cal remarcar que R. Lull no és solament poeta en les seves obres rimades, com *El Desconhort, Els cent noms de Déu,* etc.; ho és també, i potser més encara, en alguns dels seus llibres en prosa. Tant com els seus rims, o més, valen les seves novel·les com *Blanquerna* o *Fèlix,* o els seus llibres de forma oriental, alcorànica, com *Libre de Amic e de Amat.* En aquestes obres escriu una poesia tota franciscana, ingènua, candorosa, popular, plena de foc i sentiment. Ve a ésser — com diu Menèndez Pelayo — el Jacopone da Todi espanyol,

fogós com ell, popular com ell, sense més nord ni guia que la fe, com ell, i amb la mateixa mescla de trivialitat i de grandesa... Però dintre aquesta poesia fogosa i popular hi entra tot: teologia, filosofia, ciència natural, contemplació i vida activa. És poeta amorós, didàctic, elegíac. Ho és tot aquest home gloriós, figura lluminosa de la nostra Poesia.

80. RAMON LULL, APÒSTOL DE L'IDEAL. — Aquest vigorós atleta del pensament fou un lluitador, un propagador, un apòstol. El bisbe Torras li diu *almogàver espiritual*. En Rubió li diu l'*almogàver de la ciència*. Tres grans ideals tenia el generós mallorquí: l'antiaverroisme, la conversió dels jueus i serraïns i l'abatuda del poder muslímic. Per assolir aquests ideals, en féu una activíssima propaganda personal. Contra l'averroisme intentà la demostració racional de la fe. Per a la conversió dels jueus i serraïns demanà la fundació de col·legis de llengües orientals. I per a l'abatuda del poder muslímic proposà una croada unint en un sol tots els antics ordes militars. Aquests ideals els exposà càlidament en els seus llibres i els predicà per tot el món. Recorre Catalunya, Sicília, Itàlia, França, Anglaterra... Segueix tots els països mediterranis. Va cinc vegades a Roma. Acut al Papa i als cardenals. Assisteix a Capítols generals i Concilis, sempre predicant, i escrivint, i divulgant son pensament. I quan veu que els seus treballs són en va, perquè no és escoltat, es desenganya dels homes, i broten dels seus llavis les tristíssimes estrofes del *Desconhort*..

81. Fecunditat literaria de Lull. — És extraordinària i admirable. Orígenes escriví *ut nemo mortalium plura,* com ningú ho ha fet entre els homes, segons la dita d'Annato. Albert *el Gran* té 21 volums infòlio en l'edició de P. Jammy de Lió. Alfons de Madrigal, dit *el Tostado,* deixà 27 grans volums infòlio. Suàrez, *el Doctor Eximi,* té 28 grans volums... Com aquests és prolífic i abundant Ramon Lull. Diu Menèndez Pelayo que els 10 grans volums infòlio de l'edició de Magúncia no comprenen ni la meitat dels escrits de R. Lull. En vida del gran escriptor, l'any 1311, es féu un catàleg de les seves obres, i hi figuraren 121 llibres; més tard s'hi afegiren els 30 que faltaven, i resultà un total de 151, alguns tan extensos com el de la *Contemplació* que té cinc grossos volums... La seva ploma era incansable. I val a dir, de més a més, que escrivia de tot; el mateix parla de Mística que de Història natural, de Teologia que de Dret, de Química que de Poesia. Disputa amb cristians, jueus, mahometans i pagans. Si li convé, empra la llengua llatina, i fins l'aràbiga. Però ell, per mica que pogués, escrivia en català, no solament perquè en català li era més fàcil expressar tot el seu pensament foguejant, sinó perquè emprant la llengua vulgar catalana, llavors molt estimada a Espanya, França i fins a Itàlia, podia arribar millor a l'ànima del poble. (1) Aquesta llengua

(1) Diu Ramon Lull en *Blanquerna*: "...que alcuna dona legis alcun libre pietos en romanç, per ço que les demes lo poguessen entendre..."

és rica i flexible en les mans de R. Lull. Diu en Miquel Sants Oliver: "Lull mostra una dicció rica, saborosa, lligada, blaníssima; i comparant la dolçura i eufonia d'aquelles planes amb qualsevol prosa castellana del seu temps, s'hi trobarà la diferència que va del préssec rosat o quasi madur al rudimentari i grenyal..." Les obres nombrosíssimes de Lull acusen una mentalitat poderosa, fortíssima. No és estrany que el gran escriptor castellà Fra Luis de Leon digués, segons conta Suàrez de Figueroa: *El mon ha tingut tres savis: Adam, Salomó i Ramon Lull...*

82. LLIBRES LLATINS DEL BEAT LULL. — Les obres de Lull podrien classificar-se en tres grans grups: llibres en llatí, llibres catalans en prosa, i llibres catalans en vers.

Els llibres escrits en llatí no ens interessen directament, perquè no estan en la llengua nostrada; tenen, però, una valor remarcable per a nosaltres, per tal com contenen en part l'altíssim pensament de Ramon Lull. Encara que no sigui sinó per això cal citar-ne alguns:

Ars magna,
Dialogus fidei et intellectus,
Liber magnarum demonstrationum,
Disputatio Petri et Raymundi,
Ars compendiosa inveniendi veritatem,
Super Psalmum Quicunque,
De quinque sapientibus,
Ars universalis,
De santo Spiritu,

De fine,
De vitiis et virtutibus,
De secretis S. S. Trinitatis et Incarnationis,
De peccatis venialibus et mortalibus,
De arte abbreviata sermocinandi,
Ars medicinae,
Philosophia amoris,
De acquisitione Terrae Sanctae,
De miseria humanae conditionis,
De quinta essentia, etc.

83. Llibres catalans en prosa. — Són molts i bons. El primer de tots, és el *Libre de la Contemplació*. Diu M. Obrador que, de les obres de Lull, aquesta és la cabdal, verament magna, la sobirana i senyorejant sobre elles, la més vibrant, la més lulliana de totes... Diu Menèndez Pelayo que és una enorme enciclopèdia ascètica. I el bisbe Torras i Bages diu: "El *Libre de la Contemplació* és com la *Divina Comèdia* per a la literatura italiana, llibre substanciós, analitzador i sintètic, humà i diví, social i individual, psicològic i objectiu... Vola, contemplant, pel cel i per la terra, i si no baixa als inferns, en canvi s'enfonsa en si mateix, i la naturalesa humana i els misteris interiors de l'home, les lluites de la consciència, la sutzesa i la puresa de l'ànima potser des Sant Agustí no havien tingut un artista tan admirable... El beat mallorquí escriu la humana i divina filosofia amb pinzell àgil i penetrant, ric de color, mostrant el coneixement de la Divina Substància, i els misteris inefables que en ella se realitzen, sa manifestació externa a la criatura racional i la interna influència amb què l'afavoreix, la llei de

cada una de les substàncies criades, la vida col·lectiva de la humanitat i dels diversos estats socials, la *termenació,* com ell diu, de tota criatura i de totes i cada una de les facultats del ser racional i son *acabament* en Déu; la intermenació d'Aquest; l'excel·lència de la llei cristiana, sa superioritat a totes les altres; son fi universal; l'amor a tots els homes; la suma aspiració a la unitat de l'humà llinatge..; essent aquests els admirables carreus amb què edifica la sublim piràmide que toca fins al cel..."

El llibre comença així: "Jesuchrist Senyor Nostre, en axís com vós sosts en dualitat, deïtat e humanitat; en axís, Senyor, nos començam aquest llibre per gràcia vostra en dues extensions... En axís com representatz vós, Senyor, en la santa creu sinch nafres, en axís nòs volem aquesta obra partir en sinch libres. En axís com vós volgués al desert dejunar quaranta dies, en axís volem nòs aquetz sinch libres departir en quaranta distincions. Senyor Déu, Criador nostre, en axís com vós volgués departir l'any per 365 dies, en axís volem nòs departir aquestes distincions per 365 capítols..."

D'aquesta manera s'anuncia el pla d'aquest *Libre de la Contemplació,* immens quadre d'ascètica, gloriosa síntesi literària, el llibre príncep de tota la Literatura catalana....

84. Blanquerna. — És el llibre de Lull que té més valor mística i literària. Es una bella novel·la, amb un argument utòpic, però senzill, traçat amb vigoria de línia i gran cura de l'expressió. Evast i Aloma tenen un fill, Blanquerna, a qui volen deixar

sa casa i béns i casar amb una donzella discreta dita Natana, fent ells vida religiosa. Però els dos esposos han de renunciar a sos plans, perquè son fill Blanquerna es sent cridat a la vida ermitana. Va al desert. Després d'un temps entra en un monestir. Es elegit abat: i ordena sa casa. Es designat bisbe, i ordena son bisbat. Fou Apòstoli o Sant Pare, i ordena sa cort. Renuncia al Papat, i torna a fer vida ermitana. Es dedica a la contemplació, i escriu el *Libre de Amic e de Amat*... Aquest és l'argument, en trets generals. En Mateu Obrador diu: "Dins l'abundós esplet de la variadíssima producció lul·liana no es troben pàgines més interessants ni més replenes de valor d'època i fesomia local, que les d'aquest poema narratiu on se reconten los fets i peregrinacions del fill d'Evast i Aloma, i s'hi descriuen els estaments de *matrimoni*, de *religió*, de *prelació* i d'*apostolical estament*. La candorosa faula, reblerta d'al·legories i semblances, serveix de motiu o argument per exposar-hi un pla de millores socials i reformes religioses, inspirades en l'ideal místic de l'autor, qui somniava possible capgirar el món i fer-ne un novell paradís, reduint tots els pobles, races i gents a la unitat de la fe cristiana... La tònica de tota l'obra és el desig ardentíssim de perfecció cristiana en tots els estaments i de convertir tot el món al catolicisme, per fer-ne ofrena a l'*Amat*."

Acaba el *Blanquerna* amb el *Libre de Amic e de Amat*, rovell d'ou de tota l'obra lul·liana, el llibre més poètic de Lull, el més místic, el més arravatat,

el més líric, flor de sentiment i meravella d'enginy. Està escrit en forma de salm, amb tants versets com dies hi ha a l'any, *e casun vers basta a tot un dia a contemplar Déu,* diu el mateix Lull. És un roser de tot l'any on floreixen roses veres opulentes i flairoses... Aquest llibre sol dóna a Lull un lloc eminent — en alguns aspectes, el primer — entre els místics espanyols.

85. Llibre de Felix o de les Meravelles. — Fèlix és enviat pel seu pare a córrer el món, admirant ses meravelles. En son camí parla amb anacoretes, filòsofs, prínceps, pastors, burgesos, i persones de tots els estaments. El llibre es divideix en *deu* parts, on es parla de Déu, Angels, Cel, Elements, Planetes, Metalls, Bèsties, Homes, Paradís i Infern. El llibre setè forma com un tractat especial, i és el tan citat i conegut *Libre de les Bèsties.*

86. Llibre de Santa Maria. — Escrit a Montpeller per allà l'any 1288. Està partit en 30 capítols a la memòria del 30 diners en què fou venut Jesús, fill de Maria. Dues dones, que havien nom Lausor i Oració, es trobaren en un camí. I començaren a platicar. Queixava's Lausor (lloança) que els homes lloaven son drap, son vi, son cavall, sa vinya, son castell, i no lloaven ni volien oir lloar Nostra Dona Santa Maria. Queixava's Oració que els homes no adoressin i preguessin Nostra Dona. Es retiraren les dues a una selva florida, i allà Lausor lloava i Oració pregava. Ve una tercera dona, Entenció. Bosc enllà, prop d'una dolça fontana, troben

un ermità. I els quatre, a l'ombra d'un bell arbre, parlen de Nostra Dona. Diu Mossèn Llorenç Riber: "Dolç llibre aquest *Libre de Santa Maria* i regalat més que la mel i la bresca".

87. Arbre de sciencia. — Llibre escrit a Roma en 1295. No descriu un arbre sol, sinó tot un erol d'arbres de ciència. Cada un té el seu nom: Elemental, Vegetal, Sensual, Imaginal, Humanal, Moral, Imperial, Apostolical, Celestial, Angelical, Eviternal, Cristianal, Divinal, Exemplifical i Qüestional. Cada arbre és un llibre o tractat. El nom ja indica la matèria. Diu un autor que aquests arbres de ciència *son roures filosòfics plens de nius de rossinyol...*

88. Mes llibres catalans en prosa. — No pot ésser de parlar detalladament de tots els altres llibres catalans de R. Lull. Són massa. Aquí van qualques obres:

Libre de mil proverbis.,
Orde de Cavayleria,
Libre de benedicta tu,
Art amativa de bé,
Doctrina pueril,
Libre del gentil e los tres savis,
Libre d'oració,
Libre de l'Home,
De ànima racional,
Art breu,
Consolació d'ermità,
Libre de la primera e segona entenció,

Flors d'amors,
Art de confessió,
Lògica nova,
De nova geometria,
Art de fer e resoldre qüestions,
Libre de vertuts e de pecats,
De Antecrist... etc.

98. LLIBRES CATALANS EN VERS:

Plant de Nostra Dona Santa Maria. — Poema de trenta dues estrofes. Abunda en belleses i té molta vida. És com un retaule gòtic on estan de relleu les escenes de la passió sagrada de Jesucrist.

Les Hores de Santa Maria. — Poema de fluid llenguatge escrit en apariats. Com l'anterior, té moltes belleses de fons i forma. A matines canta Déu. A prima canta *A vós, Mayre de pietat.* A tèrtia i sexta les virtuts, *A vós, regina de les virtuts cardinals e teologals.* A nona, plora els pecats. A vespres, parla de sofriments. I a completes, de les potències i sentits.

El pecat d'Adam. — Poema teològic, on estudia la gran qüestió del mal o la permissió del pecat en el món. L'escriví Ramon Lull a precs del rei Jaume II. És una poesia abstrusa, que només parla a l'enteniment.

Els cent noms de Déu. — Un altre poema teològic, obra científica, obscura, pesada, que poca glòria ha donat a Lull com a poeta. L'escriví en contraposició a l'Alcorà. Són cent salms de molta substància teològica.

El Desconhort. — Poema interessantíssim, descripció espiritual de R. Lull, manifestació de ses aspiracions, explanació del seu sistema, consignació de sos grans ideals. Ramon Lull havia bregat, lluitat, treballat... I veient que no reexia, exhalà son dolor amb la cançó del *Descohort.* "Aquest és lo Desconhort que mestre Ramon Lull féu en sa vellesa com veié que lo Papa ni los altres senyors del món no volgueren metre orde en convertir los infaels, segons que ell los requerí moltes e diverses vegades". Així diu el títol. Són seixanta nou cobles monorimes, de dotze síl·labes. Hi vessa tota la pena del seu cor. Diu Llorenç Riber: "És lo *Desconhort* un dels moments culminants de la vida de Ramon. Així com la conversió marca el terme d'aquells trenta anys de vida irrecuperablement tutada i perduda, aquest poema dolorós assenyala la fi d'altres trenta anys d'afanys i treballs apostòlics que redimiren i purificaren el primer tèrbol trentenari". I Torras i Bages diu: "Aquest poema és l'exposició dels projectes de Lull i fins de sos principals principis posats en forma rimada. L'esperit lul·lià es manifesta aquí en tota plenitud... És tot aquest poema un crit d'impaciència, nascut de la generosa il·lusió de capgirar el món i assentar-lo d'un cop en la veritat i en la justícia."

Medicina de pecat. — Poema teològic molt extens. És — diu Torras i Bages — una esplèndida vulgarització de les més altes concepcions de la Filosofia i Teologia, de la raó humana i del dogma diví. Aquest poema és força bell.

El Concili. — Té un caient trobadoresc. És el poema on més es veu que mestre Ramon havia estimat l'art de trobar. Parla als religiosos, prínceps, prelats, cardenals i Sant Pare. Tot el poema és una càlida exhortació al Concili.

Cant de Ramon. — Potser és la millor de ses poesies. Diu Mn. Riber: "Sembla un cant de rossinyol trist eixit de la verdor profunda d'una torrentera."

L'Art de l'Alquímia. — És molt curt. Potser sigui la introducció d'un poema perdut.

Aplicació de l'art general. — No és un poema. Vol ajudar la memòria a recordar les regles de Filosofia i Teologia (1).

90. Escola lul·liana. — La doctrina de mestre Ramon Lull no s'esvaí pas amb la seva mort, sinó que tingué seguidors en quasi totes les nacions literàries d'Europa, especialment a Catalunya. El rei Pere III, *de les Cerimònies,* faculta en 1369 Berenguer de Fluvià per a ensenyar públicament a Barcelona la doctrina lul·liana. Joan I, en 1393, autoritza Francesc de Lúria perquè expliqui Ramon Lull, i en el mateix any autoritza també Fra Pere Rossell. I no en té prou, i faculta Francesc Pereta per a escollir un lloc en el Palau menor de Barcelona o en el Palau major, on ensenyar la doctrina lul·liana. "Volem — diu el rei — que ells estien e habiten en un dels dits Palaus on puxen estudiar e legir lo art e doctrina filo-

(1) En Jordi Rubió publicà en l'*Anuari* de l'Institut la *Lògica de Gazzuli posada en rims per R. Lull.*

sòfica del doctor e gran filòsof cathòlic en Ramon Lull...” I el rei Martí, en 1399, confirma l'autorització de Fra Pere Rossell. I el rei Alfons IV de Catalunya, en 1446, faculta Fra Londulf de Columba, carmelita, perquè pugui ensenyar la doctrina lul·liana per tot el regne. I el rei Ferran, en 1500, faculta Fra Jaume Janer. La dama Joana Margarida Safont, cunyada de l'il·lustre jurista Bonnat de Pere, en 1431, deixa hereva universal l'*escola Ramon Lull,* situada prop de l'església del Carme, escola que, amb rebut, deixava els llibres de Lull. I Na Beatriu de Pinós, de la casa Sarriera, en 1484, dotà esplèndidament la càtedra Lull de Mallorca. I el cardenal Cisneros patrocinà els estudis lul·lians a Alcalà. I es crearen càtedres a París, a Bolonya i a Magúncia...

Com a lul·lians il·lustres cal mentar el cèlebre físic català *Joan de Peratallada,* home de sòlid prestigi científic; el mestre *Pere Deguí,* autor d'una obra *Introductorium ad omnes scientias;* el canonge *Joan Vileta,* teòleg del Concili de Trent, mestre de doctrina lul·liana a Barcelona; el *P. Pasqual,* cirterciense, mallorquí, qui, en 1778, estampà a Avinyó les *Vindiciae lullianae;* el *P. Fornés,* franciscà, també mallorquí, catedràtic de Salamanca, que, en 1746, publicà el *Liber apologeticus;* el sacerdot *Iu Salzinger,* qui preparà la gran edició maguntina de les obres de R. Lull, en 1721; i sobretot *Ramon Sabunde,* barceloní, catedràtic de Tolosa, autor de la interessantíssima obra *Liber creaturarum* o Llibre de les criatures, estampat en 1496.

Aquests noms sols, prescindint d'altres més mo-

derns, com el Dr. Salvador Bover, magistral de la Seu d'Urgell, demostren que Lull no és un estel sol, isolat dins el cel de la ciència, sinó centre d'una vertadera constel·lació. No forma una escola sòlida com la de Sant Tomàs, certament; però no podia passar sense deixar rastre aquest far brillantíssim de Catalunya.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Mn. Llorenç Riber, *Vida abreujada de Ramon Lull,* Barcelona, 1921. — Josep Torras i Bages, *La Tradició Catalana, cap. Ramon Lull,* Barcelona, 1913. — Francesc Bofarull i Sans, *El Testamento de Ramón Lull y la Escuela luliana,* Memorias de la Real Academia de Buenas Letras, tomo V, 1896. — P. Pasqual, *Vindiciae Lullianae,* Avinyó 1778. — Jeroni Rosselló, *Obres rimades de Lull,* Palma, 1859. — *Obres completes de R. Lull,* Palma de Mallorca, 1914 i següents. — Antoni Rubió i Lluch, *Ramon Lull.* — Joan Maura, bisbe d'Oriola, *El optimismo de R. Lulio.* — E. Duran i E. Rogent, *Bibliografía Luliana,* 1917. — Doctor A. Gottron, *La Edició Maguntina de Ramon Lull,* 1917. — Josep M.ª Batista Roca, *Catàleg de les obres lullianes d'Oxford,* Barc., 1916.

CAPÍTOL IV

ENCICLOPÈDICS: FRA FRANCESC EXIMÈNIÇ

91. Biografia d'Eximeniç. — Era fill de Girona. No consta pel cert la data del seu naixement; seria per allà el 1340. Professà en l'orde de Sant Francesc, i visqué molts anys al convent de València, on el Consell de la ciutat li concedí 20 florins pels serveis fet a la població. Fou mestre i predicador famós. Tingué relació amb el marquès de Villena, la comtessa de Prades, Mn. Pere d'Artès, mestre racional del rei Joan I, i amb la virtuosa reina Maria, esposa del rei Martí, a qui dedicà el llibre *Scala Dei* i assistí a l'hora de la mort. El rei Pere III de Catalunya li donà cinquanta florins perquè anés a Tolosa a magistrar-se en Teologia, i la reina Elionor n'hi donà vint-i-cinc. Tenia una germana a Girona, casada amb Bernat Pintor. Fou elegit bisbe d'Elna i patriarca de Jerusalem. Morí a Perpinyà, i fou enterrat al convent del seu orde. La inscripció del seu sepulcre diu que morí al 23 de gener de 1409; però aquesta data no és segura.

92. Grandiosa figura d'Eximeniç. — El menoret gironí és una de les grans figures de les Lletres catalanes. Fou escriptor d'una fecunditat inex-

tingible. La seva doctrina és gairebé immensa. Els seus llibres són una enciclopèdia del seu temps. Tracta moltíssims temes, i els tracta amb tota extensió, per *longum, latum et profundum.* En mig dels llibres, a títol de digressió, hi fica tractats enters de disciplines interessants, com l'art militar o l'economia política, estudiant-ho tot amb gran extensió i varietat, i amb una claredat i gràcia d'estil encantadores. El conciliàbul de Perpinyà li diu al nostre Eximènic *virum magna et multiplici doctrina ac difusa scriptorum copia clarissimum;* home molt il·lustre per la seva gran i copiosa doctrina i per la seva extraordinària erudició... Eximènic no és Lull, però s'acosta molt a Lull. És una de les grans figures de la nostra Catalunya.

93. Paral·lel entre Eximeniç i Lull. — Eximèniç i Lull tenen molts punts de contacte. Un i altre són d'una fecunditat inextingible. L'un i l'altre són vertaders autors enciclopèdics que recullen tota la doctrina de l'Edat mitjana i enriqueixen les nostres Lletres amb els seus grossíssims volums. Un i altre són la cristal·lització del pensament de la nació catalana en aquelles edats remotes. Però cada un té les seves característiques. Lull és més genial, més fulgurant, més original; té un pensament més propi; el que ell diu no ho ha llegit als llibres, sinó que és fruit de la seva intel·ligència poderosa. Va per viaranys ocults als altres homes. És una àguila reial que vola ràpida cel amunt per descobrir nous mons, fins que es perd dins el blau del firmament. No se'l pot seguir llavors en sa volada.

Només ell s'entén. Però sempre és alt, sempre sublim, sempre fulgurant... Eximèniç és un home erudit; coneix els llibres del seu temps; ha recociat totes les obres; ha buscat tots els recons de la Literatura; ha estudiat tota la ciència de la seva època. I aquesta ciència ell la recull i la inventaria en sos llarguíssims volums. Els llibres de Lull són l'exposició genial, foguejant del seu propi i personalíssim pensament; els llibres d'Eximèniç són l'exposició detallada i magnífica dels coneixements de la seva època. Lull té intel·ligència més alta; Eximèniç té més coneixements. Lull és més fill de la naturalesa; Eximèniç és més fill de la civilització. Lull és un talent sintètic; Eximèniç és un esperit analític; Lull és més agut; Eximèniç és més observador. En l'un triomfa la concepció genial; en l'altre la universal erudició. Però els dos, Lull i Eximèniç, han enriquit les nostres Lletres amb unes obres tan extenses i cabdals i de tanta vàlua per la varietat de coneixements, que difícilment se'n trobarien d'altres que s'hi poguessin comparar dins les noves llengües europees...

94. Valor literària i científica d'Eximèniç. — Fra Francesc Eximèniç estava plenament embegut de l'esperit de l'Edat mitjana. Formaven aquest esperit, en Filosofia, la doctrina de l'Escola; en Política, una gran llibertat; i en els costums, una extrema senzillesa. Tot això es reflecteix als llibres d'Eximèniç. Potser és per això que en cap més altre escriptor, com en ell, es pot conèixer tan bé aquella època. Sobra al gloriós franciscà la seva

afició a l'alquímia, que per ell era una vertadera ciència; aquesta afició exagerada — encara que mai no arriba a ésser superticiosa nigromància — li fa donar crèdit a l'increïble i admetre qualque vegada coses extravagants i fora de punt. Li manca una mica de bon criteri i crítica justa. Admet anacronismes i cites falses, encara que és perquè així ho troba en altres. Però deixant de banda aquests defectes, molt excusables en aquells temps en què per manca d'impremta era tan difícil adquirir coneixements i tan fàcil corrompre els textos amb les còpies, sempre resulta que els llibres d'Eximèniç són d'alta valor no solament relativa, sinó absoluta. En aquells llibres consta la manera d'ésser, de viure i de pensar dels catalans d'altres èpoques. Allà s'expliquen els costums i les idees dels passats. Allà es consigna la manera d'ésser de la nostra nació tan cristiana, tan democràtica i tan lliure.. Allà la llengua és més perfecta que en les obres de R. Lull, singularment en la part filosòfica, on es mostra opulenta i abundosa. I l'estil és suggestiu i agradable, ple de senzillesa i sinceritat.

95. LLIBRES D'EXIMENIÇ: *Lo Crestià.* — Aquest llibre d'Eximèniç és la gran enciclopèdia del segle XIVè; és un monument alterós de les Lletres de Catalunya. El gloriós escriptor gironí formà un pla vastíssim on havia d'exposar tota la ciència divina i humana del seu temps. Havien d'ésser tretze llibres. No se'n coneixen sinó els tres primers i el dotzè, i encara no ben complets. Però, així i tot, aquests quatre llibres sols fan d'Eximèniç un dels

primers escriptors de la nostra terra. Molt bé li diu un poeta:

> *"En tes planes genials de* Lo Crestià,
> *teològic arxiu de saviesa,*
> *s'hi mostra plenament la gran riquesa*
> *de l'eufònic llenguatge català.*
> *Són dotze llibres de sapient bonesa*
> *com el cor pastoral que los dictà;*
> *amb dretura i amb seny, s'hi fa palesa*
> *la regla del bon viure i del parlâ..."*

96. Llibre primer del Crestia. — És una demostració de la religió de Jesucrist, que no és altra cosa que "un estament excel·lent per lo Fill de Déu Jesucrist instituït e ordenat a menar les gents d'esta vida present a vera benaurança". Té quatre parts i 376 capítols. Aquest llibre fou acabat a Barcelona. D'aquest primer volum *del Crestià,* se'n conservaven diferents exemplars a les biblioteques de Catalunya, de València, de Madrid, de París, d'Oxford i de Salvador Babra de Barcelona, així com manuscrits a les biblioteques de Madrid, València, Escorial, Dalmases de Barcelona i arxiu municipal de València.

Segon del Crestià. — No havia estat mai inprès; es conservava manuscrit a l'arxiu municipal de València i a les biblioteques de València i de Madrid. Tracta "com l'hom crestià, per diverses linatges de temptacions, cau de la dignitat de christianisme e dels dons a ell donats."

Tercer del Crestià. — "Ensenya quins e quants són los peccats e mals en què l'hom crestià cau quan és

vençut per les temptacions en què es posat en esta vida e per ses grans malignitats e pravitats." És l'estudi de la gran qüestió del mal. Aquest llibre fou acabat a València. D'aquest tercer volum *del Crestià* solament han estat impresos alguns fragments. En queden diferents manuscrits.

Del quart a l'onzè del Crestià. — D'aquests llibres no se'n coneix només els títols. El *quart* parla de la gràcia i dels dons de l'Esperit Sant. El *cinquè,* de les virtuts teologals. El *sisè,* de les virtuts morals. El *setè,* de la llei de Déu i manaments. El *vuitè,* de la Creació. El *novè,* de l'Encarnació. El *desè,* dels sants sagraments. I l'*onzè* parla dels estaments matrimonial, eclesiàstic i religiós. Res més no es sap d'aquests llibres. O no els escriví Eximèniç o s'han perdut els manuscrits.

Dotzè del Crestià. — Va dedicar-lo en 1385 "al molt alt e poderós senyor mon senyor Namfós marquès de Villena, comte de Dènia e de Ribagorça fill del molt alt senyor e de santa memòria infant frare Pere daragó..." És el llibre de regiment dels prínceps i de comunitats. Havia estat estampat a València l'any 1484. Antoni Bulbena va reimprimirlo modernament (1896-1904).

Tretzè llibre del Crestià. — Només en queda el títol. Havia de parlar "de les menaces de les grans penes e promissions dels grans béns celestials..."

De manera que de l'enorme enciclopèdia cristiana de l'eximi frare de Girona, només quatre volums han arribat fins a nosaltres, que són el primer, segon, tercer i dotzè. Els altres o no han estat escrits o s'han perdut.

97. Llibre dels Àngels. — És el llibre més divulgat d'Eximèniç. L'escriví l'any 1392 dedicant-lo a Mossèn Pere d'Artés, mestre racional del rei en Joan. Fou estampat a Barcelona en 1494 amb el següent títol: "Libre apellat dels àngels que tracta de lur altesa e natura, de lur orde, de lur servey, de lur victòria, e de lur honorable president S. Miquel, per Francesch Eximenis, català, del orde de Frares menors". És el tractat teològic d'àngels escrit en forma popular i amb l'extraordinària extensió característica d'Eximèniç. Té 201 capítols. Fra Miquel de Cuenca i Fra Gonçal de Ocaña el traduïren en castellà l'any 1434. Aviat fou vertit al francès.

98. Llibre de les Dones. — Va dedicar-lo a Na Sanxa d'Arenos comtessa de Prades. Diu a la dedicatòria: "Lo libre aquest és tot de dones e tracta de lurs bonees e vicis, e remeys d'aquells, segons que la Sancta Escriptura e los sants doctors e filosophs han parlat e segons que continua experiència nos ensenya". Fou estampat a Barcelona en 1495. És un tractat completíssim. Diu el bisbe Torras i Bages que *La mujer* de Sever Catalina comparat amb el *Llibre de les dones* d'Eximèniç és *com una hermosa floreta al costat d'una toia colossal.* Té 396 capítols. Fra Alfons de Salvatierra va traduir-lo al castellà (1).

---

(1) "Estando el Papa Adriano VI en Tarragona, un secretario suyo que se llamaba Cisterel, natural de allí, le presentó este libro: y como Su Santidad era tan amigo de

99. SCALA DEI. — Obra dirigida a la reina Maria d'Aragó. La dedicatòria comença així: "Senyora molt alta: diverses vegades m'ha stimulat la vostra gran senyoria que per endressament de la vostra speritual vida vos ordonas qualque poch volumet del qual poguessets pendre algune lum o direcció a mils guardar-vos de tota offensa de Déu e poguessets pus abtament profitar en tota virtut e més a Déu plaure..." Fou estampada a Barcelona en 1494. A la biblioteca del Seminari de Girona n'hi ha un exemplar de 1501. En 1523 fou de nou estampada a Barcelona, però traduïda *de lemosí en nostra lengua vulgar valenciana...*

100. VIDA DE JESUCRIST. — Ximènic tenia la intenció de escriure-la en llatí, però a la fi es decidí a escriure-la en català. La dedicà a Mossèn Pere d'Artés. L'obra es divideix en deu tractats, i el desè tractat es subdivideix en set. Llibre voluminós que parla de Crist Jesús, des de la seva predestinació, fins a la seva ascensió al cel, seguint amb la història de l'Església i la consumació del regne de Jesús.

És una *Christologia* completa, on al costat de llegendes puerils, tretes dels llibres apòcrifs, hi ha pàgines bellíssimes plenes de tendresa i pietat. Aquesta obra aviat fou traduïda al castellà, essent publicada en 1496 per Fra Hernan de Talavera, primer arquebisbe de Granada.

Letras le alabó mucho; y como yo viese que le alababa varón tan docto y tan santo, aficionéme a ponerle en lengua castellana..." El traductor.

101. Cercapou. — És un tractat de confessió. Està dividit en tres punts, desenrotllats en preguntes i respostes. Parla dels manaments, pecats, virtuts, infern, regne de Déu, manera de fer memorial per a dir els pecats i manera de confessar-se.

102. Regiment de la cosa pública. — Eximèniç escriví aquest llibre l'any 1384, i, per tant, abans del *Regiment de prínceps* o *Dotzè del Crestià.* Són 39 capítols.

Va dedicar-lo als Jurats de la ciutat de València. En aquesta ciutat de València fou estampat en 1499.

103. Doctrina compendiosa. — Llibre que porta el títol següent: "Tractat apel·lat doctrina compendiosa de viure justament e de regir qualsevol ofici públic leyalment e diligentment." És un raonament entre un frare i uns ciutadans, dividit en dues partides de vint i vint-i-dos capítols respectivament.

104. Qüestions sobre els novíssims. — És una poca coseta. Podria ésser que formés part d'algun tractat més extens d'Eximèniç.

105. Llibres en llatí. — *Psalterium laudatorium.* — Eximèniç escriví en llatí aquesta obreta en 1404; i Guillem Fontana la traduí al català. És un himne breu i molt formós sobre la vida de Jesús.

Pastorale. — Obra extensa dedicada a l'arquebisbe de València, on, com diu l'autor mateix, *esca praeparatur et cibus omnibus praelatis ecclesiae praesentibus et futuris*: es prepara menjar i aliment per a tots

els prelats presents i futurs. Aquest llibre tingué molt èxit.

Expositio in Psalmos poenitentiales. — Comentari o glossa dels salms penitencials.

De triplici statu mundi. — Del triple estat del món.

106. LLIBRES ATRIBUÏTS A EXIMENIÇ. — *Art de ben morir.* — Llibre partit en onze capítols, on s'expliquen les temptacions del diable i les inspiracions de l'àngel de la guarda a l'hora de la mort. Massó i Torrents dubta molt que aquest llibre sigui d'Eximèniç.

Confessionari breu. — Tractadet que en la primitiva impressió seguia l'*Art de ben morir.* Ès un tractat partit en nou capítols brevíssims, on s'explica "qual deu ésser lo confessor, com ha de confortar al penitent, interrogant-lo, etc." L'edició *princeps* valenciana no porta el nom d'Eximèniç; les altres sí, com les catalanes. Ès molt dubtós que aquest llibre sigui seu.

Tractat de la Passió. — El nom diu bé el que és. L'estil no fa pensar amb el característic i conegut d'Eximèniç, malgrat estar publicat a nom de tan il·lustre autor.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Josep Torras i Bages, *La Tradició Catalana,* Barcelona, 1913. — J. Massó i Torrents, *Les obres de Fra Francesc Eximèniç,* Barcelona, 1909. — J. Ribelles Comín, *Bibliografía de la lengua valenciana,* Madrid, 1920. — Emili Grahit, *La Renaixensa,* tom. III. — Nicolás Antonio, *Bibliotheca vetus.* — J. H. Probst, *Francesc Eximèniç. Ses idees po-*

litiques et sociales, “Revue Hispanique”, 1917. — Tractat de confessió, Regles de bona criança, Tractat de luxúria, Sapienciari, Consells, Regiment de prínceps, i altres obres d'Eximènic, publicades modernament amb pròlegs i notes.

CAPÍTOL V

MORALISTES

109. ARNAU DE VILANOVA. — Català eminent que brillà a últims del segle XIII^{è} i principis del XIV.^{è}. Era de llinatge humil: *ex gleba ignobili et obscura*, com digué ell mateix. Estudià ciències i llengües. Coneixia bé el llatí, el grec, l'àrab i l'hebreu. Aquesta darrera llengua li ensenyà Ramon Martí, el gloriosíssim autor del *Pugio fidei* (1). Estudià molt temps a París i a Montpeller. Ressegui França, Espanya, Itàlia i Grècia, sempre amb gran desig d'apendre. Conegué profundament la Filosofia i la Medicina. Arribà a ésser l'home de més forta cultura del seu segle. El llibre *Ars operativa*, atribuït a R. Lull, deia que Arnau de Vilanova *fons scientiae vocari debet, quia in omnibus scientiis prae caeteris hominibus floruit*: ha d'ésser anomenat font de ciència, perquè en totes les ciències florí per damunt dels altres homes. Guiu de Cauliac, contemporani seu, deia: "En aquest temps mestre Arnau de

---

(1) Ramon Martí, català gloriós, nasqué a Subirats per allà l'any 1230. Entrà dominic a Barcelona. Era amic del rei Jaume I i de S. Ramon de Penyafort. Pere Marsili deia d'ell: "Multum sufficiens in latino fuit, philosophus in arabigo, magnus rabbinus in haebreo et in lingua chaldaica multum doctus." Queda d'ell el *Pugio fidei*, en llatí, que encar avui és un vertader monument.

Vilanova ha florit en cascuna facultat (medicina i cirurgia) e féu moltes belles obres." I mestre Sala deia: "Maldament es perdessin totes les ciències, arts i facultats, es restaurarien en aquells tres famosos filòsofs catalans, Joan de Rupescissa (1), Arnau de Vilanova i Ramon Lull. Els dos primers foren tan cèlebres en la ciència de les coses naturals, que foren tinguts per prodigiosos."

Arnau de Vilanova ensenyà un temps a França amb general aplaudiment. Tornà a Catalunya, i el rei Pere II li donà el castell d'Oller, a la conca del Barberà. Al morir aquest rei a Vilafranca, en 1285, cridaren Arnau, qui era a Barcelona, exercint la medicina. El rei Frederic de Sicília, coneixent la saviesa de mestre Arnau, el cridà a sa Cort, enviant una galera a buscar-lo. Allà interpretà els somnis del rei, publicant-los en un llibre llatí. El savi català no para. Corre món, predica, escriu cartes a reis i cardenals, fa una propaganda intensíssima. Va a Avinyó, on residia la Cort Pontifícia. Parla extensament amb el Papa i els cardenals. Reprèn amargament la relaxació de la disciplina eclesiàstica i la immoralitat. Anuncia grans càstigs, i cau en l'error d'assenyalar la propera i immediata vinguda de l'Anticrist i el Judici Universal. Per aquest error, i potser algun altre, és perseguit, refugiant-se a Sicília, sota la protecció de

(1) Fra Joan de Rupescissa o Peratallada, autor del segle XIVè, teòleg, filòsof i naturalista, i ferm propagador de les idees com Lull i Vilanova. Arribà fins a Viena i a Moscou. Passà molts treballs. Estiguè en presó. I tornà a Catalunya als 90 anys.

Frederic. Poc temps després, el Rei de Sicília l'envià d'ambaixador al Papa Climent V; en aquest viatge, mestre Arnau naufragà a les costes de Gènova... Era l'any 1313.

La labor científica i literària d'Arnau de Vilanova és gairebé immensa. No hi ha un escriptor de més prestigi científic en tota l'Europa cristiana medieval. Les seves obres mèdiques i químiques passen de cinquanta. Afegint-hi les teològiques i filosòfiques, passen de setanta. Quasi totes aquestes obres (en general curtes) són en llatí. Algunes n'hi havia en català. Ho sabem per la llista de les obres condemnades. Al morir mestre Arnau, els inquisidors de Tarragona li condemnaren 14 proposicions contingudes en diferents llibres, dels quals alguns eren en llengua vulgar i començaven: *Al catòlic inquisidor, Als cultivadors, Per ço com molts desitgen, Davant Vós, Senyer, en Jacme, per la gràcia de Déu rey Daragó,* etc. El feren passar per heretge, sense prou motiu. Tenia proposicions atrevides, expressions inexactes, però no vertaderes i formals heretgies (1).

Avui només tenim Arnau de Vilanova un sol llibre en català, que és *Rahonament d'Avinyó.* Fou escrit l'any 1309 i dirigit al Papa Climent V. L'autor, convençut de la propera vinguda de l'Anticrist i de la fi del món, i veient la immoralitat dels costums i relaxació de la disciplina que hi havia en la cristiandat, predica la reforma dels cristians. Aquest llibre té qualques extravagàncies teològiques;

(1) Vegi's Menéndez Pelayo: *Arnaldo de Vilanova,* i R. d'Alós, *Collecció de documents.*

8

però ostenta una riquesa tal de llenguatge que ha d'ésser mirat com un joiell enciclopèdic de la parla catalanesca en el XIII.è segle. El publicà L'Avenç, en 1909.

107. Jafuda Bonsenyor. — Els Jafudes eren jueus que servien als reis d'Aragó d'alfaquins o intèrprets a les guerres contra els sarraïns o bé de metges en temps de pau. Jaume I, en sa *Crònica,* parla sovint d'Astruc Bonsenyor, alfaquí i secretari seu. El moralista Jafuda Bonsenyor era fill d'aquest Astruc, i vivia a Barcelona en temps del rei Jaume II. Ho diu ell mateix al seu llibre: "Com lo molt alt e molt noble e poderós senyor en Jacme, per la gràcia de Déu, rey de Aragó, de Sicília, de Malorcha e de València e comte de Barcelona, fos curós de cercar saber e tractar, e aquell més que nengun altre senyor, per lo gran enteniment e per lo gran compliment de tot be que en ell és... per tal haja manat a mi *Jafuda, juheu de Barchinona, fill d'en Estruch Bonsenyor....* que jo degués ajustar e ordenar paraules de savis e de filosofs e traurer de llibres aràbichs, e aquels tornar escriure en romanç... etc." En 1287 era torcimany d'Alfons II.

Escriví l'obra dita: *Libre de paraules e dits dels savis e filòsops.* Jafuda començaria aquesta obra abans de l'any 1298. És un llibre de 67 capítols. Les sentències de Jafuda són models insuperables de concisió. Grans idees estan vestides amb poques paraules. Solen presentar el segell característic de l'home pràctic i desconfiat del món. Jafuda ha tret

molt poques sentències d'autors cristians; més aviat ha acudit als autors jueus i aràbics.

Diem qualques sentències de Jafuda:

"Qui tem Déu, tem-lo tota re, e qui no tem Déu tem tota re.

Hon fuig qui Déu lo cerca?

Rey és axí com foc, qui se'n llunya no n'ha profit, e qui s'hi acosta massa segueix-li'n dany.

Cara d'hom és sobrescrit de son seny, e la lengua de son valor.

Lo neci és poc, si bé és vell; lo savi és gran si bé és jove.

La saber val més que l'haver, que el saber te guarda e tu guardes l'haver.

No deu hom haver de re tanta pietat com de savi que sia sotmès a vici.

Nul hom no ha nom savi tro que vens totes ses volentats".

Gabriel Llabrés editá el llibre de Jafuda Bonsenyor, a Palma de Mallorca, 1888.

108. Lluís Pax (1).—Era mallorquí. Havia nascut a Palma. D'aquelles daurades terres vingué a Catalunya, on estigué llarg temps al servei d'aquell rei orador, cronista i poeta, Pere *de les Cerimònies*. Escriví una obra de moral que duu per títol: "*Doctrina moral collida de diverses actes, la qual per mi hom laych de Mallorques apeĺlat en Pachs a pregàries de sos fills és estada compilada e en lo present libre continuada.*" En queda un còdex del segle XIV.è

(1) Otto Denck li diu *Nicolau Pax.*

i un altre del segle XV.è. En el primer capítol dona qualque notícia de si. Comença així: "Fills, yo som vell: e ja havets hoït dir com en ma fadrinesa he servit lo rey en Pera, e aprés en ma juventut lo rey en Johan, lo qual Senyor per sa mercè no contrastant que yo fos *sobrecoch* seu volia que yo regís lo ofici de *algotzir* qui per mi indigne fo regit fin al dia de la sua fi ont yo fui present... etc."

La Doctrina moral de Pax té 41 capítols. Pax refà i amplia l'obra de Jafuda, sense arribar a l'altura del moralista jueu. Les sentències de Jafuda són vi bo; i Pax, a l'ampliar-les i expositar-les, no fa més que tirar aigua al vi...

En Gabriel Llabrés i Quintana publicà la *Doctrina moral* de Pax, a Palma de Mallorca, 1889.

110. Fra Joan Pasqual. — Deia Torres Amat, en ses *Memorias:* "Tractat de beatitud amb moltes matèries dependents de aquella, fet e ordenat per mestre Joan Pascall. Es conserva manuscrit a l'arxiu de Girona, segons carta del canonge Dorca al P. Caresmar." Si en temps del canonge Dorca hi havia aital manuscrit a l'arxiu, avui no hi és. El llibre, doncs, era perdut. Però, darrerament, 1921, el diligent i erudit Ramon d'Alós ha trobat el manuscrit a la biblioteca de la casa Dalmases. L'obra es titula *Suma de altra vida.* L'autor, Fra Joan Pasqual, era fill de Castelló d'Empúries i de l'orde de fra menors, i dedicà l'obra al conseller en cap Mossèn Joan Lull, en 1436. Dues parts té el llibre. La primera, *Suma de beatitud,* estudia el premi que tindran al cel les virtuts, i la segona, *Suma de pena,*

tracta del càstig que cada un dels pecats tindrà a l'infern. Mentre escrivia la segona part, arribà a mans del menoret de Castelló la *Divina Comèdia* del Dant, i, enamorat d'ella, no en allò que té d'artístic, sinó en allò que té de moral, la imità en la seva *Suma de pena.* Aprofità les idees del Dant, els càstigs, els turments, els jocs d'imaginació, per a traure després les seves consideracions morals. I abunda en cites de la Sagrada Escriptura, dels Sants Pares, de Sèneca, Ovidi i altres autors llatins; la qual cosa fa suspitar que, junt amb la *Divina Comèdia,* arribaria a mans de Fra Joan Pasqual un bon comentari del Dant, que seria el del fill de Dant, Pere Alighieri. A la *Suma de pena,* segueix un *Tractat de les penes particulars de Infern,* dividida en tres parts, on copia més de 300 versos del Dant.

En la *Suma de l'altra vida,* l'autor fa referència a un altre tractat seu, *Suma dels deu manaments.* Aquest llibre, per ara, és perdut.

III. JAUME GAZULL O CESSULIS. — A l'arxiu de la catedral de Girona hi ha un manuscrit amb aquest títol: "*Libre de Bones Costums del Homes e dels oficis dels nobles. Sermó d'en Jaume Cessulis* (1), *en latí predycat, sobre lo joch dels scachs, trelladat en lo segle XV.è a la lenga catalana.*" En Manuel de Bofarull el transcriví i publicà a Barcelona, en 1902.

És un llibre de moral de bon estil, precís, retallat,

(1) Està escrit *Cessolis, Cossoles, Cassulius* i *Gazulius.*

que recorda, encara que de lluny, l'estil d'or de Bernat Metge. Principalment, és d'alta valor social. Sobre el joc d'escacs fa consideracions altament moralitzadores. Té quatre tractats. En el primer tractat s'explica l'origen del joc d'escacs. En el segon tractat es parla "de les formes dels scacs nobles, del Rei e de ses propietats; de la Reina e ses costums; dels Orfils (o patges) e lurs oficis; dels cavallers e de l'ofici d'aquells; e dels rocs (torres o sigui gobernadors) e de lurs propietats". En el tercer tractat disserta "sobre els peons o oficis, laurador, ferrer, notari, mercader, metge, taverner o hostaler, gordador de ciutat, de gastador." Ultimament estudia "l'anament del Rei, com se mou la Reina, e com se mouen les demés peces del taulell". En estudiar les propietats i oficis del rei, la reina i els altres cavallers i oficials, exposa sana doctrina moral dita en estil de bona qualitat.

112. Francesc Carroç. — Francesc Carroç Pardo de la Casta era un poeta valencià. En parlen Nicolàs Antonio en la seva *Biblioteca vetus,* i Villanueva en el *Viaje literario*. Escriví una obra dita: *Moral consideració contra persuasions, vicis y forces d'amor*. La forma de l'argument té quelcom de dantesc. L'autor està en contemplació piadosa; tot d'un plegat sent una veu que li parla. L'autor s'altera; invoca la raó. I la raó respon tot fent-li consideracions contra vicis i forces d'amor.

Aquesta obra havia estat estampada en el segle XV.è. Fou reproduïda en la Biblioteca Catalana, en 1873.

113. Recull d'eximplis. — Els fra menors eren molt amics dels exemplaris, que els servien per a educar el poble, fent-li agradoses les predicacions populars. Un d'aquests exemplaris és el *Recull d'eximplis*. Són 712 exemples. Estan trets de diverses fonts, com *Flos Sanctorum, Disciplina Clericalis, Gesta Romanorum, Legenda Lombardici, Decamerone,* etc. No hi manquen qualques tradicions populars. En mig dels exemples abunden les innocentades i fetilleries. Aquests set cents dotze exemples són molt desiguals en mèrit literari i en moralitat. En aquest llibre pot resseguir-se el desplegament de la faula en rondalla i de rondalla en novelleta exemplar, sense moure's, però, dels límits d'una narració moral. Aquesta obra es una traducció.

Marian Aguiló i Fuster el publicà en 1881 amb aquest títol: "Recull d'eximplis e miracles, gestes, e faules e altres ligendes ordenades per A, B, C, tretes d'un manuscrit en pergamí, del segle XV."

114. Tractat de moral. — En la biblioteca del Seminari de Girona hi ha un volum que conté, ultra la *Scala Dei* i el *Confessionari* d'Eximèniç, un tractat de moral, d'autor desconegut perquè li manquen els tres primers fulls. Aquest llibre havia estat estampat a València en 1502. Tenia 39 capítols, però falten els dos primers. Comença amb el Cap. III "de la amicícia". Segueix: "de la amor carnal, de les dones, de la enveja, de la alegria, de la tristícia, de la pau, de la ira, de la misericòrdia, de la liberalitat, de la avarícia, de la correctió, de la logateria, de la prudència, de la follia", etc. Està

ple d'exemples, màximes, sentències de Jesús i dites de filòsofs, poetes i escriptors. Acaba el llibre així: "Donant fi al tractat, prech als legidors que tenguen sment a les paraules que yo he scrites... Si tu no obserues aquestes coses que he dites desús: se porà dir de tu lo que diu lo prouerbi: Qui laua lo cap al ase pert laygua e lo sabo: e qui prehica en desert per son sermó, etc.". Com l'anterior, aquesta obra és una traducció.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — *Llibre de paraules e dits de savis e filosops*, de Jafuda Bonsenyor, edició de G. Llabrés, Palma, 1888. — *Doctrina moral*, de Pax, edició de Llabrés, Palma, 1889. — Menéndez Pelayo, *Arnaldo de Vilanova*, Heter. Esp. — Ramon d'Alós, *Collecció de documents relatius a l'Arnau de Vilanova*, Barc. 1910. — Ramon d'Alós, *Fra Joan Pasqual, comentarista del Dant*, Quaderns d'estudi, Vol. XXII, 1921. — *Llibre de Bones Costums*, de Cessulis, edició de M. de Bofarull, Barc., 1902. — *Moral consideració*, de Carroç, edició de Marian Aguiló, Barcelona, 1873. — *Recull d'eximplis*, edició d'en Marian Aguiló, Barcelona, 1881. — *Tractat de moral*, edició de València, 1502. Biblioteca del Seminari de Girona.

CAPITOL VI

ASCETES

115. Sant Pere Pasqual. — Era de València. Nasqué l'any 1227. Jaume I de Catalunya el féu canonge de València quan només tenia 19 anys. En 1241 marxà a París per ampliar estudis, trobant en aquella Universitat Sant Tomàs d'Aquino. Allà es doctorà en Teologia, i regentà un temps una càtedra de Humanitats. Anà a Roma a rebre la benedicció del Sant Pare, i tornà a Espanya, i es féu mercedari, en 1250. Ensenyà Filosofia a Barcelona i Ciències sagrades a Saragossa. El rei Jaume el féu instructor del seu fill Sanç. Aquest infant fou nomenat, molt jove, arquebisbe de Toledo, i s'emportà son preceptor qui governés per ell l'arxidiòcesi. Lliure del pes del govern, per la mort del jove arquebisbe, corregué molt món; fou llegat del Sant Pare a França i a Espanya, i per força el feren abat de Trasmiris, diòcesi de Braga. Per aquests temps fou un ferm defensor de la Immaculada. El Sant Pare Bonifaci VIII el féu bisbe de Jaén. En 1292 caigué en mans dels moros de Granada que a la fi el martiritzaren...

Diverses obres corren a nom d'aquest gloriós màrtir.

I. Un tractat sobre la passió de Jesucrist, es-

tampada així: "*Aquest llibre ha nom Gamaliel en lo qual se compta tot lo proces de la passio de iesu crist...*"

II. Una obreta teològica dita *Bíblia parva* escrita per a ensenyament i doctrina dels cristians, estampada a Barcelona l'any 1492 baix la següent rúbrica: "*Una molt bella obra compilada per lo molt Reverent bisbe de la Ciutat de Jahen, stant pres en lo corral de la presó de Granada.*"

III. Un llibre històric on van algunes llegendes molt curioses, com la mort dels innocents, la fugida a Egipte, les visions de Sant Joan, etc. estampada amb aquest títol: "*Dels actes de Latser e de Sancta maria magdalena e d' sancta martha tots germans nats de la ciutat de hierusalem.*"

IV. Una novel·la històrica on es conten diversos fets que seguiren a la mort de Jesucrist, editada amb el títol: "*Destrucció de hierusalem per l'emperador vespasià.*"

Fra Pere Armengol Valenzuela, mercedari, va publicar les obres completes de Sant Pere Pasqual a Roma l'any 1907, i dóna totes les citades com originals del gloriós bisbe de Jaén. Ho neguen, no obstant, diversos autors com els catalans Gudiol, Miquel i Planes, etc. Realment hi ha raons sòlides per a dubtar de la paternitat de Sant Pere Pasqual.

116. BERNAT OLIVER.—Era valencià, i en la seva ciutat natal de València prengué l'hàbit de l'orde de Sant Agustí. Estudià Teologia a París on rebé la investidura de doctor. Retornà a València, i en sa

ciutat explicà alguns anys el Mestre de les Sentències. Era un excellent predicador. Els reis Alfons III i Pere III de Catalunya el nomenaren son teòleg i consultor. El rei Pere, en sa *Crònica,* li diu: *hun dels millors mestres en theologia que lavors fos en lo món.* Exercí diverses ambaixades per encàrrec del rei Pere i del Sant Pare Climent VI. L'any 1331 fou designat bisbe d'Osca; en 1345, bisbe de Barcelona; i en 1346, bisbe de Tortosa, morint en 1348. S'ha dit si el Sant Pare l'havia fet cardenal...

Té moltes obres en llatí, com: *Comentarii in Magistrum sententiarum libri IV, De divinis officiis, Speculum animae,* etc. Té, sobretot, una obra en català, que és: *Excitori de la pensa a Déu.* És una obra ascètica formosa que es distingeix per l'afectuosa suavitat que respira. Per aital obra mestre Oliver és un dels nostres millors ascetes. El P. Benigne Fernàndez, agustí, féu un magnífic estudi del P. Bernat Oliver en *La Ciudad de Dios,* i en la seva obra *Excitatorium mentis ad Deum.*

117. SANT VICENS FERRER. — Nasqué a València l'any 1350. Als 19 entrà a l'orde de Predicadors. Estudià i es doctorà a la Universitat de Lleyda. Allà mateix ensenyà un quant temps. Després fou mestre de Física al convent de Santa Catarina de Barcelona. Amplià estudis a Tolosa i a París. Anà a Roma, on es presentà a defensar tota la doctrina tomista formulant la següent tesi: "Tota la suma de la Teologia de Sant Tomàs és vertadera". Tornà a València, rebent-lo afectuosament la ciutat i donantli el Consell, per despeses acadèmiques, dos cents

florins, cosa que no feia mai. Allà explicà S. Escriptura i Teologia. Però aviat deixà la càtedra per la predicació. Resseguí tota Espanya, convertint molts infidels, entre altres el rabí jueu que més tard fou arquebisbe de Burgos amb el nom de Pau de Santa Maria. Al tornar a València, fou nomenat confessor de la reina Violant. Tenia relacions d'intimitat amb l'infant Martí, a precs del qual publicà un volum de sermons, que s'ha perdut, i era confessor de Na Maria de Luna muller del dit Infant. El rei Joan I el féu son conseller i almoiner, i en 1391 li encarregà de dirigir l'erecció de solemnes sepulcres als comtes de Barcelona al monestir de Ripoll (1). També fou mestre del Sacre Palau a Avinyó. Posà els fonaments de la Universitat de València. Fundà el Col·legi d'orfes. Renuncià a les mitres que li foren ofertes i al capell de cardenal. Les ciutats el demanaven. El consultaven reis i prelats. El rei d'Anglaterra li envià un vaixell expressament a buscar-lo a les costes de França. El Concili de Constança, en tractar difícils qüestions, decidí consultar Sant Vicens qui llavors predicava a la Borgonya, enviant-li una comissió formada pel cardenal Aníbal de Sant Angel, dos teòlegs i dos canonistes. També anà al Parlament de Casp com a representant de València, per decidir a qui tocava la corona d'Aragó a la mort

---

(1) "Teneamini facere... ad dipositionem, ordinationem et cognitionem Religiosi et Dilecti Consiliari et Eleemosynarii nostri Fr. Vicentii Ferrarii... busta sive sepulchra solemnia in Monasterio Rivipullensi Comitibus Barchinonensibus. etc."

del rei Martí (1). Era un veritable pare de la pàtria. Pocs catalans hi haurà que hagin treballat tan pel bé de Catalunya. Totes les ciutats el cridaven, el regoneixien com a benfactor, i li donaven accions de gràcies, segons consta en públics documents.

Però la característica de Sant Vicens Ferrer és la seva predicació apostòlica. Està al nivell de Sant Antoni de Pàdua, de Sant Francesc Xavier i dels més grans predicadors del Cristianisme. Predicant ressegui Espanya, França, Itàlia, Anglaterra, Escòcia, Irlanda... Per tot allà on passava, passava la gràcia de Déu. Tothom es compungia, tothom plorava els pecats. L'acompanyaven diferents sacerdots i religiosos per a confessar els que es penedien (2). Les autoritats tenien treballs per allotjar les multituds. Arribà a tenir auditoris de vuitanta mil persones. Li deien l'*Angel de l'Apocalipsi.* Cada dia deia missa cantada, i feia sermó, i es deixuplinava. No menjava mai carn ni vestia roba de fil. En quinze anys només estigué divuit dies sense predicar. Convertí més de vint-i-cinc mil jueus i més de divuit mil moros. I no

---

(1) A S. Vicens Ferrer es degué principalment la proclamació de Ferran d'Antequera; amb ocasió d'això algún escriptor ha parlat del nostre Sant amb lleugeresa i poc respecte.

(2) Foren deixebles o companys de Sant Vicens: Fra Pere de Queral, provincial dels dominics i confessor de Carles de Viana; Fra Jofre de Blanes, predicador reial; Fra Anton Fuster delegat del rei Martí per a posar la pau a Vich; Fra Joan Garcia, després bisbe de Mallorca; Fra Jofre Gilabert, qui promogué l'erecció de l'hospital i casa de boigs a València; Pau de Santa Maria, després arquebisbe de Burgos; Fra Anton d'Auria, mort en olor de santedat, etc.

pot dir-se els cristians descuidats que portà a la bona vida. Morí a Vannes en 1419 assistit de Fra Anton d'Auria qui recollí la Bíblia que el Sant portava i els manuscrits dels sermons. El Sant Pare Calixt III el canonitzà en 1455.

118. PERSONALITAT DE SANT VICENS FERRER. — Sant Vicens Ferrer és un d'aquells catalans illustres que, com Sant Ramon de Penyafort, Jaume I, Lull i Eximèniç, més contribuïren a la formació del caràcter i maneres d'ésser de la nostra terra tan pràctica i tan lliure. El bisbe Torras i Bages fa de Sant Vicens el gran elogi, dient: "Es Sant Vicens com el Verb de Catalunya, el català d'influència més viva en el moviment general de la civilització.... Per sa boca parlen la filosofia i la religió, la justícia, la llibertat i la pau. És l'encarnació de l'esperit de Sant Domingo i de Sant Francesc en una naturalesa catalana. És el fruit òptim, assaonat i ric d'aquell prodigiós arbre de la vida claustral, aplicat a la vida social i plantat en mig del comerç del món per a bé dels homes per aquells dos incomparables fundadors. És un magistrat mai vist qui va pel món posant la pau entre els homes i administrant justícia... Pontífexs i reis, concilis i parlaments, consells de ciutats i bisbes li reconeixen la competència..." I en altre lloc, parlant del mestratge de Sant Vicens i de la seva labor com a divulgador de la ciència teològica, diu: "Sant Vicens repartí el pa substanciós de la Teologia entre el poble cristià, l'estengué als pobres i humils, el tragué de les aules dels savis per a portar-lo a l'ús dels llecs a les places i a les eglé-

sies de les ciutats i viles. No hi ha hagut com ell cap altre vulgaritzador de la gran síntesi tomística; els alts principis que semblen sols patrimoni de la gent elevada els posa admirablement a nivell de la intel·ligència popular; usant un mot avui en ús, podem dir que *democratitzà* la ciència, puix tot el quadro escolàstic s'enclou en aquella predicació que alçava fins el poble menut a la noble categoria de ciutadans del regne de la Veritat...” Amb aitals paraules el bisbe Torras marca la gloriosa personalitat de Sant Vicens Ferrer. No cal sinó afegir un detall, i és que el gloriós predicador emprà sempre la llengua catalana, que féu ressonar davant de prínceps i pobles per quasi tota l'Europa...

119. OBRES DE SANT VICENS. — Gairebé tots els llibres que escriví Sant Vicens Ferrer s'han perdut. Escriví un tractat de lògica *De suppositionibus logicis tractatus,* en llatí; i un altre en català *Unitat de l'universal.* Els altres llibres són de pietat, com *Contemplació molt devota de la vida de Jesucrist, Tractat de les cerimònies de la missa, Tractat de l'home interior,* imprès a Magdeburg, en 1493, *Tractat sobre la profecia de Daniel* traduït al castellà i a l'alemany. El més corrent és el *Tractat de la vida espiritual.* És un llibre pràctic, ingenu, de forta valor ascètica, molt estimat dels Sants. El cardenal Cisneros el publicà a Alcalà junt amb les meditacions de Sant Agustí, i la monja catalana d'Avinyó Juliana Morell el traduí al francès (1).

(1) Juliana Morell era filla de Barcelona. Sabia les llen-

Però el principal de Sant Vicens són els sermons. A la biblioteca metropolitana de València es conserven algunes col·leccions manuscrites de sermons de Sant Vicens en llatí. A últims del segle XV (1493) s'estamparen a Lió de França (1), i a últims del segle XVII en féu una nova edició el gran arquebisbe de València, Fra Tomàs de Rocaberti (2).

També es conserven a la biblioteca metropolitana quatre volums manuscrits de sermons de Sant Vicens en català o en valencià. Els sermons en català valen molt més que els llatins; l'expressió hi és més espontània, la idea més precisa i el llenguatge més pintoresc i més viu.

L'il·lustre escriptor valencià Miquel Pereç, qui pogué conèixer Sant Vicens o almenys veure i escoltar els qui el conegueren, diu: "Eren los seus sermons una abundosa botiga o apotecaria de cordials i remeis esperituals per a sanar quelsevol malaltia

---

gues llatina, grega, hebrea i siriaca. Als tretze anys defensà públicament conclusions de Filosofia a Lió on havia anat amb son pare. Estudià Dret. I entrà monja al convent de Santa Praxédes d'Avinyó. Tots els autors d'aquell temps l'elogien. Així Lope de Vega en el *Laurel de Apolo*. Escriví vàries obres. (Vide Joaquim Roca i Cornet: Memòries de la R. A. de Bones Lletres, vol. II, 1868.)

(1) N'hi ha un exemplar a la biblioteca de Lleyda.

(2) Aquest gran arquebisbe, contrincant de Bossuet, *præclarissimum Hispaniæ lumen*, ultra els sermons llatins de Sant Vicens, editià, en 1682, els 26 volums que deixà escrits sa tia Sor Hipòlita de Rocaberti, monja de S. Domènec de Barcelona, que sabia llatí, grec i hebreu. Tia i nebot son dos catalans il·lustres. Dissortadament no escriviren llurs obres en la llengua de la terra.— Vide Torras i Bages, *En Rocaberti i en Bossuet*, i *Memòrias*, de Torras Amat.

de vicis... Totes les espirituals malalties per aquest gloriós metge d'ànimes amb la medicina de la sua santa predicació eren perfectament sanades... etc."

Sant Vicens, en els seus sermons, emprava comparacions, faules, llegendes, miracles, casos morals, tot ço que creia que podia servir-li per a portar ànimes al cel. I ho deia de forma planera, clara, popular, amb frase gràfica i precisa. És difícil citar aquí un fragment que doni idea completa del seu estil de predicar. Posem aquest tros sobre el que és un bon sermó: "La preycació és comparada al filat, que hun fil és ligat al altre, e quan ve que tiren a si lo filat, tot lo filat segueix. Així la preycació deu ésser ligada, hun exemple ab altre, una auctoritat ab altra; ab lo tema tire un tot lo sermó si bé és ordenat. E en la mar ha molts peixos, grans e pochs; així en lo sermó pren hom los grans peixos, ço és, quan hun hom rich de vosaltres se converteix: Oó, hun peix havem pres, un delfí! E quant en lo sermó se converteix una gran dona que vol leixar les vanitats: Oó, una anguila, una tonyna havem presa! E quan en lo sermó se converteix un laurador: Oó, hun sparrelló havem pres! Oó, una sardineta havem presa! Senyor, bé us plau a vós aquest peix..." Així, d'aquesta manera tan clara, senzilla, gràfica, predicava Sant Vicens.

Cal notar que els sermons catalans de Sant Vicens no són obra personal seva, sinó recollits dels seus deixebles. El Sant no escrivia els sermons que volia predicar; només feia l'esquema. Sanchis Sivera, però, ha publicat un sermó sobre Sant Tomàs d'Aqui-

no, escrit, segons sembla, de la mateixa mà de Sant Vicens.

120. Sor Isabel de Villena. — *Biografia i llibre.* — Elianor Manuel de Villena vingué al món en 1430. Era filla del pros Enric de Villena, cèlebre per les seves lletres i per les seves desventures, nét del rei de Castella Enric de *Trastamara* i besnét del rei d'Aragó, Jaume II (1). Als cinc anys perdé son pare, recollint-se al costat de la seva tia la reina dona Maria, muller del rei Alfons IV de Catalunya. Aquest rei, dit per la Història *el Magnànim,* passà anys i més anys lluny de la terra, guerrejant a Sardenya, Sicília i Itàlia; i la reina Maria, sola, com vídua, es lliurà a la pietat i al recolliment, fundant a València un monestir de claresses, dit de la Trinitat, al mateix lloc on havia descalvalcat *el Conquistador* i besat la terra.

Aquesta reina Maria, "casta, virtuosa, devotíssima, i de vida tan santa que per tal està col·locada a la glòria del Paradís" com diu el cronista Carbonell, rebé maternalment en son palau la seva petita neboda. Ella li formà el cor i dirigí la primera joventut.

En 1446, quan a penes tenia 16 anys, Elianor Manuel de Villena entrà al monestir de la Trinitat que acabava de fundar sa tia, canviant el nom amb

(1) El rei Jaume II d'Aragó fou pare de l'infant Pere d'Aragó, pare d'Anfós d'Aragó (primer marquès de Villena), pare d'Anfòs de Villena (casat amb la filla d'Enric de Trastamara), pare d'Enric de Villena, pare de Sor Isabel...

el d'Isabel. Dotze anys després morí la reina, essent enterrada en aquell monestir. En 1464, Sor Isabel fou elegida abadessa (1). Tenia 34 anys. Sots la seva direcció florí en virtut el monestir de la Trinitat. Ella feia a les monjes devotes i sàvies *concionacions*. Tot ho dirigia i tot ho animava. La seva fama traspassà les parets del monestir. El rei Ferran *el Catòlic* li envià en 1484 la seva filla, la princesa Maria d'Aragó, quan només tenia cinc anys, per tal que la docta i piadosa abadessa la formés i instruís tal com pertocava a una princesa reial. Els literats d'aquells temps, tots tenien per Sor Villena la més alta consideració. Miquel Pereç dedicà a Sor Isabel la seva traducció catalana del Kempis (2). El bisbe

(1) Els historiadors valencians Samper, Ximeno, Fuster, etc. conten d'aquesta elecció una bella llegenda monacal. Una nit, la monja que anà a tocar matines, sentí una forta remor, a l'altar de S. Miquel, i el gloriòs arcàngel li digué: "De part meva diràs a les monges germanes teves que facin abadessa Sor Isabel de Villena." La monja replicà que dubtava que les altres la volguessin creure. I l'arcàngel, per demostració, girà la llàntia de cap per avall, que seguí cremant sens vessar-se l'oli. I fou elegida Sor Isabel. Tindrà fonament o no aquesta llegenda, però si que Sor Isabel tenia en l'escut abacial el braç de S. Miquel al costat de les armes d'Aragó i de Villena.

(2) La dedicatòria és magnífica: "Scriu Miquel Pereç a la molt illustre dona ysabel de billena abadessa del monestir de la sancta trinitat: Molt illustre e virtuosa senyora: Perquè d'aquesta trista enuyosa e desestimable vida son breus los miserables dies; e perquè en la peregrinació de aquest món miserable no ençopegasseu en los grans laços quel enemich d'natura humana tots jorns nos para; vos sou aturada en lo repòs d'religió tan benaventurada oblidant los bens, los amichs e parents de real linatge. E recordant-vos d'humilitat verdadera haueu calcigat les superbes

auxiliar de València, Fra Jaume Pérez, savi expositor, li dedicà la seva *Expositio Cantici Virginis Mariae*. El poeta Mossèn Bernat Fenollar li deia, en la dedicatòria de *Lo Passi en cobles*:

"D'aquella tan alta, tan forta i gran soca
de l'arbre real dels Reis d'Aragó,
sou vos una branca amb virtut no poca,
de fruit tan poblada que'l pes vos derroca,
tan baix, que a mans se cull amb sahó..."

I en Pere Martinez li dedicà també grans elogis:

"A vos, clara antorxa, espill d'excel·lència
confort i alegria de tots los fels ulls..."

I així segueix en una trentena de versos... I per aquest estil, els altres autors d'aquell temps.

Sor Isabel de Villena morí en el seu monestir de la Trinitat en 1490, conegut per l'*any de les morts,* per haver expirat aquell any a València moltes persones il·lustres.

Sor Villena escriví un *Llibre d'exhortacions* a les seves monjes de la Trinitat; les monjes deixaren el manuscrit a un frare carmelita, i el llibre es perdè.

Però el gran llibre, l'obra immortal de la Villena és el *Vita Christi*. És una obra de 290 capítols, on tracta extensament de la vida de Jesucrist. *Vita*

---

vanitats e pompes, enriquint e abillant dels béns e joiells espirituals l'ànima vostra. E aixi vostres virtuosos desigs amprant totes les ales de vostra voluntat vos feren volar en aqueix alt lloch e contemplativa vida on sou spill clar en qui clarament mirar se deuen los qui volen entrar en la streta senda de vertadera penitència, etc."

Christi de Sor Villena és un llibre de mística franciscana, molt diferent del de Sor Emmerich, o de Sor Agreda. El llibre de la monja catalana és menys teològic, menys pregon; és més humà, més femení. Abunden a l'obra de Sor Villena la gràcia retòrica i la fantasia. La discreta abadessa refà en la seva imaginació les escenes de la infantesa de Maria i de Jesús. Les virtuts de Maria són altres tants personatges. La puresa és una donzella; altra és la humilitat; altra la contemplació, etc. Els àngels van i vénen; porten missatges, parlen com acabats cortesans. Sant Miquel, en el llibre, és el *camarleng* de la Divina Majestat. Els personatges tenen atribucions palatines. Es veu que la monja recorda les escenes del palau de la seva tia, la reina Maria d'Aragó. Ella és complau en presentar escenes magnificents. Els personatges que descriu, dialoguen bellament i galana com a cortesans consumats. El llibre, més que història, es va tornant novel·la, però novel·la mística. Té escenes dramàtiques molt belles, com la legació que Adam transmet a Maria, pregant-li de voler acceptar ésser Mare de Déu, i els patriarques besant les plagues del Crist jaient a les castes faldes de Maria. Tot això és dramàtic o novel·lesc; però saturat de mística unció. No res més dolçament místic que les dialogacions de la Verge i les donzelles. En conjunt l'obra de Sor Villena és valuosa i única. Cap semblança no té amb la d'Eximèniç, del Cartoixà o de S. Bonaventura (1).

(1) El *Vita Christi* de Sant Bonaventura fou aviat traduït al català, essent estampat a Montserrat en 1515.

Set anys feia que era morta Sor Villena, quan la reina Isabel *la Catòlica,* havent tingut esment del manuscrit que es guardava a la Trinitat, el demanà a les monges. Llavors l'abadessa, Sor Aldonça Monsoriu, el féu estampar a València, l'any 1497, dedicant-lo a la reina.

121. Felip de Malla. — El predicador més il·lustre de son temps, després de S. Vicens Ferrer. Estudià Humanitats a Barcelona, Teologia a Lleyda i Dret a Paris. En aquesta darrera Universitat ensenyà Lletres sagrades als 18 anys amb general admiració. Aviat fou nomenat catedràtic de Teologia. Ordenat prevere, tornà a Barcelona. En 1413, fou mantenedor dels Jocs Florals, dient un discurs davant del rei. En 1415 el rei Ferran l'envià d'ambaixador al rei d'Anglaterra. El rei Alfons IV de Catalunya el nomenà predicador reial. I poc després, en 1416, l'envià al Concili de Constança, com a teòleg (1). Allà fou una de les primeres figures del Concili, fent la plàtica després de l'elecció del Papa Martí V. En tornar del Concili, en 1418, comprà a Avinyó el còdex del llibre *De civitate Dei,* de S. Agustí. No consta bé la data de la seva mort; només consta

(1) El rei Alfons IV estengué en català la lliurança a favor de F. de Malla: "Nalfonso, etc. al amat conseller Mic. Jordi d'Ornos, comissari etc. salut e dilectio. Dehim e manant-vos que de les pecúnies pertanyents a la dita Cambra... Vos donets e paguets al nostre Mes. Philip de Malla, siscents trenta florints dor Daragó per noranta dies a raó de set florins per dia, per ço com està de manament e ordinació nostra ensems ab los altres embaixadors per Nos enviats a la ciutat de Constança...

que en 1431 es proveïen els càrrecs i prebendes que ell havia tingut, d'ardiaca del Penedès, canonge de la Catedral de Barcelona, canonge de Girona, rector del Pi, pavorde de València, etc.

Té una obra ascètica en dos volums, dita *Memorial del pecador remut* (síncopa de *redemut*, o *redemptus*). Es un llibre bo, piadós, on l'autor va considerant tots els passos i misteris de la Passió sagrada de Jesús, presentant-los a la vista del pecador redimit per tal d'arrancar-ne el dolor dels seus pecats i amor a Déu Redemptor.

Hi ha, de més a més, d'aquest autor *Sermons, Discursos* (1) i *Poesies*. Manuel de Montoliu ha fet un estudi sobre les poesies de Felip de Malla.

122. MOSSÉN GUILLEM SERRA. — En 1451 era rector de Sant Julià de Montseny. A nom d'aquest autor queda el llibre *Gènesi de Scriptura*. Es un compendi dels llibres de la Bíblia fet amb la crítica insegura del XIV.è segle. I en mig de les narracions bíbliques van afegides diverses tradicions piadosament divulgades a l'Edat mitjana, i moltes relacions poètiques, com la mort d'Adam, la història dels trenta diners de Judes Iscariot, la de la imatge de Jesucrist presa per la Verònica, etc. Té alguna valor com a text de la llengua. El *Gènesi de Scriptura* és una traducció del llatí, i no consta pel cert si Mossèn Guillem Serra és el traductor o simplement el copista.

---

(1) A la Biblioteca de Catalunya es conserven 15 sermons de Felip de Malla; i Marçal Olivar ha publicat el discurs que féu com a mantenedor dels Jocs Florals en 1413.

Miquel Victorià Amer el publicà en 1873.

123. Llibres Anònims.

Flos sanctorum. — Llibre anònim del qual es féu una edició a les darreries del segle XVè (1496?), i una altra edició ampliada de 286 folis, en 1514. És com un *Any cristià* amb vides de sants i plàtiques. En començar la vida de cada sant, explica l'etimologia del nom amb copiosa erudició. És fàcil que l'autor fos un religiós agustinià, perquè l'única vinyeta que hi ha a l'obra és a la vida de Sant Agustí (1).

124. Vida de Sant Honorat. — Publicada a València l'any 1495. Morel Fatio creu que aquest llibre és còpia d'un manuscrit que avui es conserva a París; i aquest manuscrit valencià de París és la traducció d'un text llatí que es guarda a la biblioteca del *Trinity College*, de Dublin, segons parer de Paul Meyer (2).

125. Evangelis de tot l'any. — Consta que al segle XV.è hi havia una versió fidel i elegant, en prosa valenciana, de les epístoles i evangelis de tot

(1) A Lleida, procedent de l'Arxiu de l'antiga Catedral de Roda, hi ha un *Flos Sanctorum* del segle XIV.è.

Amb el Flos Sanctorum corrien altres escrits hagiogràfics, com *Vida de Santa Caterina*, de Fra Tomàs Vesach, *Vida de Sant Josaphat* (perduda), de F. Alegre, i la traducció de les obres *De collationibus patrum*, de Cassià, *De vitis patrum*, de Rufí, etc.

(2) En 1514 es publicà una *Vida de Sant Honorat*, que sembla de distinta mà que la publicada en 1495.

l'any. A l'inventari de l'impressor valencià Joan Rix de Chur, fet a la seva mort, en 1490, hi figura un Evangeli en la llengua del país. I Frederic Furió, en 1556, parla de les *Epístoles i Evangelis de tot l'any,* i de *Les Cartes de Sant Pau en vers valencià.* Per dissort s'han perdut (1).

126. DELS CONFESSORS LA VERA GUIA, DELS CONFITENTS SEGURA VIA. — Obra extensa de 284 folis dividida en 83 capítols. Els 15 primers capítols parlen del confessor i confitent. Els dinou o vint següents tracten dels sagraments, manaments, pecats capitals i obres de misericòrdia. Segueixen 38 capítols que tracten dels estats particulars, "del notari, del mestre, del metge o cerorgià, de l'obrer mecànic, de l'apotecari, del taverner, del sastre, del carnicer, del flaquer, del músic, etc.". I acaba amb 11 capitols sobre l'absolució i injunció de penitència.

Aquesta obra interessantíssima fou estampada a València, l'any 1512.

127. TRACTAT DEL MENYSPREU DEL MÓN. — Obreta petita de catorze o quinze pàgines. És del segle XIVè. Havia estat atribuïda a Fra Ramon Ros de Tàrrega, encara que sense fonament segons en Miquel i Planes, qui publicà aquesta obreta, en 1911, al final del Kempis-Pereç. Mossèn Jaume Barrera

---

(1) A la biblioteca d'Upsala (Suècia) hi ha un incunable (1493) titulat *Evangelios e epístolas con sus exposiciones en romance.* Potser era una traducció de la obra catalana, o al revés la obra catalana era traducció d'aquest llibre.

escriví un treball: *Fonts doctrinals del tractadet ascètic De Menyspreu del Món.*

128. Libellus praeceptorum legis. — Obra del segle XIV.è segons sembla. En Bastero la copià d'uns manuscrits de la Biblioteca Vaticana.

Es una obra devota; una glossa sobre els *manaments, articles de la fe, pecats mortals, dons del Sant Esperit i Salms penitencials.* Com a mostra de llenguatge i com a curiositat devota, pot llegir-se el *Parenostre* tal com està en aital llibre. Diu així: "Pare nostre qui ets els cels; tos noms sia santificatz; tos regne venha a nos; ta voluntat se fache aisí en terra com es complida sus el cel. Nostre pan de cascun iorn dona nos en lo iorn de huy; e perdona nos nostres deutes así com nós perdonam a nostres deutors; e non nos menes en temptació; ans deslliurarnos de tot mal" (1).

Indicador bibliogràfic. — Fra. Joan de Marega, mercedari, *Resumen de la vida del glorioso mártir, San Pedro Pascual,* Valencia, 1704. — *Sancti Petri Paschasii opera,* Matriti, 1676. — Fr. Pere A. Valenzuela, *Obras de S. Pedro Pascual, mártir,* Roma 1907. — P. Benigne Fernández, *Excitatorium mentis ad Deum,* Madrid, 1911. — Sebastià Puig, *Episcopologi de Barcelona: Bernat Oliver,* Barcelona, 1916. — *Vida de San Vicente Ferrer,*

---

(1) A aquest capítol pertanyen alguns altres llibres de mística catalana, com *Quarentena de contemplació,* de Fra Joan Exemeno, *La Scala del Paradís,* d'Antoni Boteler, *Mirall dels divinals assots,* de P. Martínez, *Exercici de la Santa Creu,* de P. Caldés, i *Memorial de la fe catòlica,* de F. de Pertusa.

Valencia, 1510. — P. Fages, *Histoire de S. Vicent Ferrer,* París, 1894. — Fr. Andreu Ferrer de Valldecebro, *Historia de la vida maravillosa... de S. Vicente Ferrer,* Madrid, 1791. — *S. Vicentii Ferrarii opera omnia, opere et impensis* F. D. Thomae de Rocaberti. — València. — Roc Chabàs, *Estudios de los Sermones valencianos de S. Vicente Ferrer,* Madrid, 1903. — J. Torras i Bages, *La Tradició Catalana,* cap. *Sant Vicens Ferrer,* Barcelona, 1913. — Josep Sanchis Sivera. *Un sermó català de Sant Vicens Ferrer,* Quaderns d'estudi, XV, 1923. — *Vita Christi* de Sor Villena, editat per R. Miquel i Planas, Barcelona, 1916. — Jaume Barrera, *La escriptora mística, Sor Isabel de Villena,* Barcelona, 1913. — Serrano i Sanz, *Apuntes para una Biblioteca de escritoras españolas,* tomo II. — Agustí Sales, *Historia del R. Monasterio de la S. Trinidad de Valencia,* València, 1761. — J. Ribelles Comín, *Bibliografía de la lengua valenciana,* Madrid, 1920. — Manuel de Montoliu, *Estudi sobre les poesies de Felip de Malla,* Butlletí de l'Institut d'Estudis Catalans, 1915. — Jaume Barrera, *Fonts doctrinals del tractadet ascètic De Menyspreu del Món,* Barcelona, 1911. — Marçal Olivar, *Dos discursos de F. de Malla,* Quaderns d'estudi 1921, v. XV.

CAPÍTOL VII

LA NOVEL·LA

129. La novel·la a Catalunya. — Diu Ernest Hello: "La novel·la a l'antiguitat era un joc d'imaginació. Lluny d'ésser una representació de la vida real, n'apartava la imatge. Buscava les aventures estranyes, inversemblants, meravelloses..."

Aquest judici d'Ernest Hello és exacte. La novel·la, primitivament, no reflectia la realitat de la vida: era un pur joc d'imaginació. Però ací, a Catalunya, la novel·la, tot i buscant meravelloses aventures, tenia un caient més pràctic que en altres literatures. Els herois de les novel·les catalanes es proveïen de lletres de canvi per a anar pel món, feien testament i morien en son llit... Fins en aquests llibres d'imaginació i pur passatemps apareix el seny i el sentit pràctic de la raça... Al principi se'n deien *rondalles;* més tard, novel·les de l'italià (1).

130. Classificació de les novel·les catalanes. — Abunden les novel·les catalanes als segles XIVè i XVè. Unes són originals i altres traduccions. I n'hi ha

---

(1) Deia Joan de Timoneda en 1574: "Semejantes marañas las intitula mi lengua natural valenciana *rondalles,* y la toscana *novelas.*" Pròleg al *Patrañuelo.*

I Boccaccio, en el *Decameron,* deia: "Intento di racontar cento *novelle,* o favole, o parabole, o istorie, che dire le vogliamo."

de molts gèneres. Podrien classificar-se així: I Novel·la moral. — II Novel·la religiosa. — III Novela filosòfica. — IV Novel·la amatòria. — V Novela fantàstica o de temes d'altre món. VI Novela històrica. VII Novel·la cavalleresca.

131. Novel·la moral. — La faula i l'apòleg són l'inici de la novel·la moral. Per això cal citar aquí els llibres de faules en català. I el primer de tots, el llibre de *Faules de Isop* (1). En 1550 corrien estampades, fent-se'n després diferents edicions. Junt amb les de Isop corrien traduïdes al català les faules de Pere Alfonso, jueu aragonés convertit i batejat en 1106, i les de l'italià Poggio, (segle XV), autor de les *Faceciae*.

Novel·la moral és el *Llibre dels set savis de Roma*. Es un bell enfilall de sentències i apòlegs lligat per un sol argument exterior.

Un emperador de Roma, quedant-se, quan enviudà, amb un fill únic, el remet a set savis que cuidin de la seva educació. Els savis s'emporten el príncep a un lloc apartat de tota comunicació per tal que ningú més que ells no pugui parlar-li. Mentrestant el rei es torna a casar, i la nova reina, amb perversa intenció, dóna entenent al rei que faci tornar el noi. Ve el príncep al palau amb els set savis, i

---

(1) No consta bé qui era Isop. La vida que sol anar amb les *Faules* és obra de qualque erudit de l'Edat mitjana. A la Grècia clàssica es parlava ja d'Isop com d'un personatge llegendari. Les faules es conservaven a Grècia per tradició oral, i sembla que el primer d'escriure-les fou Demetri de Falero (300 a. J.-C.).

la madrastra l'acusa. Lluiten els savis i ella per moure l'ànim del rei, contant exemples i més exemples.

L'obra és en vers, i té més de tres mil versos. I acaba així:

"Los eximplis són acabats
e, si'ls avets bé scoltats,
bé hi podets aver après;
aquí porets bé profitar
si bé los volets escoltar..."

Aquest llibre és de procedència oriental. En el segle XII.è Joan de Alba Silva l'havia publicat en llatí: *Historia septem sapientium Romae.* L'obra catalana estava en un manuscrit del segle XIV.è.

132. Novel·la religiosa. — Dintre la denominació comú de novel·la religiosa, podrien designar-se moltes obres en altres llocs mencionades, com *Gènesi de Scriptura,* de Mossèn Guillem Serra (s. XIVè). *Vita Christi,* de Sor Isabel de Villena (s. XV.è). *Llibre de Gamaliel, Història de Llàtzer, La destrucció de Jerusalem,* atribuïdes a Sant Pere Pasqual (s. XIII.è) *Història de Josep fill de Jacob,* de Roiç de Corella, (s. XV.è). etc.

Cal parlar especialment aquí de tres obres religioses, que són:

Història del Sant Graal. — Està en un manuscrit del segle XIVè. És una llegenda sobre el calze que usà Nostre Senyor la nit del Sant Sopar. És la mateixa llegenda utilitzada per Wagner en el Parcifal. Està extreta del llibre francès de cavalleries *Lancelot du Lac.*

Vida popular de Jesucrist. — És un manuscrit del segle XIVè. Ve a ésser per l'estil del *Gènesi de Scriptura*, de Mossèn Guillem Serra. Són tan semblants que s'ha arribat a sospitar si serien els dos llibres traducció i arranjament d'un mateix text llatí anterior.

Llegendes rimades de la Bíblia. — Per altre nom *La Bíblia rimada.* Ben mirat no és tal Bíblia. És un text bíblic molt desfigurat, ple d'interpolacions i sense cap ordre, escrit en un lèxic no gaire ric i ple de formes provençals. Sembla que l'autor és el dominic mestre Fra Romeu Sabruguera, però no consta bé. Fou feta l'obra després de l'any 1282 i abans de 1325. Ernest Moliné i Brasés publicà: 1. Judes escariot e de la sua vida; 2. De Pilat e de la sua mort; 3. De la veronica com venc a Roma. 4. De Vespasià rei de Galícia qui anà a setyar la ciutat de Jerusalem. 5. Dels diners on fo venut Jhesucrist. En Joaquim Miret i Sans publicà el començament del Gènesi, tot el llibre de Tobias i el llibre de Daniel, amb unes notes biogràfiques sobre en Pere Salvatge i Fra Romeu Sabruguera.

133. NOVEL·LA FILOSOFICA. — El gran autor de novel·les filosòfiques a Catalunya és Ramon Lull. El gloriós escriptor mallorquí és un propagador, un apòstol de l'ideal. Té l'esperit de proselitisme, i per guanyar adeptes vesteix la seva doctrina de les formes més variades. Vol guanyar-se el pensament del lector, i acut a les formes literàries més agradoses, com el poema i la novel·la. Però en ell la novel·la no és fi; és mitjà només per a apoderar-se de

l'ànima del lector. Les principals novel·les científiques o filosòfiques de Lull són: *Blanquerna,* bella exposició de tots els estats de la vida en aquest món, traçada en un argument clar, senzill, una mica pueril i utòpic; *Fèlix de les Maravelles del Món,* diàleg amb anacoretes, filòsofs, prínceps, burgesos i gent de tots els estaments; *Libre de Santa Maria,* plàtica dolça d'unes dones a llaor de Nostra Dona; *Arbre de sciència, Libre del gentil i dels tres savis, Consolació d'ermità,* etc.

134. NOVEL·LA AMATORIA. — No podien mancar les novel·les amatòries dins la gloriosa florida de les Lletres catalanes. N'hi ha qui-sap-les.

Història de Frondino e Brisona, novel·la sentimental del segle XIV.è, en forma de cartes amb versos provençals intercalats, estudiada per primera vegada per Paul Meyer, en 1901.

Història de Jacob Xalabin, fill de l'Almorat senyor de la Turquia. — Llibre en part històric i en part amorós. Els fets són dels últims temps del regnat del Soldà Amurat I, proclamat en 1360. En morir Amurat (1389), Bajazet I féu escanyar son germà Jakub, que és el Jacob Xalabín d'aquesta història Sobre aquest fons històric hi ha traçat un bell relat amorós.

Tragèdia de Caldesa. — És també una novel·leta amorosa aquesta obra del gran escriptor valencià Roiç de Corella.

135. NOVEL·LA FANTASTICA O DE TEMES D'ALTRE MÓN. — En aquelles èpoques medievals es conreà assíduament l'al·legoria. Així en el *Somni,* de Francesc Ferrer, i en *Rahonament de Francesc Alegre i Esperança,* i *Despropiament* de Romeu Lull. I es desenrotlla una literatura sobre temes d'altre món, degut, segurament, a influències forasteres. Per aquell temps, s'havia publicat el *Viatge al Purgatori de Sant Patrici, del Cavaller Owein,* traduït al català per Fra Ramon Ros de Tàrrega (1). Succeí que per allà el 1395 morí sobtadament el rei Joan I, i, amb ocasió d'aquesta mort, Ramon Bernat de Perellós, senyor de la Baronia de Ceret, intentà anar al Purgatori. Marxà per les vespres de Nostra Dona de setembre de 1398. Anà a Irlanda, veient els costums d'aquell país. Després entrà al Purgatori. Així ho diu ell en la seva obra *Viatge al Purgatori de Sant Patrici;* però tota la narració del Purgatori no és més que una reproducció del viatge del cavaller Owein. Aquest llibre fou molt llegit.

Visió de Tundal. — Tundal (o Tuglat o Gaudal), era un cavaller irlandès, com Owein, però de costums depravats. Morí sobtadament, i al cap de tres dies tornà a la vida. Un àngel l'havia acompanyat al Purgatori, Infern i Paradís, amb la qual cosa es penedí dels seus pecats i començà vida penitent i virtuosa. Aquesta narració primàriament

(1) Frare mercedari de principis del segle XIV. Passava per autor del llibre *De menyspreu del món.* Escriví diverses obres en llatí i quelcom en català, ultra la traducció del *Purgatori.*

fou escrita en llatí. El manuscrit català és del segle XV.è.

Visió de Trictelm. — Llegenda monacal antiguíssima. Ja Sant Beda en parla en el segle VIII.è Fou traduïda al català el segle XIV.è. El cavaller Trictelm, acompanyat d'un àngel, visità el Purgatori i l'Infern, contemplant horribles penes. Després albirà de lluny, sense poder-hi entrar, els jardins del Paradís. Al tornar al món contà el que havia vist, entrà en un monestir i visquè santament.

Altres llibres hi havia sobre temes de l'altre món, com el *Venturós Pelegrí,* poema popularíssim, de 12,000 versos, escrit en *codolada,* en el qual s'explica una peregrinació a Roma, per guanyar el jubileu, havent-hi diverses aparicions estranyes; i l'*Aparició del Esperit de Guido de Corvo,* qui havia mort a Alexi, *qui ara és dita Bolunya,* i s'aparegué a la vídua vuit dies seguits (1324) (1).

A aquest gènere pertany una de les obres cabdals de la Literatura catalana, el *Somni* de Bernat Metge. Per la seva importància en parlarem en capítol a part.

136. NOVEL·LA HISTORICA. — Ja hem parlat de la *Història de Jacob Xalabin, fill de l'Almorat, senyor de la Turquia,* que és una novel·la històrica i amatòria alhora. Del mateix gènere és *La destrucció de Jerusalem per l'emperador Vespasià,* que és

(1) Més enllà d'aquesta època continua la literatura fantàstica amb una obra anònima molt llegida que és el *Viatge de Pere Porter a l'infern.*

històrica i religiosa. Però la millor és el *Tractat sobre Scipió i Aníbal,* arreglat per Fra Antoni Canals, el gran prosista, sobre el poema llatí *Africa* del Petrarca.

A aquest capítol podrien reduir-se els llibres de viatges. El més notable és *Viatge a Terra Santa,* fet per G. de Treps, manuscrit del monestir de Ripoll. El viatge és de 1323, en temps del rei Jaume II. Els peregrins passen per Alexandria i el Caire, i marxen dret a Jerusalem. Visiten Betlem, Nazaret, el Jordà, Carmel, Tabor, Tiberiades.... Es deturen, de retorn, a Jerusalem, visiten bé els llocs sants, les esglésies i ruïnes de Sion...

Al segle XVè (1464), es féu una altra relació: "*Romiatge de la casa sancta de Jherusalem, fet per Mestre Guillem Oliver, ciutadà de Barcelona*".

Al segle XVII.è (1602), es publicà un altre viatge: "*Devota peregrinació de la Terra Santa y ciutat de Hierusalem, feta per lo R. Miquel Matas, natural de la vila de Olot.*"

Al segle següent (1762), el P. Joan López, franciscà, escriu la seva *Relació de la peregrinació a Jerusalem i Palestina* (1).

Es clou aquesta literatura amb el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa,* de Mossèn Jacint Verdaguer.

137. Novel·la cavalleresca. — Els segles medievals, tan dats a l'aventura, derivaren tost cap a

---

(1) Les relacions de Mestre Oliver i del P. Lopez foren publicades per Mn. Jaume Collell a Barcelona, 1900.

la cavalleria. Les Lletres solen ésser reflex de la vida. I com que la vida, en aquells temps, era de castells, guerres, batalles i aventures, va brollar, naturalment, la novel·la cavalleresca. Molt aviat tingué França la *Crònica de Turpin i l'Artús*. I rera aquests, volums a dotzenes. Aquí a Catalunya, en canvi, hi hagué relativament pocs llibres de cavalleria. La raó podria trobar-se en no haver de buscar herois fingits, aquí on tants ni havien de carn i ossos; s'adaptava més als catalans la *crònica* que la *novel·la*; les gestes reals i vertaderes dels nostres reis i cavallers contades en les nostres cròniques bellíssimes, valien per les fingides aventures dels llibres de cavalleria... Potser és una altra raó la influència de la Literatura italiana, tan aviat sentida a Catalunya. Les belleses del Petrarca i del Dant decantaren els catalans devers la Literatura italiana, apartant-los de la francesa....

Així i tot, no manquen llibres de cavalleria en llengua catalana (1). *Història de l'esforçat cavaller Partinobles, Història de les amors e vida del cavaller Paris e de Viana filla del Dalfi de França, Història del noble e esforçat cavaller Pierres de Provença e de la gentil Magalona, La filla del Rei d'Hungria, Història de l'Amic i Meliç, Llibre de Sidrach, La filla de l'emperador Constantí, La com-*

(1) Ja en 1416 deia Fra Anton Canals a la reina Maria d'Aragó: "Aci pot entendre vostra devoció que hom deu legir libres aprovats, no pas libres vans axí com les faules de Lançalot e de Tristany ni'l romans de la guineu, ni libres provocatius a cobejança... mes llibres devots, etc." Dedicatòria del llibre *De arrha animae* a la reina Maria.

tessa leial, etc. Totes aquestes novel·les són llibres vulgars de cavalleria. Té importància molt remarcable una que és *Curial i Guelfa.* És una novel·la voluminosa, de més de 500 pàgines, obra d'un autor anònim, escrita a mitjan segle XVè. És un llibre fortament interessant. *Curial i Guelfa,* no és solament una novel·la cavalleresca o una relació amorosa. Ho és tot. És novel·la d'aventura, cavalleresca, amorosa, de costums, i fins moresca per alguns episodis de moros i captius. És una obra molt realista i molt humana. I el que més hi destaca és el segell històric i nacional. En això és única. *Tirant lo Blanch,* participa un poc del cicle bretó; *Curial,* no. És una novel·la ben catalana. L'heroi viu en contacte constant amb catalans. Els cavallers d'aquí són els més esforçats i nobles. Tot el llibre és la glorificació de l'esperit cavalleresc i nacional de Catalunya.

Potser el llibre es ressent un xic de manca d'unitat i d'excés de retoricisme; però, de totes maneres, té molta elegància en el dir, molta puresa en l'expressió, i un tirat ben catalanesc en la llengua....

N'Antoni Rubió i Lluch va publicar-lo a Barcelona, en 1901, per encàrrec de la R. Acadèmia de Bones Lletres.

Un altre llibre de cavalleries hi ha molt més important que el *Curial,* veritable monument de les Lletres catalanes, i és *Tirant lo Blanch.* Per la seva importància l'estudiarem en capítol a part, junt amb el *Somni,* de Bernat Metge.

Indicador bibliogràfic. — Ernest Hello, *El Hombre,* Barcelona, 1910. — Francesc Ricmar, *La Novella,* La Renaixensa, Barc. Any VII. — A. Rubió i Lluch, *Introducció a Curial i Guelfa,* Barcelona, 1901. — R. Miquel i Planas, *Novellari català,* Barcelona, 1910. — M. Menéndez Pelayo, *Orígenes de la novela,* volum I. — Castellani, *Memoires de la societé archéologique du Midi de la France.* — Marian Aguiló, *Cançoner de les obres més divulgades en nostra llengua: Lo venturós Pelegrí.* — G. Vidal Valenciano, *Lo món invisible de la literatura catalana,* La Renaixensa, volum VI. — R. Miquel i Planas, *Històries d'altres temps,* Barcelona, 1907. —Josep Pijoan, *Un nou viatge a Terra Santa en català,* Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, any 1907. — Joaquim Miret i Sans, *Notes biogràfiques d'en Pere Salvatge i Fra Romeu Sabruguera,* Barcelona, 1908. — Id., *El llibre de Daniel, de la Bíblia catalana rimada de Sevilla,* Nova York, 1916.

CAPÍTOL VIII

EL *SOMNI* DE BERNAT METGE I *TIRANT LO BLANCH* DE MARTORELL

138. Bernat Metge: Notes biográfiques. — Nasqué a Barcelona (1), en 1350. De molt jove entrà al servei de la casa reial amb vària fortuna. Tres vegades fou allunyat de la Cort, essent inclús ficat a la presó; i altres tantes tornà a la Cort amb glòria i profit. Des del càrrec d'escrivent de la tresoreria reial ascendí fins a secretari del Rei i administrador del segell. Aquesta carrera brillant l'assolí més per ses qualitats intel·lectuals que per les morals. Era home d'intel·ligència molt clara, i per això fou estimat dels reis. A la mort del rei Joan I (1395), recaigueren sospites sobre el seu secretari d'haver atemptat contra la reial persona; i fou portat en presó. Allà, per defensar-se, escriví el *Somni,* com en anteriors empresonaments havia dictat les altres obres. Retornà a la Cort, on estigué fins a la mort del rei Martí (1410), morint ell també poc temps després en els mateixos dies de l'interregne.

139. Obres d'en Bernat Metge. — I. *Libre de mals amonestaments.* — És una obreta de 211 versos escrits en codolada i en llenguatge aproven-

(1) Ho diu ell mateix en *Libre de Fortuna e Prudència*: "*Dins la ciutat — de Barchinona, on fuy nat...*"

çalat. És una composició satírica de mals consells o mals amonestaments:

"... James almoyna no faretz
quaxous perdrietz.
No us conffessets si dir deuets
les veritats;
Ni endejú la missa hoiats
Ni begais poch, etc.

II. *Libre de Fortuna e Prudència.* — Obra més llarga que l'anterior, de 1191 versos. Fou escrita l'any 1381, en un llenguatge completament aprovençalat, i és, com diu Nicolau d'Olwer, una obra netament medieval. Explica que rentant-se les mans i cara amb aigua pura li sobrevingué un trastorn.

"Sapiats quel primer jorn de may
Lany de la natiuitat santa
De Déu, mil e trescents vuitanta
Ez un se plus, ans d'alba clara
Quan m'hagui leuada la cara
Amb aigua pura, e les mans
Al cor me venen dolors grans....

Pensava morir-se. Ve un home vell

"tot despulhat, ab un capein
de canem gros sobre son cap
En luna ma tench un anap
En laltra ma cantelh de pa..."

I parlen. I Bernat Metge entra sol a la barca del vell, i el vent el tira mar endins. Apunta l'alba, veu terra, amb alegria, perquè:

"Plach al home cansat repós,
Ez aprés gran secada, ros,
Ez aprés nuyt, lo dia clar,
Ez aprés gran fam, bon mengar..."

En terra troba un castell, i una dona molt estranya que és *Fortuna.* Discuteixen. És llançat del castell. Veu una dama, que és *Prudència,* qui va acompanyada de *set donzelles fort endressades, e dornaments rich arreades.* Pregunta qui són, i respon Prudència:

"les pus excelhens són del món
car les VII *arts lliberals són..."*

Parlen de temes morals. I Prudència i les set donzelles l'acompanyen al mar i l'acomiaden afectuosament, i un bon vent el torna a sa terra...

Aquest poema, escrit en apariats, és aprovençalat i medieval certament; però pels seus pensaments és una bella obra moral.

III. *Històrìa de Valter e Griselda.* — Boccaccio escriví per primera vegada aquesta llegenda en el *Decameron,* novel·la X de l'última *giornata.* El Petrarca posà aquesta llegenda en llatí. Joan de Timoneda la traduí al castellà en son *Patrañuelo.* I Carles Perrault la posà en vers.

Bernat Metge traduí al català el text llatí del Petrarca, en 1386. Es tracta d'una bella novel·leta moral i sentimental. Valter, marquès de Saluça, es casa amb Griselda, noia humil, que resulta una esposa exemplar. Diu Nicolau d'Olwer que és la prosa més acurada que fins llavors havia estat escrita en català

i la primera entrada del Renaixement en les nostres Lletres. En son temps fou molt llegida aquesta obra. El mateix Bernat Metge, en el *Somni,* diu, parlant d'ella: "Tan és notòria, que ja la reciten per enganar les nits les velles com filen, en hivern, entorn del foc..."

140. IV. El Somni. — És l'obra gran de Bernat Metge; la que li dóna la categoria de prosista màxim de la llengua catalana. En 1395, morí sobtadament el rei Joan I, dit *el Caçador.* Aquesta mort, una mica misteriosa, portà enrenou a la Cort. Llavors Ramon Bernat de Perellós escriví el seu *Viatge al Purgatori de Sant Patrici,* intentant veure al Purgatori l'ànima del rei Joan; i el secretari del rei, Bernat Metge, des de la presó on havia estat posat, escriví el *Somni* amb intenció de defensar-se de les inculpacions que se li feien. Importantíssima és l'obra i cal fer-ne, encara que sigui ràpidament, un estudi.

141. Argument del Somni. — Llibre I. Bernat Metge està en presó. Un divendres, a mitja nit, li apareix el rei Joan d'Aragó, acompanyat d'un jove molt bell i amb una lira a les mans, Orfeu, i un vell amb llonga barba i sense ulls, Tirèsies, seguits de molts falcons, astors i cans. El rei li parla de la immortalitat de l'ànima, provant-la extensament amb raons, autoritats d'Escriptura i textos de Sants Pares i filòsofs i fins de l'Alcorà.

Llibre II. Bernat Metge pregunta al rei quatre coses: Quina ha estat la causa de la seva mort; què

és d'ell; per què el visita a la presó; i quí són els dos homes que l'acompanyen. Respon el rei a les quatre preguntes. Explica el seu judici davant del tribunal de Déu, i com es salvà per la seva devoció a la Concepció Immaculada de Maria. I li dóna l'encàrrec que expliqui la visió a la reina i a sos amics i servidors.

Llibre III. Conta Orfeu la seva vida i la seva baixada a l'infern en busca de sa esposa Eurídice. A precs de Bernat Metge, explica les penes que es pateixen a l'infern. Intervé Tirèsies, qui explica com perdé la vista. Comença a parlar mal de les dones, adduint contra d'elles un llarg i terrible al-legat. Bernat Metge vol contradir-lo. I Tirèsies li tira en cara tots els defectes de la seva estimada.

Llibre IV. Comença el llibre amb la defensa de les dones que fa Bernat Metge. Diu un llarg elogi de les dones il·lustres dels temps antics i de les reines contemporànies seves. Discuteix amb Tirèsies. Bernat Metge, en defensa de les dones, addueix els vicis i defectes del homes. Tirèsies li dóna uns bons consells...

I aquí els falcons, astors i cans comencen a cridar i udolar "fort agrament". I desperta Bernat Metge...

142. Originalitat del Somni. — Bernat Metge fabricà el seu llibre amb materials extrets d'altres autors. Així, en parlar de l'ànima humana i ses propietats, tradueix Cassiodor, Sant Tomàs, Ciceró i Ramon Lull; en pintar l'infern, pren els materials del Llibre VI de l'Eneida, de Virgili; en fer una

ferotge diatriba contra les dones, acut a *Il Corbaccio* de Boccaccio, i en dir l'elogi de les dones fa fer la despesa a Valeri Màxim. Això ha fet que s'acusés Bernat Metge de manca d'originalitat i que alguns, com Farinelli, li diguessin plagiari sense atenuants. No n'hi ha per tant. Deia Víctor Hugo que en Literatura el simple furt és un pecat, però que no ho és si va acompanyat de l'assassinat. Volia dir que no era cosa censurable pendre quelcom d'altri, si es presentava de tal forma que es fes oblidar la personalitat del primer autor. Doncs val a dir que s'ha d'absoldre Bernat Metge, perquè ell cometé furt i assassinat alhora. Va pendre d'altres els materials, però els donà son propi segell i fesomia. Els trossos de Cassiodor, Sant Tomàs, el Boccaccio, reben de Bernat Metge la seva natural elegància. En mans del gran escriptor, tot guanya, tot té aquella concisió i bellesa característiques. I, sobretot, si en Bernat Metge no és absoluta l'originalitat de concepte, és absoluta, completa, total, l'originalitat de la forma i de l'estil. Amb pedres velles fa una casa ben nova. La forma del llibre és ben seva. I ho és aquell estil preciós, riquíssim, meravellós, que fa del *Somni* el primer llibre i de Bernat Metge el prosista màxim dins les Lletres de Catalunya....

143. Elogi del Somni. — Ço que més destaca en el *Somni*, és la finor de la línia, el sentiment de la proporció, la distinció i el bon gust. No és pas un llibre plateresc, sinó gòtic. No és pas com un altar del Renaixement, ple de flors, raïms i àngels de cares grassones, sinó com una església gòtica,

d'un gòtic primitiu, sense un ornament en els capitells, ni un torciment en els finestrals; només la línia pura. Així és el llibre: tot pedra picada. És retallat i concís: és precís en el pensament, net i clar en la paraula. No té plomalls ni penjarelles. Ve a ésser com un poltre de pura sang, sense gualdrapes ni guarniments, a l'en pèl, mostrant les corbes dures i l'airós pitrall... Així té patent tota la seva gràcia el *Somni* de Bernat Metge. Mostra tota la finor de línies, tota l'elegància de construcció i tota la formosor del seu dir verament clàssic. I el diàleg té una naturalitat i una bellesa que no ha estat més tard superada per ningú. Per això l'interès del llibre sempre és creixent i la lectura resulta altament agradosa. És el llibre de la proporció i del bon gust. És l'obra on la prosa catalana assoleix el punt més alt de perfecció. Més tard serà excessivament rebuscada amb Roiç de Corella i artificiosa amb Miquel Pereç...

144. TIRANT LO BLANCH, DE MOSSEN JOHANOT MARTORELL. — *Tirant lo Blanch* és un llibre monumental de les Lletres catalanes. És obra del valencià Pere Joan Martorell. Començà a escriure'l el dia 2 de gener de 1460, dedicant-lo al príncep don Ferran de Portugal. Diu Martorell a la *Dedicatòria:* "E com la dita història e actes del dit Tirant sien en lengua anglesa e a vostra il·lustre senyoria sia stat grat voler-me pregar la giràs en lengua portuguesa opinant per yo ésser stat algun temps en la illa de anglaterra degués mellor saber aquella lengua que altri... Me atreuiré expondre no solament

de lengua anglesa en portoguesa mas encara de portoguesa en vulgar valenciana per ço que la nació dun yo só natural se' puxa alegrar..." etc.

Ordinàriament s'ha cregut que aquestes paraules eren una pura ficció. Els autors de llibres de cavalleries, per donar més autoritat a llurs obres, solien dir que eren traducció d'altres llengües o bé tretes d'algun vell pergamí trobat en un lloc amagat. Recordi's el cas del *Quijote* de Cervantes. Així Martorell digué que el seu llibre era una versió de l'anglès. Però no s'ho creu ningú.

Menéndez Pelayo opina que Martorell fingí això de l'original anglès; però que realment escriví l'obra en llengua portuguesa, dedicant-la a don Ferran, príncep de Portugal, on Martorell residia l'any 1460. Després, ell mateix va posar-la en valencià, però la mort el sorprengué quan tenia traduïdes les tres primeres parts, i, mort Martorell, traduí la darrera part Mossèn Joan Martí de Galba, a precs de la senyora dona Isabel de Loris.

Aquest és el parer de Menéndez Pelayo. Però nosaltres tenim raons per a pensar que el llibre originàriament fou escrit en català. I són:

1.ª Ni en anglès ni en portuguès es troba el més petit rastre de *Tirant*.

2.ª Les fonts principals del llibre són obres catalanes, com *Libre del Orde de Cavayleria,* de R. Lull; *La Moral,* de Pax; el *Somni,* de Bernat Metge, etc.

3.ª En el *Tirant* van copiats textualment passatges enters del *Somni*. Si l'obra hagués estat escrita

originàriament en anglès o en portuguès, els plagis no serien tan manifestos.

Per aquestes raons, mentre no es demostri el contrari, podem pensar i sostenir que *Tirant lo Blanch* fou escrit originàriament en llengua catalana.

148. ANALISI DEL TIRANT. — *El Libre del valerós e strenu cavaller Tirant lo Blanch,* és un llibre de cavalleries dels millors que s'han escrit. Però és molt diferent dels altres llibres de cavalleries, com l'*Amadís,* el *Palmerín,* o el *Tristany de Leonís.*

En el *Tirant* no hi ha encantaments, ni begudes màgiques, ni gegants, ni carros tirats per serpents de bec d'àguila i cua de dragó, ni altres coses meravelloses i estranyes de que tant abunden les obres d'aquest gènere. Només en el primer llibre intervenen gegants o personatges agegantats, com don Kirieleison de Montalban, i com a detall meravellós no hi ha sinó el talismà de la reina Morgana i el desencantament de la filla d'Ipocràs a l'illa de Lang. Els personatges són de carn i ossos, homes pràctics que es proveeixen de diners per anar pel món i dormen en son llit i abans de morir fan testament... L'heroi no és pas un cavaller *andante* a l'estil dels Palmerín o Amadís, sinó un capità valent i hàbil que posa la seva espasa al servei de la Cristiandat amenaçada dels turcs. El llibre està escrit amb serietat. En tot ell apareixen l'equilibri i el seny de la raça catalana...

L'argument és ple, massís. *Tirant lo Blanch,* fill del Senyor de la Marca de Tirània i de Blanca, du-

quessa de Bretanya, es troba amb un ermità qui li explica les lleis de la cavalleria; lluita en el centre d'Europa; es posa al servei del rei de Sicília; es llança a grans empreses a Grècia i Àsia; triomfa del Gran Turc i del Soldà de l'Egipte; té amors amb la filla de l'Emperador grec, i s'hi casa, sorprenent-lo la mort en mig de les alegries de la boda. Això és el nervi, el tema principal. Però ve encastada en aquest tema una sèrie de bells episodis com les festes reials d'Anglaterra, la llegenda del dragó de Cos, la història del Comte Varoychi, l'estratagema de Zopiro, l'anada de filòsof a la Cort de Sicília, cridat per la princesa, les bajanades del príncep Felip de França, el desafiament ridícul de Tirant amb el francès Villermes, la desenfrenada passió de la vella emperadriu per l'escuder Hipòlit, les agudeses de la donzella Plaerdemavida, els amors i trapelleries de la vídua Reposada, i molts d'altres. Fins en l'elecció de noms tingué encert, com en el ridícul i grotesc de don Kirieleison de Montalban, i en el de la donzella Plaerdemavida, que fa competència al de *Trotaconventos* de l'Arxiprest de Hita...

Dos mals té aquesta gloriosa novella: és massa llarga i massa lliure.

És massa llarga. Hi sobren algunes aventures i no pocs d'aquells discursos, raonaments, arengues, cartes i ambaixades, i tantes de cites de moralistes i filòsofs, mal propi dels llibres d'imaginació d'aquell temps, com l'*Amadís* a Castella, i aquí el *Curial i Guelfa*.

I és massa lliure. Canvia el llibre el sentit cava-

lleresc de l'amor i cau en un baix sensualisme, presentant no poques vegades escenes repugnants. Mal va en els amors de la princesa Carmesina per Tirant, i pitjor en els de la vella emperadriu per Hipòlit l'escuder, quedant també malparades les figures de Plaerdemavida i Estefania, donzelles impròpies d'un palau imperial. En aquests passos Martorell és realista en excés, potser atret per la lectura de les obres de Boccaccio, aleshores tan en boga....

Llevat d'aquests dos defectes, el llibre és la manifestació més perfecta del realisme català, on s'enllacen d'admirable manera l'ideal cavalleresc i el sentit pràctic de la vida.

146. Elogi del Tirant. — Cervantes, en el capítol VI del *Quijote,* fa un elogi acabat de *Tirant lo Blanch,* amb aquestes paraules: "Válame Dios, dijo el Cura, dando una gran voz: aquí está Tirante el Blanco! — Dádmelo acá, compadre, que hago cuenta que he hallado en él un tesoro de contento y una mina de pasatiempo... Dígoos verdad, señor compadre, que por su estilo es este el mejor libro del mundo..." Marcelí Menéndez Pelayo diu: "Una Literatura que té manifestacions com el *Tirant lo Blanch,* té dret a figurar entre les primeres d'Europa en temps del Renaixement." A. Bonilla Sanmartín, en *Las novelas catalanas de caballerías y Tirant lo Blanch,* diu: "El *Tirant* és l'obra més original de la Literatura espanyola i per als catalans el monument més inapreciable del seu idioma." Antoni Rubió i Lluch afirma: "El *Tirant* és un

dels models més rics de la prosa imaginativa en el segle XV.è, només comparable al de Lull en la prosa mística i filosòfica en el segle XIII.è o al d'Eximènic en la moral i política en el segle XIV.è" Antoni Bulbena diu que el *Tirant* és una obra cabdal de la nostra Literatura. I per a Joan Givanel, Martorell és un mestre de la prosa catalana.

I cal remarcar que té una alta valor no solament com a obra d'imaginació, sinó pel seu lèxic. Diu en Rubió que tot el que es digui de la valor del *Tirant* en aquest punt, serà poc. És un dels millors textos on estudiar les diferències entre la llengua literària i la vulgar. Els seus diàlegs són or fi, i, en els capítols on descriu o narra, salta un català formós, ple de frases felicíssimes i afiligranades expressions, com no es troben segurament en cap més llibre de les Lletres medievals. No arriba a tenir l'elegància i finor de Bernat Metge, però el guanya en l'abundància i frescor de dites, refranys i frases belles.

Aquest llibre no fou molt llegit a Espanya. Llevat Cervantes no el cita ningú d'aquells temps. Fou editat a València en 1490 (1). I en tot el segle XV.è no té més que dues edicions catalanes, la de València de 1490 i la de Barcelona de 1497. I en castellá, entre sempre, només té una edició, la de 1511 a Valladolid. A Itàlia s'estengué molt. Ja en 1500 la duquessa de Màntua Isabel de Este el llegia en català. L'any següent el traduí a l'italià Nicollo da Correg-

(1) *Tirant lo Blanch* fou el primer llibre de cavalleries editat a Espanya. Fou estampat en 1490, mentre que el *Palmerín* no fou editat fins el 1511 i l'*Amadís* fins el 1519.

gio. I en 1538 s'editava a Venècia. Influí molt en Boyardo i Ariosto. També fou vertit al francès. Marian Aguiló l'estampà a Barcelona en 1905. Míster Huntington el reproduí a Nova York. I darrerament Octavi Viader, de Sant Feliu, n'ha fet una edició bellíssima.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — *Les Obres d'en Bernat Metge,* publicades per R. Miquel i Planas, Barcelona, 1910. — *El Somni d'en Bernat Metge,* reducció i pròleg de Ll. Nicolau d'Olwer, Barcelona, 1919. — Id, *Notes al primer diàleg de B. Metge, estudi del fons de l'obra,* Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans. — Marian Aguiló, *Tirant lo Blanch,* IV volums. Barcelona, 1905. — Joan Givanel, *Les edicions gòtiques de "Tirant lo Blanch"*, Barcelona, 1917. — Isidre Bonsoms, *La edición príncipe de "Tirant lo Blanch"*, Barcelona, 1907. — Francesc Martínez, *Martín Juan de Galba, coautor de "Tirant lo Blanch"*, València, 1916. — A. Bonilla Sanmartín, *Las novelas catalanas de caballería y "Tirant lo Blanch"*, 1906. — Lluís Nicolau d'Olwer, *Sobre les fonts catalanes de "Tirant lo Blanch"*, Anuari de l'Institut, 1907. — M. Menéndez Pelayo, *Orígenes de la novela,* vol. I.

CAPÍTOL IX

EL TEATRE

147. Origen del teatre modern. — Les obres teatrals antigues presentaven molt cruament les passions humanes, i els Sants Pares les combateren per anticristianes i immorals, i l'Església les proscriví per enemigues de la puresa de la vida cristiana. Però la mateixa Església, que enterrà el teatre antic, creà el teatre modern. Les funcions sagrades, que a les Catacumbes tenien una gran simplicitat i senzillesa, ben tost revestiren una bella solemnitat i pompa adaptant-se bé a l'esperit humanal, qui es capté més de les coses amb la representació plàstica i sensible, que no amb la dissertació metafísica i descarnada... I en les grans diades del Cristianisme vingué allò que podríem dir-ne el quadre plàstic, fruit d'una evolució lenta i pausada de la Litúrgia. Així, Nadal. De primer hi hauria en el temple la imatge sola de Jesús infant. Vindria després el Portal de Betlem amb el diví Nadó damunt les palletes. S'hi aniria afegint el bou i la mula; i després els pastors. Més tard un pastor parlaria, i un altre pastor, i vindria el diàleg... I així, lentament, evolutivament, s'aniria formant en el temple la representació sagrada...

148. Els misteris. — La representació sagrada dins les esglésies era dita *misteri*. A l'Edat mitjana

es representaven *misteris* a quasi totes les catedrals. El més vell de tots és el de S. Marçal de Limoges, del segle XIè, sobre les verges prudents i fàtues i redactat mig en llatí. Al segle XII.è i XIII.è es troba a quasi totes les catedrals de França el *Misteri dels Reis Màgics,* que era una funció dramàtica que començava a casa la ciutat i acabava a la catedral. A Toledo d'Espanya ja en el segle XIII.è es troben autes i misteris que de primer es representaven dintre la catedral, i més tard al claustre i a fora, per tal d'evitar l'escàndol de les persones bones i temorenques davant les rialles promogudes pels acudits i actes irreverents dels *pastors*. En una acta capitular de Toledo, de 1511, consten detalladament els llocs on havien de representar-se els misteris: entre els dos chors, a la porta del Perdó, davant la casa del Degà o de l'Ardiaca, etc. Aitals misteris ordinàriament eren representats per la clerecia (1).

149. Els misteris a Catalunya. — A les catedrals catalanes es celebraven misteris com en les d'altres terres, trets també de la Litúrgia o de la Història Sagrada. El misteri més antic en català del qual es té notícia, és el *Misteri de Sant Esteve* de la Catedral de Girona. És de l'any 1380. Al segle XV.è abunden les notícies de misteris a Girona, Lleyda, València, Mallorca, etc. El misteri de l'*Assumpta* de la catedral d'Elx (València) encara avui es representa,

(1) Diu el text de les *Partidas*: "Representaciones ha que pueden los clérigos facer así como de la nascencia de nuestro Señor Jesucristo..." etc.

i és almenys del segle XVè. (Teodor Llorente vol que sigui del XIVè i qui sap si del XIIIè). I hi ha memòria de molts altres misteris catalans, *El Misteri de la Degolla o del Rei Herodes, El Paradís Terrenal, El Jesucrist de S. Cristòfol, El Mascaron, La Conversió de la Magdalena,* etc. (1).

El cant de la Sibil.la. — Cal fer especial menció d'aquest misteri. Les sibil·les eren unes profetisses gentils que anunciaren la vinguda del Messies, per inspiració divina segons S. Agustí, copiant-ho dels llibres hebreus segons S. Gregori. La vigília de Nadal es llegien al chor de la catedral les antigues profecies, anunciant-les el lector: "*Dic tu, Jeremia... Dicat et Isaias,* etc. Després d'aquests testimonis dels Llibres Sants, seguia el de la Sibil·la. Deia la rúbrica de València: "La sybilla deu estar ja aparellada en la trona y vestida coma dona" (2). I des de la trona recitava uns versos que començaven així:

"En lo ior del iudici
veuras qui ha fet seruici.
D'una verge naxerà
Deu y hom qui iutiarà
de cascú lo be y lo mal
al iorn del iuhí final, etc.

---

(1) Queda un *Misteri* en llatí de R. Lull dit *Del naixement de l'enfant Jesús.* És una mena de *Pastorets* en què sis dones, Lausor (Lloança), Oració, Caritat, Contrició, Confessió i Satisfacció van a la cova de Betlem. Justícia i Misericòrdia guarden la porta i admeten les sis dones qui adoren el diví Nadó esflorant una salutació. Fou fet a París en 1310.

(2) Sanchis Sivera, *La Catedral de València,* pàg. 465.

A la Catedral de Barcelona deien una lletra més llarga que aquesta de València; tenia 68 bordons, i començava gairebé igual:

Al jorn del judici
parrà (apareixerà) *qui haurà fayt seruisi.*

A la Catedral d'Urgell un noi deia el cant de la Sibil·la (1). Abunden les notícies del cant de la Sibil·la a totes les catedrals catalanes.

150. La Dansa de la Mort. — A l'edat medieval aparegué a totes les Literatures la Mort subjectant al seu domini els homes de totes les categories. També la tenim en llengua catalana. Parla primer la Mort:

"A mortal dança tots los nats yo cride
qui son en lo mon de qualsevol stat...

Crida el Sant Pare, i respon ell:

Ai de mi trist, quina cosa tan fort!
Yo qui tractava ab tan gran prelacia
Haver a passar de present la mort
e gens no valre'm ço que dar solia.
Gracies e honors e gran senyoria
cuidant jo sols viure el mon, vaig tenir!
Puix que a tu Mort, no puc ja defugir,
Valga'm Jesús e la Verge Maria.

---

(1) Diu l'*Ordinarium urgellense*: "*Iudicii signum in nona lectione matutinarum Natalis Domini sequenti modo in sede urgellense a puero cantatur.*"

Van parlant l'*Emperador*, el *Cardenal*, el *Rei*, el *Cavaller*, l'*Abat*, l'*Escuder*, el *Degà*, el *Mercader*, el *Canonge*, el *Metge*, el *Pagès*, el *Monjo*, l'*Usurer*, el *Frare*, l'*Ermità*, el *Recaptador* i el *Sacristà*, alternant sempre amb la *Mort*. I acaba la *Mort* manant que entrin en la seva dansa tots els homes, sense excusa, i

los qui be feren hauràn sempre glòria ..
los mal vivents hauràn dampnació.

Aquest text de la *Dansa de la Mort* és del segle XV.è.

151. El sermó del Bisbetó. — A l'Edat mitjana era pràctica corrent que un escolà fes de bisbe el dia d'Innocents. Acabades les vespres de S. Nicolau de Bari, era elegit bisbetó (bisbe petit) un escolà. I finides les vespres de S. Joan Evangelista el bisbe dels nens pujava a la cadira episcopal acompanyat dels seus ministres, i dava la benedicció, portant capa, mitra, bàcul i anell, com un bisbe de debò; i tot el dia d'Innocents pontificaba a la catedral, i feia un sermó en vers. Aquest costum durà molt. Ja en la consulta del canonge Andreu d'Almunia, de Vich, en 1224, es diu que en la festa dels Innocents els nens diguin l'invitatori amb capes de seda i ciris, i facin tot el ministeri solemnement. A Lleyda en el segle XIVè (1344), guardaven a la sacristia *mitram pro pueris et annulum puerorum et capas pro scolaribus*, segons diu un inventari. A Vich tenien pel bisbetó un bàcul d'aram. A Barcelo-

na, un de fusta. I el bisbe Pere García, de Barcelona (1490), donà una roba de grana per a fer una capa nova per al bisbetó. A Girona, a més de bisbetó de la Catedral, s'elegia abató de Sant Feliu.

Aquesta festa donà lloc a molts escàndols. Ja en 1475 Andreu Alfonsell, ardiaca de Besalú, volia que acabés aquesta festa, reglamentant-la el bisbe Joan de Margarit. En 1514, es reglamentà la festa a Mallorca. A Girona, en 1539, es donaren serioses disposicions. En 1565, a Lleyda. I en 1566 el Concili Provincial, reunit a Barcelona, les prohibí (1). I la primera catedral on cessaren en absolut fou la de València. Avui queda un rastre d'aquesta festa a l'abadia de Montserrat.

Com a record d'aquesta festa hi ha una obra fortament satírica escrita en codolada. Se la coneix per *Sermó de Bisbetó* i fou publicada a la Renaixensa de 1877 per Josep Puiggarí. El bisbetó és un nen escapat de la degollació del rei Herodes, i explica el que ha vist pel món, censurant durament a tothom. És una obra interessantíssima.

152. Lo passi en cobles. — Ve a ésser com un *aute sacramental* escrit en cobles desenes d'art major. Està dedicat a la molt il·lustre Senyora dona Isabel de Villena, abadessa de la Trinitat de València, gloriosa autora del *Vita Christi*.

---

(1) La gatzara de la festa del *Bisbetó* no era pas ni de molt, com la de la festa dels *Boigs* de França i Alemanya on es cometien vertaderes bufonades.

La passió és escrita segons l'Evangeli de Sant Joan. Per l'evangelista parla Mossèn Pere Martinez, i per tots els altres parla Mossèn Bernat Fenollar. Segueix una contemplació a Jesús crucificat feta de M. Joan Escrivà i M. Bernat Fenollar, i acaba amb l'oració de Mestre Corella a la Verge Maria tenint a la falda son fill Jesús davallat de la creu.

Aquesta obra té marcat sabor dramàtic i presenta tot el caient d'un aute sacramental bellíssim, i pot considerar-se com una joia del teatre català. Creu Mossèn Josep Forn que aquest *Passi* estava destinat a alguna de les representacions solemnes que en aquells temps solien fer-se a la Seu de València. Alternen en l'obra personatges típics, com *lo Pilat, lo Jesús,* etc., i al·legòrics, com *la Justícia, la Misericòrdia, l'Humanal llinatge,* etc. I en tota l'obra, plena de belleses literàries, batega un esperit de profunda pietat.

153. El drama profá. — Fora de les esglésies hi havia qualques festes que podien haver contribuït a la formació del teatre català. En edats remotes es troben unes *cantidanses* populars. Queda memòria de danses executades a les coronacions d'Alfons *el Benigne* (1327), de la reina Sibil·la de Fortià, esposa del rei Pere III de Catalunya (1381), i de Martí *l'Humà* (1399). Al principi es representaven en dinars de cerimònia i per això en deien *entremesos* (*entre metz*); però no tardaren a esdevenir representacions ambulants. Servien d'escena a aquestes representa-

cions carros triomfals o *roques* (1). Els crítics asseguren que al segle XIIIè eren ja freqüents les representacions dramàtiques en la Corona d'Aragó. Però no queda d'aquells temps, que se sàpiga, cap drama profà escrit.

154. Dos autors dramàtics: Mascó i Vilaregut. — *Domènec Mascó.* — Valencià, d'il·lustre família, regidor de la ciutat en 1378 i en 1386, diputat a les Corts de Montçó en 1389, i vice-canceller del rei Joan I i del rei Martí, qui li deia *egregi doctor* i *famós assessor de sa Bailia.*

Escriví una tragèdia dita: *L'hom enamorat i la fembra satisfeta.* Sembla que en aquesta obra s'al·ludia al rei don Joan I i a dona Carroça de Vilaregut, dama de la reina Violant. Marian J. Ortiz assegura que aquesta tragèdia es representà al Reial de València en 1394. Ho neguen els crítics. L'obra de Mascó és, més que una tragèdia, una obra moral traduïda del francès.

Antoni de Vilaregut. — Nasqué en 1336. Son pare, Ramon de Vilaregut (casat amb Diana Visconti, germana del Duc de Milà) comandava una esquadra. Passà la infantesa a Sicília. Als deu o dotze anys era patge de dona Isabel de Caríntia, esposa del rei Pere de Sicília. D'ordre d'aquesta senyora marxà a Catalunya als tretze anys en la comitiva de dona

(1) "La ciutat de València, en 1413, dona 30 florins per trobar e ordenar les cobles e cantinelles que's cantaren en los entremesos de la festivitat de la entrada dels senyors Rei, Reina i primogènit llur, que eren moltes e belles e ben dictades... i paga al mestre de cant e al fuster...", etc.

Elianor, promesa del rei Pere III *de les Cerimònies*. Per cessió de son pare adquirí les baronies de Sollana i Trullàs en el regne de València i algunes hisendes a Sicília. Assistí a la presa d'Alguer. Fou alcaid de Xàtiva. Es casà amb dona Damiata de Calatayud, i, vidu, reincidí amb dona Joana, filla de don Mateu Mercer. Adquirí moltes hisendes. I morí en 1400.

Va traduir al català les tragèdies llatines de Sèneca. L'espanyol Luci Anneo Sèneca escriví algunes tragèdies — els crítics disputen el nombre — perquè fossin llegides dels erudits, més que per ésser representades. Les traduí al valencià Anton de Vilaregut abans del 1396. La traducció, igual que l'original, no era per a ésser representada; per això no influí gens ni mica en el teatre nacional, que per cert en aquells temps era del tot rudimentari. En 1914 Marcelí Gutiérrez del Caño publicà l'obra d'Anton Vilaregut, acompanyada d'un bon estudi (1).

155. El Teatre Catalá a l'Edat Mitjana. — Catalunya té belles cròniques, bons llibres de Filosofia i Moral, obres místiques excel·lents i poesies inspirades; però no té obres dramàtiques. El teatre cacatalà a l'Edat mitjana és rudimentari, quasi nul. Això s'explica perquè el teatre tardà molt a desenrotllar-se en totes les literatures modernes. Cervan-

(1) Es parla d'una altra traducció catalana de les tragèdies de Sèneca, feta per Jaume Cecoma, protonotari del rei Pere III, començada en 1367 (Torres Amat: *Memorias*, Art. Cecoma).

tes, parlant del teatre castellà del temps de Lope de Rueda a principis del segle XVIè, diu: "Todos los aparatos de un autor de comedias, se encerraban en un costal y se cifraban en cuatro pellicos blancos guarnecidos de guadamecí dorado y en cuatro barbas y cabelleras...; y todo el ornato del teatro era una manta vieja, tirada con dos cordeles de una parte a otra..."

De manera que el teatre català, seguint el curs de les coses, havia de pendre volada en el segle XVI.è Però llavors les Lletres catalanes ja estaven en decadència, i no pogueren tenir un teatre esplèndid com corresponia.

Indicador bibliogràfic. — Le Roy, *Études sur les Mystères.* — A. Salcedo Ruiz, *Literatura española*, Madrid, 1910. — M. Milà i Fontanals, *El Canto de la Sibila en lengua d'oc*, Romania, any IX i Obres Completes, vol. VI. — Id. *Un manuscrit de l'Arxiu Episcopal*, Obres catalanes de Milà, Barc. 1908. — J. Puiggari, *Sermó de Bisbetó*, La Renaixensa, Barcelona, 1877. — Mossèn Josep Gudiol, *Lo Sermó de Bisbetó.* — Marceli Gutièrrez del Caño, *Producción dramàtica valenciana del siglo XIV*, Valencia, 1914. — José Ribelles Comín, *Bibliografía de la Lengua valenciana, Antonio de Vilaregut*, Madrid, 1920. — A. Duran i Sampere, *Misteri de la Passió a Cervera*, Estudis Universitaris Catalans, volum VIII, 1913. — Higini Anglès, *El Cant de la Sibila en les antigues esglésies catalanes*, Vida Cristiana, 1919.

CAPÍTOL X

ARTS I CIENCIES

156. Cultura catalana medieval. — La cultura catalana medieval fou molt intensa. Difonien la cultura per la nostra terra les Universitats de Girona, Barcelona, Tarragona, Vich, Tortosa i Solsona, i més que totes la de Lleyda fundada en 1300 pel rei Jaume II i el Sant Pare Bonifaci VIII. De la Universitat de Lleyda sortiren homes tan eminents com Sant Vicens Ferrer, el Papa Calixt III, els juristes Callís i Marquilles, el gran orador Felip de Malla, el cèlebre arquebisbe Antoni Agustín, etc. Totes les Universitats catalanes, encara que de fundació reial i pontifícia, tenien règim municipal, la qual cosa demostra l'amor a les Lletres que la nostra gent sentia. Al costat de les Universitats florien escoles i col·legis famosos com les *Escoles Lull* de Barcelona i Mallorca, les escoles d'arts de Montblanch, Cervera i Barcelona, i els col·legis dels Monjos de Poblet i de la Assumpció de Lleyda. L'escola episcopal de Vich ja en el segle X.è era famosa. El savi monjo Gerbert, després papa amb el nom de Silvestre II, vingué del Nord a l'escola de Vich, *propter aviditatem sapientiae,* per la set de saber, com diu un cronista. I en ésser papa, demanà un llibre d'*Aritmètica* a Bonfill, bisbe de Girona, i un llibre d'*Astronomia* a Lupitus, bisbe de Vich, ço que palesa el conreu d'aquestes ciències

a la nostra terra en aquelles edats de ferro. I per un privilegi de 1376, els cadàvers dels ajusticiats eren lliurats a la Universitat de Lleyda per als exercicis anatòmics; per la qual cosa sabem que ja en aquell temps s'estudiava bé l'*Anatomia* a Catalunya. Totes les ciències eren conreades aquí a l'època medieval. I eren els nostres Comtes-Reis els primers d'estudiar-les i estimar-les. Tots els Comtes-Reis de la casa de Barcelona foren lletraferits, poetes uns, oradors i cronistes els altres, protectors d'Arts i Ciències tots, allargant la mà a savis i poetes, fent traduir llibres estrangers, subvencionant càtedres i estudis, i arribant algun rei, com Alfons IV *el Magnànim,* a assistir personalment a la Universitat, per escoltar les explicacions dels mestres i professors. De més a més molts escolars catalans estudiaven en les Universitats estrangeres, com la de París, Montpeller, etc. Així en Miret i Sans ha publicat el nom de més de 80 estudiants catalans que estudiaren a Bolonya des de 1218 a 1229.

La major part dels llibres de la nostra ciència medieval són escrits en llatí; per això aquí només podran ressenyar-se unes poques obres i autors.

157. PRECEPTIVA. — *Jofre de Foixà.* — Fill del comte Bernat de Foixà i de Beatriu. En 1267 professà en l'orde dels framenors a Barcelona. En 1275 sortí dels framenors i entrà als benets, segurament a Sant Feliu de Guíxols. En 1285 era cambrer del monestir, i l'infant Alfons li regalà una mula. Després se'l troba de procurador al monestir de Sant Pere de Galligans. El rei Pere *el Gran* li encomanà el castell

de Montagut, davant de Girona, i el rei Alfons l'administració del priorat de Montserrat. Darrerament se'l troba a Palerm de Sicília. Santillana havia parlat d'ell dient que era monjo negre i Nicolàs Antonio l'esmenta entre els escriptors *incerti temporis,* amb el nom de *Gofredus de Foxa.*

Escriví una *Poètica* amb el títol de *Declaració de les regles de trobar de Vidal de Besalú,* en 1291, dedicant l'obra a l'infant Jaume, després rei de Aragó. En aquest llibre surt per primera vegada el mot *catalanesc.* Encara a la *Crònica* del Rei Jaume, escrita pocs anys abans, en parlar de la nostra llengua es diu sempre *nostre llatí.* En Foixà començà a dirne *catalanesc.* I aquest nom fou altament grat a Muntaner, qui sempre anomena nostra parla *lo bell catalanesc....*

158. *Berenguer de Noya.* — El P. Sarmiento, en la seva obra *Memorias para la historia de la poesía y de los poetas,* li diu *Troya* en lloc de Noya. Vivia al segle XIVè, i era mallorquí, segons Santillana. Escriví una *Poètica,* com en Foixà, amb el títol *Mirall de trobar.* En aquest volum recull moltes idees que figuren a les *Lleys d'amor,* d'en Molinier.

159. *Joan de Castellnou.* — Un dels set mantenedors del Consistori de la Gaia Ciència, de Tolosa. Sembla que vivia al XIV.è segle, i segurament seria vassall del Rei d'Aragó, car ell mateix diu:

> "*Savis e bell e discrèt és*
> *le nostre Rey aragonès...*"

Era bon poeta i millor preceptista. Escriví: *Compendi de la coneixensa dels vicis que poden esdevenir en los dictats del Gay Saber.* Aquesta obra fou dedicada al noble senyor Dalmau de Rocaberti, que segurament és el Rocaberti que morí d'abat a Vilebertran, en 1326. També escriví: *Glosa al Doctrinal de Ramon Cornet,* dedicada a l'infant Pere qui entrà framenor en 1358 (1).

160. ARITMÉTICA. — *Francesc Sant Climent.* — Mestre d'Aritmètica a Barcelona en el segle XVè. Publicà, en 1482, una *Suma de la art arithmètica,* dividida en 15 parts.

Joan Ventalol. — Natural de la ciutat de Mallorques, diu la seva obra. Escriví una *Aritmètica i Geometria* en llengua catalana, que més tard, en 1521, fou estampada a Lió, per l'impressor Joan de la Place. És llibre d'alta valor, no solament pels mots tècnics en les ciències matemàtiques, sinó també pels problemes curiosíssims que planteja. N'hi ha un bell exemplar a la Biblioteca del Seminari de Girona. Per tal que es vegi l'estil del llibre, aquí va un fragment:

"Cap. VIII. De trencats. — En aquest capítol vul mostrar la pràctica dels trencats. E primer deus saber que nombre trencat és tot nombre que no basta e un entegra com 1/2 ho 1/3 ho 1/4 re. Emperò tot

---

(1) En diferents indrets hom parla d'altres llibres de Preceptiva, com són *Razós de trobar,* de Vidal de Besalú, *Leys d'amor* d'en Molinier, *Diccionari de concordances* de mossèn Jaume March, *Torcimany* de Lluís d'Aversó, etc.

nombre trencat pren denominació del seu entegra. E percó en tot nombre trencat ha mester dos nombres dels quals lo menor deu ésser desobre lo maior e una virgula e mig çoés entre los dos nombres lo nombre que sta dalt és dit nombrador. E lo de baix denominador, etc."

161. ASTRONOMIA. — *Pere Gilbert i Dalmau Planes.* — Dos astrònoms catalans que, amb la col·laboració del jueu Jacob Corsuno, escriviren l'obra *Tractat de strologia o sciencia de les steles* per ordre del rei Pere III. Diu així la carta reial: "Nós en Pere per la grácia de Déu Rey de Aragó, etc. Sentintnos ésser inclinats a natura en amar, sercar e investigar sciències e en special de les Steles.... Escullim a Pere Gilbert i al seu deixeble Dalmau Planes i mestre Corsuno... etc.". L'obra té 31 capítols, i treta d'un manuscrit de J. Puiggarí, fou reeditada a Barcelona, en 1890.

162. *Bernat de Granollachs.* — Natural de Vich i batejat en 1421. Era mestre d'Astrologia i Medicina a Barcelona. Escriví: *Llunari y repertori del temps de 1488 a 1550.* Fou estampada, aquesta obra de l'*egregi e molt sabi astròlech,* a Barcelona, en 1519.

163. MEDICINA. — *Emili Macer.* — Era Emili Macer un poeta de Verona, amic d'Ovidi, qui degué morir per allà als 16 anys abans de la vinguda de Jesucrist. A nom seu corria un tractadet de Medicina que estudiava les propietats curatives de mol-

tes plantes. No és fàcil que fos de Macer, sinó d'un autor desconegut del segle XI.^{è}. Era llibre molt estimat i tingué moltes edicions en totes les llengües. Fou arreglat — no traduït literalment — al català al segle XV.^{è}. És llibre molt important pel seu tecnicisme de les plantes.

Ací va un bocinet per a mostra de l'estil: "El assensi sàpies que és una erba que és apellada donzell per altre nom e és quaix de calent natura e és fortment amarch. Aquesta és la prymera virtut que ell ha diu Macer que si és cuyta ab aygua de pluges e després aquesta aygua sia reffredada a la serena e aquell quyn beurà si a lombrychs matarlos ha e fer la moltes vegades eixir e si a dolor en lo ventre tolra laly."

164. *Lluís de Alcanyiç.* — Metge de Xàtiva. Havia conreat la poesia amb èxit. Prengué part en un certamen a llaor de la Verge Maria, (convocat en el segle XV.^{è} a València per Mossèn Bernat de Fenollar, al qual concorreren quaranta poetes), amb una poesia que comença:

Per vos loar — he mester vostra força.

L'Alcanyiç té un llibre de medicina titulat: *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència.* És una obra curta, però bella i substanciosa, que acaba amb una invocació a Jesucrist, a la Verge Maria i a Sant Sebastià, i signatura de l'*autor: Loys Alcanyiç, minimus medicorum.*

Ací va un exemple de la prosa de l'Alcanyiç: "Let e formatge fresch e salat deuen squivar en

aquest temps infecte: car no sols ho mostra la experiencia: mas encara o condempna tota la scola nostra: encara que alguns han volgut dir que alguns formatges se porien exceptar com de mallorqua e de altres parts bones. Però un famós doctor nostre diu que si algú ferís la pestilència lo dia que mengàs formatge no sols tindria per difícil la cura mas per impossible. E ab tal perill no conselle a negú ho experimente."

165. *Micer Johan.* — Procedent de Vich aparegué un manuscrit del segle XV.è dit *Receptari de Micer Johan.* Comença així: "En nom de Déu et de la beneyta sa mare e de tots los ángels e archàngels e de tots los sants e santes del paraís yo micer Johan comense aquest llibre de Reseptes en l'any 1466." És un tractat de Medicina que conté un estudi o *coneixement de les orines* i un receptari de 227 receptes. Representa aquest llibre els primers coneixements mèdics de la terra expressats en vulgar català, obeint a les ordinacions fetes en 1433 sobre especiers i apotecaris pel rei Alfons IV de Catalunya manant que les receptes devien estar en pla. El llibre de Micer Johan té un tresor de lèxic vulgar. L'Ernest Moliné i Brasés publicà aquest *Receptari i tractat de les orines,* en 1913 (1).

(1) No manquen més tractadets de Medicina, com *Regiment de preservació de epidèmia o pestilència e mortaldats,* de Mestre Jaume d'Agramunt; *Comentari al tractat de mestre Guidón sobre postermes* (1501), d'Antoni Amiguet, i molts d'altres. Jordi Rubió i Balaguer publicà, en *Estudis Universitaris Catalans,* una llarga llista de metges i cirurgians jueus.

166. Menescalia. — *Manuel Diez de Calatayud.* — No consta pel cert la naturalesa d'aquest autor. Uns el fan aragonès, i altres valencià. Fou majordom del rei Alfons d'Aragó. Assistí a l'elecció del rei Ferran, en 1412, com a ambaixador del Parlament de València. Contragué matrimoni amb dona Catarina de Vilanova i Aragó, descendent en cinquè grau del rei Jaume II d'Aragó i de la reina dona Blanca de Nàpols. Era senyor de la baronia d'Andilla, del regne de València.

Escriví *Tractat o llibre de Menescalia,* del qual es feren moltes edicions. El llibre té per títol: "Tractat fet per lo magnífic mossèn Manuel dieç maiordom del molt alt Príncep e Senyor don Alfonso Rey de Aragó. Lo qual tractat és profitós e molt necessari per qualseuol caualler ho gentil home ho per qualseuol altra persona que té cauall o mula ho qualseuol altre animal de çella...."

Martí Martínez Dampiés aviat traduí el *Llibre de Menescalia* al castellà.

167. Cavalleria. — *Pons de Menaguerra.* — Era capità dels cavallers valencians que en 1473, regnant Joan II, s'uniren al príncep Ferran, llavors rei de Sicília, qui marxava en adjutori de son pare, assetjat a Perpinyà pels francesos. Era Pons de Menaguerra molt destre en les armes, i els militars li feren comanda que dictés i escrivís les regles de justar, lo qual féu el capità Menaguerra en el llibre dit *Lo Cavaller.* Tres llibres té en la nostra terra la literatura cavalleresca: *Libre del Orde de Cavayleria,* de Ramon Lull; *Libellus de batalla facienda,* i *Lo*

Cavaller de Pons de Menaguerra. El llibre està escrit amb una senzillesa encantadora. Exemple:

"Quand lo caualler per encontre o per embarrerada será tret d'la sella penjant en los arçons o estreps o del tot posat en terra és dit fora de rench. E lo qui encontra guanya vint lances. E si lo caygut volia tornar a júnyer no pot guanyar pris per la vergonya de ser exit de sella closa..."

Aquesta obra, que té força preu pels mots i expressions tècniques de l'art de cavalleria, ja en 1493 fou estampada en català. En 1906, el text valencià fou reimprès a Barcelona.

Salvador Vila en el segle XV.è comentà i ordenà per capítols l'obra de Diez.

168. NUMISMÁTICA. — *Arnau de Capdevila.* — Jaume Marquilles, en el seu comentari als *Usatges,* dóna notícia d'aquest escriptor que vivia a Barcelona a principis del segle XVè. L'any 1437 escriví un *Tractat de monedes catalanes*. Marquilles pogué adquirir-ne una còpia. El laboriós Josep Salat el publicà enter en la seva obra de monedes en 1818.

169. GEOGRAFIA. — *Jaume Ferrer de Blanes.* — Havia nascut a Vidreras (Girona) i vivia a Blanes. Era matemàtic, astrònom i mariner. Trenta tres anys navegà per la mar. Era molt estimat dels Reis Catòlics. En tornar Colom d'Amèrica, fou cridat Ferrer a Barcelona a dir la seva opinió davant dels Reis Catòlics. Ell tirà la ratlla que havia de dividir les possessions de Portugal i Espanya en el nou món. Ço que més honor li dóna com a cos-

mògraf és un *mapa mundi,* molt detallat i molt precís, que envià als Reis Catòlics en 1495. Escriví, demés: *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí,* imprés en 1545; *Contemplació sobre lo santíssim loch del Calvari;* i algunes cartes i respostes, recollides pel seu criat Rafel Ferrer Coll, que també per ordre del seu amo copià la *Crònica* de Bernat Boades, rector de Blanes.

Indicador bibliogràfic. — A. Rubió i Lluch, *Documents per a l'història de la cultura catalana mig-eval,* Barcelona, 1918. — J. Vallés i Pujals, *La lluita per la cultura catalana,* Barc. 1923. — J. Miret i Sans, *Escolars catalans a l'Estudi de Bolonya.* — *Preceptiva*: Milà i Fontanals, *Fonaments de l'escola poètica catalana,* Barc, 1908. — Josep Anglada, *Les Leys d'Amor,* Tolosa, 1920. — *Medicina*: Faustí Berberà, *Revista Valenciana de Ciencias Médicas,* 1905 i 1909. — Anastasi Chinchilla, *Anales históricos de la Medicina de Valencia,* Val. 1846. — *Biblioteca Valenciana popular,* Barc. 1914. — *Menescalia*: Vicens Ximeno, *Escritores del reino de Valencia,* Vol. I. — Ramon Lorente Làzaro, *Compendio de la Bibliografía de la Veterinaria española.* — Juan M. Sànchez, *Bibliografía aragonesa del siglo XVI.* — *Cavalleria*: Haebler, *Bibliografía ibérica del siglo XV.* — Fuster, *Biblioteca valenciana.* — E. Moliné i Brases, *Receptari i tractat de les orines de Micer Johan,* Butlletí de la R. Acadèmia de Bones Lletres, 1913.

CAPÍTOL XI

TRADUCTORS

170. La Bíblia. — El rei Jaume I *el Conquistador,* en una assemblea celebrada a Tarragona amb assistència de l'arquebisbe i dels bisbes de Girona, Vich, Lleyda, Tolosa i Saragossa, l'any 1235, prohibí que cap laic tingués llibres del vell i del nou Testament en llengua vulgar (1). Manca saber quina era aquesta llengua vulgar. És fàcil que la *constitució* reial es referís a Bíblies en francès o en provençal. Si fos el català, tindríem Bíblies catalanes a principis del segle XIII.è

El rei Alfons II *el Franc,* en 1287, encarregà la traducció de la Bíblia a l'eminent jurista Jaume de Montjuich, posant a les seves ordres dos minyons intel·ligents del francès, per poder consultar les Bíblies franceses, i encarregant la part material al pendolista Berenguer Feliu. Pel mig dels treballs, en 1290, morí el traductor Jaume de Montjuich; i no sabem si el rei Alfons, abans de morir, en 1291, pogué veure la versió de la Bíblia acabada.

El rei Joan II, en 1319, declara haver rebut entre els objectes pertanyents a l'infant Jaume una Bíblia en romanç.

---

(1) Vide *Itinerari de Jaume I,* per J. Miret i Sans, pàg. 116.

El rei Pere III de Catalunya, en 1339, demanà una Bíblia en romanç a Fra Sans d'Aragó (1).

L'infant Joan, en 1382, escriu a la seva germana la reina de Castella: "Sabent nos que la dita regina, cara sor nostra, desitjave haver una bíblia en lenguatge *català*, len trametem una de les nostres..."

En l'inventari dels llibres de dona Maria, reina d'Aragó i de les Sicílies, fet en 1458, entre els 74 manuscrits catalans, molts de perduts, hi figura una *Santa Bíblia*.

Mossèn Gudiol, en 1911, publicà un estudi documentat, sobre una antiga traducció catalana dels quatre Evangelis.

En Ramon d'Alòs està treballant sobre una antiga versió catalana de la Bíblia.

Totes aquestes versions són d'autor desconegut. L'única versió d'autor conegut és la de Fra Bonifaci Ferrer, germà de S. Vicens Ferrer.

171. Fra Bonifaci Ferrer. — Valencià, havia estat deixeble a Itàlia de l'insigne Baldo, era doctor de la Universitat de Lleyda, més tard monjo i prior de la Gran Cartoixa, i, de consegüent, General de l'orde, ambaixador al Concili de Pisa i al Compromís de Casp, i home famós en tot el món cristià.

Traduí la Bíblia al català.

Aquesta traducció, la més antiga de totes les im-

---

(1) Diu la carta: "*Cum nos bibliam vestram in romancio scriptam necessariam hebeamus...*" Vide Rubió, Documents per a l'estudi de la cultura mig-eval-catalana.

preses, va sortir l'any 1478 (1). La Santa Església, per raons de circumstàncies, prohibí la impressió i lectura de les versions dels llibres sagrats, i la versió de Fra Bonifaci Ferrer fou prohibida i cremats els exemplars (2). Queden les dues últimes planes d'un exemplar trobades casualment a l'arxiu de la catedral de València. Aquests dos fulls han passat per moltes mans, i darrerament han aparegut a la llibreria d'un alemany de Leipzig, Karl Hiersemann. També queda algun altre fragment (3).

172. TRES GRANS TRADUCTORS. — Entre els traductors catalans destaquen tres grans figures: Fra Antoni Canals, Andreu Febrer i Miquel Pèreç. Les seves obres són de positiva valor com a textos de la llengua. També és una gran figura en Roiç de Corella, traductor del Cartoixà; però ja se'n parlarà entre els poetes.

173. FRA ANTONI CANALS. — *Biografia.* — Fra Antoni Canals nasqué a València, estudià a Barcelona i perfeccionà sos estudis al costat de Sant Vi-

(1) La *Bíblia completa* traduïda de Fra Bonifaci Ferrer fou impresa amb qualques correccions fetes per mestre Jaume Borrell, dominic.

(2) En el *Manual de Novells Ardits*, vol. III, pàg. 146, es llegeix: "Aquest dia per manament del Reverend Sr... de Monte Mayor... inquisidor de la Santa inquisitió foren cremades en la plaça del Rey de la present Ciutat les bíblies en pla e altres libres en pla descendents de la bíblia, los quals libres foren en grandíssim nombre."

(3) Mr. R. Foulché-Delbosc, director de la *Revue Hispanique* de París, deia que es podria imprimir tota la Bíblia en català servint-se de fragments del segles XIV.è i XVè que hi ha en diferents museus.

cens Ferrer. Professà en l'orde de predicadors. En tornar a València, fou protegit del cardenal Jaume d'Aragó cosí del rei Pere III, qui li pagà la llicenciatura i li confià la càtedra de Filosofia a la Seu de València. En 1398 el rei Martí el cridà a regir la càtedra de Filosofia a Barcelona, i en 1402 el proposà per a inquisidor general de València. La seva activitat literària fou molt gran. En 1391 el rei Joan I encarregà a Fra Antoni Canals que li traduís del llatí al català alguns llibres, demanant al prior del convent de València que li donés una cel·la *la qual és apta a estudiar e a relevar los anuig del traball.* També li encarregà versions i treballs el rei Martí i la reina Maria. No sols dedicà llibres a les persones reials, sinó també al cardenal Jaume d'Aragó, a Ramon Boil (governador de València), a Pere d'Artés, a Alfons duc de Gandia, a Galceran de Sentmenat (camarleng del rei Martí), etc.; la qual cosa demostra la seva bona amistat amb els magnats de la terra. I després d'una vida tan aprofitada, morí en 1419.

174. VALOR LITERÀRIA DE LES OBRES DE FRA ANTONI CANALS. — Fra Antoni Canals era un bon frare predicador, i en els llibres que tradueix, més que la història o la literatura busca l'ensenyament o la moral. Ell sempre predica, sempre ensenya, però ensenya amb molta vida, perquè té una gran força passional. No és fred, calculador, sinó vigorós, apassionat i vibrant. Quan escriu, s'escalfa de seguida, i de la pensa li ixen els capítols, ardents, plens de foc. No es preocupa del text llatí per seguir-lo exactament i traduir-lo mot per mot, sense

apartar-se'n ni un pas; no res d'això. Fra Canals tradueix amb llibertat, i el text llatí a les seves mans resulta una obra nova escrita en una llengua elegant i fluida. Això dóna una forta valor als llibres de Fra Canals, no com a model de traducció acurada i pulcra, sinó com a textos vius de l'antiga llengua catalana. Escriu Fra Antoni Canals en l'època mateixa de l'Eximèniç. Tots dos viuen a València i són estimats dels reis i amics dels principals personatges de son temps. Però són molt diferents, no solament en el fons de les obres sinó en el caràcter de l'estil. Eximèniç, en el fons és original; Fra Canals és traductor. Eximèniç és enciclopèdic; Fra Canals és més limitat en l'obra, més modest en la concepció. En l'estil, Eximèniç és verbós, abundant dintre certa austeritat; Fra Canals és mogut, fogós, principalment en els pròlegs o llargues dedicatòries amb què sol encapçalar les seves obres. Diu en R. Miquel i Planas: "Els escrits de Fra Canals seran sempre per a nosaltres exemple de correcta expressió catalanesca, de perfecta i clara exposició de pensament i d'elegància en el dir." Verament Fra A. Canals és un dels autors clàssics a Catalunya.

175. OBRES DE FRA ANTONI CANALS.

1.ª *Valeri Màxim: Dits i fets memorables* (Dictorum et factorum memorabilium).—Fra Canals acabà la traducció d'aquest llibre "pelegrí e poch comunicat en lo regne d'Aragó" en 1395, dedicantlo a son protector Jaume d'Aragó, cardenal de València. Aquesta obra és un dels textos més importants de la llengua catalana. Darrerament, en 1914,

ha estat publicada en dos volums per en R. Miquel i Planas.

2.ª *"De Providentia", de Sèneca.* — Fra Canals traduí aquest llibre per tal de "respondre degudament a les qüestions que fan los homes seglàs clamantse de la providència divinal". Seria per allà l'any 1400, i dedicà l'obra a Mossèn Ramon Boil, governador de València.

3.ª *Carta de Sant Bernat a sa germana.* — És un llibre devot, *Modus bene vivendi,* en 75 capítols, que Sant Bernat trameté a sa germana acompanyat d'una carta molt afectuosa. Fra Canals dedicà la versió catalana al molt honorable Mossèn Galceran de Sentmenat, camarleng del molt alt senyor rei Don Martí. A continuació d'aquesta *Carta* sol anar una exposició del Parenostre.

4.ª *De arrha animae.* — Hug de Sant Víctor l'escriví en el segle XII.è i Fra Canals el traduí al català per a dedicar-lo a la molt alta senyora dona Maria reina d'Aragó. És una bella obra mística. Ha estat publicada, en 1910, amb un bon pròleg, per en Jordi Rubió i Balaguer.

5.ª *Tractat de Scipió i Aníbal.* — Fra Canals arreglà aquest llibre sobre el poema llatí del Petrarca *Africa.* Escriví aquesta obra per allà el 1410, dedicant-la a don Alfons duc de Gandia. És una bella novelleta històrica. Modernament la publicà don Antoni de Bofarull, i don R. Miquel i Planas la inclogué en *Històries d'altre temps.*

6.ª *Tractat de confessió.* — Fra Canals dedicà aquesta obra a la reina dona Violant, muller de

Joan I. El text d'aquesta obra existia en un manuscrit del segle XV.è a l'arxiu del Palau de Barcelona.

7.ª *Escala de contemplació.* — Són tres llibres dedicats als rei Martí. Molt temps es cregué perduda aquesta obra, fins que darrerament es trobà en un manuscrit de la casa Dalmases. Es dels pocs treballs originals de Fra Canals.

8.ª *Exposició de l'Ave Maria, Pater noster i Salve.* — Mossèn Pere d'Artés mostrà unes *Contemplacions* a Fra Canals, qui les traduí de seguida, convidant a llegir-les a "tothom qui vulgui queucom sentir de la dolçor del spirit e de la suavitat de la altra vida, car allí porà contemplar cosas molt pus altes que sol ne luna ne steles..." Aquesta obra, citada a l'inventari de la reina Maria, es guarda manuscrita a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

176. FRA ANTONI CANALS, POETA. — El fervorós dominic valencià, ultra ésser galan prosador, era un bon poeta. Queda d'ell només una poesia, però ella sola li dóna un nom gloriós entre els poetes catalans. Té per títol *Cobles del judici.* Són tretze cobles de *vuit* versos, fora l'última que és de *nou.* Manuel de Bofarull les trobà en un còdex de la Catedral de Girona. L'Ernest Molinè i Brasés les considera com una de les millors poesies de la llengua catalana. Mestre Milà opina que estan inspirades en el *Cant de la Sibilla.* Són una glossa del Judici Universal. Citem una cobla. Parla Jesús als rèprobes:

Veiats lo cap queus incliní
Per què us besàs,
Veiats lo costat que us obrí
Hon vos salvàs;
E tot atras
Girat maveu desconeixents...
Punir vos han los greus torments
Eternament.

O aquesta altra que pinta els damnats, després de la sentència:

Ladonchs a Déu maleiran
Desesperats,
Dins e de fora cremaran
Sentenciats,
E comanats
A Lucifer que'ls do torments
Lunyants de tots les béns presents
Sens finament..."

177. ANDREU FEBRER, TRADUCTOR DE LA DIVINA COMEDIA.—Andreu Febrer vivia al segle XV.è i era, com diu ell mateix, *algutzir del molt alt príncep et victoriós senyor lo rei don Alfons d'Aragó.* Aquest rei Alfons és el quart de Catalunya, dit *el Magnànim* o *el Savi.* Amb ell sortí de Barcelona cap a Còrsega i Sardenya en 1420, en una expedició en què anaven altres grans poetes, que eren Auziàs March i Jordi de Sant Jordi.

El Marquès de Santillana deia: "Mossén Febrer fiço obras notables e algunos afirman haya traido el Dante de lengua florentina en catalán, no menguando punto en la orden de metrificar e consonar."

Pérez Bayer en la nota posada al final de la *Bibliotheca Vetus* deia: "Andreas Febrerius qui se perpetuò Alphonsi Aragoniae Regis *Algutzirum* vocat, tresque Dantis Halighieri comoedias in Limosinum sermonem metrice transtulit..." Andreu Febrer, qui sempre es diu Agutzil del rei Alfons d'Aragó, traduí en vers català les tres comèdies del Dant Alighieri.

Realment la versió existia. Havia estat acabada a Barcelona en 1429. Però no havia estat mai editada fins que en 1878 l'editàa Barcelona el benemèrit catedràtic de Literatura de la Universitat, Gaietà Vidal i Valenciano.

Amb el llibre a les mans es veu la justícia amb què Santillana digué que ni en metrificació ni en consonància desdeia de l'original "no menguando punto en la orden de metrificar y consonar". Molts i bons traductors tingué la *Divina Comèdia* en diferents nacions. Cap la traduí amb tanta exactitud com el nostre Andreu Febrer. Ell usa la mateixa terzina dantesca que no s'atreviren a emprar els castellans Joan de Mena, Joan de Padilla i Pere Fernàndez de Villegas gloriosos traductors castellans del Dant. I fa més el Febrer. No solament empra la terzina, sinó que ordinàriament aporta a la traducció catalana el mateix consonant de l'original florentí. Encara que la traducció té marcat sabor italià, val a dir que el Febrer no es un *traditore* sinó un *collaboratore*. Ací va, per a assaborirlo, un fragment. I per a millor establir la comparança, adduirem el text i la traducció.

Diu el text italià:

"Virgine madre, figlia del tuo figlio,
Umile ed alta piú che creatura,
Termine fisso d'eterno consiglio;
Tu se' colei che l'umana natura
Nobilitasti si, che'l suo Fattore
Non disdegnó di farsi sua fattura,
Nel ventre tuo si raccese l'amore
Per lo cui caldo nell'eterna pace
Cosi e germinato questo fiore...
Donna, se'tanto grande e tanto vali,
Che qual vuol grazia, e a te non ricorre,
Sua disianza vuol senz'ali..."

(Del *Paradiso,* Cant XXXIII.)

I Andreu Febrer tradueix així:

"Vergez Mare, e filla del teu Fill,
Alta e humil pus qu'altra creatura,
Terme affix del eternal consill;
Tu es cella que l'humana natura,
Ennobleist tant, que lo seu Factor
No menyspreà ferse sua factura.
Al teu ventre sant se reences l'amor
Pe'l cald del qual en la pau eternal
Germinada és així aquesta flor...
Senyora es tu tan gran, e tan vals,
Que qui gràcia vol a tu no corre
Sens ales vol que'l seu desir se enalç... etc.

Otto Denk, de Munic, i M. Menéndez Pelayo s'han ocupat, amb elogi, de la versió d'Andreu Febrer.

Queden d'aquest autor qualques poesies originals, com *Sirventesch fet per Andreu Febrer per lo passatge de Barbaria.*

178. Miquel Pèreç. — Al segle XV.[è], regint la nació catalana el rei Alfons IV *el Magnànim,* les Lletres florien esplendorosament a la ciutat de València. Brillaven poetes il·lustres i gentils prosadors, com Auziàs March, Jaume Roig, Roiç de Corella, Sor Villena, Verdanxa, Castellví, i molts més. Entre ells brillà el valencià Miquel Pèreç, estimat d'Alfons de Borja, arquebisbe de València, després Papa Càlixt III.

Traduí al valencià el *Kempis* o *De imitatione Christi,* dedicant la versió a Sor Isabel de Villena (1). El *Kempis* ha estat traduït al català moltes vegades: el P. Pere Gil el traduí en 1621; Pere Bonaura, en 1697; Jeroni Pi, en 1845; Terenci Thos i Codina, en 1894; i Gaietà Soler, en 1904. Cap d'aquestes traduccions s'assembla a la de Miquel Pèreç. L'obra d'en Pèreç no és mística sinó literària. El traductor no busca en el llibre la devoció sinó l'elegància de dir més refinada. El *Kempis* en llatí és una obra austera, sòbria; i Pèreç en traduir-la al valencià, li lleva tota sobrietat i austeritat. El llibre és gòtic, i en mans de Pèreç es torna plateresc amb molts angelets i fulles i columnes salomòniques. Diu en Manuel de Montoliu que la traducció de Pèreç és una elegant *profanació.* Tota la pietat del llibre s'evapora, no quedant més que els refinaments de la llengua. Si es prescindeix del fons i no es mira més que el dir, el llibre resulta una preciositat literària. Un poeta anònim li deia:

---

(1) En temps d'en Pèreç el *Kempis* es creia obra de Joan Gerson.

"Pulquèrrima traducció
de prosa ben escarpida;
si no mous a devoció
ni a millorament de vida,
seràs, en canvi, llegida
amb suau degustació
pels qui cerquen la dicció
sotmesa a rítmica mida.
O traducció benaurada
de prosa ben musicada!..."

El llibre, doncs, està escrit en el més refinat *stil de valenciana prosa,* amb totes les gales del renaixement. Això el fa un llibre únic dins la nostra Literatura. Bernat Metge havia escrit una prosa elegantíssima, model de concisió, sobrietat i bon gust. I de Bernat Metge ençà, la prosa catalana, apartant-se d'aquella elegant sobrietat, cada dia anava fent-se més complicada i rebuscada. I aquest rebuscament assoleix el punt més alt en l'obra de Miquel Pèreç, qui arriba a l'extrem, per arrodonir els períodes, d'entreteixir dins la frase diverses cadències mètriques. El llibre, excessivament retòric, de Miquel Pèreç, marca el primer pas de la decadència de la llengua que havia de venir després...

L'obra fou estampada en 1482.

Altres obres escriví aquest autor.

Verger de la Sacratíssima Verge Maria.—És una *Vida* de Nostra Senyora, escrita segons el que en sos sermons ensenyava el gran Pare Sant Vicens.

Estava dedicada a Na Monpalaua d'Escrivà muller de Mossèn Joan Escrivà, mestre racional del

Regne de València. A la dedicatòria dóna, entre altres, el següent motiu d'escriure la present obra: "puix les vides d'innumerables Sancts en vulgar prosa se troben en tots los idiomes escrites; que la gloriosa Vida de aquesta alta Reyna del Parahis, en que és Sancta sobre totes les Sanctes, no deu ésser en la nostra Valenciana llengua callada." Fou estampada a València en 1494. Aviat fou traduïda al castellà per Joan de Molina, 1542.

Aquest llibre de M. Pèreç és molt formós, i es recomana per l'elegància del dir.

La vida de Santa Catarina de Sena. — M. Pèreç escriví aquesta obra a precs de les monges del monestir de Santa Catarina. Ho diu ell mateix a la dedicatòria... "Me haveu fet pregar al venerable Mossèn Fenollar que yo volgués la gloriosa vida de tan insigne sancta traduhir de lati en valenciana prosa..." Es una obreta petita estampada a València en 1499.

179. Més traductors.

Autors clàssics. — *Història d'Alexandre el Gran,* escrita en llatí per Quintus Curcius, fou traduïda al català per Lluís de Fenollet, cavaller valencià, essent estampada l'obra a Barcelona en 1481. En l'obra catalana, per suplir els dos llibres de Curcius perduts, van traduïts nou capítols de Plutarc.

Les *Metamòrfosis d'Ovidi,* foren traduïdes al català per Francesc Alegre, el cèlebre autor de *Raonament entre Francesc Alegre i Sperança.*

180. Obres religioses. — *Flos sanctorum.* — L'italià Jaume de Varazzo escriví un Flos sanctorum que no és una rigorosa resenya històrica de les vides dels Sants, sinó més aviat una creació literària personal. En el segle XIV.è ja estava vertida al català. Opina Morel Fatio que la traducció seria feta a la diòcesi de Girona perquè porta intercalades les vides de S. Narcís i de S. Feliu.

Altres vides de Sants. — Corrien, soltes, altres vides de Sants. Així: *Vida de Sant Josafat,* traduïda per Francesc Alegre, al segle XV.è; *Vida de Sant Jerònim,* estampada a Barcelona en 1492; *Vida de Sant Ciril; Vida de Sant Honorat,* etc.

"Vita Christi" de Sant Bonaventura, traduïda al català per un autor anònim i estampada a Montserrat al segle XV.è

"Espill" de Hug de Sant Víctor, o "mirall de la santa esgleya qui es sobre la missa ordinat per frare Huguo de sant Víctor," traduit al català en 1493.

181. Obres morals.

Consolació de Filosofia, de Boeci. — En començar el segle XV.è (1403) ja hi ha notícia de Boeci *arromançat.* Se'l troba a l'inventari de la reina Maria. A les darreries del segle XV.è fou estampat sense que consti bé si el traductor fou Fra Antoni Genebreda o Fra Pere Saplana. L'Aguiló el reproduí a Barcelona en 1873.

Llibre de Cató. — És una obra escrita per Dionisi Cató, moralista llatí. Fou molt popular als se-

gles medievals. Everard el traduí al francès al segle XII.è Castelluccio de Campania el traduí a l'italià al segle XV.è Al mateix segle fou estampat en anglès. Hi ha dues traduccions catalanes del segle XIVè. Són 150 proverbis.

Diàlegs de S. Gregori. — Bernat d'Oller traduí o copià la traducció en 1340. I en Jaume Bofarull, en 1910, publicà a Vilanova una versió antiga diferent d'aquesta.

Faules de Isop. — Aviat foren traduïdes al català. En 1550 foren estampades, fent-se'n després diverses edicions.

"Facècies" de Poggio. — L'italià Poggio, secretari apostòlic (1381-1459), deixà escrites faules i anècdotes de tots colors, algunes ben pujades de to. Corrien traduïdes juntament amb les *Faules de Isop.*

182. Obres literàries.

"Decameron" de Boccaccio. — Versió magnífica, monument de llengua i literatura. L'estil sempre és senzill, la llengua sempre és bona, la frase ben catalana, i el període arrodonit. Sembla que hi ha dues mans en la versió; la primera, catalana, i l'altra mallorquina. El llibre té deu jornades amb deu novel·les cada una. I les cançons italianes que Boccaccio posa a la fi de cada jornada, en la traducció són canviades per cançons catalanes quasi sempre. La versió fou feta per monjos del monestir de Sant Cugat del Vallès i fou acabada en 1429, el mateix any en què Andreu Febrer acabava a Barcelona

la traducció de la *Divina Comèdia* del Dant. En Jaume Massó i Torrents ha reproduït el llibre (Nova York, 1910).

"La Fiameta" de Boccaccio. — Aquesta obra de Joan Boccaccio corria traduïda per un autor anònim al segle XV.è També corria traduïda l'obra *Il Corbaccio,* i el llibre *De claris mulieribus.* (1313).

Històries Troianes, de Guiu de Messina. — Aquesta obra, escrita en llatí, al segle XIII.è per Guiu de Calumpnes, jutge de Messina, fou traduïda al català en 1367 per Jaume Conesa, oficial escrivent de la secretaria reial. Aquesta obra figurava a les llibreries de la gent principal. Auziàs March, Vallmanya, Fra Rocaberti... en parlen.

"Lo Càrcer de amor" de Didac de S. Pedro.—Novel·la sentimental composta en temps dels Reis Catòlics. Fou el primer llibre imprès amb gravats a Espanya. La traduí al català Bernardí Vallmanya; estampant-se a Barcelona en 1493. Ramon Miquel i Planas la reedità dins *Històries d'altres temps.*

183. Obres d'Historia i Ciencia.

Secretum secretorum, d'Aristòtil. — Corria ja traduïda al segle XV.è

Quesits, d'Albert el Gran. — Pere Posa l'estampà a Barcelona en 1499 amb aquesta rúbrica "Començan los quesits o perquens del reuerent mestre Albert el gran del orde de frares predicadors e Archebisbe de Colunya, mestre en arts e en sacra theologia e philosoph excellentíssim".

"Regiment de Prínceps" d'Egidi Colonna. — En la biblioteca del Seminari de Girona hi ha un manuscrit de 1407, traducció dels tres llibres de *Regimine principum* que en el segle XIII.è escriví el gran deixeble de Sant Tomàs i general de l'orde de Sant Agustí, Egidi el *romà.*

Llibre de les Antiquitats, de Flavi Josefo. La versió catalana és del segle XV.è Fou estampada a Barcelona en 1482. El P. Josep M.ª March n'ha fet un estudi interessant en *Estudis Universitaris Catalans,* 1910.

Speculum historiale, de Vicens de Beauvais. — Quan el Rei Pere III morí, estava llegint aquesta obra traduïda al català.

Crònica d'Espanya, de Roderic Ximèneç de Rada. — La versió catalana acaba amb aquestes paraules: "Fo feta en romanç per en Pere Ribera de Parpejà, que la feunch segons son poder en l'any que on contava de J. C. 1266 en temps del rei noble en Jacme Daragó et València."

Suplementum cronicorum, de Fra Felip de Bergamo, per Narcís Vinyolas, 1510.

Corrien, demés, les traduccions d'*Agricultura,* de *Paladio,* per Ferrer Sayol; *Cirurgia,* de Fra Thierri, per Guillem Corretger; *La Visión deleitable* d'Alfons de la Torre, atribuïda a Francesc Prats; *Deifira i Echatonfila,* de Lleó Baptista Alberti, anònima; i moltes més.

Amb raó diu Ll. Nicolau d'Olwer: "La Literatura catalana és la que compta amb més abundo-

ses i heteròclites traduccions: de la Bíblia al Coran, de Ciceró a Boccaccio, d'Anfòs *el Savi* a Alain Chartier, de Ptolomeu a Avicena, de la *Ciutat de Déu* a les *Heroides* d'Ovidi.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Lluís Tramayores Blasco, *La Bíblia valenciana de Bonifacio Ferrer*, València, 1910. — Pròsper de Bofarull, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, vol. XIII. — Marian Aguiló, *Catàlogo de obras catalanas, valencianas y mallorquinas.* — E. Moliné Brasés, *Les Cent mellors poesies catalanes,* Barc., 1911. — A. Bulbena, *Cançoner místic,* Barc., 1892. — *Parlament de Scipió i Aníbal,* Memòries de la R. A. de Bones Lletres, vol. II. — *Llibre de Sèneca,* Id. vol. II. — Ll. Nicolau d'Olwer, *Apunts sobre la influència italiana sobre la prosa catalana,* Est. Universitaris Catalans, II, 306. — Lluís Tramoyeres Blasco, *El Tratado de Agricultura de Paladio,* Valencia, 1911. — Morel Fatio, *Catalogue des manuscris espagnols de la Bibliòthéque Nationale,* Paris, 1881. — Jordi Rubió Balaguer, *De arrha animae,* Estudis Universitaris Catalans, 1910. — R. Miquel i Planas, *Textes catalans antics,* 1907, etc. — Jaume Barrera, *Sentenciari del Kempis-Pèreç,* Barcelona, 1911. — Josep M.ª March, S. J., *Un altre incunable català,* E. U. C. vol. IV, 1910. — J. Ribelles Comín, *Bibliografía,* Madrid, 1920. — Torras Amat, *Memorias.*

CAPITOL XII

POETES DEL SEGLE XIV.è

184. Mossén Jaume March. — Oncle del gran poeta Auziàs March. En 1393, el rei Joan I nomenà a Mn. March i a Lluís d'Aversó *magistros et defensores,* mestres mantenidors, de la *Gaia Ciència,* celebrant-se anualment en el mes de març la festa dels Jocs Florals sota la seva direcció.

I. Escriví l'any 1371, a instàncies del rei Pere, el *Llibre de Concordances.* Està escrit en apariats. Així:

"Dèu e rahó ha mos cinch senys forzats,
E mon Senyor a cuy me son donats
Qu'al siey servit cullis de tots los cims
A flor a flor concordances de rims
E qu'en fasés de tot un exemplari
Lo qual compost, a nom Diccionari..."

II. *Cobles de fortuna.* — Obra molt bella en cobles de deu bordons. Diu el poeta:

"Totes les gents vey regir per fortuna
Segons lo cors del sol y de la lluna..."

però adverteix de seguida:

Mas Déu no vol l'arma sia sotmesa
Forcívolment aytal astre seguir,
Ans la rahó pot e deu ben regir
Lo cors, don hau entre si gran comptesa...

III. *El Debat entre Honor e Delit,* escrit durant el setge de Murvedre de 1362.

IV. *La ciutat del rei d'Amor,* datada de 1370.

185. VESCOMTE DE ROCABERTI. — Sembla que fou el vescomte Dalmau de Rocaberti, general de l'Armada enviada a l'Orient i virrei d'Atenes i Neopàtria. Forçà a don Artal d'Alagón a alçar el setge d'Agosta on estava tancada la infanta dona Maria i Roger de Moncada. Era molt estimat del rei Joan i de la reina Violant. En 1379 és a França d'ambaixador del rei d'Aragó, i la reina li escriu sovint demanant-li *novells ardits,* als quals era molt aficionada.

Queda d'aquest poeta: *Questió entre Veçcomte de Rochaberti e Mosèn Jaume March sobre lo departiment del estiu e del ivern.* És una qüestió en què dialoguen Rocaberti i March en cobles de nou bordons cada u, i després de set cobles de Rocaberti i sis de March, el rei Pere dóna sentència amb tres cobles. Torres Amat publicà l'obra sencera.

FRA ANSELM TURMEDA. — És una mica incerta la biografia de Fra Anselm Turmeda. Després dels estudis de Fra Josep M.ª Pou, la més segura sembla la biografia següent:

Nasqué a Palma de Mallorca per allà l'any 1355.

Era fill únic d'una família molt respectable. Estudià bé Religió i Humanitats, i entrà a l'orde franciscà. Un cop profés, estudià a la Universitat de Lleyda. Marxà després a la Universitat de Bolonya, on estudià deu anys. A la fi dels seus estudis, guiat de les seves passions, apostatà de la religió cristiana i es féu mahometà als 35 anys. En premi de la seva apostasia els moros el feren cap de duanes. El seu nom moro, quan vivia a Tunis, era Abdallah-Ibn-Abdallah. Es casà amb la filla de Mohammad Assaffar, era privat del rei i vivia com un príncep. Per allà l'any 1405 o 1407 escriví ses *Profecies*, publicades recentment per en Pere M. Bordoy i en Ramon d'Alòs. En 1417 escriví la *Disputació d'un ase*. I en 1423 encara era a Tunis, on escriví *Cobles de la divisió del regne de Mallorques*. S'ha dit si s'havia convertit i mort en el martiri. No consta. Consta només que era molt hipòcrita i, per tant, no pot fer-se molt cas d'alguna carta que escriví al Sant Pare i al nostre rei. El que hi ha de cert és que els moros de Tunis tenen en gran veneració el seu sepulcre. Escriví diverses obres.

I. *Profecies.* — Foren escrites per allà el 1405 o 1407. Comencen:

Les prometenses
e grans sentences
qui rebellades
foren, passades,
per los profetes
e les tempestes
veig que s'acosten

e ja desbosten
la ley christiana, etc.

En Ramón d'Alòs i en Pere M. Bordoy han publicat les *Profecies* de Fra Turmeda. Darrerament en P. Buhigas Balaguer ha retrobat una nova *profecia* solta entre els manuscrits de la biblioteca Dalmases.

II. *Disputació d'un ase.* — Escrit a Tunis, en 1417. El text català es perdé. I només es tenia notícia d'aquesta obra per una traducció francesa, on sembla veure's la mà de Rabelais, publicada a Lió en 1544. És una sàtira formidable; però la seva originalitat és molt dubtosa. L'arabista Asin Palacios diu que la *Disputació d'un ase* de Turmeda és un plagi del llibre aràbic *Disputa o reclamació dels animals contra l'home.* Darrerament en Jordi Rubió trobà un còdex català de 1418, de la profecia de l'ase de Fra Turmeda.

III. *Cobles de la divisió del regne de Mallorques.* — Són de l'any 1423. Comencen així:

Si m leví un bon maytí
temps era de primavera
e vay pendra mon camí
per una estreta sendera....
..... lo jorn era declarat
e lo sol qui s'espandia
per aquell delitós prat
que tot de flors se cobria, etc.

IV. *Llibre de bons amonestaments.* — Obra molt popular de Fra Anselm Turmeda. Serví molts anys per a ensenyar de llegir. Són de 1398.

En nom de Deu omnipotent
vuyl començar mon parlament:
qui apendre vol bon nodriment
aquest seguescha.

Vénen uns bons amonestaments:

Fiyl, vulles usar leyaltat
tan com pots entén en bondat
ama la honor de ta ciutat
e de ta terra.

Segueix amb cobles per l'estil, i acaba:

Aquest llibret yo l'he dictat, etc.
E no l'he dictat en latí
per ço que'l veyl e lo fadrí
lo estranger e lo cosí
entendre'l puxen.....
Açò fo fet lo mes d'abril
temps de primavera gentil
noranta vuyt trés cents e mil
lavors corríem....

186. Mossén Pere March. — Pare del gran poeta Auziàs March. Era tresorer del Duc de Gandia i casat amb dona Elionor de Ripoll, néta del Senyor de Genovès. Féu testament a Xàtiva en 1413. diu d'ell el Marquès de Santillana: "Mossén Pere March, el viejo, valiente y noble caballero, fizo asaz

fermosas cosas, entre las quales escribió proverbios de gran moralidat."

Pere March és mestre en la poesia moral. Ha deixat diverses obres.

I. *L'arnès del cavaller.* — Era un còdex de la biblioteca de Carpentras, i després d'una llarga odisea entrà en 1888 a la biblioteca de París. Morel Fatio el descriví minuciosament, i Paul Meyer el publicà a la revista *Romania,* de 1891. Darrerament, en 1910, fou editat per "L'Avenç."

És un poema de 1264 versos en què, sota la imatge de les diferents peces de l'armament d'un cavaller, s'exposen i declaren les virtuts que el cavaller ha de tenir. Dirigeix l'obra a un *mout aut senyor,* sense citar el nom; vol fer-li un present, i li diu:

.... penseiy que'l vos fazés
d'un acabat arnès
del cap al pes complit
gint fayt e ben polit....

II. *Cinc obres morals.* — Són escrites en versos de deu síl·labes, amb tornada i endreça. Tenen un fons filosòfic i un gran sentit moral.

Al punt c'om naix — comence de morir
E morint creix — e creixent mor tot dia...

Amb aquest bell pensament comença la primera, que és sobre la brevetat de la vida.

Cest fals de mon — no'l presi en un pugés (1)
Car tot lo trop — ple de mals e d'engan...

és el començament de la segona, sobre la vanitat del món. I així per l'estil totes les seves cinc obres. És molt important la preciosa obra *El mal d'Amor*. Pere March és el gran poeta moral de Catalunya.

187. Llorenç Mallol. — Poeta català d'últims del segle XIV.è. Escriví un *Vers figurat* molt bell.

Sobrel pus alt — de tots los cims d'un arbre
Ay vist seser — un auzeletz tot blanch
Playat fortment — pel costat e pel flanch
Estant tot fretz — com una peyra marbre...

L'arbre és *la vera crotz* (creu) i *l'auzel tot blanch foc iesus lo salvayre,* etc.

Escriví un *Escondit,* defensant-se de la imputació d'haver parlat mal d'una dama.

Siu digui may — que nuyll temps viatge
Fas vultra mar — ab mercades ensemps
Que per me sols — se mogue ta mal temps
Que tuyt pensem — morir a mort salvatge
Que ls colps de mar — nos donen tal smayn
Que guovern trench — els arbres de hu en hu
E lendemà — me tropie qualcú
Sus en mon trast — mort de por e da glay.

I així catorze cobles com aquesta.

---

(1) No l'aprecio en una moneda de poc valor...

188. Arnau March. — Cosí d'Auzias March. La família March donà molts poetes a les Lletres catalanes: Pere March, pare d'Auzias March; Jaume March, oncle; Arnau March, cosí.... Gil Polo, en el seu *Canto del Turia,* parla d'aquest poeta. Queden d'ell diverses obres.

I. *Vers de la Nativitat de Jesucrist.* — L'autor glossa el principi de l'Evangeli de Sant Joan, amb tretze estrofes. Comença:

Un novell fruyt — exit de la rabassa
d'eternitat — humanal carn vestit
lo Fill de Déu — nat per aquesta nit,
s'es demostrat — en la temporal plaça. etc.

II. *Vers de Nostra Dona.* — Cobles en llaor de la Verge Maria, acabant cada estrofa amb un verset de l'Evangeli *Ecce concipies.*

III. *Cançó d'amor.* —Disputen el seny i el cor. El seny, en les dues primeres estrofes, censura el cor, per ço com es lliura totalment a amor. El cor replica que és millor nodrir-se de grans esperances que no viure d'una manera vulgar. Són 7 cobles amb tornada del seny i tornada del cor. Aquesta poesia fou escrita per a la reina Margarida, casada, en 1403, amb el rei Martí.

Demés, en Torroella, en la seva obra *Tot mon voler s'és dat a amors,* feta de retalls d'altres poetes, cita una cobla molt apassionada d'Arnau March.

189. Pere de Queralt. — Cavaller català de

gran valor, conegut per *Cor de roure*. Havent caigut pres dels moros, volgueren aquests assegurar-se de si era valent com deien, i el feren lluitar amb un lleó. Lluità el cavaller, i matà el lleó d'una punyalada. Llavors els moros li donaren la llibertat. Aquest fet fou representat a l'església de Santa Coloma de Queralt. I de llavors ençà la família de Queralt tingué per armes un lleó rampant en camp vermell, amb el pit travessat d'un punyal. Pere de Queralt fou armat cavaller en 1399, quan la coronació del rei Martí.

Queden d'aquest autor un parell de poesies.

190. Lluís de Vilarrasa. — Cavaller català i poeta dels cançoners de Saragossa i de París. Escriví cinc balades, una dansa, una glossa del *Requiescat in pace,* i algunes *esparses*.

191. Pau de Bell-viure.—El Marquès de Santillana, en el seu *Proemio,* parla d'aquest poeta que creu anterior a Pere March. I Auzià̀s March diu:

En record es aquell Pau de Bon-viure
Que per amar sa dona's tornà foll....

Queden d'ell unes poques poesies, com la que comença:

Domna gentil, vos m'enculpats a tort....

192. Més poetes d'aquell temps. — Cal fer esment d'algunes poesies anònimes del segle XIV.è.

I. *Cobles fetes per lo preciós cors de Jhesu-xrist per alguns homens de València.* — Obra d'últims del

segle XIV.è. Són set cançons molt belles, a llaor de la Santa Eucaristia. Amadeu Pagès les publicà i estudià en la revista *Romania,* núm. 166.

O altitut del trezaur gloriós
Del gran secret de la divinitat.
Vos ets mirayll on nos es demostrat
Mout autament tot lo nostre repòs, etc.

Cançó III.

II. *Cobles sobre los set Psalms penitencials.* — Són d'últims del segle XIII.è o principis del XIV.è i són una cobla sobre cada un dels set salms penitencials. Així sobre el salm *De profundis*:

Iniquitat, per lo gran pecat meu,
Ma sumergit dins tenebres e foch
Per xò us reclam daquest profunde loch
Senyor ver Déu, mersé quem aiudeu....

III. *Frare de Joy i Sor de Plaser,* bella obra en vers del segle XIV.è, publicada i estudiada en *Romania* per Paul Meyer.

IV. *Virolai de Montserrat.* — Bellíssima obra de principis del segle XIV.è o potser d'últims del XIII.è Diu així:

Rosa plascent, soleyl de resplandor,
stela luscent, joyelh de sante amor,
topacis cast, diamant de vigor
rubis melhor, carboncle reluscent:
lir trascendent, sobre tot'altre flor,
alba jausent, claretat sens foscor,

en tot contrast ausits li pecador,
a gran maror est port de salvament.
Aygla capdal, volant pus altament,
cambre reyal del gran omnipotent
parfaytament auyatz mon devot chant,
per tots priant siatsnos defendent:
sacrat portal del Temple permanent,
dot virginal, virtut sobressellent,
que l'occident que'ns va tots jorns gaitant
no puxe tant que'ns fasse vos absent. (1).

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — M. Milà i Fontanals, *Ressenya històrica i crítica dels antics poetes catalans*, i *Poetes catalans del segle XIV.è*, Barcelona, 1890. — R. Ferrer i Bigué, *Estudi històric crític sobre els poetes valencians dels segles XIII, XIV i XV*, València, 1873. — Ximeno, *Escritores del reino de Valencia*, València. 1822. — Rodríguez, *Biblioteca Valentina*, València, 1747. — J. P. Fuster, *Biblioteca Valentina*, València, 1830. — Genovès, *Bibliografía Valenciana*. — Gaziel, *Fra Anselm Turmeda*, 1911. — Jordi Rubió, *Un text català de la "Profecia de l'ase" de Turmeda*, E. U. C., vol. IX, any 1915. — Paul Meyer, *Le arnois du chevalier* (*Romania*, tom. XX). — Morel Fatio, *Manuscrits espagnols de la Bibliothèque nationale*, París, 1892.

(1) Villanueva, *Viaje literario*, tom. VII, pàg. 152.

CAPÍTOL XIII

POETES DEL SEGLE XV^{è}. AUZIÀS MARCH

193. Biografia del poeta. — Cavaller valencià, però de nissaga catalana, nasqué a Gandia en 1393. Pertanyia a una família de poetes. Era nebot de Jaume March, el del *Diccionari de concordances;* cosí d'Arnau March, el de *Cançó d'amor* i fill de Pere March, el gran poeta moral autor d'*Arnès del cavaller*. Sa mare era Elionor de Ripoll. En 1420 anà a la campanya de Sardenya amb l'expedició de què formaven part els grans poetes Andreu Febrer i Jordi de Sant Jordi. Era senyor de Beniarjó prop de Gandia, i aquí a Gandia se'l troba vivint en 1440. Tenia, demés, casa a la parròquia de Sant Tomàs de València. Contragué matrimoni amb Isabel Martorell, i vidu reincidí amb Joana Escorna. Era gran amic del príncep Carles de Viana, com ho eren molts poetes d'aquell temps. En 1446 assistí a les Corts de València i en 1458 féu testament. Morí en 1459.

L'Auziàs March tenia una forta formació intellectual. Coneixia molt els clàssics llatins, principalment Ovidi. Havia estudiat bé la Filosofia, i profunditzat la Teologia de Sant Tomàs. Fins havia conreat un poc la Medicina. Era molt versat en les obres de l'Alighieri i del Petrarca; però com a mestres havia volgut tenir els poetes de la terra, sobretot Jordi de Sant Jordi i son pare Pere March.

194. Auzias March, altíssim poeta. — Auziàs March és el capitost dels poetes de la nostra terra. És el poeta de l'amor, no a la manera trobadoresca com el Petrarca, sinó amb gran vigoria de pensament. Auziàs sempre és fort, cenyit, i a voltes massa concentrat i abstret. Això el fa una mica aspre al lector que no està fet a les doctrines i frases de l'Escolasticisme. Diu l'Amadeu Pagès, el savi professor de La Rochelle: "La poesia de l'Auziàs March, per a ésser compresa del tot, exigeix una veritable iniciació. El seu pensament és com un enemic intangible i subtil que no és possible sorprendre sinó després de savis treballs d'atac..." Per això els lectors moderns no es delecten amb Auziàs. Per a agradar ha d'ésser meditat, llegit diverses vegades. Perquè, a mesura que es repeteix la lectura, es va entrant més a l'entranya del seu pensament pregon. Auziàs March és un psicòleg formidable qui, estudiant les humanes afeccions, ha arribat fins al fons de l'ànima. Ningú com ell ha estudiat l'amor, des del sensitiu, aquell que l'home

ha tal amor, com un lop o renart,

fins a l'altíssim amor espiritual de l'ànima envers Déu.

En vida era ja molt gran la seva fama. El Marquès de Santillana deia: "Mosén Ausias March que aún vive, es gran trovador y hombre de asaz elevado espíritu." Després de mort, el seu nom ha estat sempre auriolat de glòria. Ses obres foren

traduïdes al castellà per Romani, Resa i Montemayor, al llatí per Vicens Mariner, a l'italià per Bastero i al francès per Sismondi i Baret.

195. AUZIAS MARCH I EL PETRARCA. — S'ha volgut trobar una íntima relació entre Auziàs March i el Petrarca. Francesc Petrarca, l'elegantíssim cantor, el gran senyor de la poesia, és el poeta de l'amor. Cantant *Laura de Noves,* escriví balades, madrigals i cançons, totes inspiradíssimes, alguna tan sublim com aquella *Pregària a la Verge Maria*

Vergene bella, que de sol vestita...

imitada per molts poetes, com Fra Luis de León. Però principalment dedicà a Laura *tres cents disset sonets,* en els quals cantà la gràcia, la virtut i la bellesa de Laura, posant als peus de l'amada els astres, les flors, la creació entera. Com que el Petrarca és el poeta de l'amor, alguns han buscat un entroncament poètic entre el gran cantor d'Itàlia i el nostre poeta de València. Però ben mirat no hi ha tal entroncament. "Ells no tenen de comú — diu Nicolau d'Olwer — res de fonamental sinó el que l'un i l'altre heretaren dels trobadors". I el bisbe Torras i Bages diu: "S'ha comparat molt el nostre poeta amb el Petrarca; però hi ha un abisme entre ambdós. El Petrarca és fill del Renaixement, fa mostra gairebé sempre de les gales mitològiques, somnia amb la resurrecció de la Roma clàssica...; i l'Auziàs al revés, està revestit del nostre esperit nacional, cristià i escolàstic, que repellia els assalts del Renaixement pagà contra la

forma senzilla, humana i eclesiàstica... El Petrarca es distingeix per una ostentació de la seva erudició mitològica i històrica; l'Auziàs és sempre filosòfic i cristià. El Petrarca parla molt de l'amor, mai acaba les paraules; l'Auziàs és cenyit, i el pensament seu mai perd la vigor... La similitud entre el cantor de Laura i el de Teresa és enterament forana i no d'esperit..."

196. Auziás March i el Dant. — Auziàs March té més similitud amb Dant Alighieri, el gran poeta de Florència de principis del segle XIV.è; Dant Alighieri, el cantor de fama eterna, escriví la *Divina Comèdia,* epopeia de la civilització cristiana, poema teològic, obra secular, massissa, sòlida, altíssima, rica de pensament i d'expressió. Amb l'Alighieri té qualques semblances el nostre poeta Auziàs March. Diu mestre Torras i Bages: "Si el poema del Dant és una divina comèdia, les rimes del nostre poeta formen la comèdia humana; són en forma poètica l'exposició de la doctrina psicològica de la *Summa* de Sant Tomàs; així com la comèdia italiana ho és de la ciència metafísica i teològica del Doctor d'Aquino. La Teresa d'Auziàs és com la Beatriu del Dant; potser l'existència real de la primera és encara més problemàtica... La Teresa de l'Auziàs és un símbol com la Beatriu de l'Alighieri; i el poeta florentí té gran germanor d'esperit amb el poeta valencià..." Tot això és ver. Germans d'esperit són ambdós poetes, quedant, però, el nostre inferior al florentí. En el Dant hi ha més imaginació, més fantasia, més imatgeria plàstica; en el nostre hi ha més raó, més

abstracció. Llevat d'aquesta diferència, el nostre Auziàs March és a la Psicologia ço que a la Teologia és l'Alighieri.

197. OBRES D'AUZIÁS MARCH. — Les obres grans de l'altíssim poeta són quatre:

Cants d'Amor (100 cants).
Cants de Mort (7 cants).
Cants Morals (12 cants).
Cant espiritual.

Queden altres obretes soltes. Així: *Demanda* feta per M. Auziàs March a la senyora Na Tecla de Borja

Entre ls ulls i les orelles...

i resposta de la dita dama. Tecla de Borja era neboda del cardenal Borja arquebisbe de València i després Sant Pare amb el nom de Calixt III.

Resposta de M. Auziàs March a M. Fenollar (1).

198. CANTS D'AMOR. — El poeta Auziàs March

Jo só aquell que 'm dic Auziàs March

s'enamorà de Teresa (2) precisament un Divendres Sant

...lo jorn que l'ignoscent
per bé de tots fou posat en un pal.

---

(1) Queda un inventari d'Auziàs on es llegeix: "Item dos libres en paper de forma de full desquardenats, ab cobles... Item, una caixa ab escriptures de poqua valor... etc." Què servien aquestes cobles i escriptures? Potser entre elles hi hauria poesies originals d'Auziàs March.

(2) La noble dama Teresa Bou.

I enamorat canta l'amor, en tots els seus caires i matisos. Estudia la naturalesa de l'amor, el seu origen, les seves lluites, les seves manifestacions. Assenyala els graons de l'escala de l'amor. Examina l'amor sensitiva. Segueix estudiant el sentiment, el desig, la passió. Explica com amor lleva sovint coneixement; com en la passió de l'amor es barregen dolor i goig; com amor és una força unitiva que ajunta els amants entre ells. Diu que la passió de l'amor no és d'ànima sola sinó d'ànima i cos, d'enteniment i de sentit, i per això sos efectes són comuns a tot el compost humà. Expressa com l'amor humana ha d'ésser trina

De tres cordells Amor deu fer sa corda

car ha de participar de l'animal, de l'home i de l'àngel

Lo qui Amor per tres parts ha sentit
toca de tot, d'àngel, e d'hom, e brut...

I acaba el poeta entreveient una regió on la vida és més perfecta i l'amor es purifica..

199. CANTS DE MORT. — Són set cants, destinats principalment a explicar la transformació de l'amor amb la mort de l'objecte amat. Morí Teresa, aquella tan celebrada i estimada, i el poeta plora:

Tot quant jo veig e sent, dolor me torna,
dant-me record de Vós que tant amava...

No troba consol enlloc:

En tal dolor tots los conhorts me fallen.

No vol pensar en la fi de la seva amor, i vol que la seva ànima es trobi amb la d'ella al cel i el seu cos amb el cos d'ella a la tomba, i exclama:

O Déu, mercè! - mes no sé de què et pregue,
sinó que mi - en lo seu loc aculles.
No em tardes molt - que dellà mi no vulles,
puis l'esperit - on és lo seu aplegue;
i lo meu cos - ans que la vida fine
amb lo seu mort - abraçat vull que jaga.
Ferí 'ls Amor - de no curable plaga;
separà'ls Mort - dret és que ella els veïne.
Lo jorn del Juí - quan pendrem carn i ossos,
mescladament - partirem nostres cossos...

Però, amb la mort de l'amada, l'amor es transforma, es purifica, es torna espiritual:

Així com l'or - quan de la mena el trauen
està mesclat - d'altres metals sutzeus,
e mes al foc - en fum se va la liga
deixant l'or pur - no podent-se corrompre;
Així la Mort... etc.

Queda purificat el sentiment, i l'amor és una amor d'ànima, i la contemplació amorosa es dirigeix a l'esperit immortal de l'amada, de tal manera que

son esperit sens lo cos jo contemple
tan delit sent com l'hom devot al temple.

I explica el poeta com la Mort destrueix l'amor sensual, *delectabilem,* i el mixt, *utilem,* i només deixa l'espiritual, *honestum;* destrueix la part d'animal i d'home, per deixar només la d'àngel...

200. CANTS MORALS. — Són dotze cants on s'exposa la teoria escolàstica sobre la Veritat i el Bé. Estudia la Virtut, que té per anhel la llibertat i per distintiu el desinterès. Entra en l'anàlisi del *Bonum* en les seves tres categories, d'*honest, útil* i *delectable*. Busca l'objecte de la felicitat nostra en aquest món. I després de lamentar que molts busquin el Bé en el plaer, en les riqueses, o en la vanaglòria, i després d'esmentar les sentències dels antics filòsofs sobre la humana felicitat, declara que la felicitat en aquest món està en això que l'enteniment atengui a la veritat i la raó governi l'apetit.

Lo bé de l'hom en dues parts se pren,
quan veritat l'enteniment entén
e l'apetit a raó consenti...

201. CANT ESPIRITUAL. — És una pregària fervorosa a Déu, on canta la gràcia divina auxiliadora de la feblesa humana. És un cant formosíssim. És de lo més noble que hi ha en llengua catalana. La idea és forta; el pensament, vigorós; l'expressió, enèrgica i retallada. No hi ha en aquest Cant res feble. Tot és substanciós. Aquí no hi ha ni una paletada de morter; tot són blocs de marbre, l'un damunt l'altre fins a formar una piràmide alterosa, incommovible als dies i a les ventades...

Comença així:

Puis que sens tu — algú a tu no basta,
dona'm la mà — o pels cabells me lleva;
si no estenc — la mia envers la tua,
quasi forçat — a tu mateix me tira.

Jo vull anar — envers tu a l'encontre.
No sé perquè — no faç lo que voldria
puis jo son cert — haver voluntat franca
i no sé què — aquest voler m'empatxa.
... ...

Perdona mi — si follament te parle;
de passió — parteixen mes paraules.
Jo sent paor — d'infern al qual faç via;
girar-la vull — i no hi disponc mos passos.
Mes jo em record — que meritist lo Lladre:
tot quant hom veu — no hi bastaven ses obres.
Ton esperit — lla on li plau espira:
Com ni perquè — no sap qui en carn visca...
.. ..

Ajuda'm Déu — que sens tu no'm puc moure,
perquè'l meu cos — és més que paralític.
Tant són en mi — envellits los mals hàbits
que la virtut — al gustar m'és amarga.
O Déu, mercè! — Revolta'm ma natura,
que mala és — per la mia gran colpa;
i si per mort — jo puc rembre ma falta
esta serà — ma dolça penitença...

Com aquestes són totes les altres estrofes d'aquest magnífic *Cant espiritual,* que no té parió en tota la nostra Literatura en la seva força teològica; i en el seu poètic ascetisme només admet la comparació de la sublim *Oració a la Dolorosa* de Corella...

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Amadeu Pagès, *Les obres d'Auziàs March,* publicació de l'Institut d'E. Catalans, Barc. 1912. — Joaquim Rubió i Ors, *Ausias March y su época,* Barcelona, 1876. — Josep Franquesa i Gomis, *Ausias March y su época,* Madrid, 1882. — Morel Fatio, *Ausias March et son eouvre,* París, 1882. — L. d'Onta-

villa, *Ausias March,* Revista de Catalunya, 1897. — J. Torras i Bages, *La Tradició Catalana, cap. Ausias March,* Barc. 1913. — Ll. Nicolau d'Olwer, *Auziàs March, reducció i notes.* Biblioteca Minerva, Barc., 1918. — A. Rubió i Lluch, *Comentaris sobre una crítica d'Ausias March,* Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1911-1912. — Amadeu Pagès, *Introducció a l'edició crítica de les obres d'Auziàs March,* tesi doctoral, i *Ausiàs March et ses prédécesseurs.*

CAPÍTOL XIV

POETES DEL SEGLE XVè. VALENCIANS

202. Jaume Roig. — Valencià, mestre en Medicina, Física i Arts, i metge de la reina Maria, muller del rei Alfons IV *el Magnànim*. En 1479 se'l troba examinador de metges i apotecaris. I aquest mateix any, passejant amb alguns amics, entre ells un fill del poeta Domènec Mascó, Lluís Mascó, caigué de la mula, d'un atac de feridura del qual morí al cap de quatre dies.

Jaume Roig escriví el famós llibre dit *Spill o Libre de les dones*. Ell li posà el primer nom:

> "*Est doctrinal*
> *memorial*
> *haurà nom* Spill..."

És una obra de 12.000 versos, partida en prefaci i quatre parts.

En el prefaci diu que essent ja vell i apartat del món escriu aquest llibre per tal que els joves no es cremin com papallones en la flama, i dedica l'obra al seu nebot Baltassar Bou.

En el primer llibre comença a explicar la seva vida. Mort son pare, la seva mare el treu de casa dient-li que es guanyi la vida fent de bergant al Grau. Una hospitalera el roba, i va a Catalunya on serveix un cavaller català, gran bandoler. Marxa a

París, i allà veu portar a la forca tres dones, una per matadora del marit, l'altra per vendre pastissos de carn humana, i l'altra per robar les dents dels penjats. Torna a Catalunya, on veu morir dues dones més, penjada l'una i cremada l'altra.

En el llibre segon, tan satíric com el primer, parla de sos casaments, que són quatre, tots ells desgraciadíssims.

En el llibre terç escolta les paraules de Salomó que li aconsella que no es casi, i diu unes belles llaors a Nostra Senyora.

I en el llibre quart conta un viatge que féu a la Cartoixa de Scala Dei, i explica la final ordenació de la seva vida, després de cinquanta o seixanta anys de penes i treballs.

L'obra de Jaume Roig és de gran valor. Diu mestre Milà: "Roig és poeta satíric de molt preu; és un dels pocs que saben agafar i apropiar-se nous aspectes de la naturalesa. Ens sembla que sa obra fou mare d'una espècie de llibres molt celebrats dins la literatura castellana, la *novella picaresca...*"

Jaume Roig ha estat comparat a Petroni i a Boccaccio. És poeta satíric de gran talent. Té molta veritat en el quadre i molta senzillesa en l'expressió. I el seu estil és breu, tallat, lacònic, ple de força i energia... És difícil donar idea del poeta Roig amb un petit fragment. Només com a mostra de son estil, hom podria adduir un fragment on parla dels predicadors que solament regalaven les oïdes:

"Coses molt primes
ab subtils rimes

plau a les gents;
mes profit gens
ne sol restar.
De tal preycar
(a mon parer)
es tal plaer
lo escoltar,
com lo contar
d'altri florins;
o dels oints
les armonies
e melodies
han-ne delit
quan han oit
lo so és passat...", etc.

203. JORDI DE SANT JORDI. — Cavaller valencià (1), cambrer i servidor molt grat del rei Alfons IV *el Magnànim*. Tenia una germana, Isabel de Sant Jordi, que volia entrar monja al convent de la Çaydia, de València, i la reina dona Maria escriví per a ella una carta a l'arquebisbe de València i una altra a l'abadessa de la Çaydia fent valer l'antic dret segons el qual "cascuna Reina pot metre en cascun Monastir de monges una monge..." I el mateix rei escriví al governador de València interessant-se per na Isabel de Sant Jordi

(1) S'ha discutit molt sobre la naturalesa d'aquest poeta. Encara en Jaume Massó i Torrents, en publicar les poesies d'en Sant Jordi en 1902, sospita que sigui empordanès del lloc de Sant Jordi, i remarca que de la devesa reial de Torroella de Montgrí se'n deia devesa del *Senyor de Sant Jordi*. Avui ja se sap bé que era valencià.

"per los agradables servey fets e que continuament no cessa fer lo feel cambrer nostre en Jordi de Sant Jordi, frar de la dita Isabel..." Diu el mateix poeta que era de baixa estatura: *Que suy petits e curts d'alfizonomia.* En les seves obres apareix com cavaller i fet a l'exercici de les armes. Havia posseït l'alcaidia de Penàguila i la de la vall d'Uxó, a València (1420). Sabem que, en 1420, sortí de Barcelona portant quatre homes d'armes en la primera expedició del rei Alfons IV a Sardenya i Còrsega, en la qual anaven també els poetes Auziàs March i Andreu Febrer. No estigué en la desfeta de Ponça. Caigué presoner en una batalla, no se sap quina, de les guerres d'Itàlia. I a la presó escriví molt belles poesies. De segur que el coneixeria personalment el marquès de Villena qui presidí els Jocs Florals a Barcelona en temps del rei Ferran i el marquès de Santillana qui acompanyà el rei Ferran d'Antequera quan prengué possessió de la corona després del Parlament de Casp. En el *Proemio* diu el marquès de Santillana: "En estos nuestros tiempos, floreció Mosén Jordé de Sant Jordé, cavallero prudente, el cual ciertamente compuso assaz fermosas cosas, las quales él mesmo asonava ca fué músico exçelente, etc." I fa gran elogi de Sant Jordi en la *Coronación* (1).

---

(1) Fa presentar Sant Jordi davant de Venus acompanyat dels poetes Homer, Virgili i Lucà, els quals diuen a Venus:

"*Deessa, los illustrados*
Valentísimos poetas,
Vistas las obras perfetas
E muy sútiles tratados

Jaume Massó i Torrents publicà, en 1902, les poesies del cavaller Jordi de Sant Jordi. Són divuit, publicades pel següent ordre: *Setge d'amors, Debat entre 'ls ulls, el cor e l pensament, Estramps, L'aymia, Dança e scondit, Comiat, Enyorament, Presoner, Cançó d'opposits, Cançó, Crida a les dones, Obra uniçonant, Parla Mossen Jordi, Midons, L'estat d'honor e d'amor, Lo Cambiador, Cobla sparça* i *Los Enuigs.*

Són obres molt belles i inspirades. Jordi de Sant Jordi és un poeta sentimental i amorós, que escriu amb delicadesa i ternura una poesia tota de casa. Posem ací la primera estrofa de la poesia *Presoner,* una de les més conegudes de Mossèn Jordi:

Desert d'amichs, de béns e de senyor
En strany loch, en stranya encontrada,
Luny de tot bé, fart d'enuig e tristor,
Ma voluntat e pensa cativada;
Me trob del tot en mal poder sotmès,
No veig negú que de mi s'haja cura
E suy guardats, enclòs, ferrats e pres,
De què n fau grat a ma trista ventura.

Amb aquest estil tan fluid i delicat escriu sempre l'excels poeta Jordi de Sant Jordi. Amb raó deia Santillana que havia compost *asaz fermosas cosas...*

Por Mossèn Jordi acabados,
Supplican a tu persona
Que resciba la corona
De los discretos letrados."

(Vide *Obras del Marqués de Santillana.*)

204. Joan Roiç de Corella. — Cavaller valencià, mestre en sagrada Teologia i en tota elegància del bell parlar. És una figura gegantina de les nostres Lletres al segle XVè. Diu Menéndez Pelayo: "Joan Roiç de Corella és un dels escriptors més pulcres i més llimats de la seva llengua en vers i en prosa". L'admiraven tant els escriptors de son temps que deien: *El mateix Virgili d'ell aprenguera;* o bé

Si Tulli scrivint a vos coneguera
ab tan gran saber que Déu vos l'ha dat
ni prosa ni rims, jamés componguera...

Era Roiç de Corella home estudiós i culte. Havia format la seva intel·ligència en la lectura de Sant Tomàs i els Sants Pares, i el seu gust en les obres del Dant, el Petrarca i Boccaccio. Això féu de Corella un humanista docte, un renaixentista expert, que havia sabut copsar en son esperit els bells corrents del renaixement d'Itàlia. Cap altre n'hi ha com ell en aquell tan abundós cenacle literari de la València del segle XV.è

Molt llarga fou sa tasca. Cal mirar-lo com a traductor, com a prosista original i com a poeta.

Roiç de Corella, traductor. — Ludolf de Saxònia, dit *el Cartoixà,* escriví *Vita Christi,* en quatre volums, segons el text dels Sants Evangelis i la doctrina dels Sants Pares. L'obra fou famosa en el temps medieval. Aviat fou traduïda a diverses llengües. Serví de lectura espiritual a Santa Teresa de Jesús i al beat Joan d'Avila.

Mestre Roiç de Corella traduí el llibre al valencià a precs del magnífic Fra Jaume del Bosch, cavaller de Montesa. Amb la particularitat que començà pel llibre IV, que és el de la *Passió de Jesucrist*, i seguí amb el I, II i III. L'estil és una mica complicat i rebuscat; s'hi sent la influència de la renaixença italiana amb el seu hipèrbaton; però en conjunt és un llibre molt formós, una veritable joia, que posa son autor al costat dels grans traductors catalans, com Febrer o Fra Canals. També traduí un *Psalteri*.

Roiç de Corella, prosista original. — L'obra original de Corella és molt extensa. Conreà gèneres molt diferents. Així:

A) Obres d'Història sagrada i profana:

Història de la gloriosa santa Anna.
Història de la gloriosa santa Magdalena.
Història de Leander i de Hero.
Història de Biblis qui se enamora de Cauno.
Lo plant de la reina Ecuba...

B) Obres de Literatura:

Debat epistolar entre Mossèn Corella i lo Príncep de Viana.
Lamentacions entre Mirra e Narciso e Tisbe.
Letres de Yolant Durdela.
Letres de Achiles a Poliçena.
Rahonament de Thelamo e de Ulixes.
Sepultura de Mossèn Franci Aguilar.

Parlament que s'esdevench en casa de B. Mercader.
Tragèdia de Caldesa (en prosa i vers).
Triunpho de les dones (obra psicològica), etc.

Totes aquestes obres estan escrites en un llenguatge noble, robust, elegant, i són les millors mostres de la prosa catalana del seu temps.

Roiç de Corella, poeta. — Molts altres poetes havien brillat en les Lletres catalanes: Turmeda, romàntic; Jordi de Sant Jordi, sentimental i elegíac; M. Pere March, sentenciós i apotegmàtic; Jaume Roig, picaresc i satíric... A cap d'ells s'assembla el poeta Roiç de Corella. Corella és un poeta pulcre, afiligranat, de tendències clàssiques. Escriu uns versos que estan molt a prop dels de Garcilaso, segons en Milà. Els estramps de Corella, en sonoritat i ritme, arriben a superar els d'Auzià March. Corella treballa amb paciència d'orfebre, i domina i subjecta la llengua, retrobant sonores cadènncies i aristocràtiques eurítmies... Era teòleg, pensador, i la Teologia i el pensament vigorós són la base de la seva poesia substanciosa i sòlida, expressada en un llenguatge robust, enèrgic i vibrant.... Escriví:

A) *Poesies diverses.* — Volum que conté diverses poesies: *Al Caldesa, La sepultura, Cor crudel, Pot matar pietat, La balada de la garça i de la smerla, Plant d'amor, Cobla de dos senys, Desengany, La mort per amor, Flors del saber, Imperfecció humana, Sotsmissió amorosa, Debat ab Cal-*

desa, Requesta d'amor. Quasi totes aquestes poesies són amoroses, i foren publicades per en R. Miquel i Planas en *Obres completes de J. Roiç de Corella.*

B) *La vida de la Sacratíssima Verge Maria en cobles de rims strams.* — Són 23 estrofes perfectament cisellades on es canta la vida de Nostra Senyora. Hi apareix a bastament la força ascètica de Mossèn Corella. Foren publicades, en 1892, dins el *Cançoner místic.*

C) *Oració a la Verge Maria tenint son Fill Déu Jesús en la falda devallat de la Creu.* — És una de les poesies més notables escrites en català. Diu Milà i Fontanals: "Aquesta obra és una de les de més mèrit en la nostra poesia". Diu Menéndez Pelayo: "És una de les poques obres de vertadera inspiració lírica que hi ha en son temps i escola." Diu el P. Blanco García: "És una joia del misticisme i de l'art". I Rubió i Lluch diu: "Aquesta magnífica oració no té rival en aquella època". Conta M. Jaume Barrera que la poetessa valenciana Tecla de Borja, neboda del Papa Calixt IIII, copià aquesta oració i la trameté al Sant Pare, qui tant se'n va agradar que la llegí als cardenals, que no pogueren menys d'entusiasmar-se davant d'aquest bell retaule del Crist i la Dolorosa. Aquesta és l'*Oració*:

Ab plor tan gran que nostres pits abeura
e greu dolor que nostre cor esquinça,
venim a Vos, filla de Déu e mare;

que nostra carn dels ossos se arranqua
yl esperit desiga l'ésser perdre,
pensant que, mort per nostres greus delictes,
ver Deu e hom, lo fill de Déu e vostre
jau tot estès en vostres castes faldes.
Ab fonts de sanch regua lo vostre strado
hon chich infant lo bolcas ab rialles;
yls vostres ulls estillen tan gran aygua,
que pot lavar les sues cruels nafres,
fent ab la sanch un enguent o colliri,
dinfinit preu per levarnos les taques
quel primer hom com a vassall rebetle,
ños ha causat ensemps ab nostra culpa.
Lo vostre cor partit ab fort escarpre,
de gran dolor nos mostra tan gran planyer,
quels serafins ensemps que tot los àngels
mirant a Vos planyent aprenen dolre.
Plany se lo mon cubert daspre scelici,
crida lo sol plorant ab cabells negres,
e tots los cels vestits de negra sargua
porten acorts al plan de vostra lengua:
O fill tot meu, hoyu a mi queus parle,
quen lo dur pal haueu hoyt lo ladre:
Puix no voleu que de present yo muyra,
estigua ab vos tancada en lo sepulcre.
Jo us acollí en lo meu verge ventre,
are vos, fill, rebeu me dins la tomba;
que nos pot fer entrels vius yo converse
puix que, vos mort, es ja ma vida morta.
En mayor loch no penseu yom estengua
del que vos, fill, pendreu dins en la pedra,
Giten a mi primera en la fossa,
que no us es nou dormir en los meus brassos!
Cobrir vos ha lo mantell que a mi cobre,
e si no us par vos baste tal mortalla,

la mia carn que viu haveu vestida
no us sia greu que mort encara us cobra.
Mare de Déu, humil tos temps e verge,
lum daquest mon, del cel luent carvoncle,
mirra portam de nostra vida amargua
dolentnos fort com havem fet ofensa
al vostre fill, Déu e senyor benigne.
Ensens tenim que nostre cor perfuma,
que som contents se faça sacrifici
de nostra carn sil vostre fill ho mana.
E no gosam les nostres mans estendre
per a untar de vostre fill insigne
lo cos sagrat, mas preneu aquest bàlsem:
que sens temor nostra lengual confessa
redemptor Déu, a Déu plaent oferta,
qui, al terç jorn, trahent del fondo carçre
los sants catius, lo veureu dins la cambra
més clarejant quel sol alt en lo cercle.

205. MOSSÈN BERNAT FENOLLAR. — Nat a Penàguila (València) de noble família. Fou domer de la Seu, subsíndic de la ciutat, catedràtic de Matemàtiques i excels poeta. Gil Polo, l'autor de *Canto del Turia,* arriba a comparar el poeta Fenollar amb Virgili. I el valencià Jaume Gazull escriu:

eclesiàstic
molt graciós i molt fantàstic
i molt sabut,
i entre la gent molt conegut
per excel·lent,
de molt gentil enteniment
i singular,
Mossèn Bernat de Fenollar.

Té diverses obres escrites amb altres poetes.

I. *Trobes en lahor de la Verge Maria.* — En 1474, Mossèn Bernat Fenollar, prevere i domer de la Seu, per ordinació de Fra Lluís Despuig, mestre de Montesa i virrei de València, convocà a un Certamen a llaor de la Verge Maria. La convocatòria de M. Fenollar era en vers. Quaranta poetes respongueren a la crida. Alguns són avui famosos, com Corella, Jaume Roig, Fenollar, Gazull, Vinyolas, M. Pèreç, Vallmanya, Vidal, Moreno i Verdanxa. Els altres són desconeguts, i és lamentable, perquè alguns presentaren belles composicions a certamen. N'hi ha que enviaren més d'una poesia. Els poetes són quaranta i les poesies quaranta cinc. Donà sentència en vers Mossèn Fenollar, atorgant la joia a la Verge Maria, que és la qus inspira els trobadors.

En el mateix any de 1474 s'estamparen les *Trobes* a València, considerant-se aquest llibre com el primer imprès a Espanya (1).

II. *Lo passi en cobles.* — Escrit amb Pere Mar-

---

(1) És molt discutible si *Trobes* són el primer llibre estampat a Espanya. No ho seria pas si fos ben certa la data d'un llibre estampat a Barcelona. És la *Gramàtica* de Bartomeu Mates. Acaba així:" *Impressa per Johannem Gherlinc alemanum, finitur Barcinone nonis octobris anni a nativitate Christi.* MCCCCLXVIII (1468). Aquesta data, segons molts crítics, és equivocada de molts anys. Manuel Serrano Ruiz, catedràtic de Saragossa, ha sortit amb un opuscle dit: *La imprenta en Zaragoza es la más antigua de España.* Aquest treball de Serrano Ruíz no és pas definitiu. La qüestió segueix encara avui entre València i Barcelona. (Vide *Noticia bibliográfica de los autores que han litigado sobre la primacia en poseer el arte de la imprenta las ciudades de Barcelona y Valencia,* per F. Martí Grajales, València, 1894.)

tínez, Mossèn Joan Escrivà i Roiç de Corella. Obra dedicada a Sor Isabel de Villena. Intervenen en l'obra diversos personatges com l'*Església,* la *Justicia,* la *Misericòrdia,* etc. Martínez parla per l'Evangelista, i Fenollar per tots els altres. Mossèn Joan Escrivà (1), junt amb Fenollar, fa una contemplació de Jesús crucificat, i Roiç de Corella l'oració a la Dolorosa més amunt transcrita. Aquesta obra ha estat estudiada, comentada i publicada per molts autors, com Francesc Martí Grajales de Valencia, doctor Otto Denck de Munic, Francesc Pelai Briz, Antoni Bulbena, etc. Menéndez Pelayo diu que és una composició notable pel seu vigor poètic i per l'excellència de la seva versificació.

III. *Lo procés de les olives.* — Escrit amb Narcís Vinyolas, Joan Moreno, Jaume Gazull i Baltassar Portell. És una disputa dels joves i els vells. Poema molt extens, de més de 250 estrofes, ple d'enginy i agudesa.

IV. *Questió promoguda per Mossèn Fenollar,* als poetes Vidal, Verdanxa, Vilaespinosa i Stela. Pregunta Fenollar què és ço que més mou a amor. Ell defensa que el *veure;* en Vidal, *el grat;* en Verdanxa, *l'entendre;* i en Vilaespinosa, *voluntat.* Discuteixen en vers, elegeixen jutge, que és Miquel

---

(1) Joan Escrivà és el poeta autor d'aquells versos:

> "*Ven, muerte, tan escondida*
> *Que no te sienta venir;*
> *Porque el placer del morir*
> *No me torne a dar la vida...*"

Es conserva d'ell *Encontre d'amor,* publicat a Barcelona en 1904.

Stela; segueix la sentència i l'apel·lació. El poema està escrit amb l'enginy i bon humor de què feien gala aquells poetes valencians.

V. *Scacs d'amor.* — Escrita amb Francesc Castellví i Narcís Vinyolas. Aquesta obra restava completament inèdita fins que, en 1905, va descobrir-la el P. Ignasi Casanovas, S. J., a l'arxiu de la Reial Capella del Palau, a Barcelona. És un poema al·legòric. Juguen a escacs Març i Venus. Les peces de Març són les següents: rei, *la raó;* reina, *la voluntat;* orfils, *pensaments;* cavalls, *laors;* torres, *desig;* i peons, *serveis*.... Les peces de Venus, són: rei, *honor;* reina, *bellesa;* orfils, *esguards;* cavalls, *desdenys;* rocs o torres, *vergonya*.... Març porta l'ensenya *vermella,* i Venus la duu *verda.* El poeta Francesc de Castellví porta el joc de Març, i Narcís Vinyolas porta el joc de Venus, i Mossèn Fenollar les lleis del joc. I comença la partida. Març avança un peó, que és un *servei.* Venus contesta movent un peó seu, que és una *cortesia*... I segueix la partida. I cada jugada és explicada al·legòricament pel poeta en una estrofa.

La partida és real; és la partida d'escacs més antiga jugada a estil modern de què hi ha memòria. Té vint jugades per cada color; cada jugada una estrofa, 40 estrofes; més les 20 d'en Fenollar dient les lleis del joc, 60; més les tres d'introducció i la del mat final, 64 estrofes, igual als quadrets del tauler. És una obra poètica afiligranada, encara que el llenguatge és una mica influenciat del castellà i de l'italià. Diu en R. Miquel i Planas que el poema *Scacs d'amor* és una de les produccions que fan més ho-

nor a la traça literària de sos autors; un veritable prodigi de dificultats vençudes; una prova palesa de la perfecció amb què era manejada la llengua pels poetes de l'escola valenciana poc abans de clarejar la setzena centúria....

206 .JAUME GAZULL. — Cavaller valencià del segle XV.è, i poeta molt amic de Fenollar. Amb ell escriví *Lo procés de les olives,* obra on es posen de manifest els mals de la sensualitat. Té:

I. *Lo Somni de Joan Joan,* tros satíric que sol anar després del *Procés de les olives.* Està escrit en codolada, però porta intercalades estrofes d'endecasíl·labs. Té molta vivesa i gràcia d'expressió. Gazull era més agut que Fenollar, encara que no era tan poeta.

II. *La Brama dels Llauradors de l'Horta de València,* obra dirigida a Mossèn Bernat Fenollar, prevere, perquè li reprenia qualques mots per impropis o poc purs.

Darrerament han estat reimpreses aquestes obres: el *Somni* en el Cançoner Satíric de R. Miquel i Planas (Barc. 1911), i la *Brama* pel canonge Roc Chavàs, a València, 1901.

207. NARCÍS VINYOLAS. — Valencià, advocat, assesor de la Justícia criminal de València. Es casà amb na Brianda de Sant Angel. En 1492 era jurat a València. En 1511 encara era viu. Escriví diverses obres.

I. Traduí al valencià el *Supplementum chronicorum* de Fra Felip de Bèrgam.

II. *Cobles en lahor de la gloriosa sancta Catalina de Sena.* Van ajustades a la vida de la Santa escrita per Miquel Pèreç.

III. *Homilia* (Omelia) *sobre lo psalm del Miserere,* obra mig en prosa mig en vers.

IV. *Obra de Mossèn Vinyolas, desdenyat de sa enamorada.* Explica quina dolor és major, si perdre l'enamorada per mort o per no haver amor.

V. *En lahor de la Verge Maria.* — Està en el llibre de les *Trobes* amb les dels altres poetes valencians.

VI. Part de *Procés de les olives.*

VII. Tota la part de *Venus* en el poema *Scacs d'amor.*

VIII. Altres poesies soltes enviades a certàmens.

Té, demés, diverses poesies en llengua castellana i fins en la italiana. Tenia fama de bon poeta en el seu temps, en tanta manera que Gil Polo, en el *Canto del Turia,* diu:

Y al gran Narcis Vinyoles que pregona
Su gran valor con levantada rima
Texed de verde lauro una corona...

208. PERE VILAESPINOSA.—Notari de València i home de lletres. Al començar el XVI.è segle encara vivia. Escriví:

A)... *Salve Regina.* Es una glossa sobre la Salve, de 46 estrofes. Així:

Salve tu immaculada
Verge pura sens pecat;
Salve tu quins ha portada

la divinal majestat;
Salve tu, goig del Altíssime
hon pres carn lo Fill de Déu;
Salve tu puix de te feu
Advocada del prohisme.

B.) *Goigs de la Mare de Déu de la Concepció.* Comencen així:

“Ab eterno preeleta
Mare del Verb divinal
Tot temps fos pura y nèta
del pecat original.

Aquests goigs foren presentats a Roma quan la definició dogmàtica de la Concepció Immaculada de Maria, essent considerats com els primers dedicats a la Immaculada.

209. JOAN MORENO. — Notari de València com Vilaespinosa, i contemporani seu. Era amic de Fenollar i Gazull, escrivint amb ells *Lo procés de les olives.* Era poeta satíric i fins llicenciós. Escriví: *Colloqui e rahonament fet entre dues dames, la una casada l'altra de condició beyata, al qual colloqui s'aplica una altra dama vídua.* Es l'obra de més forta sàtira després del *Spill o Libre de les Dones* de Jaume Roig. En Bulbena l'editànon, i en Miquel Planas l'inclogué dins el *Cançoner satíric valencià* (1911),

Té, de més a més, *Obra feta per en Joan Moreno per als vells,* i *Obra feta en persona de una noble e devota Sra. dona Violant Durrea,* que és un cant a

la Verge Maria. Mestre Milà menciona encara uns *Versets* fets a la filla del Governador de València.

210. FERRAN DIEZ. — Prevere. Poeta valencià del segle XV.è. L'any 1486 convocà un Certamen a honor de la *Concepció Immaculada* de Maria, oferint quatre joies. Hi van concórrer vint poetes (1).

Ferran Diez escriví la convocatòria en vers i donà per cada joia la sentència.

A l'any següent, 1487, totes aquestes poesies escrites a llaor de la Concepció Puríssima de Maria foren estampades en un volum a la ciutat de València.

211. JOAN VERDANXA. — Notari de València. Escriví en la qüestió suscitada per Mossèn Bernat Fenollar sobre què mou més a amor. Verdanxa defensà la part de l'enteniment. Queden d'ell, ultra això, qualques poesies tirant a la joia.

212. MIQUEL STELA. — És un poeta que donà la

---

(1) A la primera joia, un *radix jesse,* tiraren els poetes Vilaespinosa, Vinyolas, Valmanya, Miquel Miralles, Pere Anyo, i la guanyà Jeroni Fuster, beneficiat i doctor en Teologia, conegut per una *Omelia* sobre el salm *De profundis.*

A la segona joia, *un robí,* tiraren els poetes Arnau, Cors, Valmanya, el mallorquí Jaume d'Olesa, Ramon Vivot, Lluís Català, Joan Tallanté, i la guanyà Fra Bosch, cavaller de Montesa i Comanador d'Onda.

A la terecera joia de *marçapà,* tiraren Fenollar, Vinyolas, Jeroni de Vich, Jordi Centelles, Mestre Balaguer, i la guanyà Lluís Roiç.

A la quarta joia, *una carta de navegar,* tiraren Miquel Miralles, Pere Anyo, Baltasar Joan Balaguer, Francesc de Villalba, Blai Assenci, i guanyà la joia mestre Guillem Mercader.

sentència en la qüestió moguda per Mossèn Fenollar (1). Escriví una *Comèdia de la Sagrada passió de Jesucrist.* Diu Milà i Fontanals que escriví cobles dignes de comparar-se amb les que mig segle més tard es farien en castellà, com aquesta:

> "*Ell és lo gran artista de la vida*
> *a qui los vents e mon tot obeheix,*
> *ell és lo Déu a qui l'univers crida,*
> *a qui l'infem temible revereix.*
> *Himnes cantant d'aquest sant Patriarcha*
> *l'exèrcit gran que viu d'àngels venir*
> *lo trist palau de Plutó feu obrir*
> *dient així lo divinal Monarcha: etc.*

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — *Jaume Roig*: *Libre de les Dones o Spill,* publicat pel Dr. Chabàs, Barcelona, 1905. — *Cançoner satíric valencià,* per R. Miquel i Planas, Barc. 1911. — Milà i Fontanals, *Ressenya històrica dels antics poetes catalans Barc.* 1910.

Jordi de Sant Jordi: *Obras del Marqués de Santillana,* Madrid, 1852. — Albert Morel-Fatio, *Catalogue des manuscrits espagnols de la Bibliothèque Nationale,* París, 1892. — Ll. Nicolau d'Olwer, *Jordi de Sant Jordi, presoner,* E. U. C. — J. Massó Torrents, *Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi,* Barc., 1902. — Torras Amat, *Memorias.*

Joan Roiç de Corella: *Obres de Roiç de Corella,* publicades per R. Miquel i Planas, Barc., 1913. — M. Menéndez Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos,* vol. XIII. — *Jardinet d'orats,* manuscrit del segle XVè publicat per Francesc P. Briz, Barc., 1869. — Jaume

(1) Hi ha un altre poeta, que és el comanador Stela, diferent del Miquel, que escriví poesies espirituals.

Barrera, *Cultura catalana,* Barc., 1913. — M. Milà i Fontanals, *Obras completas,* vol. III.

Fenollar: F. Martí Grajales, *Les trobes en laor de la Verge Maria,* València, 1894. — F. Pelai Briz, *Llibre dels poetes,* Barcel. 1867. — Dr. V. M. Otto Denck, Munic, 1893. — Milà, *Obras completas.* — Menéndez Pelayo, *Antología.*

Gazull: *Cançoner satíric valencià,* Barc., 1911. — *Jardinet d'orats,* Barc. 1869.

M. Milà i Fontanals, *Ressenya històrica,* Barc. 1910. — J. Ribelles Comín, *Bibliografia valenciana,* Madrid 1920. — Rafel Ferrer Bigué, *Estudi històric-crític sobre'ls poetes valencians dels segles XIII, XIV i XV,* València, 1873. — Just Pastor Fuster, *Biblioteca Valenciana,* Val. 1830. — Ximeno, *Escritores del reino de Valencia,* València, 1822.

CAPÍTOL XV

POETES DEL SEGLE XV.è CATALANS

213. Hug Bernat de Rocaberti. — Hug Bernat de Rocaberti, de la il·lustre família dels Rocaberti, fou castellà d'Amposta, comanador de Fambra, gran creu de l'orde de S. Joan i general de l'exèrcit de Joan II al temps de la revolta esdevinguda a la mort del Príncep de Viana. Era home erudit que coneixia bé els llibres de cavalleria i el llenguatge refinat dels trobadors i poetes italians. Escriví, per allà el 1453 a 1461, una obra a l'estil de la *Divina Comèdia* del Dant, dita *Comèdia de la Glòria d'Amor.* Consta d'un proemi en prosa i deu cants en vers, amb un total de 1,522 versos.

En el proemi, escrit en bell estil i polit llenguatge, explica l'objecte del poema, que no és altre que demostrar com els bons enamorats reben a l'altra vida el premi de llur fidelitat, i els mals enamorats el càstig.

Cant I. El poeta es troba en una vall plena d'arbres i tan afrosa, que desitja la mort. Pirrus i Neró se'l miren amb ulls compassius. Llavors invoca Apol·ló i Mercuri.

Cant II. El poeta, perdut dins el boscatge, plora la seva dissort.

Cant III. Avança bosc enllà el poeta, i albira un castell. S'hi atansa, i troba a la porta una donze-

lla de bellesa angelical, vestida de negra túnica i flotant-li els cabells damunt les espatlles. Deu infants l'acompanyen amb teies enceses. Tots canten. Embadalit, el poeta escolta. Finida la cançó, el poeta parla amb la bella guardiana, que a la fi es commou i pel pont d'argent el deixa entrar a la mansió de Venus.

Cant IV. El poeta, guiat de la donzella, que és *Coneixença dels enamorats,* arriba a l'entrada dels jardins de l'amor. Allà veu un aplec de dames qui es planyen i fan crits de dolor. La guia li explica que

Citerea les fa passar
aquest turment, perquè en amar
foren cruels...

Cant V. Avança el poeta pels jardins, i veu, de lluny, Venus i Cupido. I contempla una llarga filera d'enamorats que el mouen a compassió. I el poeta va parlant dels amadors de Grècia i Roma. Brillant episodi d'aquest cant és el del romà Antiocus.

Cant VI. Parla dels enamorats italians, del Dant, del Petrarca, etc. Té un diàleg picaresc tret de l'obra *Il Corbaccio.*

Cant VII. Encara segueix el poeta pel jardí de Venus, on retroba més amadors, que ara són catalans i castellans, com Cabestany, Viana i Macias.

Cant VIII. Conta l'episodi d'Hero i Leandre. El poeta, amb la seva guia, passa l'Hellespont.

Cant IX. El poeta es troba davant l'Amor. Contempla les formoses donzelles que són

com russinyols cantant en la verdura....

Ple d'alegria, el poeta vol parlar, i no pot d'emoció. I *Coneixença,* sa guia, parla per ell. I tot és llum, en aquest final apoteòsic.

Cant X. Aquest cant és afegit. Sobra. El poeta parla d'alguns contemporanis. Les al·lusions són obscures i fins hi ha coses de mal gust.

Aquest és l'argument.

La Comèdia de la Glòria d'Amor, en conjunt, és una obra bona. El llenguatge és polit i la versificació acurada. És molt dolç i molt català. Té versos que semblen d'avui. I encara que imita el Dant i fins li manlleva qualques versos, l'assumpte és enginyós i interessant. I, ben mirat, és de les coses bones que ens ha deixat el XV.è segle.

El nord-americà Heaton publicà, en 1916, el text de *Glòria d'Amor,* amb introducció, notes i comentaris.

214. Lleonard de Sors. — Cavaller de Barcelona i poeta molt inspirat. És del bon temps d'Alfons IV *el Magnànim.* Fou protegit per Alfons de Cardona. Anà a les guerres d'Itàlia. El renaixement italià influí molt en ses obres. Escriví:

I. *Obra allegòrica.* — Comença amb una introducció en prosa, dirigida al rei Alfons. Segueixen set capítols en vers.

El poeta

emprengué de fer molt gran viatge
secretament navegant per la mar.

Tingué por, mes es recordà del romà Règulus, es

calmà i s'adormí. En despertar, troba el patró de la nau al seu costat. El patró era *Direcció,* la nau era *Judici de raó;* els mariners, *Bons nodriments* i *Bons costums;* els gaubiers, *Esfors* i *Gosar;* el guardià *Constant Humania;* els fadrins que el serveixen, *Bones Intencions;* el calafat, *Virtut de Paciència;* el mestre d'aixa, *Pau,* etc. Parla el poeta amb *Veritat* i amb *Amor.* Lloa la *Pau.* I fa un gran elogi del Rei d'Aragó transformat en *Honor* per sos mèrits.

És una obra gran i de molt treball.

II. *Elogi de D. Alfons de Cardona.*

Un matí, jorn era clar,
passejant per la rosada...

el poeta troba un cavaller acompanyat de sa germana. Aquell home li diu que Alfons de Cardona és molt amic d'aquella dona. Pregunta el poeta qui són:

Ell respos: io só Bon Grat
e ma sor és: Coneixença...

Coneixença diu uns versos, i el poeta respon amb un altres molt del gust de la dama. *Bon grat* li diu que ha d'estar content, puix sa sor li dóna favor. I després de conversar una estona, tots tres es posen a lloar don Alfons de Cardona, comparant-lo amb Cèsar, Cató, Alexandre, David, etc.

L'obra és llarga i de bella al·legoria.

III. *Lloa un savi foraster qui ha parlat molt bé de Catalunya.* — És una obreta on entren versos de diverses classes.

IV. *Diverses poesies soltes.* — Escriví poesies de diferents estils. Així: *Per la Marquesa d'Oristany,* que és un bell i apassionat elogi; *Cant moral,* que té pensaments profunds; algunes *dances* i *cançons; Sparsa,* a sa enamorada, que es féu *soror de Pedralbes,* apassionada composició on diu el poeta:

Bons trobadors qui'm dirà'l loc on sia
Aquest meu cor amb tota veritat,
Jo li daré un anel smaltat, etc.

215. ROMEU LULL. — Poeta barceloní del segle XV.è.Quan morí, en 1484, era Conseller en Cap, i fou soterrat amb molta cerimònia. Escriví molt, i no solament en català sinó en castellà, en italià i en francès.

I. *A Nostra Dona en los vint triunphos triunphosa.* — Comença per la Concepció i acaba amb l'Assumpció de la Mare de Déu.

II. *Consistori d'Amor.* — El poeta troba Cupido i es queixa dels desdenys de sa aimia. Cupido l'aconsola i li diu:

Molt pres veuràs lo coll al jou tindrà
qui tal te fa, sots la mia bandera...

I es reuneix Consistori. És president dona *Castellana per molt saber;* canceller, na Bastida, *viuda pris;* jutge d'apel·lació, la comtessa Lulla, etc.

III. *Cobles excusant-se d'un mal dit.* — El tema era vell. Tractà aquest tema el trobador B. de Born, seguí el Petrarca, i després el poeta Llorenç Mallol. Ara Romeu Lull repeteix la idea.

Si us he mal dit—en pensar ni per obra,
No'm do Déu bé—ni lo que li deman;
Si us he mal dit—quant fas me vingue dan
Visque'n lo mon—trist, mal content e pobre... etc.

IV. *Cobles fetes per gelosia de la que en extrem amava.* — Molt apassionades.

V. *Cobles per la mort de la que en extrem amava.* — Molt sentides.

VI. Diverses cobles i cançons amoroses fins a divuit.

Romeu Lull era un poeta fecund i vigorós. Hi ha en les seves poesies pensament profund, fort sentiment i molta vida. Té estrofes dignes de compararse amb les d'Auziàs March. Cap altre no es retira tant a Auziàs March com Romeu Lull.

216. Francesc Ferrer. — Cavaller català del segle XV.è. Estigué a la defensa de Rodes, l'any 1444.

Va deixar una obra de molt renom, que és *Lo Conort de Francesc Ferrer.* El poeta era al palau del rei, i un esbart de cortesans, *enamorats i pus galants,* parlen d'amor, i estan tots contents de llurs aimies. Pregunten a Ferrer, i s'emociona.

Qui en aquell punt m'hagués sagnat
No'm trobara molta de sang,
Tant mort torní e vil e blanc...
...Dissimulant io me isc a fora
Semblant-me un any aquella hora...

Arriba a casa seva, desconsolat, veient-se desamat,

i vol morir. Truquen, i la casa se li emplena de gent. Són poetes que vénen a aconsolar-lo, dient-li mal de les dones. Parla el primer Berenguer de Vilaregut, i segueixen Pròxida, Escrivà, Jordi de Sant Jordi, Roiç de Corella, Pere de Queralt, Fr. Basset, Bernat de Ventadorn, Masdovelles, March, Centelles, Pau de Bellviure i un Mercader mallorquí. El rei ho sap, i els fa agafar tots per maldients. El poeta Cerverí de Girona intervé, el rei els perdona tots, i tots van a besar la mà del rei.

El poema és enginyós i té la valor de fer menció de tretze poetes, tots ells catalans, llevat del provençal Bernat de Ventadorn.

217. PERE TORROELLA (1). — Majordom de Carles de Viana, als darrers anys de la vida del Príncep, i més tard servidor de Joan II. Li queden diverses obres.

I. *Lai.* — Poesia molt fluida i harmoniosa, escrita en codolada:

Qui voldrà veure un pobre stat,
del pus leyal enamorat,
pus trist e pus desventurat
que jamés fos,
aquest meu lai, tint de dolors,
de gemecs, plants, suspir e plors,
entrellaçat dins mes amors,
vingua a legir...

II. *Tot mon voler s'és dat a amors.* — Composi-

(1) Se'l troba igualment amb el nom de *Torrellas.*

ció feta amb retalls d'altres poetes a l'estil del *Conort* de Francesc Ferrer.

III. *Obra satírica.* — Representa enamorats un esclau, un mestre d'estudi, un jueu convers, un mercader florentí, etc.

IV. *A una comtessa.* — Demana provisions, trenta quintans de bescuit, tres porcs de carn salada, una bota de bon vi, una de vinagre, tres quintans de formatge, etc.

I moltes altres obres, lais, estramps, etc.

També escriví en castellà.

218. Els Masdovelles. — Són dos germans, Berenguer i Pere Joan. El rei Joan II, sitiant Lleyda, en 1464, anomena a un Joan Berenguer de Masdovelles *magnífic, amat i fael.* Apareixen les obres dels Masdovelles en els Cançoners de París i Saragossa (1).

Pere Joan té algunes esparses expressant un pensament pregon com les que comencen:

> *Tot ignorant se pense molt saber*... etc.
> *L'home d'honor que trenca sa paraula*.... etc.
> *Dona d'honor qui viure vol honesta*... etc.

Berenguer de Masdovelles té una *Poesia a la mort de D. Alvar de Luna* (1453).

---

(1) En el *Cançoner* de Carpentras, al costat de les poesies d'aquests autors, hi ha les obres anònimes *Libre dels mariners* (del fòlio CCXV al CCXIX) i *Disputació d'en Buch amb son cavall* (del fòlio CCXIX al CCXXIII).

Prenguen spill los curials qui son,
de grans senyors, e persona cascuna,
d'aquell ric-hom don Alvaro de Luna,
e com vilment és eixit d'aquest món, etc.

Una altra poesia té a llaor de la marquesa d'Oristany, la mateixa a qui cantà Lleonard de Sors.

A Vós qui sou de complida bellesa
la qual haveu en grau superlatiu...

Una altra poesia dirigida a son germà Pere Joan:

Qui pert el temps detràs ço que no val...

Als cançoners hi ha moltes poesies a nom de Masdovelles, sense que es digui si són d'en Berenguer o d'en Pere Joan. Els originals dels germans Masdovelles són propietat de l'Ateneu Barceloní.

219. ANTONI VALLMANYA. — Notari i un dels poetes de més nom a Barcelona al segle XV.è. Deixà diverses poesies premiades en certàmens. En 1457 fou premiat. I en 1474 pregué part al certamen de València, promogut per Mossèn Bernat de Fenollar. En queden diverses composicions dedicades a les monges de Valldonzella. La més important és *Sort feta per N'Antoni Valmanya, notari, en laor de les monjes de Valldonzella.* Val a dir que Valmanya lloa les monges, no per llurs virtuts cenobítiques, sinó per la bellesa, enginy i saber.

220. JOAN FOGASSOT. — Notari de Barcelona. Era un excellent poeta qui cantava els afers de la

vida pública. Escriví *Laors de la vinguda del rei Alfons, Romanç sobre la presó e detenció del Senyor Don Karles, príncep de Viana e primogènit d'Aragó,* etc. *Obra sobre la lliberació del senyor Primogènit,* etc. Com es veu pel títol de les obres, Fogassot és un poeta polític.

221. Bernat Estrús. — Als Jocs Florals de 1864, en Marian Aguiló esmentà uns versos d'aquest poeta. Mestre Milà i Fontanals, en la *Ressenya històrica dels antics poetes catalans,* només pogué citar el nom d'aquest autor. En 1876 l'escriptor gironí Enric Claudi Girbal pogué retrobar i publicar una bella obra de l'Estrús. La hi proporcionà don Joan Nepomucenus Escudero, prevere, director de la Biblioteca Colombina de Sevilla. L'obra es titula: *Cobles de gran devoció e contemplació a gloria e lahor de Nostre Senyor Déu Jesucrist. E de la Santíssima Verge Maria Mare sua. Fetes per lo magnífich mossèn Bernat Estrús.* Són 70 cobles amb la tornada final, escrites amb sentiment i vida. Havien estat estampades a Girona l'any 1501.

El poeta era de la família Estrús, antiguíssima a Girona.

222. Més poetes del segle xv. — Molts altres poetes trobaren en el XV.è segle, tan gloriós per a les Lletres catalanes. *Fra Bernat de Vinclera,* autor del *Testament d'en Serradell* (1419). *Pere Galbany* (1417), escriví una poesia queixant-se que els cardenals no haguessin fet papa a Pere de Luna; *Ramon Çavall* féu una sàtira contra els vicis de son

temps; *Guillem Gibert,* escriví *Complant* sobre la mort de Carles de Viana; *Arnau d'Erill,* reptà durament, en vers, Roger d'Erill comanador de Berbens; *Francesc de Llavià,* poeta d'enginy, però libidinós; *Bernat Miquel,* autor d'una obra *A Déu primer, qui és causa causant,* i altres; *Perot Johan,* autor de *Cobles per Nostra Dona* i *Cobles per madama Lucrècia; Lluís de Requesens,* autor de diverses obres; *Joan Rocafort,* poeta de cruesa en l'expressió; *Mossèn Martí Gralla,* amic dels Masdovelles; *Martí García, Roderic Diez* i *Pere Navarro,* poetes aragonesos que trobaren en català. I encara, d'aquells mateixos temps, cal fer esment de Mossèn Sunyer, Avinyó, Ramon Bover, Andreu de Boxadors, el prevere Mossèn Cardona, Pere d'Abella, Gabriel Ferruix, Franci Guerau, Joan Guerau, Dionís Guiot, Francesc Oliver, Simon Pastor, Mossèn Puig, Franci Joan Puentull, Bernat Serra, Blai Sasellas, Urgell, Verdú, Vilaregut, Ayerbe, Carbonell, Mestra, Vivot... Opulenta fou la florida de la poesia catalana en el segle XVè.

223. POESIES ANÒNIMES. — *Cobles en laor de diferents Sants.*—Són 24 cobles en 96 fòlios. Estan dedicades a la Mare de Déu de Montserrat, i als sants: Maria Egipcíaca, Martí, Joan Evangelista, Gil, Jaume, Agustí, Bartomeu, Tomàs, Andreu, Esteve, Hipòlit, Vicens, Francès, Domènec, Breç, Tomàs de Cantòrberi, Felip i Jaume, Marc, Lull, Marta, Tomàs d'Aquino i Basili, més la *Salve* ordenada en cobles. En J. Massó i Torrents regalà el manuscrit a l'Institut d'Estudis Catalans.

Laors de la beneita Verge Maria. — Set cobles

sobre l'Ave Maria, escrita cada una amb el mateix consonant. Així:

Regina excel·lent—verge de pietat
Loar vull humilment—la vostra majestat
Car Mare sou de Déu—que lo món ha format
e Regina del cel—per molt gran dignitat etc.

Goigs de la Verge Maria. — Goigs terrenals (deu cobles amb tornada) i goig espirituals. Els espirituals comencen:

En lo mon si fos dotada
Del set goigs mare de Déu
Daltres set sou heretada
En los cels com mereixeu... (1).

Acaba aquesta obra amb una cançó a la Verge Maria.

Los set Goigs de la Verge Maria. — Escrita el 1464 en els papers del notari de València Joan Campos, fou trobada i publicada per Teodor Llorente una bellíssima poesia en llaor de la Verge Maria. Poques n'hi haurà d'aquells temps tan fluides i harmonioses. Molt fàcil que seria popular.

"*Per la gran humilitat*
Sou a Déu molt agradable;
per vostre virginitat,
Mare, sou molt venerable
a qui féu missatgeria

(1) Són encara populars a Catalunya, principalment al Bisbat de Girona, on es canten amb el nom de *Goigs de la Mare de Déu del Món*, santuari que domina l'Empordà.

l'àngel anunciador,
divinal embaixador,
com vos dix: Ave Maria..."

Psalteri o Roser de la Verge Maria. — Són els Goigs del Roser que es canten per la Quaresma. Han estat atribuïts a Sant Vicens Ferrer. I si no són obra d'ell, almenys són del segle XV.è. Es troben estampats al final del *Verger de la Verge Maria,* de Miquel Péreç. Són 15 cobles i tornada. Comencen:

"Puix que Rosa molt suau
Déu mon fill m'ha elegida
lo Psalteri em presentau
e dient-lo comtemplau
quinze actes de ma vida."

Complant de la presa de Constantinoble. — Llarga poesia on l'autor es lamenta de la presa d'aquella ciutat pels turcs: *Plors, plants, senglots e gemecs e angoixa.... me rompen tot...* I es dirigeix al Papa i cada un dels reis cristians, exhortant-los a la croada.

Indicador bibliogràfic. — Cambouliu, *Assaig històric sobre la Literatura Catalana antiga.* Barc., 1910. — M. Milà i Fontanals, *Ressenya històrica dels antics poetes catalans,* Barc., 1910. — Enric Claudi Girbal, *Un antic poeta gironí,* La Renaixensa, 1876. — Torras Amat, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes,* Barcelona, 1836.

CAPÍTOL XVI

MIRADA RESUM SOBRE L'EDAT D'OR DE LES LLETRES CATALANES

224. Excelsitud de les nostres Lletres.— En arribar a les darreries del XV.è segle, cal deturar-se a mirar el panorama de les nostres Lletres opulentes. En la prosa narrativa, el rei Jaume, Desclot, Muntaner, el rei Pere, Bernat Boades, Tomich, Turell..... i tants més. En la prosa religiosa i moral, Ramon Lull, Eximèniç, Sant Vicens, Sor Isabel Villena, Fra Canals, Miquel Pèreç, Pax, Jafuda, Cessulis... En la prosa imaginativa, Bernat Metge, Johanot Martorell, Ramon Bernat de Perellós, l'anònim autor de *Curial y Guelfa*... En la prosa didàctica, Vidal de Besalú, Jofre de Foixà, Aversó, March, Castellnou, i, en altres ordres, Alcanyiç, Diez, Ventalol, Menaguerra, Ferrer de Blanes..... I no parlem de la poesia, quan ja en el segle XIè tenim un poeta de nom conegut, l'Ot de Moncada, i en el XIIè un altre, Berenguer de Palol, seguint el nombrós estol dels nostres trobadors gloriosos, i rera els trobadors els grans poetes dels segles XIV.è i XV.è, com Pere March, mestre en la poesia moral; Jordi de Sant Jordi, mestre en poesia amorosa; Roiç de Corella, mestre en poesia mística; Jaume Roig, mestre en poesia satírica; i el més gran de tots ells, Auziàs March, mestre en poesia filosòfica. De

manera que, quan les Lletres castellanes poden çomptar solament amb un Gonçal de Berceo, un marquès de Santillana, un arxiprest d'Hita, un Joan de Mena i un Jordi Manrique, i potser cap més primera figura, té el poetes eminents a dotzenes la nostra gloriosa Catalunya.

L'escola poètica catalana és excellentíssima. Mestre Milà diu les seves glòries així: "En ella s'hi veuen sentències de gran seny i de gravetat, pensaments manifestats magistralment, colps de viu efecte, elegància i gentilesa en el llenguatge i belleses d'execució que ens recorden que aquell era el temps del gòtic més florit i dels començos de la renaixença artística." I acaba el gran crític amb una sentència que no és fruit d'una momentània exaltació, sinó de la reflexió i de l'estudi: "No canviaríem la nostra escola poètica catalana-provençal per cap altra dels trobadors." Realment, val més que la francesa, molt més que la castellana, i inclús més que la italiana, tot i no tenir nosaltres cap Petrarca ni cap Dant....

225. Originalitat de les Lletres catalanes. — És ben cert que es troba en la nostra poesia la influència de literatures forasteres. No parlem dels nostres trobadors, que quasi tots seguiren els trobadors de Provença. En Ferrer, en son *Desconhort*, inclou una cobla d'un trobador provençal. En Torroella, en son *Lai*, inclou diverses cobles. Jordi de Sant Jordi, en son *Enuig*, posa alguns conceptes del Monjo de Montaudó. Hug de Rocaberti, en *Glòria d'Amor*, imita el Dant. Llorenç Mallol està in-

fluenciat de la literatura italiana. I Auzià̀s March imita el Petrarca i elogia el Dant.... Tot això no lleva l'originalitat de la nostra poesia. Cert que en alguns poetes es veu una influència forastera, però la saba era ben pròpia, la vida ben catalana. A la poesia d'aquells segles s'hi veu sempre el caràcter de la terra. La nostra poesia és més aviat de cap que de cor i de fantasia, com més natural i apropiada al geni pensatiu i no gaire amic de flocs dels catalans. I cal notar, sobretot, que els llibres catalans solen nodrir-se de substància de la terra. En la nostra Història pàtria s'inspiren principalment els llibres d'imaginació. *Curial y Guelfa* pren elements de la *Crònica* de Desclot, com la llegenda de l'emperadriu deslliurada; *Tirant lo Blanch,* s'inspira en la Crònica de Muntaner en l'expedició a l'Orient; Bernat Metge, en el *Somni;* Perellós, en el *Viatge al Purgatori,* i Jaume Roig, en el *Llibre de les Dones,* s'inspiren en la Història pàtria. I així els llibres d'imaginació són catalans pels fets, catalans pels personatges i catalans per l'esperit. D'aquesta faisó assoleixen originalitat les Lletres a Catalunya.

226. Patriotisme de les Lletres catalanes. — Cal remarcar aquest punt. Perquè una literatura sigui nacional, és indispensable que sàpiga expressar tota l'ànima de la seva nació. I les nostres Lletres expressen ben bé l'ànima de Catalunya. En *Curial y Guelfa,* en Eximèniç quan parla de la nació catalana, en el trobador Cerverí de Girona quan apostrofa Catalunya, en la Crònica del *Conquistador,* en la de Muntaner i la de Pere III, en les oracions

del rei Martí, arreu es sent bategar l'amor a la terra i a la nació catalana. Com a demostració d'això, no cal sinó veure el discurs del bisbe don Joan de Margarit a les Corts de Barcelona de 1454: "Aquesta és aquella tan benaventurada, gloriosa i fidelíssima *nació* de Catalunya, qui per lo passat era temuda per les terres e les mars: aquella qui amb sa feel e valenta espasa, ha dilatat l'imperi e senyoria de la casa d'Aragó; aquella conquestadora de les illes Balears e regnes de Maylorques e de València, lençats els enemics de la fe cristiana; aquella Catalunya qui ha conquestades aquelles grans illes de Sicília e Sardenya les quals los Romans en lurs primeres batalles amb los Cartaginesos tan trigaren conquestar.....; aquella Catalunya que sots lo rei en Pere, llavors regnant, s'és defesa contra tots los prínceps del món, crestians e moros, los quals tots li foren enemics. Per los quals e altres singulars mèrits, que contar seria superfluïtat, aquell bon rei En Martí en la Cort de Barchinona, coronà la dita nació e li apropià per les més singulars fidelitats, aquell dit del Psalmista: *Gloriosa dicta sunt de te, Cathalonía:* Coses glorioses s'han dit de tu, oh Catalunya!"

227. Difusió de les Lletres catalanes. — Tres homes eminents de la nostra terra, — un mallorquí, un català i un valencià, — Ramon Lull, Arnau de Vilanova i Sant Vicens Ferrer, feren ressonar la llengua catalana en gairebé tots els indrets d'Europa . Aquests tres homes són les tres figures més europees de son temps. Són lluitadors, propagandistes personals de llurs idees. La seva vida és

incansable. Recorren regnes i senyories predicant, ensenyant, escrivint, en febrosa propaganda. La seva veu no és igual. La de Lull és evangèlica; la de Vilanova, moralitzadora; la de Sant Vicens, apocalíptica...; però sempre és una veu catalana, que ressona per tota la Cristiandat. I, a més de la predicació, arribà en altra forma a l'estranger el pensament de Catalunya; i fou per la traducció de les nostres obres. Molts llibres de R. Lull — *Blanquerna, Fèlix, Libre de Cavayleria...* — són traduïts de seguida al francès. *L'Excitatori* de Bernat Oliver passa al castellà. Les obres d'Eximèniç són traduïdes a diferents llengües. I així mateix són traduïdes: *Dits de savis e philosophs,* de Jafuda; *Libre de Menescalia,* de Diez; *Història de Josep,* de Roiç de Corella; *Viatge al Purgatori de Sant Patrici,* de Perellós; *Tirant lo Blanch,* de Martorell; *Els Cants,* d'Auzià March; la *Disputa d'un Ase,* de Turmeda; les *Ordinacions,* de Pere de *les Cerimònies;* el llibre del *Consolat de Mar* i les nostres incomparables *Cròniques.* Aquesta brillant difusió per l'estranger que els llibres catalans obtenen, diu ben clar l'estima que en aquelles remotes edats, tenien les Lletres de Catalunya.

228. CARÁCTER DE LES LLETRES CATALANES. — Les Lletres són el reflex d'un poble. Les Lletres catalanes han d'ésser el reflex del poble català. I els catalans són homes pràctics, homes reflexius, homes d'acció, homes ferms i resoluts. I aquest caràcter pràctic, reflexiu, resolut, es transparenta a les Lletres de Catalunya.

La paraula catalana és pràctica; és mitjà d'ex-

pressió senzill i clar, més esclau de la diafanitat del concepte que de la bellesa de la forma. No busca de fer grans paràgrafs musicals i sonors; diu clarament el que vol dir, i prou. És més amiga de l'aticisme que del retoricisme. En l'expressió busca la sobrietat de la línia, no el retorciment, el barroquisme, l'opulència de la forma... Fins en les obres d'imaginació, les novel·les, apareix el caràcter pràctic dels catalans. Els herois es proveeixen de diners per a anar pel món, i cauen malalts al llit, i fan testament i no moren de nafres i ferides en el camp de batalla. I en l'orde científic els catalans són tan pràctics, que són els primers de substituir el llatí per l'idioma vulgar, per tal que la ciència arribi fins a les ínfimes capes socials. Això determina que enlloc del món les Lletres siguin tan democràtiques com a Catalunya.

I no solament les Lletres nostres són reflex d'un poble pràctic, sinó que demés són reflex d'un poble actiu. Aquells vells catalans eren lluitadors, conqueridors, i aquest altre caire apareix bé a les nostres Lletres. Els grans autors d'aquesta terra són veritables soldats de l'ideal, són almogàvers. "El rei Jaume — diu en Rubió i Lluch — era un almogàver coronat; Lull és l'almogàver del pensament; Vilanova, és l'almogàver de les ciències; Muntaner és l'almogàver de la història; Sant Vicens, l'almogàver de la predicació evangèlica..." Tots tenien el mateix esperit actiu i batallador. Tots portaven el proselitisme a la massa de la sang. I feren ressonar la llengua catalana per les més llunyanes terres. D'aquí ve que l'activitat mental d'aquells temps primitius es concentra principalment en la prosa. Ella

s'adaptava més al caràcter pràctic i lluitador de la raça. Per això tot seguit s'enlairà sobre la poesia nacional; quan la poesia era encara provençal, la prosa era ja ben catalana. I era una prosa ben nostra, sense influències forasteres, perquè teníem aquí grans monuments literaris quan encara Boccaccio no havia nascut ni el Petrarca havia cantat... No posseïm d'aquells temps un llibre com *Las Siete Partidas,* ni un poema com el del *Cid;* però tenim cronistes gloriosos, filòsofs genials, enciclopèdics admirables i apòstols eminents, com, en llengua vulgar, no els tenia cap altra nació; ultra els poetes lírics més humans i més pregons que els de cap altra escola trobadoresca, inclús l'escola italiana...

Per tal com els catalans són senzills, pràctics, reflexius, homes d'acció, ferms i resoluts, les Lletres catalanes, són també senzilles, pràctiques, humanes, ardides, plenes de vida i de vigor. Elles són el reflex del poble de Catalunya.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — F. R. Cambouliu, *Assaig històric sobre la literatura catalana antigua,* Barc. 1910. — Manuel Milà i Fontanals, *Obras completas,* Barcelona, 1889. — Antoni Rubió i Lluch, *Alguns dels caràcters que distingeixen la literatura catalana,* Discurs, 1901. — Lluís Nicolau d'Olwer, *Literatura catalana, perspectiva general,* Barcelona, 1917.

ÈPOCA QUARTA

DECADENCIA

(1500 - 1833)

CAPÍTOL I

SEGLE XVI.è PROSA I VERS

PROSA.

229. PERE MIQUEL CARBONELL. — Estem molt lluny de les gran Cròniques, perles de les Lletres catalanes. El gènere històric comença la via de la decadència. Encara es sosté un poc amb Carbonell, però rera seu ràpidament decau.

Pere Miquel Carbonell a Barcelona nasqué (1434) i a Barcelona morí (1517). Era notari de la ciutat, des del 1458. Joan II el feu cronista en 1476. Ferran dit *el Catòlic* el nomenà secretari seu i arxiver de Barcelona. Tenia talent i era estudiós. I diem de pas que era gran enemic de la impremta, que considerava altament perjudicial a la humanitat. Escriví: "*Cròniques d'Espanya, que tracten dels nobles e invictíssims Reys dels Gots, y gestes d'aquells; y dels Comtes de Barcelona e Reys d'Aragó*". L'obra fou acabada en 1513. Malgrat el seu títol, no és una Crònica d'Espanya. Llevat d'unes ratlles sobre els Reis Gots i de la geneologia dels Reis de Navarra, només parla dels Reis d'Aragó. Com a pla i com a estil és obra fortament defectuosa. Té el mèrit de les investigacions crítiques i erudites del seu autor, ultra contenir tota sencera la *Crònica* de Pere III, *el de les Cerimònies*. La part d'his-

tòria de Catalunya arriba fins al regnat de Joan II. Una societat de mercaders de llibres editá l'obra en 1547. Tant aquest llibre com les altres obres de Carbonell figuren a la "Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón", publicada por Bofarull, vol. XIII, XVII i XXXII (1). Sembla que Carbonell traduí del francès una *Dança de la mort.*

230. Pere Joan Comes. — Era barceloní i canonge de Santa Anna. Comes treballà molt i deixà una obra històrica dita: *Libre de algunes coses assenyalades.* És una obra extensa de 683 planes. Està extreta de documents que obraven en l'arxiu de la ciutat de Barcelona i principalment del *Ceremonial de Coses antigues y memorable y de Actes y deliberacions del Consell.* En Puiggarí publicà aital obra a Barcelona el 1881 amb el següent títol: *Libre de coses assenyalades succehides en Barcelona y en altres parts, format per Pere Joan Comes en* 1583.

231. Cristófor Despuig. — Noble ciutadà de Tortosa qui escriví un llibre interessantíssim dit: *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa.* Són sis col·loquis. Comença el primer amb un vibrant elogi de la llengua catalana, lamentant-se de la poca estimació que li tenien els catalans del seu temps, que és l'any 1557. Aquest llibre seria, literàriament, molt més interessant si no tingués tota una munió de paraules

(1) En Manuel de Bofarull trobà en l'arxiu de la Catedral de Girona *Adversaria* del cronista Carbonell.

castellanes que ja llavors s'havien introduït en el torrent circulatori de la llengua catalana.

El P. Fidel Fita, S. J. publicà el llibre dels *Colloquis* a Barcelona, en 1877. Al davant del llibre van uns elogis en llatí dirigits a l'autor del llibre, *Christophori de Podió...*

232. PERE ANTON BEUTER.—Natural de València. Home de molt talent, seguí la carrera eclesiàstica obtenint els millors càrrecs a la Catedral i a la Universitat. Fou predicador del Sant Pare Paulus III. Escriví la *Crònica general d'Espanya,* editada l'any 1534. Més tard ell mateix traduí aquesta obra al castellà, i l'Acadèmia Espanyola la inclogué al Diccionari d'Autoritats.

233. PERE ANTON VILADAMOR. — Fill de Barcelona, i una mica posterior a Carbonell. Avançat el XVI.è segle se'l troba d'arxiver a Barcelona. En Feliu, en els seus *Anales de Cataluña,* diu que es distingí en el setge de Perpinyà de 1543. Escriví una *Crònica de Catalunya,* que serví de molt a Pujades per a la seva *Crònica,* i al Canonge Dorca per a fer l'obra dels *Sants del Bisbat de Girona.*

234. FRANCESC TARAFA. — De Granollers del Vallès. Fou canonge de Barcelona i arxiver de la Catedral. Escriví: *Crònica de cavallers catalans.* Comença l'estudi per l'any 733 amb Otger Cataló; segueix amb els Comtes-Reis fins a Joan II; estudia detalladament els Comtes d'Urgell, Besalú, Cerdanya, Rosselló, Ausona, Empúries i Pallars, acabant amb un

estudi de més de 500 famílies antigues de Catalunya (1). Altres obres escriví, com *De la pia almoina de la Catedral de Barcelona* (1536); *Libre de Armeria, o Nobiliari; Episcopologi de Barcelona* i *Dels pobles i muntanyes d'Espanya,* obra aquesta dedicada a Felip I de Catalunya l'any 1552.

235. FRA ANTONI VICENS DOMENECH. — Nasqué al poblet de Grions, prop d'Hostalrich, el 1553. Ensenyà Gramàtica a Figueres. Entrà dominic al convent de Santa Catarina de Barcelona, essent lector de Filosofia i Teologia. Després d'haver registrat els arxius i biblioteques de Catalunya, escriví: *Historia de tots los Sants y de tots los homes més illustres de Catalunya.* En aquesta obra hi ha alguns errors. A Fra Domènech li faltava crítica. Als 54 anys (1607) morí a Girona en olor de santedat.

MÉS AUTORS EN PROSA:

Joan Dimes Loris. — Bisbe de Barcelona. Deixà un *Memorial de advertèncie*s *i manaments* per als sacerdots, confessors, rectors i curats de son bisbat; dividit en 12 capítols i estampat en 1598.

Fra Benet de Tocco. — Bisbe de Vich. Féu estampar, en 1568, *Ordinari* o *Manual per als curats*

(1) Hi ha algun exemplar en llatí amb aquests versos al principi:

"Qui cupis hispanos reges loca noscere et urbes
belligerosque viros, magnanimosque duces,
perlege Francisci monumenta aeterna Taraphae
quem Granullariis progenuere patres...", etc.

qui amb diligència voldran entendre tot lo necessari dels Sagraments.

Fra Miquel Llot de Ribera. — Dominic, fill de Clairà, prop de Perpinyà (1555). Escriví: *Història de la translació de les relíquies dels S. S. Màrtirs Abdon y Senen* i *Dels Miracles obrats per la relíquia de S. Joan Baptista.* En Serra i Postius parla d'unes poesies d'aquest escriptor. Deixà diverses obres en llatí.

Fra Salvador Pons. — Dominic, fill de Barcelona (1550); gran predicador. *Disset* anys predicà la quaresma al Pi. Deixà escrits: *Llibre de la vida y miracles de S. Eulària y de S. Ramon de Penyafort,* i *Llibre de la vida y miracles de Santa Madrona, cos sant a Barcelona y de Sant Celoni y Sant Armenter, cossos sants a Cardona.*

Fra Jeroni Taix. — Dominic, fill de Lleida. A les darreries del XVIè segle escriví: *Dels miracles de Nostra Senyora del Roser.*

Francesc Solsona. — Notari i Catedràtic de Lleis a la Universitat de Barcelona. Bon jurista català. Per encàrrec del bisbe d'Elna, Miquel Puig, escriví un formulari per a notaris, *Estil de capbrevar,* estampat a Barcelona en 1565. També escriví *Llibre de les festes e dies feriats,* etc. estampat a Barcelona el 1561.

Joan Rafel Moix. — Metge, fill de Girona. Té bones coses en llatí. En català té un *Tractat de la peste,* estampat en 1587 a Barcelona.

VERS:

237. PERE SERAFÍ. — Fill de Barcelona, pintor de professió i poeta català, el més inspirat en tota aquesta centúria. Claudi Bernat estampà les seves obres poètiques en 1565. Estan dividides en dues parts: *en coses d'amors* i en *espirituals* per tal que "*els jovens que en amor apliquen sos pensaments, vegen diversos successos y de aquells s'aprofiten com desige; y los savis y los vells que ja la sanch nols bull, tant com en sa joventut solia, legint mos dits se dolgan de sos jovenils fets...*" Aquest llibre va dedicat a Hieronim Galceran Serapio de Sorribes, i la llicència d'impressió està firmada per Valentí, abat de Camprodon.

Diu en Nicolau d'Olwer que Pere Serafí, per bona part de les seves poesies, ens sembla un *trobador retrassat.* Certament. Pere Serafí, tot i essent del segle XVIè, té més l'aire dels vells cantors que no pas d'un Corella o d'un Gazull. En ell influeixen les Lletres castellanes que llavors comptaven ja amb un Garcilaso i un Fra Luís de León. Però ultra els autors de Castella, influeixen en ell el Petrarca i Auzià March. Així i tot les seves poesies són les millors del segle XVIè.

En Rubió i Ors publicà les seves obres.

238. JOAN PUJOL. — Prevere de Mataró. Ho diu ell mateix en un acròstic. Les primeres lletres de cada vers unides donen: *Joan Pujol, prevere de Materó.* Escriví en vers la història de la batalla de Lepant: consta d'una introducció i tres cants i acaba amb una inspirada oració:

Fill de Déu,
Puis per nos clavat en creu
Comportareu mort tan dura,
Mirau, Senyor, amb gran cura, etc.

Té, també, una visió en somni on el poeta introdueix Auzias March fent un fervent elogi de *Lluís Joan Vileta,* aquell gran lul·lista i teòleg del Concili de Trent. I diverses altres poesies.

Joan Pujol és el segon poeta d'aquesta centúria. Vé després de Pere Serafí. Otto Denk, de Munic, ha estudiat algunes composicions d'aquest autor il·lustre.

MÉS POETES:

Els altres poetes que resten en aquesta centúria no tenen ja la força poètica de Serafí ni de Pujol. Citem-ne alguns.

Andreu Martí Pineda. — Escriví: *Contemplació en honor y reverència de les set vegades que'l nostre Redemptor Jesús escampà de la sua preciosíssima sanch.*" Aital composició ha estat estudiada per M. Otto Denk, de Munic. Té també poesies premiades en certàmens i qualque obreta lleugera.

Pere Giberga. — Poeta inspirat que coneixem per algunes obres intercalades en les de Pere Serafí.

Jaume d'Olesa. — Mallorquí. Té una *Contemplació de la visió que Maria hagué con adorà lo seu Fill tan tost fou nat* i *Adoració de les cinc plagues de N. S. Jesucrist.*

Valero Fuster. — Valencià, poeta molt satíric, autor de *La cric-crac,* publicada per R. Miquel i Planas.

Ramon Vivot. — Té poesies a llaor i honor de la coronació immaculada de Maria.

Benet Espanyol. — Cal recordar d'aquest poeta la *Devota Contemplació del cors sagrat de Jesucrist.*

Jaume Ciurana i Lluís Joan Valentí. — Escriviren el *Procés o Disputa de les vídues i donzelles.*

Abunden, demés, en aquest segle les poesies religioses anònimes. Es multipliquen els Certàmens religiosos a honor de la Verge Maria i dels Sants, donant origen a una gran producció de *Goigs,* alguns d'aprofitables (1).

Indicador bibliogràfic. — F. Torres Amat, *Memorias.* — P. Fidel Fita, *Col·loquis,* Barcel. 1877. — J. Puiggari, *Llibre de Coses assenyalades,* Barc. 1881. — Joaquim Rubió i Ors, *Obres de Pere Serafí,* Barcelona. — Rafel Ferrer Bigné, *Estudi històric-crític sobre els poetes valencians del segles XIII, XIV i XV,* València, 1873. — Puig Torralba i Martin Grajales, *Estudio sobre los poetas valencianos de los siglos XVI, XVII y XVIII,* València, 1883. — Josep Rodríguez, *Biblioteca valenciana,* 1747. — Vicens Ximeno, *Escritores del reino de Valencia,* 1820. — Just Pastor Fuster, *Biblioteca valenciana,* 1830.

---

(1) N'hi ha moltes col·leccions. En Marian Aguiló arribà a recollir-ne 10.000. Darrerament, 1918, F. Almarche publicà una col·lecció de *Goigs valencians del segle XVè al XIXè.*

CAPÍTOL II

SEGLE XVII^{è} PROSA I VERS

PROSA:

240. JERONI PUJADES — El seu pare, Miquel Pujades, era de Figueres; però ell nasqué a Barcelona en 1568. Estudià a la Universitat de Lleyda, es graduà en Dret, ensenyà Cànons a Barcelona i obtingué el càrrec de jutge ordinari i apoderat general del comtat d'Empúries. Tot el lleure que li deixaven ses ocupacions el dedicava a registrar arxius i biblioteques; i amb 40 anys d'aquest treball constant adquirí abundosos materials per a escriure la seva *Crònica universal de Catalunya.* L'any 1609 imprimí la primera part, que arriba fins a l'any 714 i està escrita en català. La resta de l'obra està en castellà. En la *Crònica* de Pujades no s'hi pot buscar ni crítica històrica ni belleses literàries; però s'hi veu bona fe i ingenuïtat.

La segona i tercera part de la *Crònica* foren portades inèdites a França per Pere de Marca, qui les aprofità per a escriure la seva obra *Marca Hispànica.* I a la Biblioteca Reial de París va copiar-les, l'any 1715, don Joan de Taberner, després bisbe de Girona. Però la primera part, la catalana, havia estat publicada de seguida d'escrita, car els *consellers* donaren 500 lliures per a la impressió.

241. ESTEVE GILABERT BRUNIQUER. — La seva família era del Vallès, però ell nasqué a Barcelona on exercí de notari durant 50 anys. Era home molt estudiós i amic de registrar arxius i biblioteques. Escriví: "*Relació sumària de la antigua fundació y christianisme de la ciutat de Barcelona, y del antich Magistrat y govern dels magnífichs Concellers,* etc." Són dos volums infòlios escrits per allà l'any 1630. La prosa de Bruniquer és la més interessant d'aquest segle. La seva obra fou reimpresa a Barcelona, La Renaixensa, 1885.

242. FRA GASPAR SALA. — Religiós de S. Agustí, bon teòleg i predicador de fama, abat de S. Cugat del Vallès i cronista de Lluís XIIIè de França. Escriví: *Govern polític de la ciutat de Barcelona.* — *Llàgrimes catalanes en l'enterro del diputat de Catalunya P. Claris.* — *Principis y progressos de les guerres de Catalunya de 1641 y 1642.* — *Sermó de S. Jordi,* predicat el 1641, imprès pels Consellers i repartit amb profusió. Fra Gaspar Sala, en aquells temps de decadència, té encara bon estil.

ANDREU BOSCH. — Fill d'una noble família de Perpinyà. L'any 1628 publicà una obra dita: *Títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*". Està dividida en cinc parts, i val més per a la Literatura que per a la Història. La crítica és mala, però el llenguatge és bo, pel que solia ésser a les històries d'aquells temps.

243. P. PERE GIL. — Jesuïta, fill de Reus. Ense-

nyava Teologia a Barcelona, essent el confessor de la Venerable Estefania de la Concepció (Rocaberti), de la Venerable Serafina (fundadora de les Caputxines a Espanya), de virreis, bisbes i altres persones de categoria. Traduí al català el *Kempis* o *De Imitatione Christi.* Escriví demés: *Modo d'ajudar a bé morir als que per malaltia o per justícia moren.* — *Memorial dels manaments y avisos als Pàrrocos y Confessors.* — *Històría natural y eclesiàstica de Catalunya,* etc.

244. FRA MIQUEL AGUSTÍ. — Fill de Banyoles, vila del bisbat de Girona. Capellà d'obediència de l'Orde de S. Joan i prior del temple de Perpinyà. Escriví un bon llibre d'Agricultura dit: *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica y pastoril.* Fou estampat a Barcelona en 1617 i se'l coneixia vulgarment amb el nom de *Agricultura del Prior.* Era llibre molt llegit en sou temps i fins avui encara se'l troba en alguna casa de pagès. El mateix Agustí el posà en castellà, afegint-hi un índex de mots en sis diferents llengües. Aquesta obra tingué moltes edicions.

245. FRA JOSEP ELIAS ESTRUGÓS. — Carmelita, fill de Perpinyà. Escriví: *Fènix català,* amb un tractadet al principi que duu per nom: *Helench dels escriptors catalans.* Aquest *helenc* té el mèrit d'ésser una temptativa d'història literària de les Lletres catalanes. També escriví: *Llibre dels singulars privilegis, fafors, grácies y miracles de Ntra. Sra. del Carme.* Fra Estrugós morí en 1645.

Més autors en prosa:

Jaume Ramon Vila. — Prevere a Barcelona, a qui Nicolàs Antonio diu *varón noble y muy diligente y versado en Historia.* Escriví una obra de *Heràldica de Catalunya, Llibre de llinatges,* en quatre volums, i *Vida de l'illustre y molt reverend senyor Pere Font,* en 40 capítols.

Domènec Moradell. — Barceloní. Deixà una obra d'art militar, dita *Preludis militars de lo que han de saber los oficials majors y menors en la guerra,* estampada en 1640.

Gaspar Roig i Jalpí. — Fill de Blanes, de l'orde de St. Francesc de Paula, provincial i Cronista major d'Aragó per nomenament de Felip IV. Té moltes obres històriques en llengua castellana. En català: *Modo per a complir amb el res del divinal ofici,* etc.

Bernat Mas. — De Manresa. Escriví: *Orde breu y regiment molt útil y profitós per a preservar y curar de la pesta.* Llibre força complet on cita els metges catalans Onofre Bruguera, Rafel Monè, Quexanes, Romeu, Font, Bosser.

Josep Llord. — Rector de Santa Maria de Fondarella, diòcesi de Solsona. Deixà: *Foment de la pietat y devoció cristiana que s'alcança per l'exercici de l'oració mental.* En l'aprovació d'aquest llibre, estampat en 1693, el bisbe d'Urgell, Oleguer de Montserrat, diu: "En la lectura d'aquest llibre he experimentat consol particular, per anar en llengua catalana...."

Onofre Menescal. — Publicà: *Sermó del Rei don Jaume.*

Jaume Bertran. — *Obres contemplatives treballades en lahor de la Sta. Creu.*

Jaume Conill. — *Devota preparació per a confessar,* etc.

Fra Joan Germes. — *Història de S. Maurici, Santa Agnès y S. Fructuós,* etc.

Francesc Compte. — *Geografia del Rosselló y Cerdanya.*

Josep Català. — *Vida y martiri de Santa Eulària.*

Cal fer menció aquí d'un llibre anònim molt llegit a Catalunya, continuació d'aquella literatura de l'altre món, del segles XIV.è i XV.è, que és *Viatge de Pere Porter a l'infern,* del qual n'hi ha manuscrits de diferents èpoques i que fou publicat per Vidal i Valenciano.

VERS:

24. VICENS GARCIA, RECTOR DE VALLFOGONA. — Nasqué a Tortosa, el 6 de gener de 1582, fill de Josep García, pescador, i de Bàrbara Torres; així consta a la partida de naixement guardada a l'arxiu de la Catedral. Sembla que estudià a la Universitat de Lleyda: ho comprova l'oració en vers escrita en l'elecció del rector don Felip de Berga i Aliaga. En 1605 rebé el presbiterat a Vich, de mans del bisbe don Francesc Robuster i Sala, de qui era familiar. De llavors endavant exercí, demés, el càrrec d'ofi-

cial de Cúria i Secretaria. El desembre del 1606 féu oposicions a la rectoria de Vallfogona de Riucorp, prenent possessió de la parròquia en 1607. Se li morí el prelat el mateix any, retirant-se ell a regentar la parròquia. En 1609 se'l troba assistint al Sínode diocesà de Vich. En 1610 anà a Girona per a concórrer a un Certamen en llaor de S. Ignasi de Loiola, aconseguint el premi. En 1612, passà una temporada prop l'arquebisbe de Tarragona, don Joan de Moncada, qui se l'estimava molt. En 1614 alçà una capella a Santa Bàrbara, a la seva parròquia, escrivint la *Comèdia de Santa Bàrbara*, que es representà a les festes de la benedicció (1617). En 1621, el bisbe de Girona don Pere de Moncada, nebot de l'arquebisbe de Tarragona, cridà el Rector de Vallfogona per secretari de Cambra. A Girona predicà un sonat discurs a les exèquies del rei Felip III, única obra en prosa que es coneix de García (1). A l'any següent, 1622, se li morí el prelat, tornant-se'n el poeta a Vallfogona. Però aviat marxà a Madrid (2). Allà féu coneixença amb els literats de la cort, com Góngora, Guevara i Lope de Vega (3). Sembla que per aquest

---

(1) L'any 1882 Enric Claudi Girbal trobà aquest discurs a la Biblioteca Provincial de Girona.

(2) S'ha dit que el rei Felip IV el conegué a Barcelona i el portà a Madrid. No pot ésser, perquè la primera vegada que el rei anà a Barcelona, ja feia tres anys que García era mort.

(3) Coneguda és l'anècdota de la coneixença amb Lope. Mirant un noi que dormia amb una pedra per coixí, digué Lope: *O la cabeza es de bronce o la piedra es de lana.* I respongué García a l'instant: "*¿Qué más cabeza de bron-*

temps es graduà de doctor en Teologia, no se sap on (1). No estigué gaire temps a Madrid, un any escàs, perquè a primers de l'any 1623 ja se'l torna a trobar a Vallfogona. Portà de Madrid molts desenganys. Es diu si els seus enemics intentaren emmetzinar-lo a Saragossa. No consta bé. El que consta és que estava malalt. El 31 d'agost féu testament. Confessà, rebé el Viàtic, escriví el *Cant d'agonia* i morí el dia 2 de setembre de 1623.

Fins l'any 1703, quan ja feia vuitanta anys que el poeta era mort, no es publicaren les seves poesies, i encara traient-les de manuscrits fets a trossos i de papers recollits d'ací i d'allà. Moltes d'aquestes poesies serien alterades. Algunes anirien a nom de Garcia sense ésser d'ell. En canvi, moltes se'n perdrien d'autèntiques. Consta que abans de morir el mateix García en cremà moltes amb les seves pròpies mans. En aitals condicions fa de mal precisar el que és autèntic i el que no ho és. En Joaquim Rubió i Ors, en 1840, publicà totes les poesies que trobà a nom de García, fins les més immorals i grolleres. Mossèn Ramon Corbella, en 1921, en l'obra *Lo Rector de Vallfogona i los seus escrits,* propugnà ardidament que les grolleres i indecents no són del doctor García.

El judici dels crítics sobre el Rector de Vallfogo-

---

ce — que no tener años once? — o que más piedra de lana — que no pensar en mañana? — Sou Mossèn García, digué Lope de Vega. I foren amics.

(1) Fins aquest any se li diu sempre *Senyor* en els documents; però d'aquest any endavant se li diu sempre *Doctor*.

na, no és unànime. Algú li ha arribat a dir *diví poeta, nostre Virgili,* etc. Altres li han dit *xavacà, trivial* i *vulgaríssim.*

Mossèn Vicens García era home de grans condicions naturals. Tenia un fort talent poètic i una imaginació molt viva; no li faltava inspiració. Però, dissortadament per a ell i per a les Lletres, vivia a l'època de la plena decadència de la poesia catalana. Era amic d'anagrames, jeroglífics i glosses. Escrivia *quartetes, quintilles, dècimes* i *sonets,* segons el motllo castellà, i abusava de la mitologia i erudició clàssica. A les obres de més alta inspiració té caigudes terribles; al costat de pensaments enlairats té conceptes esquifits, i al peu de brillants descripcions i d'imatges molt belles, té versos molt prosaics i pobríssimes frases. El caràcter de les composicions, en general, és festiu. No li manquen, però, obres serioses. Hom diria que són les millors. Entre elles cal citar el *Cant a la Soledat,* que Mn. Corbella arriba a comparar a *La vida del campo,* de Fr. Lluís de León, i *Cant d'agonïa,* escrit des del llit d'agonia, poc abans de retre l'ànima a Déu.

238. Francesc Fontanella. — Fill de l'il·lustre jurista Fontanella, nasqué a Barcelona. És poeta del temps de Mn. García, però és d'una escola molt diferent. La poesia de Fontanella és més acadèmica que la de Mn. García. Aquest és més clar, més transparent; en Fontanella és més conceptuós i gongorí. Un i altre són bon xic difusos: no tenen aquella concisió que és la característica del geni. I ambdós poetes són influenciats pels corrents que vénen de Castella.

És de doldre que un i altre no sorgissin en dies millors! Farien costat a Corella i a Jordi de Sant Jordi.

Francesc Fontanella té diverses poesies, com: Al Santíssim Sagrament: *La neu y el pa competeixen;* a la Concepció de Maria: *Aquell llibre immaculat;* a la Magdalena: *Elevats al cel los ulls...;* a la Transfiguració: *O quanta neu, o quant sol!;* A un rossinyol: *Dols esperit de la selva,* i moltes altres. Cal citar també una tragi-comèdia dita *Amor, firmesa i porfia.*

249. MÉS POETES — Gairebé no val la pena de parlar de cap més. Citem-ne, però, alguns. *Pau Feuria,* beneficiat de Vich, publicà en vers la *Vida y miracles de St. Bernat Calvó* (1627). *Josep Blanch,* canonge de Tarragona, deixà un volum de poesies titulat: *Matalàs de tota llana* (1668). *Magí Cases,* catedràtic de Retòrica a Barcelona, escriví: *Desenganys del Apocalipsis* (1681). *Josep Romaguera,* penitencier de Barcelona, edit判 unes quantes poesies, ultra alguns sermons i obretes en català. *P. Francesc Mulet,* dominic, el Quevedo valencià, deixà moltes poesies festives, com *Lo torn de S. Cristòfol, La Candileta, Els amors de Melisendra, Qüestió moral,* etc., publicades totes per Constantí Llombart en 1870. *Fra Pere Esteve Puig,* de Dènia, qui morí en olor de santedat (1), havent deixat: *Goigs a Jesús pobre, Deixem fer a Déu, Contra'ls corsaris, Storia del S. Sepulcre, Carta als Miquelets,* etc.

---

(1) Felip IV volia fer bisbe el P. Puig, i ell digué: —Déu a mi no em vol bisbe, sinó predicador de brivons.

Indicador bibliogràfic. — Francesc Maspons, *Rúbriques d'en Bruniquer,* Barc. 1872. — Constantí Llonbart, *Obres festives del P. Francesc Mulet,* València, 1870. — Just Pastor Fuster, *Biblioteca Valenciana,* València, 1830. — Joaquim Rubió i Ors, *Biografía del Dr. Vicente García y juicio crítico de sus obras,* Barcelona, 1880.—Mn. Ramon Corbella, *Lo Rector de Vallfogona i los seus escrits,* Barc., 1921. — A. Bulbena i Tosell, *Crestomatía catalana,* Barc. 1907. — Lluís Serra i Riera, *Comèdia nova de cent anys, del P. Mulet,* 1918.

CAPÍTOL III

SEGLE XVIII. — PROSA I VERS

250. Bastero i Lladó. — Són dos germans: Baltassar i Antoni, fills de Barcelona.

En Baltassar fou successivament catedràtic de Dret a Barcelona, degà de le Catedral, inquisidor a Mallorca i Saragossa i bisbe de Girona. Fou un gran prelat i escriví: *Conferències de la Diòcesi de Girona,* en dos volums, editats a Tarragona l'any 1750.

L'Antoni era canonge de Girona, jurista, filòsof, historiador i poeta. Pertanyia a l'Acadèmia dels Arcades de Roma. Allà estigué quinze anys, registrant la biblioteca del Vaticà i la del gran Duc de Toscana. Fruit d'aquest treball fou l'obra importantíssima *Crusca Provenzale,* o sia veus, frases i maneres de parlar que la llengua toscana ha tret del provençal, tot demostrat amb autoritats i exemples. Tornà de Roma l'any 1724 i morí el 1737. Hi ha hagut força provençalistes, com Sainte Pelaye, que deixà 15 volums de poesies provençals, el marquès de Caumont, el baró de la Bastie, el tortosí P. Joaquim Pla, jesuïta, en Millot, etc. No obstant deia el gran crític alemany Guillem Schlegel: "Entre tots els literats que podríem consultar sobre Literatura provençal, Bastero és el més entès com a gramàtic i filòleg." En Milà té un estudi, *Bastero, filólogo catalàn,* i en Rubió un altre, *Bastero, provenzalista catalàn.*

251. Mossén Baldiri Rexach. — Il·lustre pedagog català. Nasqué a Bell-lloc, Girona, en 1703, essent batejat a l'església parroquial de Santa Cristina, de la Vall d'Aro. Estudià al Seminari de Girona. S'ordenà de sacerdot, i fou rector del poblet de Sant Martí d'Ollers, des de l'any 1730 fins a 1781, en que morí. La figura del bon rector s'havia esvaït completament. A penes si en feia esment algun erudit com en Torras Amat, en Balari o en Pin i Soler. Però suara s'ha rehabilitat la seva memòria i s'ha fet justícia a la seva alta valor pedagògica. Mossèn Rexach fou *cinquanta* anys mestre de minyons a la seva parròquia. I ho fou per voluntat, per afició, per amor als infants. I escriví un llibre dit *Instruccions per l'ensenyança de minyons*. Aquest llibre fa de l'humil rector d'Ollers el pedagog més insigne de les terres ibèriques en tot el segle XVIII. És un vertader precursor de les teories pedagògiques modernes. Parla dels pares, mestres, religió, elecció d'estat, riquesa, pobresa, noblesa de llinatge, jocs dels minyons, converses, visites, estudis de llengües, etc. I tot ho tracta amb un bell espiritualisme cristià, amb molt de seny i sentit pràctic i amb profunda pedagogia. "Mossèn Rexach — diu un escriptor — tingué una visió claríssima del problema educatiu, i en algunes qüestions, sobretot en aquelles que dimanen de la psicologia de l'infant i de les persones que el volten, excel·lí de tal manera que s'avençà a pedagogs eminents com Herbart, el P. Girard, Fichte, Spencer, Diesterweg i altres".

Del llibre de Mossèn Rexach se'n feren sis o set

edicions catalanes, i es diu que fou traduït al castellà, al francès i al llatí.

252. PERE SALSES I TRILLAS. — Fill de Llívia, doctor en Teologia i rector del seu poble. En 1754 publicà una obra predicable en cinc volums: *Promptuari moral sagrat y Cathecisme pastoral de plàtiques doctrinals y espirituals,* etc. En aquesta obra voluminosa és interessant una defensa de la llengua catalana que hi ha al pròleg.

253. PERE SERRA I POSTIUS. — Barcelona, 1671-1748. En Serra i Postius segueix al segle XVIIIè la tradició dels Pujades i Roig i Jalpí. Era home molt treballador, per més que no sempre els seus treballs anessin presidits d'un bon criteri i d'una crítica severa. Escriví molt; però, tot i tractar temes eminentment catalans, quasi totes les seves obres són escrites en castellà (1). En català escriví *Senat barcelonès,* que és la sèrie dels consellers amb els fets més notables; *Institució dels diputats del general de Catalunya y catàleg d'aquells; Instrucció dels curiosos que may han estat a Montserrat.* Té algun vers, com aquell conegut sonet del principi de la seva *Història de Montserrat.*

Si vas a Montserrat, ves per Sant Lluc
que no et picarà el sol, per més que et toc etc.

---

(1) Ací van els títols de les obres castellanes d'en Serra i Postius:
1.—Prodigios y finezas de los Stos. Angeles hechos en el Principado de Cataluña. 2. — Historia de Ntra. Sra. de

254. Més autors en prosa:

Pere Bonaura, prevere. — En 1739 publicà la traducció catalana del *Kempis,* obra molt corrent a Catalunya.

Francesc Rey. — Publicà a Barcelona, en dos volums, *Plàtiques sobre els Evangelis de tots els diumenges.*

Benet Laplassa. — Religiós mínim. Escriví: *Compendi de la vida de S. Margarida, verge y màrtir.*

Fra Jaume Aixelà. — En 1757 publicà a Girona: *Vida y miracles de S. Benet de Palermo.*

Simon Salomó i Melcior Gelabert. — Preveres i doctors en Teologia, del bisbat d'Elna. Publicaren a Perpinyà: *Regla de vida molt útil als pobres y al*

Montserrat. 3. — Resumen de la vida de los Santos de Cataluña. 4. — Vida de S. Eulalia de Barcelona. 5. — Vida de S. Emeterio o Medí. 6. — Historia eclesiástica de Cataluña. 7. — Relicario catalán, o sea reliquias de Santos que hay en Cataluña. 8. — Frutos de la cruz, o milagros hechos por fragmentos de la Cruz del Señor que se veneran en Cataluña. 9. — Cataluña coronada, o manera como vinieron las santas espinas que hay en Cataluña. 10. — Tratado de las S. S. hostias incorruptas en Cataluña. 11. — Cardenales catalanes. 12. — Monasterios de S. Benito en Cataluña. 13. — Maravillas de Dios y de la naturaleza que hay en Cataluña. 14. — Imágenes que han hablado en Cataluña. 15. — Mujeres ilustres catalanas. 16. — Las siete maravillas de la Virgen en Cataluña. 17. — Biblioteca santa catalana, o catalanes que escribieron vidas de santos. 18. — Tratado de la venida de Santiago a Cataluña.

Les quatre primeres, va publicar-les. Les altres, va deixar-les inèdites, algunes no acabades.

menut poble, y molt saludable als rics y a les persones iluminades.

Joan Carles Amat. — Autor del llibre: *Los quatre cents aforismes catalans.*

I encara podria afegir-s'hi: *Plàtica que ensenya el camí del cel,* de Cardona; *Drama de S. Gaietà,* de Borguny; *Converses de la actual defensa de Catalunya,* del marquès de Campmany; *Exercici del cristià,* de Josep Ullastre, i *Vida del pastor,* de Jacint Santa Bàrbara...

VERS:

Quasi no val la pena de parlar dels poetes d'aquest temps. Poesia i prosa, tot està en plena decadència. Citem alguns poetes.

255. CARLES ROS. — No consta bé la data del seu naixement, però sí la de quan va morir, que fou en 1773. Era notari a València. En Ros fou el campió de la llengua catalana en terres valentines, en el seu segle decadent. Té moltes obres, com *Romanç dels peixcadors de canya, dels colombaris, dels casats pobres, del joc de gics, de la correguda de les vaques, dels treballs de la chent pobra, del gat y rat,* etc.

256. JOAN COLLADO. — Poeta valencià del segle XVIIIè. Morí jove, als 36 anys, en 1767. En Ros l'havia atret a la Literatura de la terra. Escriví: *Poesies per al centenari de la canonització de San Vicens* (1755), *Colloqui entre els gossos de la Portada de*

S. Domingo y el rat penat de damunt del portal real, Romanç i *Sonets.*

257. MOSSÉN BARTOMEU TORMO. — Fill d'Albaida, rector de Sant Tomàs i més tard canonge de València, morint a Caudete en 1773, als 55 anys. Té moltes poesies, com *Gatomàquia valenciana, La Fira d'Albaida, Colloqui entre dues persones,* etc., *Relació que fa un fill,* etc. Són poesies plenament decadents i incorrectes.

258. AGUSTÍ EURA. — Fill de Barcelona, de l'orde de S. Agustí, mestre en Sagrada Teologia i bisbe d'Orense en 1736. Escriví en vers català: *Descripció de la muntanya de Canigó.* Té: *Anatomia del cos humà* i *Descripció de la muntanya y santuari de Montserrat.* No manquen en les poesies del bon prelat algunes fresques imatges; però el llenguatge és ben bé de la decadència....

259. FRANCESC BALART. — Natural de Reus. És autor de les *Cobles de passió,* tan corrents a Catalunya. Són les que comencen:

Jesucrist, la passió vostra
tots l'havem de contemplar, etc.

260. MÉS POETES. — En aquest segle, *Ignasi Puig i Blanch* escriví son fragment de poema *Lo temple de la glòria,* que restà inèdit fins que Magí Pers i Ramona el publicà en 1841. *Miquel Ferrando Carcell,* publicà a Mallorca, en vers insípid, *Tractat dels vicis y mals costums de la present temporada.*

I *Ignasi Ferreras* compongué una poesia tota de monosíl·labs titulada *A Déu un en tres y al Fill fet hom,* publicada més tard per Pau Ballot en la seva Gramàtica catalana.

Indicador bibliogràfic. — Torres Amat, Ximeno, Fuster, Torralba, i els altres autors citats als dos capítols anteriors.

CAPÍTOL IV

MIRADA RESUM SOBRE LA DECADÈNCIA

261. El fet de la decadéncia. — A les darreries del segle XV.è, amb la unió de Castella i Aragó pel matrimoni dels Reis Catòlics, comencen d'entrar a Catalunya les poesies castellanes, fent-se algunes altament populars (1). No tarden gaire els catalans a usar qui sap les paraules castellanes. Cristòfor Despuig, a mitjan segle XVIè (1557), es queixa de la preferència que els fills de la terra daven al dialecte aragonès sobre la llengua pròpia: "De aquí ve l'escàndol que yo prench en veurer que per a vuy tan absolutament se abrassa la llengua castellana, fins a dins Barcelona, per los principals Senyors y altres Cavallers de Cathalunya, recordantme que en altre temps no donaven lloch ad aquest abús los magnànims Reys de Aragó... etc." A mesura que van passant els anys, augmenta la influència castellana sobre la Literatura catalana agonitzant. Els pocs poetes, com García i Fontanella, que figuren ací, són imitadors de l'escola castellana. Fins Pere Serafí adopta les formes d'allà. Quan mor Carles II d'Austria, l'Acadèmia de Desconfiats de Barcelona

---

(1) "Creemos que los romances castellanos empezarían a hacerse tradicionales en Cataluña a últimos del siglo XV y durante el siguiente..." etc. Milá y Fontanals, *Observaciones sobre la poesía popular*, Barcelona, 1853.

plora per la mort del rei en versos castellans (1). El mateix fa Lleyda (2). Comença a predicar-se en castellà a la Catedral, malgrat que els bisbes de Catalunya, reunits en Concili, havien resolt que s'havia de predicar en la llengua del poble (3). Pujades es veu forçat a seguir en castellà la *Crònica* que havia començat en català. Feliu de la Peña i Serra i Postius han d'escriure en llengua castellana les seves històries. Durant el setge de Barcelona de 1714, s'escriuen qui sap les poesies en castellà dintre la ciutat. La Universitat de Cervera és focus de castellanisme. I la llengua catalana va perdent ses condicions de llengua literària, arribant-se a l'extrem, com diu en Rubió, d'ésser molt pocs, fins els homes de lletres, qui poguessin redactar en català correcte una simple carta de família. Pere Salses i Trillas escriu una obra de predicació, per cert mediocre només, en llengua catalana, i es veu obligat a justificar-se en el pròleg. "Fou sempre, y és providència especial del Cel que oigan los christians la divina paraula en la sua mateixa, pròpia y materna llengua... Perquè la llengua materna és la més proporcionada y eficàs per a formar e imprimir en lo cor

(1) Nenias reales y lágrimas obsequiosas que a la memoria del rey Carlos II dedica la Academia de Desconfiados, 1701.

(2) Exequias reales por la muerte de Carlos II celebradas en Lérida, 1701.

(3) El Concili Tarraconense de l'any 1727 (o sia onze després del Decret de Nova Planta de Felip V) disposa que no es permeti explicar l'Evangeli en altra llengua que la materna: *Ne patiatur Evangelium explicari alia lingua quam materna.*" Const. II.

del christià veritats celestials sòlidas y eternas, per mourer son à cor y convertirse a son Déu y Criador...” Igualment Fra Francesc Cors, es creu forçat a fer una defensa de la llengua pròpia en el pròleg de la *Vida y Miracles de S. Bernat de Palerm,* de Fra Jaume Aixelà: No comprenc com essent tant connatural l'amor a la Pàtria, pugui ésser tant universal al patri català idioma el desafecte...” En acabar el segle XVIII.è i començar el XIXè, la Literatura de Catalunya està en completa descomposició. El regnat de Ferran VII marca el moment d'abjecció més gran de la llengua catalana, que es veu foragitada de les ciutats i ha de arredossar-se als camps i a les muntanyes....

262. Causes de la decadencia. — El fet de la decadència és evident. Estudiem-ne les causes. *Nihil est sine ratione sufficienti.* Les causes són moltes. La qüestió és molt complexa. I cal estudiar-la en un ambient d'equanimitat i de serenor.

Les causes de la decadència literària a Catalunya poden acoblar-se en dos grups diferents. Unes són d'orde literari i altres d'orde polític. Les principals són les següents:

263. I. *Pèrdua de la direcció de l'Estat.* — Nebrija havia dit: *La llengua segueix l'imperi.* És una veritat. Un estat poderós i florent sol tenir una Literatura vigorosa. En canvi, aquella terra que perd la seva independència nacional, veu ferides de mort les seves Lletres. Així a França, per tal com l'Estat era independent i poderós, les Lletres tenien una florida

exuberant. I el mateix passà a Itàlia i a Castella. Catalunya es trobà amb una *disminució de sobirania* des dels Reis Catòlics, i amb una pèrdua total de la independència nacional des del 1714. I en caure l'Estat Català, s'esfonsà amb ell la vigoria de les Lletres catalanes. Ja no hi hagué Comtes-Reis que les protegissin, ni Consellers que les fomentessin. I així hagueren de créixer raquítiques, solitàries, com plantes en el camp en èpoques de secor.

264. II. *Absorció per la Literatura castellana.* — Al moment d'unir-se Catalunya a Castella, aquesta, per diversos fets històrics, obté l'hegemonia del món. Amb guerres i casaments, Castella queda àrbitre de l'Europa. I quan per tot s'estén el seu poder i influència política, produeix una Literatura rica, exuberant i moderna. Al teatre té un Lope i un Calderón; a la novel·la, un Cervantes i un Rojas; a la mística, un Sant Joan i una Santa Teresa de Jesús. I aquesta Literatura, llavors tan gloriosa i rica, envaeix tota la península, començant per Portugal, seguint per València i acabant per Mallorca i Catalunya. Els portuguesos de seguida escriuen en castellà. Els valencians prompte segueixen el mateix camí. I Catalunya i Mallorca no escriuen en castellà (fora de Boscàn), però accepten, callades i sofertes, la Literatura de Castella...

265. III. *Isolament de Catalunya.* — El Mediterrani havia estat el mar de la civilització durant segles i segles. I en aquest mar de la civilització la nostra terra tenia obertes dues grans portalades, Barcelona

i València. Per València i Barcelona entrava a Espanya la cultura europea. La Literatura provençal, de primer, i la italiana després, trobaren de seguida ressò a la nostra terra, i d'aquí s'estengueren a les altres nacionalitats hispàniques. Però el descobriment de les Amèriques féu girar el cap devers l'Atlàntic; minvà la influència mediterrània amb la decadència de les repúbliques italianes; la vida europea per una sèrie de causes històriques passà més al centre d'Europa; el comerç de Mallorca anà d'avall caient; desaparegué la prosperitat de València i Barcelona, mentre creixia la de Sevilla, amb les relacions d'Amèrica; i les dues nostres ciutats glorioses, Barcelona i València, portes obertes fins llavors a la civilització i cultura, es quedaren separades, isolades... I un tal isolament fou causa que apenes sentissin la influència del segon Renaixement italià i del Renaixement francès, quedant així enrera en el curs general de la cultura europea.

266. IV. *Culteranisme.* — La prosa catalana havia assolit l'elegància més fina amb Bernat Metge i el periodisme més bell amb Antoni Canals. Roiç de Corella retorç un poc la frase, és rebuscat, i Miquel Pèreç, traspassa les nobles lleis de la cadència prosaica i arriba als extrems d'acudir a les ritmitzacions per tal de donar harmonia fictícia a sos períodes. La prosa entrava per mal camí. Aviat vindria el que anys més tard entrà a les Lletres castellanes amb Góngora.

L'esperit de l'home no està mai quiet. Quan ha assolit la perfecció en un ordre o un punt determinat,

no vol estacionar-se, sinó que trenca de camí, i va per qualsevol drecera a risc d'estimbar-se. És llei biològica que no falla. Així a les Letres castellanes entrà el *gongorisme* i a les franceses el *preciosisme* i a les italianes el *marinisme*. No es pot donar a un home sol la culpa d'aquesta corrupció de les Lletres. És un fenomen inevitable. El gongorisme hauria vingut sense Góngora i el marinisme sense Marini. Haurien hagut un altre nom, però el fenomen hauria estat el mateix. Quan les Lletres arriben a gran altura, no tenen més remei que davallar. Són les altes i baixes que acusen les Literatures de tots els pobles. Les Lletres catalanes havien assolit una perfecció envejable amb Canals i Bernat Metge. Sor Villena ja és massa retòrica, però encara es sosté per la seva discreció femenina. Corella retorç la frase. Pèreç abusa obertament. Aquella serenor i fina elegància catalana ja són lluny. Les Lletres porten la decantada. Prescindint de totes les altres causes aquesta sola hauria postrat llastimosament les Lletres de Catalunya.

267. V. *Provençalisme.* — Un altra causa d'ordre literari, ben distinta de l'anterior, més que distinta, oposada. Aquella és principalment en la prosa; aquesta és més en el vers. Aquella perjudicava per excés, aquesta per defecte.

La poesia catalana, fins als dies d'Auziàs March, fou sempre aprovençalada. Era filla de la provençal, i no es volia despendre dels antics motllos, malgrat anar, feia temps, per camins molt diferents els corrents generals del gust. La poesia provençal era

més artística que popular; mirava més les belleses de llenguatge i metrificació que la inspiració i el sentiment; era més brillant i artificiosa que sentida i inspirada. Dintre d'aquest ambient es movia la poesia a Catalunya. Els nostres poetes expressaven sentències de gran seny, pensaments enlairats, idees profundes, però sempre dintre del sistema provençal, sense acabar de sostraure's als vells motllos per a posar-se a to amb els corrents del bon gust. Així feien els poetes fins a Auziàs, que era també home del seu temps però era un geni a la vegada, i com a tal, era norma i excepció. I després d'Auziàs, en el darrer terç del segle XV.è, fou com sobtadament es rompé amb els motllos antics i amb el geni de la llengua a la vegada, plantant-se d'un salt a una poesia turmentada i retorta, pariona de la prosa gongorina en aquell temps iniciada. Els vells motllos provençals tenien lligada la poesia; però aquella sobtada injecció de gongorisme la va portar a mal terme...

268. VI. *Mesures d'opressió contra la llengua catalana.* — Fins el segle XVIIIè la decadència de les Lletres catalanas havia estat fruit de les anteriors causes literàries i polítiques. Però en arribar a aquesta època s'hi afegí una altra causa, ben trista per cert, però no menys real i vertadera. I fou l'opressió de la llengua catalana per part del Poder Central. Felip V, l'any 1716, en el Decret de Nova Planta, ordenà que les causes de la Reial Audiència fossin portades en llengua castellana. Dos anys abans, 1714, una disposició reial havia desterrat la llengua nostra del món oficial i de l'ensenyament públic. El 1717, un

Decret reial ordenà igual per a l'illa daurada de Mallorca. I l'Estat francès manà, en 1700, que els plets, les actes de notari i les escriptures públiques, es redactessin en francès en tot el Rosselló, que havia entrat a formar part de la França des del 1614. Aquestes disposicions, desterrant la llengua catalana de la vida oficial, causaren gran dany a la nostra llengua i Literatura. Hem de fer constar, però, que aitals decrets d'una i altra banda del Pirineu no anaven directament contra el català, tot i ésser per a ell una punyent ferida, sinó que s'inspiraven en el desig de foragitar el llatí de la vida oficial. Però, fos pel que fos, l'opressió hi era i la llengua en patia.

Per totes aquestes causes literàries i polítiques, la Literatura catalana, en altres temps tan gloriosa, anà davallant fins a caure en la més pregona postració, i la llengua de Catalunya arribà a veure's exclosa dels actes públics i foragitada de les ciutats, havent d'arredossar-se als poblets i masies, ella que tan noblement havia ressonat pels palaus i a les Corts, i havia servit d'instrument als més ingenus cronistes de la Edat Mitjana, i havia donat carn i vestit al pensament del gran poeta de l'amor, Auziàs March, i havia parlat de Filosofia, primer que cap altra llengua moderna, per boca de Ramon Lull...

ÈPOCA QUINTA

RENAIXEMENT

(1833 FINS A NOSTRES DIES)

CAPÍTOL I

ELS PROMOTORS DEL RENAIXEMENT

269. ELS PRECURSORS. — A l'inici del segle XIX.è hi havia a Catalunya una forta escola castellana. Uns homes de ciència i de lletres nascuts a les terres lluminoses de l'Empordà o del Pla de Tarragona, escrivien en la llengua de Zorrilla i Espronceda. Així eren Antoni de Campmany, Manuel Barba, Francesc Salvà, Ignasi Sampons, Ramon Martí d'Eixalà, Pròsper Bofarull, Antoni Bergnes de les Cases, Ramon López Soler, Joaquim Roca i Cornet, Joan Cortada, Manuel Cabanyes, Jaume Tió, Pau Piferrer, Fèlix Torres Amat, Josep M.ª Quadrado, Antoni Ribot, Xavier Llorens, J. Coll i Vehí, Pere Mata, Jaume Balmes, i molts altres (1). Eren ho-

---

(1) Antoni de Campmany i de Montpalau (Barcelona 1742, Cádiz 1813). Entre altres obres, te *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona,* i *Filosofia de la elocuencia.*

Manuel Barba i Roca, gran promotor de la indústria i cultura catalana, morí el 1822.

Francesc Salvá i Campillo (Barcelona 1751-1828), metge eminent i físic que havia fet llargs estudis sobre el galvanisme, el baròmetre, termòmetre i fins el vaixell peix.

Ignasi Sampons (Barcelona 1715-1846), catedràtic, diputat, periodista, i defensor de la cultura catalana.

Ramon Martí d'Eixalá, jurista, filòsof i catedràtic de Dret a la Universitat de Barcelona. Té llibres de Dret i

mes de cultura intensa i pensament vigorós, poetes els uns, filòsofs els altres, o juristes o erudits; i expressaven llurs idees i sentiments en una llengua forastera. Però trobaren la penitència en el mateix pecat. Prou curaven d'assolir una perfecta casticitat en el dir. No els valgué. La crítica castellana fou amb ells despietada i severa. Així del delicadíssim poeta Cabanyes, deia M. Antoni Caro, en *Observaciones:* "Su sintaxis es imperfectísima, su métrica informe y su poesía, por lo tanto, no pasa de esbozo". El P. Blanco García censura les *Balades* d'en Piferer

---

Filosofia, com *Instituciones de Derecho Mercantil, Filosofía elemental,* etc.

Pròsper Bofarull i Mascaró, de Reus (1777-1850), arxiver de la Corona d'Aragó, autor gloriós de *Los Condes de Barcelona vindicados* i altres obres d'Història.

Antoni Bergnes de les Cases, barceloní (1800-1879), catedràtic de Grec, autor de diferents gramàtiques, grega, francesa, anglesa, etc.

Ramon López Soler, manresà, periodista i romàntic enamorat de Walter Scott, escriví *Los bandos de Castilla, El primogénito de Alburquerque,* etc.

Joaquim Roca i Cornet, barceloní (1801-1873), escriptor fecundíssim. Redactà *La Religión* i *La Civilización* amb Balmes. Té llibres com *Manual del cristiano, El padre de familias, Las mujeres de la Biblia,* etc.

Joan Cortada, Barcelona (1805-1868). Té una producció abundantíssima; novelles, com *La Heredera de San Gumí, El Templario y la Villana, El rapto de Almodis,* etc., i històries, com *Historia de España,* Id. *de Portugal* etc. Té una traducció al català d'una obreta italiana *La Noia fugitiva.*

Manuel Cabanyes, (Vilanova i Geltrú, 1808). Poeta delicadíssim, autor de *Preludios de mi lira.* Morí als 25 anys.

Jaume Tió i Noé (Tortosa, 1815, Barcelona, 1844). Poeta dramaturg i continuador de la *Historia de las guerras de Cataluña,* de Melo.

Pau Piferrer i Fàbregas (Barcelona, 1818-1848) fou poe-

"por su factura áspera y desagradable al oído castellano". I Valera deia que només podia llegir Balmes en francès, perquè en castellà li era insuportable.

La labor d'aquests homes, tot i escrivint en castellà, no fou estèril per al Renaixement de les Lletres catalanes. Ells prepararen la seva vinguda, enlairant el nivell de la cultura a la nostra terra. Difícilment haurien brotat tan esplèndida florida les Lletres catalanes, si el camp no hagués estat preparat per la labor cultural d'aquests catalans que tant treballaren per les ciències i arts en començar la passada centúria. Però, sobretot, prepararen el

---

ta, crític, historiador i arqueòleg. Escriví *Balades* i *Recuerdos y Bellezas de España.*

Fèlix Torres Amat (Sallent 1772, Madrid 1847), bisbe d'Astorga el 1834. Traduí la *Bíblia* al castellà i escriví *Memorias para ayudar a formar un Diccionario de escritores catalanes.*

Josep M.ª Quadrado, (1819-1896) pensador, crític, arqueòleg i historiador eminent, autor de *El principe de Viana, Historia de la conquista de Mallorca, Ensayo*

Antoni Ribot i Fontserè (Vich 1813-Madrid 1871), Escriví drames i poesies, i molts treballs periodístics.

Xavier Llorens Barba, Vilafranca del Penedés, un dels primers filòsofs de Catalunya.

Josep Coll i Vehí (Girona 1823, Barcelona, 1876), professor de Literatura.

Pere Mata (Reus, 1810-1877), metge, publicista, filòsof, poeta i novel·lista.

D. Jaume Balmes. (Vich, 1810-1848). El gran filòsof de Catalunya, model del seny i equilibri de la gent de la nostra terra. Escriví molt. Té *Observaciones sobre los bienes del clero* (1840), *El protestantismo* (1844), *El Criterio* (1845), *Filosofia Fundamental* (1846), *Filosofia elemental i Pío IX* (1847). També té alguna poesia en català. I fou periodista brillant.

Renaixement introduint i aclimatant el Romanticisme a la nostra terra. El Romanticisme, fent mirar el passat, principalment els temps medievals, va fer estimar les glòries d'aquella època, les institucions, la llengua, la poesia; i l'amor a la llengua i antigua poesia, per via natural, havia de portar la restauració...

270. Bonaventura Carles Aribau. — Barcelona (1798-1862). En 1823 era secretari de la Diputació de Lleyda, i en 1826, per recomanació del bisbe Torres Amat, entrà a la casa del banquer de Madrid, Gaspar Remisa. Ocupà diferents càrrecs del Ministeri de Hisenda. Tingué nom com a economista i literat. Als 18 anys escriví un poema castellà sobre l'existència de Déu. I seguí amb altres obres. Quintana deia que Aribau era el primer dels prosistes espanyols moderns. Fundà, amb en Rivadeneyra, la *Biblioteca de Autores Españoles,* empresa que ja era prou per a immortalitzar-lo.

Aribau té una importància cabdal per a les Lletres de Catalunya, per la seva *Oda a la Pàtria.* Era l'any 1833. Aribau volgué felicitar son protector Gaspar Remisa amb una poesia catalana. Feia temps que era fora de Catalunya, i s'enyorava de les seves muntanyes i del seu cel; i aquest enyorament el desfogà instintivament en les estrofes de l'oda. És una poesia valenta, ardida, que ressonà per totes les terres de Catalunya. Cent voltes el patriotisme l'ha repetida i comentada.

Adeussiau, turons, per sempre adeussiau,

comença el poeta, acomiadant-se de les serralades de la terra. Recorda els turons i torrents que tant bé coneixia abans:

Jo ton superbo front coneixia llavors
Com conèixer pogués lo front de mos parents;
Coneixia també lo so de tos torrents,
Com la veu de ma mare o de mos fills los plors...

Recorda el poeta la llengua catalana, que és la seva, la pròpia, la de tota la vida, i en té enyorança, i en fa un vibrant elogi:

En llemosí sonà lo meu primer vagit
Quan del mugró matern la dolça llet bevia.
En llemosí al Senyor pregava cada dia
I càntics llemosins somiava cada nit...

Aribau escriví aquesta oda únicament per desfogar el seu cor. Poc pensava ell que les seves estrofes repercutirien per totes les terres de Catalunya. No sospitava pas que amb el seu toc de clarí de l'*Oda a la Pàtria* es trencaria una llosa i s'laçaria de la tomba la Literatura catalana (1).

271. Joaquim Rubió i Ors. — Barcelona, 1818-1899. Estudià la carrera de Dret i de Filosofia i Lletres. En 1847 guanyà per oposició la càtedra de Lite-

---

(1) Ignasi Puig i Blanch, poeta fill de Mataró, mort el 1811, escriví un fragment en català, *Lo Temple de la Glòria;* però no fou publicat fins el 1841 per en Pers i Ramona, i, per consegüent, no disminueix en res la glòria d'Aribau.

ratura de la Universitat de Valladolid. En 1858 fou traslladat a la de Història de la Universitat de Barcelona. Escriví notables obres d'Història, Literatura i Crítica, aplegades avui en tres grans volums (1). En el certamen de la R. Acadèmia de Bones Lletres, de 1841, guanyà el premi — una viola d'or en una gorra de vellut negra — amb la poesia èpica *Roudor del Llobregat*. Amb En Josep M.ª Grau fundà una Biblioteca d'autors catalans antics; mes solament foren editades les obres de Pere Serafí i del Rector de Vallfogona.

Però la glòria principal d'en Rubió és l'haver estat l'iniciador del nostre Renaixement, amb les seves poesies *Lo Gaiter del Llobregat*, publicades l'any 1839. L'*Oda a la Pàtria*, d'Aribau, de l'any 1834, era un monument isolat. Ningú no havia respost a la crida. Ni Aribau mateix no havia tingut cap intenció transcendental. Simplement esplaià el seu cor. Però en Rubió tenia una intenció deliberada, precisa, de despertar el sentiment nacional i el conreu exclusiu de la llengua catalana. L'època no era propícia, certament. Era llavors quan l'escola castellana a Catalunya estava en el seu major esplendor amb

---

(1) La major part de les obres d'en Rubió i Ors són castellanes. Podrien citar-se: *De la sátira en la antigüedad y en la Edad Media. Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y literatura catalana. Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milà y Fontanals. Bastero, provenzalista catalán. Blasco de Garay. Brunequilde. Antonio de Campmany. Origen del condado catalán. Historia de España. Elocuencia sagrada. Ausias March y su época. El Rector de Vallfogona*, etc.

els Piferrer, Cabanyes, Balmes i Milà. Tot el jovent intel·lectual de Catalunya sentia afecte a la llengua de Castella i recel contra el català. En tals adverses circumstàncies, en Rubió, que era un lluitador i un apòstol, publica ses poesies catalanes. La Crítica no se n'ocupà a penes. En Milà ho veié amb prevenció; en Piferrer, amb una rialla mofeta. No desmaià en Rubió. Algunes veus, poques i encara de fora, respongueren a la seva: Bofarull, Aguiló, etc. Llavors, per a fer triomfar la llengua catalana, pensà glorificar-la davant de tothom als Jocs Florals. Passaren uns anys de lluita ardida. En Milà es convertí. Treballaren amb fe. I l'any 1859, es celebraren els primers Jocs Florals. La llengua despertava. La Literatura revivia...

Eren els efectes de l'obra d'en Rubió. Sense ell, en Milà hauria seguit escrivint en castellà; sense ell, no hi haria hagut Jocs Florals; sense ell, no s'hauria obrat la Renaixença catalana.

Aquesta és la glòria d'en Rubió i Ors. Fou historiador, crític, mestre en Gai Saber, docte professor. Res d'això no forma la seva glòria més gran. Ço que el fa immortal entre nosaltres és l'obra de reivindicar el nostre idioma i les nostres Lletres.

272. Antoni de Bofarull i de Brocá. — Reus, 1821. Cursà la carrera de Dret a la nostra Universitat. Aviat entrà al *Diario de Barcelona.* Seguint les petxades d'en Tió, escriví drames castellans i alguna novel·la. I quan en Rubió i Ors, el 39, publicà *Lo Gaiter del Llibregat,* en Bofarull respongué de seguida a la crida publicant poesies catalanes que signà amb

el pseudònim de *Lo Coblejador de Moncada.* Aquestes poesies d'en Bofarull no es distingeixen pas per la inspiració; però són venerables perquè són de les primeres de la nostra Renaixença. En prosa fou més afortunat. Home actiu i resolt, és dels que més treballaren pel desvetllament de Catalunya. Posà tot son esforç en la restauració dels Jocs Florals, no parant fins a veure, el 59, la Gaia Festa en la qual actuà de secretari. Traduí al castellà i publicà les *Cròniques* del rei don Jaume, de Pere III el *de les Cerimònies* i de Ramon de Muntaner. Escriví treballs interesantíssims sobre els Jocs Florals, Amor al País, la Diputació i llengua catalana. Es dedicà als estudis gramaticals i publicà, en col·laboració amb Adolf Blanch, una *Gramàtica de la llengua catalana,* en castellà, ultra alguns assaigs (Sistema gramatical, Crestomatia, etc.). Passà quasi la vida (46 anys) a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i conreà la Història en gran. Publicà notables i documentades monografies i estudis, i principalment l'obra monumental *Història crítica de Cataluña,* llibre ple de substància, encara que molt desordenat. Escriví la primera novel·la històrica catalana, *La Orfaneta de Menàrguens,* obra realment interessant que, escrita uns anys més tard, quan era més depurada la llengua, hauria resultat de positiva vàlua. Les *Memorias de un setentón,* de Mesonero Romanos, li suggeriren l'obreta *Costums que's perden y records que's borren,* on brilla tota la riquesa d'observació de l'autor. I poc abans dels Jocs publicà *Els trobadors nous,* primera antologia catalana renaixentista que conté els noms dels poetes millors d'aquell temps.

La valor més alta de Bofarull, com la de Rubió, és la d'haver estat un lluitador enèrgic. Veia la feina, i no parava mai. Posà totes ses energies al servei de la causa de Catalunya. Sentia frisança per l'eclosió de la nostra Literatura. El camp era sec i el regà amb la suor del seu front, i no parà mai en el treball. Tenia l'amor de les Lletres i passà la vida en mig dels llibres. I en mig dels llibres i pergamins, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, li agafà un atac de feridura. I allà mateix, en un llit improvisat, morí després d'una agonia de tres dies... Era el 12 de febrer de 1892...

273. MARIAN AGUILÓ I FUSTER. — Palma de Mallorca, 1825. Estudià la carrera de Dret. Dirigí la Biblioteca de Sant Joan, succeint en Piferrer. En 1858 fou nomenat bibliotecari primer de la Universitat de València. En 1861 fou traslladat a la de la Universitat de Barcelona. En 1866 fou Mestre en Gai Saber. I morí en 1897.

La personalitat de l'Aguiló té molts trets. Era erudit, folklorista, filòleg, historiador, crític i poeta. La seva obra és vastíssima. Resseguí Catalunya, Mallorca i València en devot romiatge literari, buscant de llavis de pagesos i pastors rondalles i cançons populars, podent escriure, amb els materials recollits, el *Romancer popular de la terra catalana*, i arribant a col·leccionar 10.000 goigs. Mentre reunia cançons i rondalles, cercava amb el daler amb què un naturalista cerca una pedra fina o una flor, les paraules vives i expressions de bell catalanesc que cauen de llavis de la gent forana. A

aquests mots de procedència popular unia els que havia espigolat i anotat dels llibres i manuscrits antics; ho col·leccionava en paperetes lexicogràfiques, formant el que ell en solia dir *Inventari de la llengua catalana,* obra immensa que publica l'Institut d'Estudis Catalans. Emprengué la publicació d'una *Bibliografia catalana* com a complement de les *Memorias* de Torres Amat, col·leccionant més de tres mil obres, no arribant, però, a publicar-ne sinó una mínima part, una taula de 400 obres, premiada per la Biblioteca Nacional. Editá en una "Biblioteca Catalana" antigues obres escollides: *Crònica* del Rei Jaume; *Crònica* de Boades; *Tirant lo Blanch,* de Martorell; *Libre de les Meravelles,* de Lull; *Exemplis i Miracles, Consolació de Philosophia* i *Gènesi de Scriptura;* i més tard, fora d'aquesta col·lecció, *Libre del orde de Cavayleria,* de Lull; *Història de Valter e Griselda,* de Bernat Matge, i un *Cançoner de les obres més divulgades en nostra llengua durant los segles XIV, XV i XVI.* Formà una biblioteca particular riquísima per l'abundor de llibres i documents importants (1). Estant a València de bibliotecari (1858), parlant amb en Llorente, en Querol i altres joves literats valencians, aconseguí organitzar una festa poètica a l'estil dels antics Jocs Florals, actuant ell de mantenedor. Despertà el sentiment nacional en la seva illa de Mallorca, alçant tot un estol gloriós de poetes com

---

(1) La rica biblioteca de l'Aguiló fou comprada per l'Institut d'Estudis Catalans, per 100.000 ptes., l'any 1908.

Jeroni Rosselló, Pons i Gallarza, Forteza, Amer... I ell fou poeta inspiradíssim, més que Bofarull i que Rubió. Escriví: *Amoroses, Llibre de la Mort, Llibre de consells* i *Focs follets.* Les poesies de l'Aguiló són models de puresa i de sentiment. En *Amoroses,* un sentit místic s'entrellaça amb un caient popular. En *Llibre de la Mort* (aniversaris i records de la mort de parents, amics i sobretot de la mare) hi ha sinceritat, melangia i profunda inspiració i vera anticipació d'una sensibilitat més refinada. Els cants a la natura (*Esperança, Aubada,* etc.), són, com diu en Montoliu, una poesia fàcil i llisquívola, com un rierol d'aigües diàfanes que emmiralla estels i flors, núvols i muntanyes i les llunyanies de l'horitzó i les pregoneses del cel... En *Focs follets,* la seva obra de més empenta, canta la Pàtria i la llengua, expressant la lluita del poeta que, volent enaltir les glorioses tradicions de la terra, es troba amb una llengua malmesa i perduda per tres segles de decadència i corrupció. Aquest poema sol és una glòria per l'Aguiló. Ell, amb el seu bon gust i sentit de perfecció, va compendre bé que era indispensable purificar i dignificar la llengua per poder crear una Literatura perfecta i independent. Això ho cantà en sos versos i ho va sentir tota sa vida. Ell mirà d'usar una llengua neta de tota taca de forasteria. Així els seus dos discursos presidencials dels Jocs (1867 i 1889) són dos monuments de la nostra llengua, dos fruits primerencs i assaonats, quan tot just era híbrida i plena d'impureses la nostra prosa literària. L'obra de l'Aguiló, com a erudit i com poeta, és molt gran. I tota aques-

ta obra s'ordenà a conseguir el seu ideal únic, primordial, absorbent de tota la seva vida, que era la restauració de la llengua literària a Catalunya.

274. MANUEL MILÁ I FONTANALS. — Vilafranca del Penedès, 1818. Als nou anys, 1827, es traslladà amb sa família a Barcelona. Ací estudià Humanitats. Cursà estudis de facultat a Cervera i Barcelona. En 1841 acabà la carrera de Dret, i en 1846 es doctorà en Filosofia i Lletes. En 1847 obtingué per oposició (1) la càtedra de Literatura de la Universitat de Barcelona que exercí fins el 1884 en què morí a Vilafranca.

Difícil és, per no dir impossible, reduir a unes poques línies la figura verament grandiosa d'en Milà; no pot ésser d'estudiar en poques pàgines els trets de la seva personalitat vigorosa. Caldrà parlar d'ell així com en xifra o abreviatura. Mirem de presentar els caires que més s'hi retallen.

1.r En Milà, *mestre*. — Ho era per vocació, i mirava la càtedra com un sacerdoci. Home de paraula sòbria i senzilla, mai no va buscar l'efecte oratori, sinó la precisió en el concepte i l'exactitud en el judici. No faltava en ell calor i vigoria d'expressió

(1) Les oposicions d'en Milà foren cèlebres. Formaven el tribunal el Marquès de Vallgornera, Hartzembusch, Gayancos, Aribau, Morón, Delgado i Amador de los Rios. Hi acudiren homes com en Milà, en Rubió i Fernàndez Espino, de Sevilla, deixeble del venerable Albert Lista. Parlaren amb tant d'encert, claredat i foc en Rubió i sobretot en Milà, que un dels Jutges, Amador de los Rios, es dedicà a estudiar de debò la Literatura provençal, consignant el fruit dels seus estudis en les seves obres.

que més clarament apareixia com més alt era el punt que explicava o la doctrina que sostenia. Deixeble seu fou Menéndez Pelayo; no fou ell sol: més de tres mil reberen l'acció d'aquell mestre gloriós, potser el més il·lustre de la Universitat de Barcelona.

2.n En Milà, *estètic*. — És en Milà un dels estètics més gloriosos de les terres d'Ibèria. Escriví molt i amb gran sentit d'equilibri. El 1848 publicà *Manual de Estética*. El 1857 seguí amb *Principios de Estética*. Però l'obra gran, com a estètic, és *Principios de teoría estética y literaria*. Ès un tractat complet, sòlid, lluminós... Ve a ésser el resum de les idees estètiques llavors corrents al món, fetes substància pròpia d'en Milà per l'estudi i la reflexió. No vol passar per original; ell mateix cita les fonts que ha estudiat. Sospesa els judicis dels autors, examina els principis d'Estètica de fora, principalment d'Alemanya, i amb el seu seny i sentit d'equilibri, s'ho assimila, en fa substància seva i ho incorpora al patrimoni intel·lectual de Catalunya. Sempre seran consultades amb profit les obres estètiques d'en Milà.

3.r En Milà, *folklorista*. — L'Aguiló havia treballat intensament en el camp del folklore; però allò que en ell era afició, en mestre Milà és ciència, subjecte a un mètode rigorosament científic. Ell busca en l'ànima popular, i no para fins a descobrir a les entranyes de la terra tot un tresor de poesia viva i palpitant. I quan té aquesta poesia popular, la destria, l'ordena, l'estudia àmpliament en relació amb la Literatura universal, la situa, l'articula i fa

veure la meravellosa relació que té la nostra amb les altres Literatures populars. El seu *Romancerillo* és una obra cabdal en la nostra Renaixença. Introdueix la *ciència* de la poesia popular.

4.rt En Milà, *historiador i crític.* — A la passada centúria hi havia a França una forta escola crítica. Gaston París era el cap, i prop seu hi havia homes eminents com Paul Meyer, Leon Gautier, Aubertin, Hurt, Godet... Aviat la crítica literària florí a Espanya. La glòria és tota d'en Milà. Ell introduí aquests estudis científics seguits després per altres autors, principalment pel seu gran deixeble Menéndez Pelayo. Ells dos són els crítics espanyols més alts. "Dos noms sintetitzen la crítica literària a Espanya: en Milà i en Menéndez Pelayo", diu Ernest Merimée (1). La crítica d'en Milà era seriosa, científica i honrada. Sospesava bé les coses abans de dir-les. No afirmava sinó el que savia cert. La diligència i l'estudi en ell corrien parallels al seu talent i esperit d'equilibri. El 1861 escriví *De los Trovadores en España.* El 1865, *Ressenya històrica crítica dels antics poetes catalans.* I el 1874, *La poesia heroico-popular castellana,* llibre d'or d'en Milà. Molts dels punts que estudia en Milà en aquests llibres eren gairebé igno-

---

(1) No obstant, vegi's el que conta Valera (Discurs a la Acadèmia Espanyola, 1895): "Trobant-me a Moscou el 1857, un poeta rus, Sergi Sobolefski, em preguntà per Milà i Fontanals a qui ell molt estimava, i vaig haver de respondre que no el coneixia ni de nom. Em mostrà les obres del savi català, i vaig admirar-lo. I en tornar a Madrid, vaig veure que els literats castellans tampoc tenien idea del gran home que m'havien fet conèixer els poetes de la Rússia..."

rats. Fa reviure la història de les nostres Lletres. Estudia tota l'antiga tradició literària de Catalunya i destria amb mà segura allò que és viu d'allò que és mort. En mig del furor trobadoresc dels inicis del Renaixement, en Milà assenyala clarament els defectes de la poesia dels trobadors. En canvi descobreix tot un tresor de poetes dels segles XIVè i XV.è, i és el primer què els presenta als intel·lectuals de Catalunya assenyalant-ne la valor real i positiva... I no en té prou d'estudiar la poesia catalana. Estudia la provençal, i estudia l'èpica castellana amb una amplitud de criteri i un mètode tan original que fan de la seva obra *La poesia heroico-popular castellana,* com diu en Montoliu, una obra fonamental en el domini de la investigació de la història literària dels pobles romànics.

5.è En Milà, *poeta.* — Poques són les obres en vers de mestre Milà; no passen de divuit o vint; però elles, poques com són, li donen un nom eminent dins la moderna poesia de Catalunya. *La cançó del Pros Bernat* és bellíssima. Menéndez Pelayo diu que és l'única cosa verdaderament èpica que hi ha a la nostra Literatura moderna. I el baró de Tourtolon diu que és una joia literària i històrica cisellada per la mà d'un savi i d'un poeta. *La Complanta d'en Guillem* és una elegia molt original i delicada. *La font de na Melior* és una balada molt fina. En Milà ha nodrit sa inspiració dins la poesia èpica de l'Edat mitjana. Per això ses cançons tenen una primitivitat patriarcal, i sos personatges semblen arrencats dels antics cantars de gesta.

275. En Milá i la Renaixença catalana. — En els principis en Milà era un gran element de l'escola castellana a Catalunya, l'amic d'en Piferrer i enamorat d'en Cabanyes. Quan en Rubió escriví ses primeres poesies en català, en Milà va mirar-lo amb un somriure escèptic. Ja l'estimava, la llengua catalana, peró la creia una relíquia dels temps passats. Encara l'any 1854, poc temps abans dels Jocs, deia que voler expressar en català pensaments filosòfics seria "exigir de una aldeana la expresión propia de les *Meditaciones* de Lamartine o del *Ideal* de Schiller..." Passà poc temps, i en Milà es convertí al Renaixement. I s'hi convertí amb tanta de fe i energia que, al parlar de si els Jocs serien bilingües, fou ell, en Milà, qui s'hi oposà terminantment, exigint que fos única la llengua catalana. De llavors endavant en Milà fou el Patriarca de la nostra Renaixença. Ell representà la ciència, l'equilibri i el seny. Ell fou el cap visible del catalanisme literari davant l'Europa culta: cap literat, llevat de Verdaguer, rebé la consagració internacional en el grau eminent d'en Milà. Ell estudià, amb una ampla visió crítica, tota l'antiga escola catalana, no deslligada, solta, sinó en relació a les Literatures veïnes castellana i provençal. Descobrí, com Colom, continentes ignorats en els mars brumosos de les antigues literatures. Sentà els fonaments per a l'estudi de l'època medieval. Destrià, en les nostres antigues Lletres, ço que era bo i de preu de ço que era mort i menypreable. Furgà en el descobriment de la poesia popular i féu del seu estudi una vera ciència. I tot aquell

treball grandiós que abastaria a la vida de molts homes, el féu en Milà amb una crítica tan alta que, diu Menéndez Pelayo, "ni en madurez de juicio, ni en copia de datos, ni en delicadeza de análisis ni en sobriedad y concisión, tiene superiores en nuestra Literatura". I tota aquesta obra gegantina d'estudi la féu en Milà sense desentendre's de les Lletres del seu temps, guiant els fundadors del catalanisme literari amb el seu seny, discreció i bon gust, venint a ésser el ver Patriarca de les Lletres catalanes...

Indicador bibliogràfic. — Joaquim Riera Bertran, *Bibliografia de D. B. Carlos Aribau,* Barc. 1883. — Cosme Parpal, *Rubió y Ors, historiador,* Barc. 1899. — A. Rubió i Lluch, *Milà y Fontanals y Rubió y Ors,* Barc. 1919.— J. Massó i Torrents, *En Marian Aguiló, i Fuster,* Barc. 1908. — Miquel S. Oliver, *Don Marian Aguiló,* Palma, 1900. — *Obras completas del Dr. D. M. Milà y Fontanals,* Barc. 1890... — *Obres catalanes d'en Manuel Milà,* Barc. 1908. — *Inventari bibliogràfic de les obres d'en Manuel Milà,* per J. Roig, Barc. 1913. — *El Dr. D. Manuel Milà,* per Menéndez Pelayo, Barcelona, 1908. — *Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milà,* per J. Rubió i Ors, Barc. 1887. — *Siluetes d'escriptors catalans,* F. Gras, Barc. "L'Avenç". — Josep Leopold Feu, *Galería de escritores catalanes, y Datos y apuntes para la historia de la moderna literatura catalana,* Barc., 1865. — A. Rubió i Lluch, *Manuel Milà i Fontanals: Notes biogràfiques i crítiques,* i *Davant la tomba del Mestre,* Barc. 1918. — Manuel de Montoliu, *Manual d'Història crítica de la literatura catalana moderna,* Barc. 1922.

CAPÍTOL II

ELS JOCS FLORALS. POETES FLORALISTES

276. Els Jocs Florals. — L'any 1859 es restauraren els Jocs Florals, com en temps de la *Sobregaia*. Fou nomenat un consistori de set mantenedors: Milà, president; Víctor Balaguer, Rubió, Joan Cortada, Miquel Victorià Amer, Pons i Gallarza, vocals, i Bofarull, secretari. A primers d'any es celebrà la festa. Milà i Bofarull pronunciaren discursos (1). De llavors ençà la festa dels Jocs s'hanat celebrant fins els nostres dies (2). Els Jocs tenen un període molt in-

---

(1) Als primers Jocs Florals obtingué la Flor natural la poetessa Na Isabel de Villamartín per sa composició *Clemència Isaura;* essent també premiats Damas Calvet (englantina), Adolf Blanch, Marian Fonts, Manuel de Lasarte, Antoni Camps i Fabrés i Guillem Forteza. Totes les poesies premiades eren d'escàs valor. S'havien presentat 38 composicions.

(2) Per a ésser proclamat *Mestre en Gai Saber* és precís assolir tres premis ordinaris als Jocs Florals de Barcelona. Han arribat a *Metres en Gai Saber* els següents: V. Balaguer, (1861); J. Rosselló, (1862); J. Rubió, (1863); M. Aguiló, (1866); Ll. Pons i Gallarza, (1867); A. Blanch, (1868); Francesc P. Briz, (1869); J. Collell, (1871). Tomàs Forteza, (1873); F. Ubach, (1874). F. Soler, (1875); A. Guimerà, (1877); D. Calvet, (1878); J. Verdaguer,

teressant, el primer, l'heroic, el que va des de llur fundació (1859) fins a l'adveniment d'en Verdaguer (1877). La poesia catalana, nascuda amb en Rubió i altres promotors, passa divuit anys d'infantesa al bressol dels Jocs Florals. En tot aquell període floralista la producció és molt abundosa. Hi havia febre de produir. Però quasi totes les obres eren pel mateix estil. El lema dels Jocs era *Pàtria, Fides, Amor*. I els motius poètics fundats en aquesta trilogia, es repetiren cada any en tots els tons i en totes les formes. Les poesies patriòtiques aviat foren declamatòries, per tal de remoure l'ànima popular i assolir un aplaudiment. Les poesies amoroses solien ésser més sinceres, per tal com el poeta no poques vegades cantava ses pròpies íntimes amors. Però quan un poeta vigorós donava una nota de sinceritat, venien els imitadors, i ja no eren sincers, i la poesia floralesca anava prenent un aspecte acadèmic i retòric. Ben tost decantà cap al *ruralisme,* cantant la terra, el camp, tot ço que no era ciutat, i elevant a símbol de catalanitat la pagesia, sense comptar que l'art d'un poble no pot esguardar un sol aspecte de la vida, sinó que ha de tenir un sentit de totalitat, cantant amb igual

---

(1880); J. Franquesa, (1883); R. Picó, (1885); J. Thos, (1887); J. Riera i Bertran, (1890); J. Torres Reyató, (1890); J. Martí i Folguera, (1892); F. Agulló, (1893); A. Pagès de Puig, (1896); F. Matheu, (1897); G. A. Tell Lafont (1900); M. Costa i Llobera, (1902); J. Maragall, (1904); A. Masriera, (1905); Apelles Mestres, (1908); J. Alcover, (1909); J. Guasch, (1909); J. Carner, (1910); Ll. Riber. (1910); E. Girbal, (1912); M. Folch, (1914); F. Rahola, (1917); J. Tous, (1920); A. Navarro, (1922).

fervor el camp i la ciutat, les coses passades de la història i les coses vives del present...

Aquell període dels Jocs té diversos defectes: rusticisme, amanerament, arqueologisme, imitació, manca d'originalitat i deficiència de llenguatge... Però, així i tot, aquell període fou altament beneficiós al nostre Renaixement. "Molta feina era menester — diu un crític — i no tota podia ésser bona; però la feina fou feta; de treballadors ardits no en mancaren; ells remogueren la brossa del camp, i amb provatures, a voltes inconscients, a voltes ben meritòries, el feren apte a tot conreu. Sense ells no seríem on som". I cal pensar, demés, que pels Jocs Florals han passat tots els millors poetes del vuitcents.

277. VÍCTOR BALAGUER CIRERA. — Barcelona, 1824. Cursà la carrera d'advocat i es dedicà a les Lletres i a la política. Fou partidari de les idees lliberals i progressistes. En 1867 hagué d'emigrar a França, entrant en íntimes relacions amb els *felibres* de Provença, essent més tard Vice-president del Felibrige (1). Fou diputat, director general, dues vegades ministre d'Ultramar i dues ministre de Foment. Fundà el museu i biblioteca Balaguer, de Vilanova i Geltrú. I morí en 1901.

---

(1) La poesia *felibrenca* no era gaire antiga: datava de Jasmin, poeta perruquer d'Agen, qui en 1835 publicà *Papillotos,* i de Josep Roumanille, qui en 1848 publicà sota el títol de *Li Margarideto* ses poesies provençals. Aviat foren molts els poetes de Provença. Amb la publicació de *Mireia* (1851) i *Calendau* (1866) Mistral es

Fa de mal ponderar en poques paraules tota l'obra d'en Balaguer, que fou vastíssima. Fou home de gran talent: poeta, historiador, novel·lista, orador, periodista i dramaturg. Als 14 anys ja escriví un drama, i als 19 se'l coronà públicament. Redactà molts periòdics (*El Laurel, El Genio, Barcino, La Lira, Diario de Barcelona, El Constitucional, El Popular, La Antorcha, El Catalàn, La Violeta de Oro, La Corona de Aragón, El Conceller,* etc.). Escriví molts drames (*Don Enrique el Dadivoso, Al toque de la oración, Un corazón de mujer,* etc. etc.). Publicà moltes novel·les (*Leyendas de Montserrat, Guzla de cedro, Lluvia de Mayo,* etc.). Conreà la història (*Historia de los Trovadores,* 6 volums; *Historia de Cataluña,* 5 volums; *Las Calles de Barcelona,* etc.). Fou el primer Mestre en Gai Saber (1861) i l'Ajuntament el feu cronista de Barcelona. En 1857 publicà sa primera poesia catalana, *A la Verge de Montserrat.* No tardà a publicar *Cants d'Itàlia* (1859), *Lo Trovador de Montserrat* (1861)

---

posà al cap de tots. I en una reunió tinguda al castell de Font Segugno, en 1854, els poetes provençals prengueren el nom de *felibres* i la reunió *Felibreria* o *Felibrige.* En Damas Calvet es trobà a Tarascò amb alguns poetes de Provença, com Mistral, Roumanille, Aubanel, Bonaparte Wysse, els quals molt l'honoraren per ésser el primer poeta català modern que trepitjava aquelles terres. Aquest fet despertà un fort corrent de simpatia entre Provença i Catalunya, arribant els poetes d'ací i d'allà a formar una Acadèmia *felibrenca,* en tres seccions, Provença, Catalunya i Llenguadoc, amb un Consistori de 50 mestres. En Balaguer fou Vice-president. El *Felibrige* durà una temporada en aquella època de poesia patriòtica.

i *Esperances i Records* (1866), seguint amb *Romiatge de l'ànima, Llibre de la Fe, Llibre de la Pàtria, Llibre de l'Amor* i *Albades,* i dos volums de *Tragèdies.*

La poesia d'en Balaguer és vibrant i plena d'entusiasme, per bé que una mica incorrecta, cosa molt explicable en aquells temps primitius. Amb son temperament de propagandista exaltat influí molt en els joves poetes de son temps. Ses tragèdies, més literàries que escèniques, són enèrgiques i vigoroses de forma i de pensament.

278. FRANCESC PELAI BRIZ I FERNANDEZ. — Barcelona, 1839-1889. Per sos cognoms no se'l pendria pas per català; i no obstant és un dels lluitadors més ardits de la causa catalana. Era tot convicció, nervi, esperit. La seva obra és sempre viril i patriòtica. Sos treballs de propaganda literària i política foren incessants. Tractà tots els gèneres. Fou propagandista, bibliògraf, poeta, dramaturg, novellista, folklorista i traductor.

Com a *propagandista* fundà el *Calendari Català* (1865-1882) on recollí treballs d'autors catalans de son temps, decantant-se cap a una política catalana radical i pràctica.

Com a *bibliògraf* fundà la revista *Lo Gai Saber,* i publicà les obres d'Auziàs March, el *Llibre de les dones,* de Jaume Roig, i el *Jardinet d'Orats,* cançoner satíric del segle XV.è.

Com a *poeta,* acudí assíduament als Jocs, essent Mestre en Gai Saber el 1869; i publicà diversos volums de poesies, com *Flors y Violes, Primaveres, Lo*

llibre dels àngels, Lo llibre dels nois, Lo llibre del cor meu, Les balades, Idilis, El brot d'achs, i els poemes *La Orientada* i *Cap de ferro.* La poesia d'en Briz és una mica dura. Ell és un obrer de la poesia més que un poeta inspirat.

Com a *dramaturg* escriví els drames *La creu de plata, Miquel Rius, Bach de Roda* i *La Falç;* les comèdies *Les males llengües, Qui s'espera es desespera* i *La Pinya d'or.*

Com a *folklorista* té *Endevinalles populars* i *Cançons de la terra,* cinc volums de cançons populars amb lletra i música. Fou el primer de recollir la música popular de les cançons, fent un bon servei al folklore de Catalunya.

Com a *novellista* escriví *El Coronel de Anjou, La Panolla* i *La Roja,* i com a *traductor* té, entre altres versions, la de *Mireia,* de Mistral.

Les característiques d'en Briz són la fecunditat extraordinària i l'apassionament més noble per la causa de Catalunya.

279. JOSEP LLUÍS PONS I GALLARZA. — Sant Andreu de Palomar, 1823. Estudià Dret i Filosofia a la Universitat, ensenyà Retòrica a Barcelona i més tard Geografia i Història a Mallorca. En 1867 fou aclamat Mestre en Gai Saber. Morí a Palma en 1894.

La poesia d'en Pons és patriòtica. Hi ha en sos versos una profunda catalanitat i vigorosa entonació, però sempre dintre d'una serenor clàssica. Era en Pons home de sòlida cultura i gust depurat; per això entre sos companys floralistes es distingeix per la precisió en el concepte, l'elegància en el dir i el clas-

sicisme en la forma. No en va vivia a Mallorca, la terra dels poetes enamorats de la forma justa. Cap poeta d'aquell temps té estrofes tan arrodonides com les d'en Pons i Gallarza. Són veritables monuments les poesies *La llar, La olivera mallorquina* i *La muntanya catalana.*

280. JERONI ROSELLÓ. — Mallorquí, nat el 1827. Advocat de Palma i un dels poetes més característics de la primera època dels Jocs. Estudià molt Ramon Lull i els poetes del Nord. D'en Lull prengué el simbolisme i de la poesia del Nord l'idealisme. I aquests simbolisme i idealisme units, que formen la seva personalitat, els expressà en un llenguatge completament arcàic. Per això la poesia d'en Rosselló esdevé totalment arqueològica. Publicà un volum de poesies líriques *Cançoner de Miramar,* i un altre de romanços històrics, *Lo joglar de Maylorcha.* Traduí qui sap les balades i llegendes de Schiller i publicà les *Obres rimades* de R. Lull amb copioses notes. Fou el segon Mestre en Gai Saber (1862).

281. ADOLF BLANCH I CORTADA. — Nasqué de pares catalans a Alacant en 1832. Estudià Dret i Filosofia a la Universitat de Barcelona. Publicà la *Historia de la guerra en el antiguo principado de Cataluña,* de Melo, continuada per ell. Fou proclamat Mestre en Gai Saber el 1868. En Francesc Matheu, parlant d'en Blanch, diu en el *Discurs dels Jocs:*

> "En Blanch, de fantasia sobirana,
> lo qui escolta la veu de les ruïnes
> que la ignorància estúpida profana..."

Les millors poesies d'en Blanch són les patriòtiques, i d'aquestes, *La veu de les ruïnes,* oda notable per la seva majestat i lírica vigoria. Llevat de les patriòtiques (*Mallorca, El castell feudal,* etc.) i el sonet *Quina és ta pàtria, trobador?,* totes les restants poesies d'en Blanch no passen de mediocres. Morí a Barcelona el 1887.

282. DAMAS CALVET I BODALLÉS. — Figueres, 1836. Enginyer, anà a l'estranger a fer estudis pensionat pel Govern. En aquest viatge conegué en Mistral, i els altres poetes del *Felibrige.* Les primeres poesies d'en Calvet estan estampades a *Els Trobadors nous.* En 1878 fou proclamat Mestre en Gai Saber. Tres anys després publicà sa col·lecció de poesies *Vidrims.* I en 1866 donà a llum el poema *Mallorca Cristiana,* en dos volums de 670 pàgines.

283. ANICET PAGÉS DE PUIG. — Figueres, 1843. Madrid, 1902. Aquest poeta empordanès tenia l'ardència i la llum de la seva terra. Sovint s'inspirà en els grans temes de la Bíblia, i amb la seva imaginació brillant, sensibilitat poètica i llenguatge vigorós i cenyit, escrivia unes odes religioses estupendes i magnífiques. Així *La Creu, Lo Sermó de la Muntanya, Cant de la Sulamita, Cant de Salomó, Maria de Magdala,* etc. Conreà també la poesia tràgica, dramàtica, narrant els fets amb molta energia i en un català gràfic, net i castís. Així *Anima en pena, Esglai, Cor fidel,* etc. La poesia d'Anicet Pagès de Puig és de les més robustes que ens han quedat de l'època dels Jocs. Morí el poeta a Madrid en 1902. Era Mestre en Gai Saber.

284. Mossén Jaume Collell. — Vic, 1846. Orador sagrat famós, canonge de Vich, fundador de *La Veu de Montserrat,* amic i conseller del Mossèn Verdaguer, poeta vigorós i dues vegades Mestre en Gai Saber (1). Té diferents llibres: *Floràlia, S. Felip Neri, Nou Fra Anselm, Faules i símils, Vida de St. Salvador de Horta, Vida del Bt. Pere Almató, Roma, Lo Gran Rei en Jaume I,* etc., i el drama *La gent de l'any vuit.*

Mossèn Collell és un dels poetes més populars a Catalunya. Ve a ésser el degà de literats i escriptors. La seva personalitat literària té molts caires. És didàctic (*Faules y símils*), és humorístic (*La caponada*) i principalment és patriota. El sentiment de pàtria domina en els seus versos enèrgics i sincers. Són inspirades i robustes les estrofes de *A la gent de l'any vuit, Lo Sometent* i *Sagramental.*

No captem el dret de viure,
Dret que no es compra ni es ven.
Poble que mereix ser lliure,
Si no li donen, s'ho pren.

El llenguatge de Mossèn Collell, dintre de la seva

---

(1) L'any 1871, quan Mn. Collell assolí el mestratge en Gai Saber, després d'una conferència entre el rei Amadeu i en Víctor Balaguer, llavors Director General de Comunicacions, el Govern de Madrid concedí la gran creu de Carles III als tres poetes que resultessin premiats amb la flor, l'englantina i la viola; però els poetes renunciaren, creient que per dignitat no podien admetre una condecoració d'un Govern que, al llur entendre, tiranitzava la nostra terra.

energia, té un aire popular. Té, diu en Montoliu, un perfum de llengua viva, recollida del mateix agre de la terra...

285. RAMON PICÓ I CAMPAMAR. — Pollensa (Mallorca), 1848. Des dels onze anys residí a Barcelona. Obtingué el mestratge en Gai Saber amb tres englantines. En Picó i Campamar és el poeta del romanç. A l'època heròica dels Jocs gairebé tots els poetes conrearen el romanç històric; cap com en Picó. Perquè en Picó no pinta maniquins revestits de vestes arqueològiques, sinó personatges vius, de carn i ossos. A les seves escenes històriques hi ha una bella harmonia de tons i de colors, una enèrgica vigoria i sobretot una gran veritat. I aquesta veritat d'escenes i la vida dels personatges és el que dóna consistència i valor a l'obra poètica d'en Picó. Les seves obres *El martiri de Ramon Lull, Visca Aragó, Joan Crespi, El testament del cavaller, Ferran V, A Pollentia,* etc. són de les que passaran a la posteritat.

286. FRANCESC UBACH I VINYETA. — Tiana (Barcelona), 1843. De petit treballà de daurador; més tard es dedicà a la teneduria de llibres. Aviat publicà un volum de poesies, *Celísties,* i es representà son primer drama *Honra, Pàtria i Amor.* Acudia a tots els Certàmens de Catalunya, omplint sa casa de premis. El 1874 fou Mestre en Gai Saber i el 1905 morí. Escriví drames com *Joan Blancas, Almodis, Marguerida de Prades,* etc.; i llibres de poesies com *Celísties, Primerenques* i *Expansions líriques.* Però el més característic de l'Ubach és el romanç històric. Va fer tot un

Romancer català. En publicà dos volums i li quedà el tercer inèdit. El romanç era quelcom exòtic a les Lletres de Catalunya derivat del *Romancero* castellà, i no s'aclimatà aquí. Per això el romanç, que tants premis valgué a l'Ubach, no li valdrà la immortalitat. Darrerament havia conreat el sonet orientant-se cap al neoclassicisme.

MES POETES D'AQUESTA EPOCA:

Tomàs Aguiló. — Palma, 1812-1882. Cosí d'en Marian Aguiló i gran amic d'en Quadrado. Ès el poeta local per excel·lència, el cantor de sa terra. Publicà mantes obres; la més important *Balades fantàstiques.* D'elles diu Sants Oliver: "En tot lo que va de renaixement a la nostra terra, la força de la imaginació no ha arribat mai més lluny, ni ha produït res de tanta energia, de tanta majestat, de tan suggestiu misteri."

Antoni Camps i Fabrés. — Manresa, 1822-1882. Amb en Rubió i en Bofarull contribuí a la restauració dels Jocs Florals. El millor d'en Camps i Fabrés és *Los tres sospirs de l'arpa,* del gènere al·legòric, on presenta Catalunya sota la imatge d'una reina morta àmb l'arpa a les mans.

Lluís Roca i Florejachs. — Lleyda, 1830-1882. Mostra en ses poesies un fervent entusiasme per les coses de casa. Poden recordar-se les composicions *Les glòries de Lleyda, Mater misericordiae, Amargor de la vida* i *La mort del poeta.*

Albert de Quintana. — Torroella de Montgrí, 1834. — Girona, 1907. Contribuí a la restauració dels Jocs i es féu aplaudir amb el pseudònim *Lo Cantor del Ter.* La poesia d'en Quintana és distingeix per l'alta entonació, el relleu de les imatges i l'estil noble i vibrant. Potser el millor d'ell sigui *Cançó llatina* i *Cançó del Comte d'Urgell Jaume lo desditxat.*

Tomàs Forteza i Cortès. — Palma, 1838-1898. Mestre en Gai Saber en 1873. És un bon xic artificiós. Les millors poesies són les de caràcter familiar: en elles traspuen les delicadeses de la seva ànima. Es poden llegir: *Molts anys!, Lo claveller* i *En els ulls de Déu.* També són bones les titulades *Armonies.*

Miquel Victorià Amer. — Palma, 1837. Barcelona, 1912. Un dels mantenedors dels primers Jocs florals del 1859. La poesia de l'Amer és monòtona i abstracta, sense imatges ni símbols. Per a ell no hi havia llums, ni colors, ni fonts, ni muntanyes. Abstracció, i prou. Té el mèrit de versificar bé.

Terenci Thos i Codina. — Mataró, 1841. Mestre en Gai Saber el 1887. La poesia d'en Thos és bon xic irregular; té incorreccions i prosaismes al costat de fragments plens de frescor i sentiment. Es poden llegir les poesies *Visca la ganiveta!* i *El Castell de Mataplana.* Traduí *La Imitació de Crist* i escriví en prosa el *Llibre de la infantesa,* recull de rondalles populars de valor folklorística remarcable.

Josep Serra i Campdelacreu. — Vich, 1848-1901. Poeta romàntic, però amb molta sinceritat. Aplegà ses poesies en un volum titulat *Primavera trista.* Té

alguna coseta per al teatre, com *Un dia de glòria* i *Les llonganisses de Vich.*

Bartomeu Ferrà.—Mallorca, 1843. Prosador, dramaturg i poeta líric. El millor d'aquest poeta són algunes balades i madrigals, com aquell tan subtil *Vida mia.* En altres composicions d'en Ferrà es troben deficiències de mètrica i de llenguatge.

Victòria Penya, d'Amer.—Palma, 1827-Barcelona, 1898. Esposa del poeta V. Amer. La seva poesia és ingènua, simpàtica, tota femenina. Llegeixi's *Sia vostre cor sens màcula, Cant d'amor,* etc.

Enric Cludi Girbal.—Girona, 1839. Poeta ardit qui cantà les coses del temps vell amb el pseudònim *Lo Trobador de l'Onyar.* Es dedicà, demés, a la Història i investigació crítica, publicant, entre altres obres, *Escritores gerundenses* (1867).

Gabriel Maura Montaner.—Palma, 1842-1907. Germà del polític Antoni Maura. Dedicà a les Lletres el lleure que li deixaven sos quefers. Escriví unes típiques descripcions mallorquines amb el títol de *Aigo-forts.* Té poesies vibrants, enèrgiques, com *Lo darrer soldat* i *Avant!* i l'aspre idilli *L'espigolera.*

Cal citar, a més, els noms dels poetes Salvador Estrada, Joaquim A. d'Alcàntara, Anselm Clavé, Isidor Raventós, Miquel Zabaleta, Guillem Forteza, Felip Pirozzini, Josefa Massanès, Dolors Moncerdà, Maria de Bell-lloc, Agna de Valldaura, etc. i assenyaladament els noms d'en Frederic Soler i l'Angel Guimerà, figures gegantines de les quals parlarem extensament al tractar del teatre català.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Frances M. Tubino, *Historia del Renacimiento literario en Catalunya,* Madrid, 1880. — F. Gras, *Siluetes d'escriptors catalans del segle XIX,* Barc. 1909. — M. de Montoliu, *Manual d'Historia de la Literatura catalana,* Barc. 1922. — Anicet Pagès i Puig, *Víctor Balaguer,* Madrid, 1875. — Artur Masriera, *Triunfantes y Olvidados,* Col·lecció d'articles en "La Vanguardia" — Joaquim Rubió, *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y literatura catalanas,* Barcelona, 1877.

CAPITOL III

MOSSEN JACINT VERDAGUER

288. Biografia. — L'excels poeta de Catalunya nasqué d'uns humils pagesos al poblet de Folgaroles, de la Plana de Vich. Des del mas Tona, de Folgaroles, on estava d'estudiant, anava al Seminari de Vich, alternant el conreu de la terra i l'estudi dels llibres. Amb altres companys fundà l'*Esbart vigatà,* societat literària que tenia ses festes en ple camp (1). En 1865 obtingué als Jocs Florals son primer premi, que anà a recollir amb vestit de pagès i la barretina musca. En 1870 cantà missa. Fou vicari de Vinyoles d'Orís fins el 1872 en què, per motius de salut, entrà de capellà a la Transatlàntica. Després de molts viatges, ja restablert, quedà d'almoiner al palau del marquès de Comilles. El 1877 marca la consagració d'en Verdaguer amb l'aparició de *L'Atlàntida.* El poeta anà produint sense treva. En 1880 fou Mestre en Gai Saber. En 1886 publicà *Canigó.* Enllà de la vida

---

(1) Uns joves ardits fundaren a Vich una societat literària dita *Esbart vigatà,* que tenia les sessions a l'aire lliure prop d'una font, sota un verd desmai. Foren fundadors els quatre germans Masferrer, Antoni i Joaquím Espona, Magí Verdaguer i Callís, Martí Genís Aguilar, Josep Serra i Campdelacreu, Mossèn Jaume Collell, M. Jacint Verdaguer, Francesc Febrer i Francesc Cuadros. L'*Esbart* de Vich donà dies de glòria a les Lletres catalanes.

arribà per al poeta una època trista; caigué en mania demoníaca, provocant la intervenció de l'autoritat eclesiàstica, que es veié en la trista obligació de recloure'l al santuari de la Gleva. Mossèn Verdaguer rodolà llavors a una gran misèria corporal i espiritual, no trobant consol sinó en la poesia. D'aquells temps daten obres com *Flors del Calvari*. Posteriorment obtingué un benifet a l'església de Betlem de Barcelona, no tardant a morir amb la resignació d'un sant a la Vil·la Joana, de Vallvidrera, el 10 de juny de 1902. La seva tomba s'alça al cementiri de Montjuich, de cara al mar blau que tan bé sabé cantar...

289. VALOR FILOLÒGICA D'EN VERDAGUER. — En Milà i sobretot l'Aguiló havien treballat molt per l'ennobliment de la llengua literària de Catalunya. L'estudi de l'Aguiló era sòlid, fundat en els pergamins, en la tradició escrita, i un xic en la llengua del poble; però el seu treball no tingué força difusiva, romangué reclòs. Mossèn Cinto anà percaçant la més pura llengua, no a les planes dels infòlios, sinó a l'entranya viva del poble. Havíen passat per Catalunya tres centúries de degeneració ètnica en les quals s'havia adulterat l'idioma; calia relligar-lo amb la tradició clàssica del segle XV.è en un esforç suprem. I aquest esforç el fa en Verdaguer. Per ell la llengua catalana, pobríssima, adulterada, passà a ésser una llengua literària esplèndida i florida. A *L'Atlàntida* i a les altres obres d'en Verdaguer aparegueren de bell nou una legió de paraules guardades durant tres segles a les entranyes del poble català, d'on les arrencà el poeta plenes de foc i de vida. Allò fou — diu en Mon-

toliu — com una cavalcada fulgurant i inestroncable que encara avui, després de dues o tres generacions, ens deixa posseïts d'astorament. De l'obra d'en Verdaguer brollà una deu abundosa de lèxic que s'estengué ràpidament per tota la poesia catalana...

290. ALTA VALOR POÈTICA D'EN VERDAGUER. — Mossèn Jacint Verdaguer és poeta inspiradíssim que brilla amb les fulgors del geni. El seu nom dins la poesia moderna va al costat dels de Goethe, Schiller, Byron, Hugo i Mistral. L'obra de Mossèn Verdaguer és immortal, i per la grandesa torbadora de la concepció, per l'opulenta descripció i per la riquesa del lèxic, és pariona de l'obra del Dant, de Virgili i d'Homer. Tot és gran en ell. És la inspiració del vident, és la força de la raça, és la grandesa del geni. És una valor mundial, humana. Son nom no morirà mai. I si un dia — que no serà — es perdien la llengua i la nissaga catalanes, mentre sobre la terra romanguin pobles cultes, perduraria el bon record i haurien de dir: "Aquell poble que ja no és, creà *L'Atlàntida...*"

En Mossèn Verdaguer, com a poeta, destaquen tres grans facultats: una imaginació genial, una intensíssima vida passional o de sentiment, i un domini complet de la llengua. La imaginació genial apareix en els seus poemes èpics. La forta vida del sentiment es mostra en sa obra lírica. I en les dues, l'èpica i la lírica, apareix el domini de la llengua no sols en el lèxic, que és riquíssim, sinó en la mètrica, que és perfecta, i en el vers, que és música sonora i bella. Per a apreciar la musicalitat del vers d'en Verdaguer cal llegir només *El Noi de la Mare*. Al costat

d'aquestes grans facultats, es veu més la pobresa mental d'en Verdaguer i el seu retoricisme. En Verdaguer pensa poc, observa poc, es concentra poc; sent molt, imagina molt, versifica molt. I aquesta seva facúndia el fa arribar fins a l'abús. En la seva obra extensíssima hi ha massa abelles i colomes, arpes i cantúries, roses i espines, papallones i perles. Repeteix massa aquestes imatges. És el pes mort de la seva poesia robusta, vivent, duradora com els segles...

En Verdaguer, com a poeta, té tres caires principals: és poeta *místic,* cantant la Fe; poeta *patriòtic,* cantant la Pàtria, i poeta *èpic,* cantant les gestes llegendàries.

191. En Verdaguer, poeta místic. — L'obra mística de M. Verdaguer és molt abundosa. Cal buscar-la als seus llibres *Idilis i Cants místics, Montserrat, Caritat, El Somni de S. Joan, Roser de tot l'any, Jesús infant, Flors del Calvari, Flors de Maria, Sant Francesc, Santa Eulària, Al Cel,* etc.

Dins la mística verdagueriana, no poques vegades pariona de la de Santa Teresa o de Sant Joan de la Creu, destaquen tres elements principals:

1.er *Idealisme franciscà.*— El poeta parla amb les plantes i els animals; es compara amb les bestioletes de Nostre Senyor; es diu ell mateix calàndria, passarell, cogullada...; escriu idil·liques vides de Sants contemplatius. Aitals poesies místiques, totes franciscanes, abunden en *Idilis, Lo Somni de S. Joan* i *Roser de tot l'any.*

2.on *Realisme bíblic.*—Al llibre immortal del *Càntic dels càntics* han begut la major part dels místics

del món. També en Verdaguer. D'ell ha pres directament molts idil·lis per via de traducció o de glossa. I, més a més, el realisme bíblic el porta a pintar escenes vives, algunes aspres, tràgiques, a l'estil de l'escola mística castellana, com *A Jesús crucificat* i *A mon Déu.*

3.er *Sentit popular.*—Apareix a les vides de Sants arromaçades i a les llegendes sobre la infantesa de Jesús, com *La fugida a Egipte, Sota l'ombreta, Sant Josep, Santa Maria Magdalena* i *Santa Rosalia.* Allà tot és popular, argument i estil. Canta com cantaria el poble, amb ingenuïtat, amb senzillesa, espontàniament, lliure de tota trava externa. En altres composicions no és popular l'argument, però ho és el dir, com en *Enyorança, Les cinc roses, L'arpa,* etc. on els més sublims transports místics es presenten revestits d'una forma popular. Sobretot cal anotar les belles obres *El Noi de la Mare* i *La mort de l'escolà,* que són definitives.

La potència lírica d'en Verdaguer arribà a crear dues formes noves de poesia mística, que són: la rondalla devota i l'ègloga mística. La rondalla devota és una piadosa faula de la qual el poeta treu una lliçó. Abunden a *Jesús infant, Caritat* i *Montserrat,* per exemple *S. Lluc, La font del miracle,* etc. L'ègloga mística és una petita escena quasi sempre idíl·lica, rural. Molts models ha deixat. Citem-ne dos: *Lo bon Jesuset se'n puja a la vinya,* i *La farigola.*

Cal remarcar que les millors poesies místiques de Mossèn Cinto són les de la primera època de la seva vida (1894). Les que després escriví porten la marca de l'intens sofrir del poeta.

292. EN VERDAGUER, POETA PATRIÒTIC. — Mai la corda patriòtica en tot el temps de l'èpica heroica dels Jocs, no havia vibrant tan intensament com al pulsar-la Mossèn Verdaguer. Ningú no ha cantat la Pàtria com ell. I la canta de tres maneres, sota tres aspectes:

1.er Canta la terra catalana, la geografia. En Verdaguer havia peregrinat per tot Catalunya, coneixia la terra pam a pam, i la cantà enamorat en *L'Empordà, La Plana de Vich, La Palmera de Junqueres, El Ter i el Freser, Lo Farell, Oda a Barcelona,* bona part del *Canigó,* i moltes poesies dels *Aires del Montseny.*

2.on Canta les gestes glorioses de Catalunya, com en *Nit de sang, Don Jaume a Sant Jeroni,* etc., i dintre d'un gènere tot popular i escaient *La canço del rayer,* i *Lo barretinaire.*

3.er Canta l'enyorança de la terra, com en *Enyorança, Lluny de ma terra, Soletat,* i principalment en l'immortal *Emigrant.*

293. EN VERDAGUER, POETA ÉPIC. — L'ATLÁNTIDA S ANALISI DEL POEMA. — *L'Atlàntida* és un poema èpic de 2.590 versos distribuïts en introducció, deu cants i conclusió. Canta el poeta l'enfonsament, al mar Atlàntic, de l'antic continent dit Atlàntida, habitat pel rei Atlas i la seva esposa Hesperis i els seus fills Atlants o Titans que pretengueren escalar el cel i destronar Déu, qui, per càstig de llurs vicis, enfonsà el continent, engolit pel mar d'una gorjada

"restant-li sols lo Teyde—dit de sa mà de ferre
que sembla dir als homes—L'Atlàntida era ací."

Aquest és el poema gloriós, monument altíssim de les nostres Lletres, que sorprengué Europa en sa aparició, mereixent l'admiració de tots els literats. Destaquen en aquest poema moltes belleses de primer ordre:

1.ª Sublimitat de la concepció. Tres temes, tots ells grandiosos, canta el poeta: l'enfonsament de l'Atlàntida, les gestes d'Hèrcules i el descobriment d'Amèrica. I la fusió d'aquests tres temes en un sol argument és quelcom colossal que exigeix la força del geni.

2.ª Originalitat del poema. És debades el buscar entroncaments al poema d'en Verdaguer. No en té. Dant s'inspira en Virgili, i Virgili imita Homer. Mossèn Verdaguer no s'inspira en cap poeta anterior. Coneix un diàleg de Plató on es parla de l'enfonsament de l'Atlàntida, i ja en té prou. I és remarcable que el poeta concebé la seva obra de molt jove, quan vivia a la plana de Vich, sense haver vist mai el mar, que forma el fons del poema.

3.ª Riquesa descriptiva. Menéndez Pelayo assenyala aquesta qualitat com la més albiradora de l'obra. Realment és opulenta la descripció, acusant una imaginació meravellosa. Tot és gran i gegantí. Les forces de la natura, en lluita colossal, apareixen magistralment descrites pel poeta.

4.ª Bellesa de la narració èpica. A *L'Atlàntida* la narració sempre manté la seva èpica altura. Si les situacions són grans, també és gran l'estil amb què les narra el poeta. I és un notable encert l'encastar en mig de l'èpica narració els fragments lírics

Chor de les illes gregues, i *Somni d'Isabel.* Verament són dues perles encastades en or fi.

5.è Riquesa del lèxic. *L'Atlàntida* és un monument de la llengua catalana. Era molt imperfecta la llengua en tot el Renaixement; però amb l'aparició d'aquest poema, gaudí de la ufanor i gallardia d'una rica llengua literària.

Al costat d'aquestes belleses, que són molt grans, poden anotar-se alguns defectes.

1.er La manca de caràcter nacional, perquè el poema està basat en llegendes mortes, que el poble no sent. En lloc de buscar la deu de la poesia a l'ànima popular, la buscà el poeta en un diàleg erudit de Plató.

2.on La falta de fusió i harmonia de l'element cristià i pagà. Hi ha moments en què l'argument resulta absurd. És impossible que Hèrcules, un semidéu pagà, sigui el ministre del Déu de Jehovà; en tot cas ho fora de Júpiter Olímpic.

3.er El caràcter sobrehumà dels personatges. Adés obren com a déus, adés com a homes mortals. I, en obrar com a homes, es presenten en situacions ridícules, com el cas d'un *gegant,* Hèrcules, *enamorat.* Un gegant sentimental és un ésser inversemblant.

4.rt Monotonia en la descripció. Hi ha escenes semblants descrites pel mateix estil i això dóna monotonia a la narració èpica. Hi ha massa descripció. En Verdaguer té una potència descriptiva tan forta que arriba a abusar-ne, de forma que l'abundor de descripcions perjudica l'argument.

5.è La manca de veritable heroi. No és Colom, que sols intervé en un episodi, i encara extern; ni Hesperis, que juga un paper secundari; ni Hèrcules, que no és un ésser plenament humà, sinó mig home i mig déu. Manca, doncs, l'heroi del poema. Fora que vulguem dir que *L'Atlàntida* és un poema *geològic*, i que l'heroi és la Natura en l'esplèndida manifestació de totes ses forces colossals...

Aquestes són les principals belleses i defectes del gran poema verdaguerià, piràmide de les Lletres catalanes...

294. CANIGÓ: JUDICI CRÍTIC DEL POEMA. — Altre poema èpic de M. Jacint Verdaguer, en 12 cants i un epíleg. Canta el poeta les belleses del Canigó, la beutat de la regina de les goges, Flordeneu, l'encís de Gentil, les gestes dels comtes Tallaferro i Guifre, la virtut del bisbe Oliva, la fi del regnat de les goges, el fonament del monestir de S. Martí de Canigó, i l'inici de la nacionalitat catalana:

> "al Pirineu recolzada
> són front al cel, sos peus dintre la mar..."

Aquest poema, més treballat i polit que *L'Atlàntida,* té caràcter nacional, perquè està calcat sobre cosa tan sentida com és la reconquesta i fundació de la pàtria catalana. En ell s'aconsegueix bé la fusió de l'element pagà amb el cristià: els monjos i croats cristians destaquen sobre fades i goges, i la Creu domina sobre tot l'element infernal. Però encara cal assenyar algunes ombres en el poema, com són

l'*excés de descripció,* que en algun moment arriba a ofegar la narració; el *caràcter poc humà dels personatges,* poc precisos, poc retallats, plens de vaguetat, gairebé ombres; i la *manca de passió* a l'idil·li de Flordeneu i Gentil, els quals en els moments més alts d'enamorament, en lloc de dir-se son amor amb paraules de foc, es passegen tranquil·lament per les comarques canigonenques dins una carrossa tirada per set daines. La part humana del poema és tractada amb rapidesa excessiva. En canvi te desmesurada extensió la part geogràfica de l'obra. Hi ha massa geografia, i poca psicologia; massa detall geogràfic i poca vida passional i humana. Però, llevat d'aquestes ombres, *Canigó* no té sinó belleses. Fora de l'argument, que en *L'Atlàntida* és genial, en tota la resta *Canigó* és superior. Verament és un enfilall de perles. Aquest sol poema bastaria de sobres a donar la immortalitat al gran poeta de Catalunya, Mossèn Jacint Verdaguer.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — *Obres completes* de Mossèn Jacinto Verdaguer, Barcelona, 1905. — Jaume Collell, *Biografía de J. Verdaguer,* París, 1887. — Valerí Serra Boldú, *Mossèn Jacinto Verdaguer, Records dels set anys darrers de sa vida,* Bellpuig, 1915. — Joan Güell, *Vida íntima de Mossèn Jacint Verdaguer,* Barcelona, 1911. — J. Fornell, *Ensaig sobre "L'Atlàntida",* Barcelona, 1912. — Antoni Navarro, *Mossèn Jacinto Verdaguer y su obra poética,* Sabadell, 1908.

CAPITOL IV

POETES POSTVERDAGUERIANS

295. APEL·LES MESTRES. — Barcelona, 1854. Mestre en Gai Saber, el 1908. Es un dels autors de més fecunditat literària. Ha publicat uns seixanta volums. Ha conreat tots els gèneres: l'oda, la llegenda, la balada, el madrigal, la faula, la novel·la, el poema i el drama. De la prosa sobresurten *La casa vella* i *La perera.* Dels poemes destaquen *Margaridó, Liliana* i *Poemes de Mar.* I dels drames, *Nit de Reis* i *La Sirena,* que arribà a les 1.000 representacions. Mestre Morera li musicà *La Rosons;* en Granados, *Picarol* i d'altres; en Vives, *Margaridó;* i en Borràs de Palau, *La presó de Xauxa...*

Ha conreat preferentment la poesia lírica. Ultra els poemes, té quinze llibres de poesies, entre ells *Idil·lis, Balades, Llibre d'hores* i *Cants místics.* S'acusa l'Apel·les de tenir poc agre de la terra, d'ésser influenciat dels autors estrangers, com Andersen, Perrault, Schmidt, Tennyson, etc. L'acusació és bon xic injusta. L'Apel·les és un esperit obert als aires de fora, però el que ell escriu no resulta foraster sinó adaptat completament. És l'Apel·les un autor molt personal que escriu amb certa audàcia, despreocupació i agudesa. És mestre en l'art d'expressar els afectes. Mai no resulta empalagós. Sempre, fins al cantar les més petites coses, apareix ple de dignitat. Està

traduït al francès, italià, alemany, anglès, suec, castellà i gallec.

296. Francesc Matheu.—Barcelona, 1851. Mestre en Gai Saber el 1897. Líric català de molta força. En Matheu, igual que l'Apel·les Mestres, apareix en els Jocs Florals tres o quatre anys abans (1873) de la consagració d'en Verdaguer en 1877 quan li fou premiada *L'Atlàntida;* de manera que, més que postverdaguerians, són contemporanis. Ells aportaren novíssimes tendències a la poesia catalana. Per ells entrà a Catalunya el lirisme escèptic i pessimista de Leopardi, Heine i Musset. Les poesies d'en Matheu estan reunides en els volums *Lo Reliquiari, Cançons alegres, La Copa, Poesies.*

297. Joaquim Riera i Bertran. — Girona, 1848. Home d'una labor literària intensíssima. Ha tractat temes els més variats: la història, la novel·la, la faula, la cançó, la poesia seriosa, la humorística, el drama, la comèdia... És Mestre en Gai Saber des del 1890. El catàleg de les seves obres és molt llarg. Les seves poesies, que són moltes, estan recollides als llibres *Mel i fel, Llibre de sonets, Cent faules, Cançons del temps, Cançons de nois i noies, Breviari de nois i noies, Faules velles i noves...*

En prosa ha escrit les novel·les *El vicari nou, Rei cavaller, Escenes de ciutat, Escenes de la vida pagesa, Novel·les premiades,* etc. i una *Història dels sitis de Girona.*

I per al teatre ha compost sis o set drames i quinze o setze comèdies.

298. Francesc Casas i Amigó. — Barcelona, 1859-1887. Poeta dolcíssim, ple de sentiment. La mística l'atreia, sentia la fe, i cantava amb passades dolces com les de rossinyol. Tenia una inspiració pariona a la de Mossèn Verdaguer, i potser hauria estat un gloriós competidor de l'immortal poeta dels *Idilis,* si la mort no l'hagués arrabassat en el ple florir de la joventut. La seva poesia és la dolça cantarella de la font en un recó de fageda: tota frescor. I l'estar malalt posava en sos versos un deix de melangia... Ses poesies estan aplegades en un volum amb un pròleg d'en Marian Aguiló.

299. Josep Martí i Folguera. — Reus, 1850. Ha publicat diferents llibres de versos com *Crepuscles, Vibracions, Veus escampades* i *Semprevives...* En Martí i Folguera és un romàntic. És d'una imaginació rica, una inspiració ardenta i una emoció profunda; però a voltes és deslluït per certs efectismes i recursos puerils.

Quelcom escriví per al teatre, sol i en col·laboració amb en Pitarra. I compongué la novel·la *Lo caragirat,* traduïda al castellà.

300. Jacint Torres i Reyató. — Barcelona, 1850. Mestre en Gai Saber el 1890. Té poesies ben estimables, com *Llegenda, L'oncle Rector, La Catedral de Barcelona,* etc., sense que arribi a assolir una perfecta forma clàssica. Darrerament s'ha donat al *folklore* recollint llegendes i tradicions populares en les quals intervé el *Drac.*

301. JOSEP FRANQUESA I GOMIS. — Barcelona, 1855. Mestre en Gai Saber el 1893. Fervent entusiasta de les Lletres catalanes que ha conreat en prosa i en vers. Ha escrit poesies inspirades que el posen al lloc dels bons poetes, com *La pubilla, Esglai, Tardor,* etc. Ha traduït al català l'*Electra* de Sòfocles, i té discursos i articles que l'acrediten de correcte prosador.

302. ARTUR MASRIERA I COLOMER. — Barcelona, 1860. Mestre en Gai Saber, 1905. — Poeta de nervi i vigoria, exprés per a cantar temes patriòtics. Canta també la religió, sense, però, arribar mai a les grans altures místiques. Ha publicat *Poesies líriques, Poesies premiades, De l'art vell y de l'art nou, Júlia* (poema), *Tretze són tretze* (faules), *Perles Catalanes* (tradicions i llegendes), etc. Demés ha traduït diverses obres.

303. FREDERIC RAHOLA I TRÉMOLS. — Cadaqués (Girona), 1858-1919. Mestre en Gai Saber, el 1917. Home de molt talent i de gran activitat. Publicà un volum de poesies catalanes sota el títol de *L'Oasis.* Té poesies d'alta inspiració, com *La tramuntana, L'estelada* i *El fill que no ha vingut.* Fou també historiador i economista.

304. MAGI MORERA I GALICIA. — Lleyda, 1853. Escriví tard en català. De primer escrivia en la llengua de Cervantes, fins que, poeta i català, volgué cantar com els altres poetes de la terra. I ho féu admirablement. La característica d'en Morera, segons en

Maragall, és la serenor. Les seves poesies estàn aplegades en el volum *Hores lluminoses*.

Ha traduït en versos catalans algunes obres de Shakespeare, com *Hamlet, Sonets*, etc.

305. Ferran Agulló. — Girona, 1863. Mestre en Gai Saber, el 1893. Poeta d'inspiració robusta, versificació impecable i d'estrofes arrogants. Ha publicat els volums de poesies *Espurnes* i *Llibre de versos*.

En prosa té les innombrables cròniques publicades a *La Veu de Catalunya* amb el pseudònim de *Pol*.

306. Lluís Tintoré i Mercader. — Barcelona, 1865. Descriu i canta les petites coses, com la pica de l'aigua beneita, el pou del claustre, la caputxa, la filosa, el paraigües vermell, el llum de ganxo, l'escó, etc. És un poeta ruralista ple de distinció. Estan aplegades ses poesies en el volum *Primerenques*.

307. Alexandre de Riquer i Inglada. — Fill del marquès de Benavent. Calaf, 1865. Temperament d'artista, ha pintat paisatges i quadres a l'oli, ha resuscitat els *ex-libris*, ha importat l'art del cartell, ha fet reviure el gravat i l'aigua fort... I és un bon poeta. Ha publicat *Enyorances*, col·lecció de poesies plenes de sentiment, dedicades a la seva difunta esposa; *Aplec de sonets*, molt inspirats, encara que no gaire mirats en la forma; *Crisantemes*, de delicada factura, i *Poema del bosc*, obra d'empenta elogiada d'en Mistral... Té també *Quan jo era noi*, aplec de quadres en prosa.

308. ANTONI BORI I FONTESTÁ. — Badalona, 1862-1912. — Poeta de copiosa producció. Ultra les motles poesies que té escampades en periòdics i revistes, publicà els volums *Boyra y sol, Poesies premiades* i principalment *Lo Trobador Català,* llibre llegit en moltes escoles de Catalunya. Les poesies d'en Bori són animades, vives, plenes de sol i de llum, però poc refinades.

309. ANTONI BUSQUETS I PUNSET. — Sant Hilari Sacalm, 1876. Fill de les Guilleries, porta en el seu esperit la visió de les seves selves. Potser les seves obres no hagin assolit una perfecta plenitud, però tenen la frescor de les fonts i l'encant dels alzinars de les seves muntanyes. Ha publicat els llibres de versos *Lliroya, Flors del Montseny* i *Ventijols de Guilleria.*

Ha conreat la prosa amb èxit. Té les novel·les *Plantalamor, Animes ferides, Dos amors* i *Calvari.* I encara *Del Montseny* (estudi) i *Les Eucarístiques d'en Verdaguer* (discurs).

310. EVELI DÓRIA I BONAPLATA. — Barcelona, 1862-1922. Un dels que millor han tractat la faula i l'apòleg dins les nostres Lletres. Però no és solament un apologuista; és un poeta ver, un cantaire de l'amor i de la vida, i alhora un conreador de la sàtira noble i vibrant. Té *Música vella* i *Moneda curta* (llibres de faules), i els llibres de versos *De sol a sol, Tríptics* i *Branques mortes.*

311. MOSSÉN JOSEP BONAFONT. — Fill d'uns pagesos de Soler, prop de Perpinyà, 1854. Sacerdot, ca-

nonge i degà d'Ille-sur-Tet. Ha fet popular al Rosselló el pseudònim de *Pastorellet de la Vall d'Arles.* Ha publicat *Refilades, Ays, Goigs, Ays y Albades,* l'antologia *Garbera catalana,* i els llibres de prosa *Biografies rosselloneses* i *Els Estanys de Caransà.* La crítica ha parlat d'ell amb elogi. Jean d'Amade ha dit que ell és el poeta més eloqüent i més delicat, el més vigorós i sensible que hagi produït el Rosselló.

312. MANUEL RIBOT I SERRA. — Sabadell, 1859. Ha publicat *Idilis y Balades* (poesies premiades), *Garbuix* (poesies humorístiques), *La Verge de la Salut* (llegenda històrica), i *La llegenda dels Dolors* (poema religiós). És inspirat, però no assoleix una forma perfecta. Té, demés, cinc o sis peces per al teatre i algunes proses.

313. EDUART GIRBAL I JAUME. — Girona, 1881. Mestre en Gai Saber, el 1912. Poeta de vasta inspiració, ha pulsat totes les cordes de la lira. És popular, patriota, sentimental, dramàtic, vigorós i fèrtil. Té molts llibres: *La corda viva, Primer llibre de dones, Els set pecats, Segon llibre de dones,* etc. Ha publicat, de més a més, *La Tragèdia de ca'l Pere Llarch* i *Oratjol de la Serra,* que, amb *La Cuaranya,* formaran un cicle de novel·les retolat *L'agre de la terra.* Té, també, qualque cosa per al teatre.

314. IGNASI RIBERA I ROVIRA. — Castellbell, 1880. És un caracteritzat iberista, entusiasta de l'Espanya triüna: Portugal, Castella i Catalunya. Per son ideal ha fet viatges a Portugal, exposicions, antologies d'autors portuguesos, i ha escrit llibres com *Portugal*

artístic, Portugal literari, Iberisme, etc. Com a poeta català, és fàcil i abundant, havent publicat: *Mos tres amors, Esguards, Corrandes populars, Atlàntiques, Solitaris* i *Poesia et Prosa.*

315. Mes poetes postverdaguerians. — Guillem Tell i Lafont, Mestre en Gai Saber (*Premiades*); Claudi Omar i Barrera, (*Nupcials, Poesies*); Mossèn Angel Garriga, (*Rectorals, Obres premiades*); Ramon E. Bassegoda (*Quatre versos, Poesies completes*); Ramon Masifern, (*Notes del cor, L'Aglenya*); Claudi Planas i Font (*Disperses*); Agustí Valls i Vicents, (*Eucarístiques, Disperses*); Jaume Novelles de Molins, (*Agre-dolç, Bosqueroles*); Josep Baucells i Prat, (*Follies, Brots*); Ramon Roca i Sans, (*Manoll de flors*); J. Vidal i Pomar, (*Ramellet eucarístic*); Manel Marinello, (*Primerenques, Frisanses*); Josep Granger, (*En inquietud, Salabror, Nous versos de mar*); Pere Riera, (*Sonets*); Joan Molas Valverde, (*Sonates, Estrelles errants*); Agna Canalies, (*Líriques, Sonets erudits, Natura*); Mossèn Lluís G. Pla, (*Athenea, Garba*); Joan Draper, (*Aures de Llevant*); Sebastià Sans i Bori, (*Disperses*); Narcís Verdaguer i Callís, (*Poesies i Traduccions*); Xavier Carbó, (*Migjorn*); Mossèn Joan Freixas, (*Gemmes*); Josep M.ª Garganta, (*Evangelina, Hores de collegi*), etc., etc.

Indicador bibliogràfic. — Artur Masriera, *El catalanismo literario en las regiones,* collecció d'articles a *La Vanguardia,* 1913. — *Biblioteca d'autors catalans,* XXI volums, Barcelona. — Manuel de Montoliu, *Estudis de la Literatura catalana,* Barcelona, 1912. — Obres dels autors respectius.

CAPÍTOL V

JOAN MARAGALL

316. BIOGRAFIA D'EN MARAGALL. — Joan Maragall i Gorina nasqué a Barcelona, el 10 d'octubre de 1860. Era d'una família benestant i no hagué de preocupar-se per guanyar el pa de cada dia. Cursà a la Universitat de Barcelona la carrera de Dret, llicenciant-se en 1884. A l'any següent publicà son primer llibre de poesies. Amb *La Sardana* (1894), *El mal caçador* (1896) i *Glosa* (1904), guanyà el títol de Mestre en Gai Saber. El 1890 contragué matrimoni amb na Clara Noble. I el 20 de desembre de 1911, dins sa torre de Sant Gervasi, voltat de sa esposa i sos tretze fills, santament, morí amb dol de tot Catalunya.

En Maragall tenia una ànima gegantina i un cos relativament feble i mesquí. Era d'una sensibilitat intensa i exquisida. Mai no l'abandonava el sentit harmònic i optimista. Estimava el cel i la vida. Era un home bo i pur. Voltat de sa esposa i treze fills, apareixia com un patriarca primitiu. Lloava Déu, sentia la grandesa augusta de les festes cristianes, i adorava calladament les ombres venerandes del misteri. Els seus llibres predilectes eren la Bíblia i Homer. La seva paraula reposada era sempre consol per als atribulats, i tornava els somiadors i visionaris al món real amb el seu seny i equilibri. Mai la

política no l'atragué. Era poeta, i com a poeta volgué servir Catalunya.

Ell marca una fita a les nostres Lletres. Fou periodista consumat, escrivint, en castellà i en català, articles admirables al *Diario de Barcelona.* Fou poeta excels, considerat com a Mestre de poesia per bona part dels autors del seu temps. Fou un pensador pregon, encunyant les idees en el motllo de la seva forta personalitat. Fou un home gloriós, tant per la manera de viure com per la manera de morir...

317. En Maragall, estetic. — L'aparició d'en Maragall fou un esdeveniment transcendental dins el curs de les nostres Lletres. Ell, després d'en Verdaguer, és una segona fita. En Maragall propugnà unes teories estètiques noves. Alçà bandera de sinceritat i llibertat. Diu un crític: "En Maragall sostingué, en la teoria i en la pràctica, la tesi de la completa independència de la forma, la qual devia adaptar-se a la més directa traducció del pensament, o millor dit, a la revelació més immediata de la inspiració, fins passant, si convingués, per damunt de la incorrecció o descuit de la vestidura..." En Maragall no vol motllos fets, imitacions, convencionalismes; vol inspiració i sinceritat. Té la teoria del moment de gràcia i de la paraula viva. El poeta ha de copsar la inspiració en aquell moment de gràcia en què se sent arborat, i expressar-la amb paraula caldejada, vibrant, sagnant, palpitant, baldament que en el dir no hi hagi a les paraules més que el ritme intern, i es falti a les lleis externes de la cadència i de la mètrica. Ell refusa, com a contrari a la inspi-

ració, a l'espontaneïtat i a la sinceritat, tot l'esforç per assolir l'expressió musical i artística. Tot ço que pugui significar artifici és per a ell condemnat. Vol inspiració, sinceritat, emoció pura dels fets i de les paraules....

Amb aquestes teories estètiques, en Maragall obrí un solc pregon dins el camp de les Lletres; mes pregon, però, l'obrí amb les seves poesies. Perquè en Maragall fou un poeta altíssim i indiscutible. Les seves teories es poden discutir; la seva poesia, no; puix pertany a la poesia eterna...

318. En Maragall, poeta. — En Maragall és el gran poeta enemic de la retòrica, el poeta de l'emoció interna, el bard de la paraula viva i foguejant. Obria la finestra al sol i mirava de cara a la vida. Quan en Maragall començà a cantar, la seva veu resultà nova pels que la sentiren, pero tothom la trobà sincera, i expressiva de vera poesia, d'aquella vera poesia que tots sentim a dintre nostre, baldament no la sapiguem expressar. El seu esperit volava. Era home inquiet, desordenat, obert a tots els corrents i a totes les impressions. No destaca en ell el *lucidus ordo* d'Horaci. No es veu en ses obres una rica estructuració. No hi ha en aquest poeta el conreu simultani de totes les potències. No apareix en ell el treball de la voluntat, l'esforç mental, per assolir una forma perfecta. Tot això queda per als poetes de Mallorca. En Maragall és un passiu. En ell hi ha una fe sincera, un optimisme gloriós, una inquieta frisança, una sensació vivíssima, un foc poètic abrandant.... I dintre la seva natural manera d'ésser era un poeta sincer i humaníssim. Ell

cantava els grans moments de la Pàtria i la humanal amor, la promesa, la muller, els fills, les petites coses de la vida casolana, la llar, l'ocell de gàbia, l'hort ple de fruits, el test de flors... I tot això ho cantava amb gran sinceritat i humanitat. Hom diria que és el poeta de més humana poesia dels darrers temps, el que millor cantà la vida, i els goigs de la vida; el que sabé amarar els seus versos en la dolça pau de què estava plena la seva ànima; el que cantà el mar blau amb estrofes bellíssimes, el més gran poeta espanyol de fi de segle; el poeta amorós, que, com digué en Joan M.ª Guasch, coronà de roses el front atribulat de Catalunya....

319. En Maragall, pensador. — En Maragall, ultra ésser poeta, era un fort pensador. Les seves obres ho acrediten. I les seves característiques com a pensador, segons el P. Miquel d'Esplugues, són tres: originalitat, claredat, independència.

Originalitat. En Maragall era original en totes les seves coses; ho era en la poesia i ho era en la prosa. En poesia només escrivia en el moment d'inspiració, quan una veu interior li deia: Ara! Llavors rompia enfora l'obra poètica engendrada al bes de la divina inspiració. I en la prosa. com deia ell mateix, només podia escriure quan els articles li sortien de dintre, com una cosa viva; mai forçat. Per això en tot era personalíssim i original.

Claredat. La claredat, que era molt gran en el poeta Maragall, provenia del seu equilibri interior i de la unió íntima, consubstancial, entre la paraula i la idea. En Maragall tenia una ànima asserenada com

un cel sense núvols. Era home d'una pau impertorbable. Sentia el gaudi i la dolor, però els dominava perfectament. I fins que els havia dominat bé no parlava, ni escrivia. Per això, no escrivint sinó en aquest estat d'equilibri i en el moment d'inspiració, la idea era lluminosa i era viva la paraula....

Independència. En Maragall, que en la vida pràctica era tolerant amb tothom i massa deferent amb el sentir i pensar dels altres, era un pensador de plena independència de judici, i això no per orgull, sinó per la grandesa del seu talent i esperit superior. No seguia escoles ni sistemes. En literatura, en art, en política, en totes les matèries opinables, pensava sempre lliurement, marcant en totes les coses que tractava el segell de la seva intel·ligència poderosa.

Aquestes tres qualitats, originalitat, claredat i independència, brillen en la prosa d'en Maragall. Té, demés, una característica que la distingeix de tota altra prosa, i és la forma d'expressió. En Maragall no argumenta mai, no raona, no prova. Mai no posa un *perquè*. Només exposa les coses. Quasi ni arriba a exposar-les; només les diu, com un poeta quan diu una poesia.... Això prové d'ésser en Maragall un il·luminat, un místic, un *vident*. Els seus ulls miraven com si estiguessin contemplant un misteri; i les seves paraules ressonaven com reveladores del que havia vist. Ell està segur del que diu, n'està convençut, ho creu, ho té per evident. Ho ha vist al fons de la seva ànima, en un moment d'il·luminació. Per això no ho raona, només ho diu.

320. ALTA VALOR D'EN MARAGALL. — En Maragall és una valor positiva en les Lletres catalanes, no per la seva estètica, sinó per la seva poesia. L'estètica maragalliana és manca i defectuosa. Sincerament, la creiem errada. L'espontaneitat, per ell predicada, és bona només per a un esperit equilibrat i afinat, com el seu. Ell vivia una vida d'equilibri; ell tenia, naturalment, sens cap esforç, el do de la ponderació. Però no tothom té aquesta gràcia. I quan l'esperit no té naturalment la ponderació i l'equilibri, ha de buscar-lo amb l'esforç. La paraula sincera i espontània no sempre és la paraula bella. I fins en el mateix Maragall — el cas més notable de fusió entre la paraula i la idea — és difícil creure en l'espontaneïtat pura; no pot ésser que li brollessin sense esforç, aquelles llargues tirallongues de versos i aquelles estrofes tan arrodonides i perfectes.

La valor d'en Maragall està en la seva poesia. Aquí rau. Com a poeta és una fita. Després dels Jocs, en Verdaguer; després d'en Verdaguer, en Maragall. La seva aparició fou transcendental per a la nostra poesia. Fou una veu robusta i sincera que ressonà en mig dels nostres lírics i marcà el retorn a la realitat, al món, a la natura... Cantà la natura, no com un motiu ornamental, sinó en ella mateixa. Fou el poeta de la muntanya i del món. Per en Maragall la nostra lírica esdevingué assolellada i lluminosa.... En Maragall, poeta, ha estat un representatiu. Ha format escola. Ha resultat un formador de joventuts per la seva força, per la seva espontaneïtat, per la seva espiritualitat, per la seva llum, per la seva substància poètica...

321. Obres d'en Maragall. — Les obres completes d'en Maragall formen *onze* volums. Sis contenen sa labor en llengua castellana i tenen un pròleg d'en Sants Oliver. Les obres catalanes són *cinc* volums; dos de poesies, dos de proses i un de traduccions, en la forma següent:

Volum I. Poesies: Visions i Cants, Les Disperses, Enllà, Seqüències.

Volum II. Nausica, Cants Homèrics, Olímpica I. de Píndar, Ton i Guida, fragment d'*Així parlà Zarathrusta* i altres traduccions.

Volum III. Notes autobiogràfiques, Escrits, Pròlegs, etc.

Volum IV. Elogis, Discursos, Necrologies.

Volum V. Traduccions de Gœthe.

Indicador bibliogràfic. — Miquel dels S. Oliver, *Maragall periodista,* Barcelona. — Lluís G. Pla, prev. *Maragall, poeta.* — J. Ruyra, *Pròleg a Maragall,* Barcelona, 1901. — Joaquim Folguera, *Les Noves Valors de la Poesia catalana: J. Maragall,* Barcelona, 1919. — A. Plana, *Antologia de poetes catalans moderns, Joan Maragall,* Barcelona, 1914.

CAPÍTOL VI

POETES DEL NOUCENTS

322. La poesia catalana, després d'en Maragall. — A la fi del segle XIX s'inicià a Catalunya un contacte directe amb algunes nacions estrangeres, assenyaladament amb la França, entrant a la nostra terra, com una forta riuada, la influència francesa. I a la mort d'en Maragall diversos corrents es destriaren dins la poesia catalana. Els *maragallians* pregonaren la més absoluta llibertat i la més gran despreocupació per la forma. L'escola *mallorquina* buscà, ja d'antic, la forma clàssica, pulcra, acurada, plena de gràcia i de justesa. Els *parnassians* prepugnaren l'art per l'art, el culte absolut de la forma bella, l'objetivisme radical portat a les darreres conseqüències. Els *simbolistes,* situant-se entre romàntics i parnassians, intentaren pendre dels uns la línia clàssica, la forma acurada i bella, i dels altres l'esperit, la gràcia, la subtilitat, buscant la coexistència de la màxima poesia amb la màxima pulcritud de forma...

323. Complicació del període noucentista. — Amb tan diverses escoles s'esdevingué un període complicat i fins contradictori. Diu en Joan Arús, en el seu llibre *Evolució de la poesia catalana*: "Hi ha poetes d'insomni, vagorosos i maeterlinknians, i poetes realistes; poetes decadents a lo D'Annunzio i

poetes vitalistes que canten la vida amb lletra majúscula; poetes preciosistes de torre de vori i poetes que canten el poble, també amb lletra majúscula; poetes civilistes i poetes ruralistes, etc...." Realment, hi ha de tot en aquest complex període de la nostra poesia. En aquestes condicions, es fa difícil fer un estudi detallat de tots els poetes del noucents. En un llibre elementari com aquest, és impossible. No res menys, ací escrivim *història,* i els poetes d'ara no són *històrics,* no han entrat encara als dominis de la història.

Deliberadament volem abstenir-nos de tot judici nostre. No volem dir les simpaties literàries que sentim. Ni tan solament volem citar els poetes d'ara per compte propi. Acudirem als llibres de crítica suara publicats. I els que en els llibres estan, aquells direm, i prou.

324. POETES D'ARA, SEGONS EN JOAQUIM FOLGUERA. — No amb ganes d'historiar la poesia catalana actual, sinó d'evidenciar-ne les valors noves, en Joaquim Folguera publicà un bon llibre dit: *Les noves valors de la poesia catalana.* En ell parla dels següents poetes del noucents.

Josep Carner. — Barcelona, 1884. Segons l'Arús, representa, després d'en Verdaguer i en Maragall, la tercera fita en el camí ascensional de la poesia catalana. Segons Alexandre Plana, el vers, que havia assolit la solidesa amb en Verdaguer i havia pres amb en Maragall una escalfor humana, amb en Carner ha guanyat la gràcia i la subtilitat, agermanades a la línia pura. Segons en Folguera, amb els llibres

d'en Carner la poesia catalana entra en una majoria d'edat absoluta.

Ha publicat: *Llibre dels poetes, Els fruits saborosos, Llibres de sonets, Verger de les galanies, Monjoics, Auques i ventalls, La paraula al vent*, etc.

Jaume Bofill i Mates (Guerau de Liost). — Olot, 1878. Diu en Folguera: "Guerau de Liost construeix els versos amb una cura impecable, els talla amb fines ganivetes de precisió, els allisa i els poleix com si fossin de boix." Diu A. Plana: "En *La muntanya d'Amethystes,* en Bofill ha acomplert una tan variada i nova obra, que val a la poesia catalana un nou valor de refinament i perfecció. I el llibre *Somnis,* és únic en les lletres llatines..."

Ha escrit *La Muntanya d'Amethystes* i *Somnis.*

Josep M.ª López-Picó. — Barcelona, 1886. Ha contribuït en gran part a renovar la imatgeria poètica del vuitcents i és el creador audaç de belles metàfores i mitologies, a judici de l'Arús. I segons en Folguera, després de la poesia d'en Carner, la d'en Lòpez-Picó és la que més ha influït en les novelles generacions literàries.

Ha escrit: *Torment-Froment, Poemes del Port, Amor Senyor, La germana imaginària, Espectacles i Mitologia, El meu pare i jo, Epigrammata, Cants i Allegories,* etc.

Josep M.ª de Sagarra. — Barcelona, 1894. És una altra valor dins la poesia catalana. Ell ha redimit la poesia camperola aportant-hi una novella inspiració i donant-li un segell de raça. És una poesia, la seva,

que fa olor de terra mullada, i de fusta antiga i de cera groga d'altar... (Folguera). La poesia d'en Sagarra té l'alegria d'un camp amarat de sol... (Plana). Avui en Sagarra és una esperança del teatre català.

Ha escrit *Poemes i Cançons, Cançoner d'abril i de novembre, El mal caçador, Paulina Buxareu* (novel·la), *El foc de les ginesteres* (drama), etc.

Carles Riba i Bracons. — Barcelona, 1893. Diu en Folguera: "La poesia d'en Carles Riba és musculada; és la de l'home nu i fort que se situa davant de la vida rebent-ne el sol, i el vent, i la pluja. Els seus versos són com un arc en tensió i cada imatge és la sageta que esquinça l'aire del nostre esperit." *Primer llibre d'estances* es rotula la seva obra. Ha traduït Homer, Virgili, Píndar, Poe, el *Càntic dels Càntics*...

Clementina Arderiu. — Barcelona, 1893. Aquesta sendona és l'exemple més pur de poesia femenina. Sense ficcions homenívoles ni desequilibris passionals, teixeix un cant delicat i vigorós alhora. És elegíaca sense feblesa, amorosa sense follia, joiosa sense esclat, pia sense torbació. La característica sobresortint és el predomini del seny... (Folguera). En la poesia de la C. Arderiu hi és expressada la plenitud interior de l'esperit amb paraules fermes com les ratlles del marbre. (Plana). *Cançons i Elegies* i *L'alta llibertat,* són les seves obres.

325. Poetes del noucens, segons l'Antologia d'Alexandre Plana. — En l'obra aciençada *Antologia de poetes catalans moderns,* A. Plana estudia

trenta set poetes. Alguns d'aquests són estudiats a l'obra d'en Folguera; són els citats més amunt; es parla d'altres en diferents capítols, com Maragall, Iglesies, Costa i Llobera, Alcover, Alomar, Ors, Ruyra, Oliver, Riber, Salvà, Ferrà i Folch. Queden els següents:

Emili Guanyabens. — Barcelona, 1860. És un poeta que humanitza les coses i el seu vers es distingeix per la senzillesa i la plenitud de forma. Ha publicat *Alades, Voliaines* i *Trasplantades.*

Lluís Via. — Vilafranca del Penedès, 1870. Ha cantat la natura. És per ell com un mirall immens on s'ha vist reflectit cada volta que una emoció joiosa o una emoció dolorosa l'ha torbat. Té *Esteles, Del cor als llavis, Collita,* etc.

Josep Pijoan. — Barcelona, 1880. La seva inspiració és germana de la d'en Maragall. En Pijoan canta l'hora matinal, les ramades, les fonts, el verd de les prades; però ho canta amb el tranquil enyor del caminant que no pot deturar-s'hi. Ha escrit *El Cançoner.*

Joan M.ª Guasch. — Barcelona, 1878. És el poeta de la muntanya, amb tots els seus encants. Llevat d'en Maragall, ningú com ell no l'ha cantada. Tè *Joventut, Pirinenques, Ofrena, Arquimesa, Llibre d'hores, Cireres de pastor.*

Francesc Pujol. — Barcelona, 1884. Primer, maragallista; després, humorístic i un xic filòsof. Aquestes tres direccions del seu esperit — poesia, humorisme i filosofia — fan d'ell una rara mentalitat i donen

un regust inconfusible a allò que escriu... Publicà *Llibre que conté les poesies d'en Francec Pujols*.

Antoni Navarro, prev. — Vilaller, Lleyda, 1869. La salvatgia i la majestat del Pireneu tenen en Mossèn Antoni Navarro un cantor d'alenada profunda i sostinguda. Ell ens diu molt belles coses de les eugues i dels bous, dels pastors i de les cabanes, de geleres i torrents... Ha publicat *Pirenenques, Cançons perdudes, Balades d'hivern*. És Mestre en Gai Saber (1922).

Jeroni Zanné. — Barcelona, 1873. Significa l'adaptació al català del parnassianisme cultista i decoratiu de l'Herèdia. És el poeta de l'art per l'art, l'idòlatra de la forma. Ha escrit *Assaigs estètics, Imatges i melodies, Ritmes, Poesies, Elegies australs, Reialme d'Eros, Oda a Salomè*, etc.

Francesc Sitjà Pineda. — Sant Martí de Provençals, 1880. És un poeta que defuig tota estridència de paraula, de llum o d'imatgeria. Ha publicat *Poemes*, etc.

Joan Llongueras. — Barcelona, 1880. Maragallià, poeta de lo senzill, de lo popular, de lo harmònic. En ell no hi ha estridències. No és cantellut, sinó ondulant. Ni abstracte, sinó plàstic. Ni artificiós, sinó espontani i natural. Té *Nativitat, Lluminoses, Fèrvides*.

Ramon Vinyes. — Berga, 1885. És una posició extrema de la poesia catalana. Inclinat al preciosisme i a totes les artificioses pompes de la imatge poètica, representa un moment d'influència fran-

cesa aguditzada. Ha escrit: *Quan els ametllers floreixen, L'ardenta cavalcada, Rondalla al clar de lluna.*

Pere Prat Gabalí. — Barcelona, 1885. Pertany aquest poeta a un moment de la nostra evolució literària en què la influència dels lírics francesos i dels italians produïa una reacció depuradora de la forma. Els seus versos són d'una justesa mètrica afinada. Les seves obres són *El temple obert, Poemes de la terra i mar, Oracions ferventes.*

Miguel de Palol. — Girona, 1885. És un cantor de l'enyorança i de la malenconia. Els versos d'en Miquel de Palol són d'una gran sonoritat verbal, i les imatges hi tenen una mena de palpitació suau, com la saba a la branca nova. Ha publicat *Roses, Poemes de tarda.*

Vicens Soler de Sojo. — Barcelona, 1891. Poeta simbolista amb tendències a l'arbitrarisme. Té *Estances*, etc.

Josep Lleonart. — Barcelona, 1880. Poeta maragallià. La influència de la lírica alemanya li dóna una fesomia que no es confon amb cap altre poeta nostre. Ha produit *Elegies germàniques* i *El camí errat.*

Josep Massó i Ventós. — Barcelona, 1891. Seguint l'orientació donada per en Maragall escriu una poesia equilibrada, viva, frescal... Té *Pòrtic, Arca d'ivori, L'hora tranquila, Totes les cordes.*

Carles Soldevila. — Barcelona, 1892. D'aquest au-

tor ha dit "Xenius" que és el poeta de l'aigua, perquè tota hora ens parla d'aigua; ses imatges preferents són de suggestió líquida, i la música dels seus versos sona líquidament també. Ha escrit *Lletanies profanes.*

Lluís Valeri. — Barcelona, 1891. En aquest autor es veu la influència del simbolisme que fa vagar i de l'arbitrarisme que precisa. És un poeta molt subjectiu. Ha recollit sos versos dins el volum *La vida nua.*

326. Poetes d'ara, segons l'antologia d'A. Schneeberger. — Suara, 1922, Albert Schnneeberger ha publicat a París una *Anthologie des poetes catalans contemporains* (1). En ella parla — a part d'altres citats més amunt — dels següents:

Joaquim Folguera. — Barcelona, 1893-1919. Poeta inspiradíssim i crític aciençat, mort als 26 anys, ha deixat: *Poesies* i *Les noves valors de la poesia catalana.*

Joan Arús. — Castellar del Vallès, 1891. *Cançons al vent, Noves cançons, Sonets, Els cants dispersos, La mare i l'infant* i altres, ultra alguns llibres de crítica.

Ventura Gassol. — Selva del Camp, 1893. Ha reunit ses poesies en els volums *L'àmfora, Les tombes flamejants,* etc.

---

(1) L'eminent catalanòfil Albert Schneeberger està preparant l'*Anthologie des Prosistes Catalans.*

Marian Manent. — Barcelona, 1898. Feliç traductor del poeta anglès J. Keats i poeta original autor de *La Branca,* etc.

Alexandre Plana. — Lleyda, 1889. Ultra la seva notable *Antologia,* és autor original de *Sol en el llindar, El mirall imaginari, A l'ombra de Sta. Maria de Mar* (quadres).

Pere Salom i Morera.— Sabadell, 1883. *Primerenques, Gitanes, El camí de les meravelles,* etc.

Josep Sebastià Pons. — Ille-sur-Tet, 1886. Poeta del Rosselló, amb en Pepratx, Talric, Boher, Rous, Falguère, Saisset, etc. Té *Roses i Xiprers, El bon pedrís,* etc.

Trinitat Catasús. — Sitges, 1887. *De l'hort i de la costa, La vila coronada de llum,* etc.

Salvador Albert. — Palamòs, 1868. *Confins,* etc.

Pere Corominas. — Barcelona, 1870. *Les hores d'amor serenes.*

Plàcid Vidal. — Alcover, 1881. *Les grans accions, Somnis de primavera,* etc.

Xavier de Viura. — Barcelona, 1882. *Preludis, Cants d'amor.*

J. Pérez-Jorba. — Barcelona, 1878. *Poemes.*

Jaume Maurici. — Figueres, 1898. *Cançons de l'instant.*

Joan Malagarriga.—St. Feliu de Llobregat, 1890. *Somnis i Passions, Al vent de la ciutat,* etc.

Cristòfor de Domènec.—Barcelona, 1879. *Comèdia del diable,* etc.

J. Millàs-Raurell. — Barcelona, 1896. *Primícies, Trenta poemes,* etc.

Llarga és la llista dels poetes esmentats. I, no obstant, no i són pas tots encara (1). Alguns noms més es troben resseguint els vint-i-un volums de la benemèrita *Biblioteca d'autors catalans.* Algun altre se'n veu a les revistes i diaris. Certament en el roure verd i follut de la poesia nostra no hi manquen pas nius i ocells. Diguem, com Schneeberger, que els mestres Verdaguer i Maragall poden ben dormir en pau...

Indicador bibliogràfic. — Alexandre Plana, *Antologia de poetes catalans moderns,* Barcelona, 1914. — Joaquím Folguera, *Les noves valors de la poesia catalana,* Barcelona, 1919. — Joan Arús, *Evolució de la poesia catalana,* Barcelona, 1922. — A. Schneeberger, *Anthologie des poetes catalans contemporains,* Paris, 1922. — *Lectura popular. Biblioteca d'autors catalans,* Barcelona.

---

(1) El Dr. Kudolf Grosmann ha publicat darrerament una Antologia de poetes catalans moderns, *Katalanische lyrik der gegenwart.* No addueix cap nom que no sigui esmentat ací.

CAPÍTOL VII

POETES DE MALLORCA I DE VALENCIA

327. L'ESCOLA MALLORQUINA. — La moderna escola mallorquina comença amb l'Aguiló, qui fent versos catalans, respongué a la crida del *Gaiter del Llobregat*. Alguns joves el seguiren, i aviat florí a Mallorca tot un estol gloriós de poetes, com Jeroni Rosselló, Pons i Gallarza, Tomàs i Guillem Forteza, Miquel V. Amer, Mateu Obrador, Gabriel Maura, Bartomeu Ferrà, Miquel Zabaleta, Pere A. Peña, Josep Tarongí, Victòria Penya, Margarida Caymarí, i d'altres. Aquests poetes de seguida es distingiren pel bon gust. Rera aquests primitius vingueren nous poetes de l'illa daurada, formant una vertadera escola dintre de la nostra poesia. La seva característica és el culte de la forma. Diu l'Arús: "L'escola mallorquina aportà a la nostra poesia el sentit de la forma pulcra i elegant, justa i estilada, plena de gràcia i de claror. Ella és avui la branca més florida de la nostra poesia.

328. MIQUEL COSTA I LLOBERA. — Pollensa (Mallorca) 1854-1922. S'ordenà de sacerdot en 1888. Pius X^{è} el féu canonge de Palma en 1909. Als vint anys obtingué el primer accèssit a la viola (guanyada per M. Verdaguer) i l'any següent concorregué als

Jocs amb *Lo Pi de Formentor,* que excel·leix dins la nostra poesia. Fou Mestre en Gai Saber el 1902. Ha publicat els següents volums de poesies: *De l'agre de la terra* (1897), que conté els poemets mallorquins *La gerreta del catiu, La Mayna* i *El Castell del Rei; Tradicions y fantasies* (1902) llegendes populars que acaben amb la titulada *La deixa del geni grec; Horacianes* (1906), *Poesies* (1907) i *Visions de Palestina* (1908).

329. ELOGI DEL POETA COSTA I LLOBERA. — Mossèn Costa i Llobera és una de les figures cabdals de la nostra poesia. En ell el gust és depuradíssim, la forma del vers impecable, robusta la inspiració, el llenguatge net i precís, i l'estrofa clàssica... Home de cultura vasta i sòlida, havia depurat el seu estre en la clara llum hel·lènica assolint i retrobant amagades harmonies de llengua i de rítmica. Tres coses destaquen en ell: la cultura, l'equilibri i l'harmonia; elles donen per resultat la serenor. Diu en Montoliu: "Si alguna definició es pogués donar d'en Costa i Llobera on es resumís el conjunt de les notes característiques de la seva fisonomia poètica, jo en donaria aquesta: En Costa és el poeta de la serenitat. La poesia de Mossèn Costa i Llobera és hel·leno-llatina, és la poesia d'Homer, de Píndar, d'Horaci, és tot ponderació de fons i de forma, perfecció interna i externa." Diu Menéndez Pelayo: "La inspiració més alta que la musa catalana deu a Horaci és sens dubte l'oda *A Horaci,* tan ràpida i pulcra de forma i tan llatina de pensament, obra d'un poeta mallorquí, un dels més

vertaders lírics que jo conec dintre l'actual generació espanyola. M'atreveixo a dir que en Carducci ni en cap altre dels neollatins italians es troba una oda sàfica més pura i engalanada que aquesta". La dignitat de la forma ha vingut a la poesia catalana per l'escola de Mallorca; i d'aquesta escola M. Costa i Llobera és la més gloriosa representació. Les obres de l'excels poeta són definitives...

330. JOAN ALCOVER I MASPONS. — Palma, 1854. De primer cantava en castellà; després ell mateix trobà que tota llengua que no fos la materna resultava freda per a expressar sos sentiments. I si la llengua castellana fou sa Lia, la catalana fou sa Raquel... En Joan Alcover és un gran poeta. L'Arús li diu el més pur dels nostres elegíacs. Ell coneix bé les passions humanes, i en diu tota la intensitat i n'expressa tota la dolor. Evoca melangiosament hores passades. I fa recordar Ovidi, el gran elegíac llatí. I cal anotar que els versos de l'Alcover, embeguts de tristors, són música dolcíssima. La llengua catalana hi sona amb una insospitada sonoritat. L'Alcover és un líric, però un líric a la faisó clàssica, d'oda i elegia, cantant les humanes passions sense refinaments ni preciosismes.

Ha publicat *Cançons de la serra, Elegies* i *Endreces,* aplegades en un volum dit *Cap al tard,* ultra un polit treball en prosa, *Art i literatura.*

331. GABRIEL ALOMAR. — Palma, 1873. Escriptor personalíssim, home d'estudi i poeta notable. Esperit obert a tots els corrents de fora que procura aclimatar a Catalunya. És inquiet, hetorodoxe, re-

volucionari... Com a poeta és impetuós, ardit, foguejant... "És — diu A. Plana — un vi escumejant en una copa cisellada". "Ès — diu en Montoliu — com un dels corsers de la seva quadriga: té la fúria galopant d'una imaginació enlluernadora i al mateix temps té el foc d'or d'una paraula castigada i precisa; tota una gran potència inventiva disciplinada pel *lucidus ordo* horacià." Destaquen en l'Alomar tres coses: una imaginació fulgurant que voga sempre en mig de mars de llum; una precisió parnassiana en les estrofes i figures que resulten retallades com en el fris d'un temple; i un lèxic d'or que queda per ell fixat d'una manera definitiva. Ha publicat: *La columna de foc.*

332. Miquel dels Sants Oliver. — Palma, 1864 Barcelona, 1920. Home equilibrat, talent madur, pensament noble, paraula suggestiva i elegant, ploma destra, severa i elegantíssima. Era crític, polemista, historiador, novel·lista i poeta. La poesia de l'Oliver és de pensament. Adés té un deix romàntic, adés té un sentit d'humor, però sempre és fina, elegant i aristocràtica. Fent honra a l'escola mallorquina, cuida de la forma, que és bella i nítida, assenyalant-se per rimar els noms estrangers amb els mots catalans més suaus i sonors.

Ha deixat *Poesies,* i algunes novel·les, com *L'Hostal de la Bolla* i *La Illa Daurada.*

333. Maria Antònia Salvá. — Palma, 1869. De petita vivia a pagès; a ciutat s'enyorava: li mancava la llum, el color, la vida, el silenci august del camp

i de la muntanya. Estimava tant la poesia que s'aprengué de memòria el *Canigó* i *Caritat* de Mossèn Verdaguer. Aviat començà a escriure en secret ses impressions. M. Costa i Llobera pogué copiar-li *Orfanesa* i la publicà. Trencat el glaç, vingueren noves poesies, bellíssimes i de forma impecable. En els seus versos, recollits en el volum *Poesies,* hi ha la llum i la plasticitat de l'escola mallorquina. La Salvà ha traduït *Les illes d'or* i *Mireia,* de Mistral. Aitals traduccions són acuradíssimes i d'una gran fidelitat . També ha traduït *Els Promesos,* d'A. Manzoni.

334. Mossén Llorenç Riber. — Campanet (Mallorca), 1882. Mestre en Gai Saber el 1910. En Joan Alcover ha dit, parlant de M. Riber: "Té l'ardiment imaginatiu, el do de traduir les sensacions en formes tèbies i lliscantes com plomissó d'ocell; té, sobretot, el sentit de la gràcia". Mossèn Ll. Riber continua la gloriosa tradició mallorquina. El lloc que M. Riber ocupa a la cadena que formen els poetes de Mallorca, el precisa bé en Folguera quan diu: "La voluntat de la forma que era la característica de la poesia de Mn. Costa i Llobera, és en la de Joan Alcover el do de la forma, i en la de Gabriel Alomar n'és únicament el so. Miquel dels Sants Oliver juga amb els versos i combina noms estrangers amb els consonants més melòdics. En Maria Antònia Salvà la forma, precisant-se més cap a la música, és ingenuïtat. En Llorenç Riber ja esdevé voluptuosa... De la voluntat passa al do, després al so, més enllà al joc, del joc a la ingenuïtat, de la in-

genuïtat a l'esplai voluptuós. La mateixa trajectòria de la forma podríem seguir, si fa o no fa, pel contingut espiritual. El romanticisme actiu, sa, ventejat, lluminós de Miquel Costa i Llobera, i l'elegància de Joan Alcover, i l'efusiu i idealista de Gabriel Alomar i l'històric de Miquel dels Sants Oliver, són un estat més sà de poesia que no pas el misticisme sensualitzant i el bucolisme morbós dels poetes posterios". Això diu en Folguera, tot i reconeixent que la lírica de M. Riber té de tant en tant el perlejar colorat i musical de Gabriel d'Annunzio. Ultra ésser excels poeta líric, Mn. Riber és un formidable prosista de lèxic d'or.

Ha publicat *A sol ixent, Inter lília, Les Corones, La humilitat, La Passió, Pràctica progressiva de la confessió, Sants de Catalunya* (5 volums) i la traducció de *Salusti,* de l'*Eneida,* etc.

335. Més poetes de Mallorca. —

Josep M.ª Tous i Maroto. — És un deixeble de Mossèn Verdaguer i de Mossèn Costa i Llobera. Canta la naturalesa viva amb un llenguatge robust. I versifica admirablement. És Mestre en Gai Saber des del 1920. Té *Flors d'ametller, Instantànies, Lluna plena,* etc.

Miquel Ferrà. — Palma, 1885. Segueix els camins de Joan Alcover, el poeta de l'elegia; però l'elegia d'en Ferrà té més dolçor. L'atrauen els vergers florits, les hortes i els estanys. I els seus versos són fluids i musicals.

Joan Ramis d'Ayreflor. — Ciutadella (Menorca), 1882. Poeta exquisit, la poesia del qual, fruita deliciosament madurada, no se sap què té de millor, si la dolçor o la frescor, segons la dita d'un crític. Ha publicat *Clarianes.*

336. La Renaixença a Valéncia. — El precursor de la renaixença valenciana, l'Aribau de València, fou el poeta *Tomàs Villarroya* (València, 1812), qui, mogut de l'exemple d'en Rubió, començà a escriure en la llengua materna sa cèlebre *Cançó.* Rera seu aparegué *Teodor Llorente* (València, 1832-1911), vertader Patriarca de la renaixença, figura pariona al nostre *Gaiter,* però de més vol com a poeta, en alguns punts comparable a Mossèn Verdaguer. Té obres definitives com *La cançó del teuladí, La barraca, Lo Rat Penat, Vicenteta, Primaveral, Cartes de soldat,* etc. La veu d'en Llorente trobà ressò en aquelles terres lluminoses. Aviat altres poetes cantaren en valencià. *Vicens Querol* (València, 1836-1889) publicà *Rimes catalanes; Jacint Labaila* (València, 1838-1892) literat de vàlua, escriví *Flors del Túria* i *Flors del meu hort; Fèlix Pizcueta* (València, 1837-1890), cronista de València, fou el poeta delicat de *La llegenda del Roser; Rafel Ferrer i Bigné* (València, 1838-1892), autor d'un estudi dels poetes valencians, cantà el Rat Penat; *Víctor Iranzo* (Fortanete, Terol, 1850, València, 1890), autor d'inspirades poesies, moltes de premiades; *Francesc Badenes* (Alberic, 1859), poeta, dramaturg, filòleg i traductor, Mestre en Gai Saber, de València, autor de *Flors del Xúquer, Cants de Ribera,*

Mariola, etc.; *Lluís Cebriàn Mezquita*, (València, 1851), historiador, poeta i Mestre en Gai Saber; *J. F. Sanmartín i Aguirre* (Grau, València, 1848-Madrid, 1901) bon poeta i galant narrador, autor de *Gegants y nanos, De l'agredolç* (contes i poesies), *Qüentos vells y baralles noves, Cabotes y Calaveres*, etcètera.

I no mancaren bons prosadors valencians, com *Constantí Llombart* (València, 1848-1889), fundador de *Lo Rat Penat*, 1876, autor de l'obra d'història literària moderna *Los fills de la morta viva*, 1878; *Bernat Morales Sanmartín* (Cabanyal, València, 1864), costumista a la manera del nostre Narcís Oller, autor de les novel·les *Sor Consuelo, La Rulla, Flor de pecat, La primera flor*, etc.; *Salvador Guinot Vilar* (Castelló de la Plana), crític qui ha estudiat *Spill* i *Tirant*, i narrador excel·lent, autor d'uns típics quadres d'escenes castelloneses aplegades sota el títol de *Capolls mustigats; Eduard L. Chavarri* (València, 1875), sentimental i líric, qui defugint tota gala literària i tot artifici busca la simplicitat en la seva obra *Cuentos lírics; Roc Chavàs*, (Dènia, 1844), historiador i crític, editor de *Spill*, de J. Roig. I tants altres.

També es conreà la dramàtica. *L'Eduard Escalante* (Cabanyal, 1834-València, 1895), escriví més de seixanta obres, com *Des de dalt del Micalet, La Patti dels Peixcaors; Antoni Palanca* (València, 1848-1905) compongué moltes comèdies, notables per llur sentiment, com *Lo que és de Déu* i *De la mort a la vida*... I escriviren bones obres en Rafel Liern, en Ra-

mon Lladró, en Joaquim Balader, en Josep García, en Bernat Baldoví, l'Antoni Ballester, i altres més.

Les Lletres van creixent amb ufana per les terres de València...

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Miquel dels Sants Oliver, *La Literatura en Mallorca.* — Joaquím M.ª Bover, *Biblioteca de autores baleares.* — Elias de Molins *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX.* — Constantí Llombart, *Els fills de la morta viva.* — Manuel de Montoliu, *Estudis de literatura catalana.* — Joaquím Folguera, *Les noves valors de la poesia catalana.* — *Poetes valencians contemporanis,* "L'Avenç..."

CAPÍTOL VIII

LA NOVEL·LA

337. PRIMERS NOVEL·LISTES DEL RENAIXEMENT. — En començar el segle XIVè, amb la introducció del romanticisme a Catalunya, assoliren un fort èxit les novel·les de Walter Scott, abundant les imitacions del gran escriptor anglès dins l'escola castellana de Catalunya, com *Los bandos de Castilla,* d'en Ramon López Soler, o *La heredera de Sangumí,* d'en Joan Cortada. I en iniciar-se la Renaixença, aviat aparegueren novel·les en català, com *La orfaneta de Menàrguens,* de l'Antoni de Bofarull; *El coronel d'Anjou,* d'en Briz; *Orfanes de mare,* de l'Argullol; *Vigatans y Botiflers,* de Maria de Bell-lloch (Pilar Maspons); *Caragirat,* d'en Martí i Folguera; *El Castell de Sabassona,* d'en Joaquim Salarich, etc. Aquestes novel·les es ressenten de l'època en què foren escrites. Són fruits grenyals, no són madurs; però prepararen el camí als grans novel·ladors catalans que floriren més tard...

338. GAIETÁ VIDAL VALENCIANO. — Vilafranca del Penedés, 1834-1893. — Catedràtic de Geografia i Història a la Universitat de Barcelona. Escriví les novel·les *Confiança en Déu, La família del Mas dels Sàlzers, Rosada d'istiu* i algunes novel·letes curtes aplegades en un volum dit *La vida del camp.*

La característica d'en Vidal és la ingenuïtat i senzillesa. A les pàgines blanques dels seus llibres no es sent l'aldarull de les humanes passions: tot és candorós. Té la calma de les fonts de muntanya reflectint el blau del cel... L'estil no és ben castís.

339. Martí Genís i Aguilar. — Vich, 1847. — Farmacèutic. És un gentil narrador. Escriví les novel·les *Julita, La Mercè de Bellamata, La Reineta del Cadí, Sota un tarot, Records de les Guilleries, Novel·les vigatanes,* etc. Les novel·les d'en Martí Genís són gala de les Lletres de Catalunya; el lèxic és ric, l'estil és pulcre, i el gust depurat. En Genís és també un bon poeta.

340. Josep Pin i Soler. — Tarragona, 1842. — Passà tota la joventut lluny de la pàtria. En Pin és un gran novel·lista català. Ha escrit *La família dels Garrigues, Jaume, Niobe,* la llegenda *Lo miracle del Tallat,* i tres llibres d'excursions i viatges. En aquest autor es destaquen l'estudi dels costums, la pintura dels caràcters, l'observació psicològica i l'abundor del lèxic. Diu un crític: "Les obres d'en Pin són de les que *queden.* Els tipus tarragonins els assenta, en ses novel·les, tan permanents com els blocs de les muralles romanes. Ell pot i sap donar-nos a grans trets i amb pols segur les majors subtileses. I son estil és ferm, sobri i distingit alhora, com un modelat grec..."

En Pin i Soler ha traduït *Utopia* de Tomàs Moro, *Elogi de la Follia, De civilitat pueril* i *Col·loquis,* de l'Erasme de Roterdam, etc., i ha escrit per al teatre obres com *Sogra y Nora* i *La Tia Tecleta.*

341. DOLORS MONCERDÁ DE MACIÁ. — Barcelona, 1845. — Ha tractat temes variadíssims: la religió, la pàtria, la història, l'amor, les escenes de la vida humil, els afectes del cor... Té escrites les novel·les *La Montserrat, La família Asparó, La fabricanta, La Quitèria,* i *Buscant una ànima,* i una col·lecció de quadres de costums titulada *Del món.* En la prosa de la Moncerdà, al costat de l'esperit d'observació, apareix el seu bon cor i la seva feminitat exquisida.

342. NARCÍS OLLER I MORAGUES. — Valls, 1846. — Fins als 32 anys no començà a escriure en català. El 1879 publicà son primer volum, *Croquis del natural.* Seguiren *Sor Sanxa, Isabel de Galceran* i *L'Escanyapobres.* Poc després vingueren ses grans novel·les *La Papallona, Vilaniu* i *La febre d'or.* Passà una llarga temporada sense escriure; darrerament produí encara *La Bogeria* i *Pilar Prim.* Cal afegir a la llista d'obres *Notes de color, Figura y Paisatge* i *De tots colors.*

En Narcís Oller és el fundador de la novel·la catalana. Altres havien escrit novel·la abans que l'Oller, però ell és qui li donà forma i vida. En els seus llibres hi ha molta realitat. Les figures són de carn i ossos. Les passions i els sentiments hi són estudiats acuradament i amb finíssima observació. Abunden les notes de color i els raigs de llum. I la forma literària és perfecta. Les novel·les de l'Oller estan traduïdes a set o vuit llengües europees.

De més a més té l'Oller algunes traduccions; ha vertit al català *Un llibre trist,* de Ll. Tolstoi; *Me-*

mòries d'un nihilista, de I. Paulowsky; *Poemets en prosa,* de I. Turgeneff, etc.

343. MARIAN VAYREDA. — Olot, 1850-1905. — Escultor, pintor i prosista excel·lent. Produí *La Punyalada, Sang Nova* i *Records de la darrera carlinada.* Aquests llibres són definitius. Les descripcions d'en Vayreda no tenen parió: era pintor i pintava. Allò són aquarel·les, aigua-forts, quadres a l'oli... La gent de muntanya són en els seus llibres amb totes llurs grans passions. I les muntanyes feréstegues de Sant Aniol d'Aguges, les roques i cingleres d'aquells recons ombrius del Pireneu, són bon marc per a les lluites tràgiques de les seves narracions. Ni les *Ombrívoles,* de Víctor Català, ni *Els sots feréstecs,* d'en Casellas, fan una impressió més forta que *La Punyalada* d'en Vayreda. Més que una novel·la, és aquesta obra una narració èpica amb quadres que no passaran mai, com la baralla de l'Albert i l'*Esparver.* La llengua és ferrenya i robusta.

344. RAMON CASELLAS. — Barcelona, 1855.—Home de cultura sòlida i extensa, morí tràgicament a Sant Joan de les Abadesses, en 1910. La seva glòria rau en *Els sots feréstecs,* novel·la, i *Les Multituds* i *Llibre d'històries,* narracions. Aquests llibres fan d'en Casellas un dels escriptors cabdals del Renaixement Són pàgines plenes, molsudes, escrites amb un estil robust i vigorós. L'Otto Hauser, el gran crític alemany, el considera com un dels més grans prosistes èpics. Descriu d'una faisó magistral; els seus qua-

dres són pintures de mestre. I si un defecte té, és pintar amb massa cruesa la part tràgica de la vida...

345. "Víctor Catalá".—Pseudònim gloriós d'una dona empordanesa, Na *Catarina Albert i Paradís,* nada a L'Escala, vora el mar blau del golf de Roses. Coneguts són els seus llibres *Solitud, Drames rurals, Ombrívoles* i *Caires vius.* Aquesta escriptora té una personalitat literària ben definida. Escriu pàgines amarades d'ombra i de dolor. No mira mai el sol. Obre sempre la finestra que dóna a tramuntana. No s'espanta davant la cosa més repugnant ni es deté davant les més grans misèries. El sentit tètric, la dolor, els matisos repugnants de la vida són la seva atmòsfera predilecta: la tempten, la suggestionen. Deia ella mateixa: "Vaig formar-me a la bona de Déu, deixant parlar l'instint lliurement, sense mestres ni apriorismes de cap mena, i m'agrada l'honrada claredat de sentiment, de concepte, d'expressió..." Això potser sigui son gran defecte. Potser deixa parlar massa lliurement l'instint; potser hi ha en sos llibres massa claredat de concepte i d'expressió. Diu les coses tan crues que arriben a fer mal. Les seves pàgines en contenen tanta, de misèria i de dolor, que arriben a ésser desconsoladores. No s'hi troba pas enlloc l'encant i la gràcia femenina. El seu pseudònim és d'home, i d'home també la seva literatura. Catarina Albert té molt de talent, és una escriptora cabdal; però els seus llibres, de forta i vigorosa literatura, deixen dolorosíssima impressió. La misèria i el dolor són excessius. Manca llum, manca sol, manca espiritualitat. L'escriptora empordanesa hauria

de tenir una visió més optimista i més cristiana de la vida...

346. JOAQUIM RUYRA I OMS. — Girona, 1858. — Estudià a Barcelona i viu a Blanes. En Ruyra és un prosador excels i exquisit. En les seves pàgines granades, suculents, apareix l'observador, el pensador i l'artista. Ningú a Catalunya no ha pintat el mar i la vida marinera amb tanta exactitud i tanta poesia alhora. El seu lèxic és tot or. El seu llenguatge és fresc, i té la salabror i l'encant de la seva platja blanenca. Té quadres finíssims, narracions encantadores, pintures acabades de la vida real. Els seus llibres són d'una alta valor i quedaran com obres clàssiques dins les Lletres de Catalunya. Ha escrit *Jacobé, El primer llustre d'amor, El rem dels trenta quatre, La Parada, Pinya de rosa* (publicat anteriorment amb el títol de *Marines i boscatges*).

Té un poema magnífic: *El país del pler.*

347. PRUDENCI BERTRANA. — Tordera, 1867. — Passà la joventut a Girona, traslladant-se darrerament a Barcelona. El primer llibre fou *Josafat;* seguiren *Crisàlides, Els nàufrags, Proses bàrbares, Els herois, La lloca de la viuda,* etc.

En Bertrana és un novel·lista de molta força a l'estil d'en Ruyra i de la *V. Català,* més semblant a l'escriptora de L'Escala que al novel·lista de Blanes. Com ells treu les seves visions de la realitat, com ells pinta la gent de la terra amb l'ardidesa i vigoria de la *Català,* però sense arribar a la delicadesa de sentiments d'en Ruyra. Arrenca els blocs

dels seus llibres de la pedrera inexhaurible de la natura. I el seu lèxic és de preu.

348. Lluís Bertran Nadal i Canuda. — Vich, 1857-Barcelona, 1913. Escriví *Benet Roure, La Margaridoia, Los milions del farinaire, La Nonada, Qüestió de nom, El beneit i la porcairola* i *La Núvia.*

En Nadal era un fi observador i un bon estilista. Les seves novel·les, que són de costums, l'acrediten de prosista delicat i correcte. En elles el quadre de costums apareix il·luminat pel raig de llum de la idealitat de l'autor.

349. Ferran de Querol. — Reus, 1857. Les novel·les d'en Querol fragmentàriament estan bé, tenen vida i color; pinten belles escenes del camp de Tarragona. I sobretot són molt sanes. Ha publicat *Hereu i cabaler, Montserrat, Oratges de tardor, Recull de contes, Clixés* (quadrets).

350. Enric de Fuentes. — Barcelona, 1864. Autor de *Romàntics d'ara, Tristors, Il·lusions, Fulls escampats, Amors i amoretes,* etc. En els llibres d'en Fuentes batega la força, la joventut, l'amor, l'alegria del viure. Molt sol, molta claror, molta llum...

351. Carles de Fortuny.—Barcelona, 1872. Ha aportat a la novel·lística catalana una nova modalitat que és la pintura dels costums i caràcter de l'aristocràcia i burgesia. Les seves obres són *Daltabaix, En Poudor* i *Aristocràtiques.*

352. Alfons Maseras.—St. Jaume de Domenys, (Penedès), 1884. Ha viatjat molt, i, mitjançant el

contacte amb literats estrangers, ha aportat a les nostres Lletres una distinció exòtica. Els seus llibres no tenen cap entroncament amb els autors d'ací. Dels autors d'ara és un dels de personalitat més forta. Ha publicat *Edmon, La fi d'un idilli, Fets i Paraules de Mestre Blai Martí, Contes a l'atzar, Interpretacions, L'adolescent, Ildaribald,* etc. Ultra novel·lista, en Maseras és un bon poeta.

353. MARIA DOMÉNECH, DE CANYELLES. — Alcover (Mallorca), 1877. La característica d'aquesta escriptora és la sinceritat. Fuig dels convencionalismes i buida son cor i sentiment en les pàgines que escriu. Té *Neus* (1914), *Herències,* (1921), etc.

354. JOSEP ROIG I RAVENTÓS. — Sitges, 1883. Començà per escriure quadrets on lluïa un art descriptiu delicadíssim, un lèxic depurat i una finor de sentiment insuperable. Així els quadrets *Bateig, L'àngel profanador, Congesta,* etc. Després escriví novel·les que són gala de la nostra Literatura: *Argelaga florida, Vaga!, Infantívoles, L'encís de la mar, Ànimes atuïdes, Ran de la mar,* etc. Aquests llibres, per la seva exquisitat, són delícia de les ànimes selectes.

355. MÉS NOVEL.LES. — Moltes altres novel·les interessants hi ha al nostre Renaixement. Hom podria citar *El Vicari nou,* d'en Riera i Bertran; *La dida* i *El Rector de Vallfogona,* d'en Feliu i Codina; *Mal de l'hermosa,* de l'Aladern; *La bona gent,* d'en Bassegoda; *Blanca d'Alamany,* d'en Pere Manaut; *L'estudiant de la Garrotxa,* d'en Berga; *Marianeta,* d'en Masriera; *L'hostal de la Bolla,* d'en Sants Oli-

ver; *Desil·lusió,* d'en Massó i Torrents; *Arran del cingle,* d'en Morató; *Quan se fa nosa, Per la vida,* etc., d'en Pous i Pagès; *La ratxada* i *Vida triomfant,* de Miquel Roger; *Sota Montjuïc* i *La Xava,* d'en Juli Vallmitjana; *Animes ferides, Plantalamor,* d'en Busquets i Punset; *Laria, Joan Endal, Animes blanques,* etc., d'en Folch i Torres; *Vaca de llet,* d'en Ramon i Vidales; *Flor de card,* d'en Salvador Galmés; *Sentiment,* d'Agustí Calvet; *Del cor de la terra,* d'en Ruíz i Pablo; *Gent de muntanya,* d'en Vicens Gibert; *La novel·la d'Ester,* de Puig i Ferrater; *L'abrandament,* de Carles Soldevila; *Desferres,* de Pere Griera; *La Tragèdia de ca'l Pere Llarch* i *Oratjol de la Serra,* d'Eduard Girbal Jaume; *Estiuenca,* de Jacint Laporta, etc.

Val a dir, demés, que les millors novel·les estrangeres van incorporant-se a les Lletres nostrades, pel camí de les traduccions per obra i gràcia dels millors prosadors de Catalunya.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Les obres dels respectius autors.

CAPÍTOL XIX

CONTE I NARRACIO

356. CARLES BOSCH DE LA TRINXERIA. — Nasqué a Prats de Molló en 1831 i morí a La Junquera en 1897. Tenia riques hisendes i vivia com un gran senyor en mig de pagesos i pastors. Té *Records d'un excursionista, Pla y muntanya, De ma collita, Tardanies, L'hereu Moradell, L'hereu Subirà* i *Montalba*. Les primeres obres són narracions; les darreres, novel·les.

En Bosch escriu sobre temes de muntanya: les excursions, les caceres, els espectacles de les altes cimes, els costums pagesos i les llegendes del poble.

I tot això ho pinta amb un llenguatge pres de pagesos i pastors, escapant-se-li a voltes qualque grolleria. Els seus llibres són pàgines viscudes. Conta el que ha vist i ho conta amb amor i delectança, i en forma molt personal, resultant un narrador excel·lent.

357. ROBERT ROBERT. — Barcelona, 1830-Madrid, 1873. Escriví molt a Madrid, on es féu cèlebre per les seves cròniques intencionadíssimes. Era un treballador infadigable i un humorista agudíssim. Deixà uns *Quadros de la vida barcelonina* escrits amb una sàtira finíssima i una frescor encantadora. La ironia d'en R. Robert és formidable. També deixà algunes poesies.

358. Emili Vilanova. — A Barcelona nasqué l'any 1840, i a Barcelona morí el 1905.

En Vilanova és una personalitat altament albiradora dins les nostres Lletres. Escriví: *Del meu tros, Quadros populars, Entre família, Escenes barcelonines, Monòlegs y Quadros, Pobrets y alegrets, Gent de casa, Plorant y rient, Novelles,* i *Ultims quadros.*

Tota l'obra d'en Vilanova consisteix a pintar els carrers estrets i típics de la Barcelona vella. Ell era un barceloní de tota la vida, un barceloní d'aquella Barcelona antiga que va desapareixent. Amava intensament aquells carrers i aquells costums típics. I els pintava, en els seus quadres, d'una manera tan pròpia i personal que era inconfusible. Els seus quadres eren notes de color arrencades de la realitat. Allà abunden les frases i dites populars amarades de sana alegria. Allà hi ha escenes de barri i de carrer presentades amb un humor i bonhomia peculiars. En Vilanova era un gran humorista, potser el primer del nostre Renaixement; però el seu humor no feia mal; naixia tant d'ell com de les escenes que descrivia. I sota aquest extern humorisme tancava exquisitats de sentiment. Els quadres d'en Vilanova fan venir la mitja rialla als llavis, però tot d'un plegat, amb una frase breu, fan commoure i enternir. I tots tenen una acció igual que la novella més ben planejada. El llenguatge d'en Vilanova no és castís: és un llenguatge popular, ple de frases pintoresques i d'imatges gracioses. En Vilanova no té imitadors. No pot tenir-los, perquè és tan personal, és sempre tant ell mateix...

L'Emili Vilanova també escriví sainets. En Vilanova dels sainets és el mateix dels quadres. És el que diu un crític: "Sia el que es vulla el punt de vista sota el qual se'l consideri, en Vilanova és sempre el mateix. La seva ploma corre sempre amb igual fluïdesa. No hi ha error ni confusió possible. Idèntica agudesa, idèntica frescor, idèntica bonhomia..."

Els seus sainets formen dos volums.

359. ANTONI CARETA I VIDAL. — Gràcia (Barcelona), 1843. Amic d'en Briz col·laborà al *Calendari Català*. Traduí el poema provençal *Els carboners*, de Fèlix Gras. Treballà en la depuració de la llengua catalana amb el seu *Diccionari de barbrismes* i *Barbrismes y vulgarismes*. Escriví poesies aplegades en un volum dit *Eures*. Conreà el teatre amb obres com *La marca de foc*.

Però la cosa més interessant d'en Careta i Vidal són les narracions i novel·les. Té diverses col·leccions de quadres de costums, com *Brosta, Rajolins, Narracions estranyes* i *Dibuixos a la ploma;* i les novel·les *Cor y sang* i *Les conseqüències*. En Careta és un bon narrador. En els seus quadres l'escena té vida, el diàleg és animat, i acurat el llenguatge.

360. JOAN PONS I MASSAVEU. — Barcelona, 1850. Era un barceloní de cor, igual que en Vilanova, i com ell treballà ardidament en la formació d'una literatura humorística verament culta. Escriví en prosa i en vers. La seva producció és copiosa: *L'auca de la Pepa, A mata degolla, Quadres en prosa, La colla*

del carrer, Pel meu veïnat, Pels barris de Ribera, En mitja-galta, etc., i llibres de poesies com *Menudalla, Aires vells,* etc.

En la labor de crear una literatura festiva digna i culta, en Pons s'acostà a l'Emili Vilanova. No arribà a tenir l'agudesa i la frescor del gran humorista, però era més satíric i més intencionat. I en els versos, en mig del seu humorisme, brollen, a voltes, exquisides flors de sentiment.

361. PERE ALDAVERT. — Barcelona, 1850. — Lluitador infadigable, periodista activíssim i prosista albirador. La seva producció no és pas curta: *Nós amb nós, Feina vella, A la taleia, Cantant y fent la meva, A vol d'ocell, De l'any de la Fàccia, Per matar l'estona,* etc., etc.

Un critic judica bé l'Aldavert amb aquestes paraules: "Amb son estil senzill i casolà, constel·lat de modismes pintorescos i d'acudits escaients, agut en la ironia, dur en l'apòstrof, gràfic i persuasiu sempre, personal com pocs, l'Aldavert és un observador excel·lent i un narrador fertilíssim en recursos..."

362. RAMON SURIÑACH I SENTIES. — Barcelona, 1881. — És poeta, dramaturg i prosador. Com a poeta té els llibres *Coses meves* i *De la vida.* Com a dramaturg, té *Núvols en creu, L'únic consol, Cel que s'obre, Contraclaror,* etc. Com a prosador, té *L'amic, L'estrany, Petites proses, Croquis cubans, Proses d'amor i pietat, Llibre del convalescent, Gent, El tresor dels pobres, La nora, Verge, Poema de clínica,* etc. Diu un crític: "Enamorat de la llum la canta

amb el somrís als llavis. Mai en les afroses flames d'un incendi devastador trobarà motius d'inspiració tan grans com en les tranquiles flames de la llar. Si per atzar és un quadre llòbreg el que l'inspira, ja podeu comptar que no seran les negrors desolades lo que més s'imposi al lector: ell sabrà mostrar-li ombres dolces, mitges llums, llums suaus, i ventures discretes. En son primer llibre de versos ja hi aparegué aquest temperament que no s'ha desmentit mai. El noi devingué home, espòs, pare; sobre ell anaren pesant les obligacions de la vida. Quantes més lluites, més amor; quant més amor, més optimisme..."

Diguem, demés, que aquest home bo d'en Suriñach, igual que els germans Folch, és l'amic dels infants.

363. Els germans Folch i Torres. — En Manuel, en Josep M.ª i en Joaquim Folch i Torres són tres homes bons, tres escriptors, tres poetes, tres glòries de les Lletres de Catalunya.

Manuel Folch. — Barcelona, 1877. — És periodista: fou l'ànima de *Cu-cut!* durant els onze anys en què es publicà. És poeta: als set anys ja feia versos, i és Mestre en Gai Saber des del 1914; ses poesies són d'alta inspiració, forma acurada i embegudes de l'*agre* de la terra. És dramaturg: ha escrit notables peces, com els drames *La Cogula, Reixes enfora, De bon tremp,* etc., i les comèdies *L'oncle Rector, La germaneta, Dissabte de glòria.* És un gentil narrador, havent-se assenyalat en la

literatura per a infants, com en les faules recollides als volums *De quan les bèsties parlaven* i *Encara parlen les bèsties.*

Josep M.ª Folch. — Barcelona, 1880. Un treballador infadigable, un novel·lista afiligranat i un home de cor bo. La seva producció és copiosíssima. Ha escrit les novel·les *Animes blanques* (premi dels Jocs, 1904), *Lària* (premi de L'Avenç), *Aigua avall* (premi d'*El Poble Català*), *L'ànima en camí* (premi de la Biblioteca "Pàtria"), *Sobirania, Una vida, Joan Endal,* etc. En tals obres potser la qualitat d'en Folch que més destaca és la d'ésser un narrador fàcil, naturalíssim, emocionant... I aquestes belles qualitats de narrador, darrerament les ha esmerçades en la literatura per a infants. Setmanalment, des de molt temps, ha escrit un conte a la revista *En Patufet.* I demés ha escrit les obretes *Aventures extraordinàries d'en Massagran, Noves aventures d'en Massagran, El gegant dels aires, En Bolavà detective, En Bolavà en el país dels xinos, Per les terres roges, Vida i aventures d'en Jordi Bel, En Jordi Bel en el país de l'or,* etc. Totes aquestes obres són de sana lectura i els contes tenen un caient educatiu.

També ha escrit per al teatre obres delicioses, i sobretot, obres blanques. Així *La Rosabel de les trenes d'or, El més petit de tots, Els pastorets,* i la bellíssima rondalla *La Ventafocs,* que ha seguit triomfalment tots els escenaris de Catalunya.

Darrerament en Josep M.ª Folch ha fundat els *Pomells de Joventut.*

Joaquim Folch.—Barcelona, 1886.—El posem aquí amb els seus germans, per més que el seu lloc estaria entre els poetes del noucents. Perquè ell és un gloriós poeta d'ara. En ell es fonen el simbolisme i la línia clàssica. La visió directa de les coses s'ajunta amb una gran vaguetat de sentiment. I, com diu l'Alexandre Plana, "El seu lirisme és de caires pronunciats, amb una tensió revelada per l'ús freqüentíssim de les paraules agudes en la rima, i les seves imatges tenen aquesta mateixa clara fesomia de les grosses pedres a la muntanya..." En prosa ha escrit *Història de l'Art* (Egipte).

364. CARME KARR. — Son pare era cònsol francès, però ella nasqué a Catalunya. Signava *Escardot.* Publicà *Volves* i *Clixés.* Són dos volums de contes i narracions. La prosa d'aquesta dama és altament suggestiva. Hi apareix la influència dels autors de la França contemporània. Ses petites narracions inclouen els gèrmens de veritables obres de tesi, i això les fa més interessants.

També s'ha fet aplaudir al teatre amb *Els Idols* i *Raig de sol.*

365. MANUEL ROCAMORA. — Barcelona, 1863. — Prosista, poeta i dramaturg. Té *Postes de sol* (quadres), *Vergonya* (novella), *Joguines* i *De totes menes* (llibres de versos), alguns drames i comèdies, i algunes obretes per a teatre d'infants, com *Cor de mare* i *La caputxa blanca,* plenes de gràcia i distinció.

366. MÉS NARRADORS I CONTISTES. — Abunden

els autors: cent noms podrien citar-se. Diguem-ne alguns: Marquès de Camps, (*Del meu sarró*); Pelegrí Casades i Gramatxes (*Lo Lluçanès*), Jacint Laporta (*Memòries d'un soldat, Estiuenca, Casolanes*), Francesc Puig i Alfonso (*Curiositats barcelonines*), Joan Rosselló (*Fruita mallorquina*), Miquel Roger i Crosa (*Viatges d'amor*), M. Ramon Garriga (*Contes blancs, Estampes i calcomanies*), Xavier Monsalvatge (*Ombres, Terra de gestes i beutat, Girona*), Frederic Pujulà (*Titelles febles*), Manuel Duran (*En Ton de la Muga*), Eusebi Isern i Dalmau (*Sol de posta, Solada de contes*), J. Puig i Pujades (*Tragèdies de veïnat*), etc.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Les obres dels respectius autors.

CAPÍTOL X

TEATRE

367. Origen del teatre catalá. — Als principis del XIX.è segle en Josep Robreño escriví, amb fi polític, alguns sainets bilingües, com *Lo Trapense, Lo Alcalde de Sabater,* d'una valor literària nulla. Francesc Renart Arús, amb fi literari, va compondre uns sainets com *La Layeta de Sant Just* i *La casa de les despeses,* que eren ben poca cosa. Més tard en Joaquim Dimas i Graells, empresari de l'*Odeon,* per allà l'any 1848, escriví *Una nit de Carnaval, Set morts i cap enterro* i unes quantes peces més, però totes ben minses. Encara algun altre autor escriví quelcom: en Pere Gras *La Pastora,* en J. A. Ferrer *A l'Africa, minyons,* i en Manuel Angelon *La Verge de la Mercè* (1). Per allà l'any 1860 en Francesc de Sales Vidal estrenà a Vilanova *Una noia com un sol.* Anà a Barcelona i tingué un èxit. Començaren a sortir aficionats. I un jove, en Serafí Pitarra, es dedicà a escriure *paròdies* d'obres de fama, com *L'Esquella de la Torratxa,* paròdia de *La Campana de la Almudaina,* i *Ous del dia,* paròdia de *Flor de un día,* de Camprodón. Al costat d'aquestes paròdies s'escrivien sainets i co-

---

(1) En Rubió considera l'Angelon com a fundador del Teatre Català abans que en Vidal i en Pitarra.

mèdies per a fer riure. Allò no era teatre, pròpiament. El dia 4 d'abril de 1865 un jove intelligent, l'Eduard Vidal i Valenciano, estrenà al Teatre Principal un drama català, *Tal faràs, tal trobaràs*. L'èxit fou sorollós i franc. En Frederic Soler (*Serafí Pitarra*) s'emplenà d'entusiasme i escriví el seu primer drama de costums *Les joies de la Roser* (1). El teatre català fou nat (2).

368. EDUARD VIDAL I VALENCIANO. — Vilafranca del Penedès, 1839-Barcelona, 1899. — Correspon a Eduard Vidal la glòria d'ésser el fundador del Teatre català. Fins llavors només s'escrivien i representaven sainets i comèdies; ell escriví la primera obra seriosa *Tal faràs, tal trobaràs*. L'èxit fou gran. Amb aquesta obra començà el vertader teatre de Catalunya. Pel demés Eduard Vidal, si no era un autor de primera volada, era un escriptor de recta orientació que buscava en el teatre un medi de sòlida educació popular. Escriví diverses obres, com *Tants caps tants barrets*, *Paraula és paraula*, *Tal hi va qui no s'ho creu*, *Qui juga no dorm*, *L'ase*

(1) L'èxit de *Les joies de la Roser* fou immens. En tres dies es vengué la primera edició de l'obra, mil exemplars, i en quinze dies la segona edició també d'un miler d'exemplars. (Puig i Alfonso, *Curiositats barcelonines*.)

(2) El Govern de Madrid, per Reial Ordre de 15 de gener de 1867, prohibí la represenació de les obres dramàtiques escrites en català; però aquesta Reial Ordre fou derogada el setembre següent, pocs dies abans de la revolució, essent encarregat de trametre-la el poeta Gaspar Núñez de Arce, llavors governador de Barcelona.

d'en Mora, Lo Birolet de Sant Guim, Lo diable són les dones, etc.

També publicà algun llibre de poesies com *Ramellets, Jocs,* etc.

369. Frederic Soler (*Serafí Pitarra*). — Barcelona, 1839-1895.—De jove era aficionat al teatre; amb altres amics anava als pobles veïns de Barcelona a fer comèdies. Començà a escriure sainets i paròdies per a teatres de família, i més tard per a l'Odeón. Fins que l'èxit d'en Vidal i Valenciano el determinà a escriure obres serioses. La seva producció és copiosa: passen de cent les obres. Té sainets, gatades, paròdies, comèdies i drames, alguns en col·laboració amb altres autors. Entre les produccions lleugeres cal citar *La pesta del barri, Café y copa, A la vora del mar,* etc. Entre les comèdies: *Les francesilles, Les papallones, Lo Didot, La cua de palla,* etc. Entre els drames *Les joies de la Roser, Les eures del mas, La Dida, Lo ferrer de tall, Batalla de reines, La filla del marxant,* etc.

En *Pitarra* és el gran autor del teatre català. En Vidal donà la primera obra; però després d'aquest fet, el que fa viure el teatre català és en *Pitarra.*

Era home que buscava en les seves obres l'aplaudiment del públic i l'aconseguia gairebé sempre. Era abundantíssim en recursos. Tenia una habilitat extraordinària a combinar les escenes, i si qualque argument era feble, ell sabia encobrir-lo amb el seu enginy inexhaurible. Coneixia bé el cor humà i sabia trobar sempre el camí per despertar l'interès. Cap autor dramàtic no ha estat tan popular a Catalunya.

Aquesta popularitat era deguda a la seva fecunditat extraordinària, al seu enginy agut, al coneixement del públic, als *trucs* que mai no li fallaven i al llenguatge popular.

Aquest llenguatge excessivament popular, a voltes vulgar, i xavacà, i fins groller, fou censurat durament per alguns dels seus contemporanis. També ha estat censurat d'apartar-se massa de la veritat en les obres històriques. Tots dos retrets són fundats, verament. Però, així i tot, en Pitarra assolí una popularitat immensa i aconseguí arrelar el teatre català a la nostra terra.

Ultra ésser autor dramàtic, era poeta. Fou Mestre en Gai Saber el 1875. Deixà alguns llibres de poesies com *Gra y palla, Nit de lluna, Poesies catalanes,* etc. Com a poeta és un de tants de l'època heroica dels Jocs. La seva característica és la poesia popular festiva i la històrica.

370. AUTORS CONTEMPORANIS D'EN "PITARRA". —Els èxits d'en *Pitarra* despertaren moltes aficions i aviat foren legió els que escriviren per al teatre. Diguem-ne els principals.

Francesc de Sales Vidal, Vilanova, 1819 (*La malvasia de Sitges*); Josep M. Arnau, Arenys de Mar, 1832 (*La pubilla del Vallès, Els banys de Caldetes*); Eduard Aulès Garriga, Barcelona, 1839 (*El diari ho porta, Cel rogent*); Andreu Brasés i Trías, Sant Andreu, 1834 (*Un inglès a Mataró, Mestre Titas*); Josep Feliu i Codina, Barcelona, 1845 (*Cofis i Mofis, El mas perdut*), etc.; Ramon Bordas Estragués, Castelló d'Empúries, 1837 (*La flor de la muntanya, La*

mà de Déu); Narcís Campmany i Pahissa, Barcelona, 1837 (*Els tres toms, A la lluna de València*); Jaume Piquet, Sarrià, 1839 (*La Verge de la Mercè, El Port de Salvació*); Albert Llanas, Barcelona (*Don Gonzalo o L'orgull del gec*); Pere Anton Torres, Tarragona, 1843 (*La Verge de la Roca, La llàntia de plata*); Teodor Baró, Figueres, 1842 (*El gec d'en Migranya, L'apotecari de Malgrat*); Francesc Camprodon, Vich, 1816 (*La Teta gallinaire, La tornada del Titó*); Conrat Roure *Pau Bunyegas*, Barcelona, 1841 (*Pau Claris, Un pom de violes*). I encara Marçal Busquets, *Paraula de Rei, De més verdes en maduren;* Rosend Arús Arderius, *La caritat, La Ventafocs;* Conrat Colomer, *La torre dels misteris;* i Salvador Cort, *Entre el crim y la virtut...*

En tota aquesta primera temporada del teatre català la producció és abundant, però en la majoria dels casos les peces són de poc mèrit. Els autors només busquen interessar el públic, fer riure, arrencar un aplaudiment. No curen de fer art. La dicció és incorrecta, i fins vulgar i xavacana. No presenten a l'escena sinó gent de muntanya, pagesos d'espardenya i barretina. Per alt, gent menestrala. Es confon lo popular amb lo vulgar. Els arguments són trivials, pobres. S'exagera la part còmica. S'abusa de l'acudit. Es cau a la grolleria. Així en general. Això no vol dir que no quedi d'aquell temps alguna obra de mèrit positiu...

371. Angel Guimerá. — En 1847 nasqué accidentalment a Santa Cruz de Tenerife d'una família catalana del Vendrell. En 1875 aconseguí el primer

accèssit; en 1876, la flor; en 1877 arribà als tres premis ordinaris, essent proclamat Mestre en Gai Saber.

Angel Guimerà és una de les figures més vigoroses i genials de la nostra Renaixença. És poeta líric i dramaturg.

Com a poeta líric en Guimerà és, junt amb M. Verdaguer, la figura més illustre dels Jocs en la seva època heroica. En Joan Arús fa d'en Guimerà poeta un judici molt just. Diu: "El geni d'en Guimerà s'aixeca per damunt de tots els poetes de la tradicció floralesca. Es com el poltre desbridat que espanta les gents i que ningú no pot deturar ni aconseguir. Es impetuós, ardit, fulgurant. Juga la imatgeria i el contrast d'una faisó meravellosa; ateny sovint la sublimitat, i evoca amb una forta entonació i un plasticisme màgic els grans moments històrics i les imatges bíbliques; és el poeta de les peces acabades, sòlides, de llarg alè... Ningú com ell no ha exaltat la pàtria; ningú com ell no ha blasmat els seus enemics amb més sinceritat d'odi i de menyspreu..."

En Guimerà, poeta, és romàntic i naturalista alhora, romàntic per la imaginació, naturalista per la tècnica. La poesia guimeraniana, on abunda l'antítesi d'imatges i d'idees, és forta, solemnial i plena de majestat. L'Ixart, fa molts anys, escriví el judici crític de les poesies d'en Guimerà; de llavors ençà no s'ha dit d'ell cosa millor. Les poesies més característiques d'en Guimerà sòn *Indíbil y Mandoni, L'any mil, Maria de Magdala, Judit de Welp, Darrer plant d'en Clarís, Lo cap d'en Josep Moragas*, etc.

Com a dramaturg, en Guimerà és la figura més

gran del nostre teatre, el vertader Patriarca del teatre català. Tres èpoques distintes es destrien en el gloriós autor. Primer conrea el drama romàntic. En Guimerà arribà a les acaballes del romanticisme popularitzat a Europa per Schiller i Víctor Hugo. I com que el romanticisme s'adaptava tan bé a la seva potència d'imaginació i a la seva ànima de poeta, escriví en romàntic. Llavors vingueren ses primeres obres, totes en vers: *Gala Placídia, Judith de Welp, L'ànima morta,* etc., i sobretot *Mar y cel,* el millor drama romàntic del nostre teatre.

Segon, el drama naturalista. Feia poc que en Guimerà escrivia quan els corrents naturalistes triomfaren arreu. I en Guimerà, seguint el corrent, deixà el romanticisme per conrear el drama naturalista. Ara escriví en prosa. Moltes foren les produccions, culminant en *Terra baixa,* la més afortunada de les obres d'en Guimerà, la més sentida, la més popular, on apareixen les gloriosíssimes figures d'en Manelic, concreció d'un vigorós ruralisme, i de la Nuri, model d'ingènua simplicitat...

Tercer, el drama mixt. El poeta ha volgut retornar al romanticisme primitiu, i ho ha fet sense deixar la visió directa de la terra. I per això en les seves darreres obres van units el caient romàntic i el popular. Així en *La Reina vella, La Reina jove, La Santa Espina,* etc., i així en les tragèdies darreres, de concepció genial, *Jesús que torna* i *L'ànima és meva...*

El nom d'en Guimerà ha passat les fronteres. Es autor de fama mundial.

372. SANTIAGO RUSIÑOL. — Temperament d'artista, pintor de fama europea pels seus *Jardins d'Espanya,* és un literat eminent que ha conreat tots els gèneres. Ha escrit novel·les, narracions, articles, viatges i traduccions. Però principalment ha escrit per al teatre: monòlegs, sainets, comèdies i drames. És home d'una ironia terrible, d'una sàtira formidable. Arriba a la caricatura. No es para a mig camí al caricaturitzar els personatges, sinó que va fins a l'extrem. Aquesta és la característica de les seves obres. Així en *L'auca del senyor Esteve, El pintor dels miracles, El triomf de la carn, El punxa-sàrries,* etc. Ha escrit algunes obres serioses, de pensament, fins un xic tendencioses, com *El Místic, La Mare, L'hèroe,* etcètera. Alguna d'aquestes obres no ha estat ben rebuda; però cal reconèixer que en Rusiñol, per l'abundància de producció i per la seva filosofia especial de la vida, és avui un dels grans autors del teatre català.

I de més a més és un galant prosador. Escriu admirablement, sempre amb fina ironia. Val a citar *Oracions, Fulls de la vida, El poble gris, Anant pel món, Els caminants de la terra,* etc.

373. ADRIÁ GUAL. — Barcelona, 1872. — És un artista de gran volada. De petit sentí l'art intensament i en son cap germinaren idees renovadores. Aviat escriví per al teatre. Sa primera obra fou *Nocturn,* plena de vaguetat i misteri. Seguí escrivint. No buscava en Gual art vibrant, sol esplendent, vida intensa, passió ardent...; l'ensomni, la tènue llum, el misteri eren el seu element... I com

que no hi havia un públic capaç d'apreciar tot això, hagué de crear-lo. En Gual és el que més ha treballat per a l'educació del públic. Ha dat conferències, ha organitzat representacions a plena llum, teatres de la natura; ha posat en escena obres clàssiques com *Edip Rei* de Sófocles i *Ifigènia a Taurida* de Goethe. I ha escrit obres delicadíssimes: *Silenci, L'emigrant, Misteri de dolor, Blancaflor, La fi de Tomàs Reynalds, La culpable, Les alegres comediantes, Els pobres menestrals, Donzell qui cerca muller, La pobra Berta, La comèdia extraordinària de l'home qui va perdre el temps, Arlequí vividor, Els tres tambors, La presó de Lleyda, Hores d'amor i de tristesa,* etc. Algunes d'aquestes obres són glosses de cançons populars. Hi ha en les obres d'en Gual un art puríssim i una finor i aristocràcia encantadores. Ha portat el diàleg a insospitada perfecció. Ha dat a la llengua catalana tota la dignitat i esplendor. En Frederic Soler havia dut al teatre el quadre popular, la rialla franca. En Guimerà ens ha donat la visió tràgica i l'extremitud del sublim. L'Adrià Gual ha aportat el suau discreteig, la conversa aristocràtica i pura. Això ens faltava. No teníem aquella *causerie* dels francesos; semblava que la llengua catalana fos impotent i eixorca per a tractar amb finura temes delicats. Després d'en Gual no és així. Ell ha dominat la llengua, i li ha dat dignitat i finor.

En Gual no ha parat mai de fer art. És Director de la *Escola catalana d'Art Dramàtic*. Ha escrit son *Llibre d'Hores, Vicari Nou*, etc.

374. JOSEP POUS I PAGÉS. — És empordanès, fill

de Figueres. És en Pous una figura de relleu dintre del nostre teatre. En les seves obres, molt estudiades i molt sentides, hi ha gran intensitat de moviment i de vida. La seva producció teatral és abundosa: *El mestre nou, Els visionaris, Joan Bon home, Rei i Senyor, Papallones, Flacs naixem, flacs morim, No tan sols de pa viu l'home, Quan passava la tragèdia,* etc. Algunes, com *L'endemà de bodes,* i *Senyora àvia vol marit,* són obres definitives que li han donat un sòlid prestigi i un nom gloriòs.

Ha conreat la novel·la amb èxit, de manera que difícilment es diria si és millor novel·lista o dramaturg. Té *Per la vida, Quan se fa nosa, Revolta, La vida i la mort d'en Jordi Fraginals,* etc.

375. Josep Morató i Grau.—Girona, 1875.—La primera obra teatral d'en Morató fou *La jove,* tragèdia en un acte. Seguiren *Les angúnies del repòs,* comèdia en tres actes; *La fortuna boja, El començar de les coses, Les arrels, La casa de tothom,* etc. En Morató era home estudiós que pesava bé les obres abans d'escriure-les. Això li lleva espontaneïtat i li dóna un aspecte acadèmic.

Com en Pous i Pagès, també conreà la novel·la. Té *L'esquirol, El fill de la nit, Els habitants de la lluna* i principalment *Arran del cingle...*

376. Ignasi Iglésias. — San Andreu de Palomar, 1871. — És un fort poeta líric que canta tot abandonant-se al sentiment que en aquell instant fa vibrar la seva ànima. Adés és impetuós, foguejant; adés és lent i en calma. És el poeta dels humils i posa

en els seus versos tot el seu entusiasme i bonhomia. Ha publicat els següents llibres de versos: *Ofrenes, Soleiades.*

Però l'Iglésias és un dramaturg. Ha escrit mantes obres per al nostre teatre. En elles és un realista decidit, per més que sovint aparegui, com una bella flor, l'exaltació lírica.

Ha publicat *El cor del poble, Gira-sol, Flor tardana, La festa dels aucells, La mare eterna, La resclosa, Les garces, Els vells, La barca nova, L'escorçó, Flors de cingle,* etc.

377. JOAN PUIG I FERRATER. — Selva del Camp (Tarragona), 1882. — En 1904 estrenà son primer drama *La dama alegre*. Rera aquesta obra en vingueren d'altres com *El gran Aleix, La dama enamorada, La innocenta, Desamors, Arrels mortes, Aigües encantades, Drama d'humils, Garidó i Francina, Si n'era una minyona,* i, altres fins a una vintena. Les millors són les tres obres primeres. A les obres d'en Puig i Ferrater no hi ha novetats espinoses; tot és planer, tot és senzill. Però les passions internes fonamentals de l'esperit hi són ben estudiades, hi ha molta vida i realitat, els personatges estan pintats superbament, el diàleg és sobri, i l'expressió justa. En Puig i Ferrater és un dels grans autors del teatre català d'avui.

Ha escrit alguna novel·la com *La novel·la d'Ester.*

378. JULI VALLMITJANA. — Barcelona. — Dramaturg i novel·lista. No es preocupa gran cosa de les lleis artístiques. És un instintiu, un impressionista.

Qualsevol model li és bo mentre impressioni. Quan tracta temes de gitaneria, com *Els Zin-calós, La gitana verge,* etc., sorprèn el coneixement amb què maneja el llenguatge gitanesc. Les obres d'en Vallmitjana valen més fragmentàriament que en conjunt: l'estructura és defectuosa, però els episodis són brillants.

Té *Muntanyes blanques, La mala vida, Entre gitanos, Aires de mar, L'abella perduda, La Testa, Rují,* etc. I novelles com *Sota Montjuich, La Xava, Barcelona vella,* etc.

379. JOSEP BURGAS.—Barcelona, 1875.—Poeta i dramaturg. Com a poeta ha cantat l'amor i la vida ingènuament. Potser, llevat d'en Maragall, cap altre poeta nostre ha cantat més sincerament l'amor d'espòs i de pare. Té els llibres *Vidamor, Fruit d'amor, Llibre dels petons, Flor de picardia,* etc. Com a dramaturg segueix la tradició costumista d'en Vilanova i d'en Rusiñol. Té moltes obres: *Les germanetes, La barberia d'en Quim, Nuvis a Montserrat, El premi de la hermosura, Max-King, El drap sagrat, Jordi Erin, Els Segadors de Polònia,* etc. Les altres obres són episodis patriòtics.

380. AMBROSI CARRIÓN. — S. Gervasi, 1888. — Enamorat del teatre clàssic, formà son esperit en la lectura dels tràgics grecs. I les seves obres són bocins de tragèdia grega, expressades en la forma catalana més pura. Així *Epitalami, Periandre, El fill del Crist, Tribut al mar, Testa d'or, Una posta,* etc.

381. MODEST URGELL.—Barcelona, 1839.—Pintor de quadres tètrics, especialment cementiris, i home de lletres. Tenia prop de seixanta anys quan començà a escriure, per al teatre, peces com *Lluny dels ulls prop del cor, Enyorança, Un terròs de sucre,* etc.

VÍCTOR BROSSA I SANGERMAN. — Barcelona, 1852. —Ha escrit comèdies de costums plenes de realitat, com *Massa poc, Cabòries, Ditxosa sogra, A casa l'arcalde,* etc.

382. JOAN MOLAS I CASAS. — Barcelona, 1854. —Autor de comèdies que volia fer riure i ho aconseguia. Escriví *Caramboles, De la terra al sol, Una senyora sola, Ral per duro, De Nadal a S. Esteve,* i d'altres fins a una trentena.

383. RAMON RAMON I VIDALÉS. — Vendrell, 1858. — Portà a l'escena quadres de costums catalanes a l'estil d'en Vilanova. Té moltes obres: *El carro del vi, L'impenitent, En Pau de la Gralla, L'agència d'en Pep Currillo,* etc.

384. LLUÍS MILLÁ.—Madrid, 1865.—Autor molt graciós i picant que sap divertir el públic. Té *El noi de casa, El ninot de molles, Sogres a la graella, Setze garrotades, A Sant Boi falta gent,* i moltíssimes més fins a un centenar. I un llibre de poesies, *Gotims.*

385. M. POAL AREGALL. — Sallent.—Jove autor que s'ha fet aplaudir en el teatre català amb obres

com *L'amor vigila, El xicot tímid, Animes nues,* etc. Ultra ésser dramaturg, és prosador i poeta. Té moltes obres: *Glosses femenines, Ço que deu ésser el feminisme, De l'educació de la dona, Mots plaents i desplaents, Graziella, La meva amant, Dolça germana,* etc.

386. Més autors. — En altres capítols hom parla d'alguns altres autors d'obres teatrals, com J. Riera Bertran, E. Vilanova, en Suriñach, en Folch, en Sagarra, etc. Sense aquests encara es podria citar: Salvador Vilaregut, qui ha traduït moltes obres d'autors estrangers; Josep Barbany, (*Camàndules, Los papers de l'auca*); J. Montero (*Un miracle a Barcelona, Per Catalunya*); Alexandre P. Maristany, (*El casament de la nena, La dona que se'n va de casa*); J. Moliné, (*Els novicis de l'amor, Senyora Aritmètica*); A. Artís, (*A sol ixent fugen les boires, Comèdia de guerra i amor*); P. Creuhet, (*El fill de la por, La morta*); V. Mira, (*La cançó dels catalans*); Florenci Cornet (*El llop, La força*); Miquel de Palol (*Senyoreta enigma*); etc.

Indicador bibliogràfic. — F. Curet, *El resurgimiento del teatro catalán,* Barcelona, Editorial Minerva. — *La comèdia durant la divuitena centúria,* lliçons d'Adrià Gual a l'Escola Catalana d'Art Dramàtic. — *L'escena catalana,* revista de teatres, Barcelona. — *Biblioteca teatral,* Editorial Catalana, Barcelona. — *Teatre Català,* Estudi històrico-crític, per Joan Maluquer, La Renaixensa, 1878. — F. Ubach i Vinyeta, *Teatre Català,* Jocs Florals 1876.

CAPITOL XI

HISTORIA

387. PRIMERES MANIFESTACIONS. — Des de l'inici del segle XIX.è els catalans conrearen la Història, encara que en llengua castellana. En Campmany publicà *Memorias históricas sobre la marina de Barcelona;* en Pròsper de Bofarull, *Los Condes de Barcelona vindicados;* en Joan Cortada, *Historia de España y de Portugal;* en Fèlix Torres Amat, *Memorias;* en Quadrado, *Historia de la conquista de Mallorca;* en Rubió i Ors, *Origen del condado catalán* i *Historia de España;* Antoni de Bofarull, *Historia crítica de Cataluña;* en Milà i Fontanals, *De los Trovadores en España* i *Reseña histórica de los antiguos poetas catalanes;* Víctor Balaguer, *Historia de Cataluña* i *Historia de les Trovadores.* Aquests prepararen el camp als bons historiadors en llengua catalana.

388. JOSEP COROLEU. — Barcelona, 1839. — Conreà la Història de Catalunya. Ses primeres obres encara són en castellà. Així: *Las Cortes catalanas, Los Fueros de Cataluña* (amb en Pella), *Historia de Villanueva y Geltrú* i vàries monografies.

En català escriví *Claris y son temps, Documents històrics catalans del segle XIV* i *Lo Sometent* (aquesta amb en Pella). En totes mostra ses qualitats d'historiador aciençat i pulcre escriptor.

389. JOSEP PELLA I FORGAS. — És empordanès, de Bagur, 1852. Té molts treballs d'Història, Dret i Literatura, escrits amb profunditat de pensament i elegància d'estil. Emprà la llengua castellana en algunes obres com *Historia del Ampurdán,* molt celebrada ací i a l'estranger, i *Los Fueros de Cataluña,* aquesta en col·laboració amb en Coroleu. En la nostra llengua escriví *Lo Sometent* (amb en Coroleu), *Catalunya francesa* (quadres històrics del segle XVII), *Periodisme* (estudis històrics), juntament amb obres de Dret polític, com *Llibertats y antich govern de Catalunya* i *La Crisis del Catalanisme.*

Morí a Barcelona, en 1918.

390. SALVADOR SAMPERE I MIQUEL. — Barcelona, 1840-1915.—Voluntari de la guerra d'Africa, diputat de les Corts Constituents, membre de diverses Juntes Revolucionàries i home d'idees molt avançades... Fou molt estudiós. Treballà molt. Deixà obres de vàlua positiva, com *Les Dames d'Aragó, Los cuatrocentistas catalanes, Història del luxe, La pintura mig-eval catalana, Barcelona, son passat, present y porvenir, Història de l'Art,* etc. i algunes monografies, com *L'alçament de Mieres, La rodalia de Corbera,* etc.

En Sampere i Miquel tenia totes les qualitats d'un historiador modern: amor a l'estudi, esperit d'investigació, judici sòlid i honradesa literària. Algunes de les seves obres són trascendentals, com *Los cuatrocentistas catalanes,* on descriu la gran escola de pintura medieval a Catalunya i diu el nom de pintors il·lustres fins llavors desconeguts del tot.

391. ANTONI AULÉSTIA I PIJOAN. — Reus, 1849. —Ja l'any 1874 el Jocs li premiaren *Quadros de història catalana.* Publicà mantes monografies com les de Poblet, Sant Cugat, San Miquel del Fai, de Cervelló, de les gestes del rei Jaume al puig de Santa Maria, dels catalans que intervingueren en el descobriment d'Amèrica, dels prosadors catalans fins el segle XVII, etc. Però la principal obra històrica de l'Aulèstia és la *Història de Catalunya,* en dos volums, llibre apreciable escrit amb coneixement ample, judici equilibrat i estil planer que el fa llegir amb delectança...

392. JOAQUIM BOTET I SISÓ.—Girona, 1849-1917. —Ses aficions el decantaren aviat a l'Arqueologia i a la Història. En Botet era un historiador modern. Seguia els mètodes d'avui en les seves recerques. Trevallava amb serietat. I els seus estudis els exposava en forma amena i agradosa. L'obra gran d'en Botet és *Monedes catalanes* (tres volums) que és el millor que tenim de *Numismàtica.* Té, a més, *Cartoral de Carles Many, Monedes d'Ibiça, Vescomtes de Girona, Data aproximada en què els grecs s'establiren a Empòries, Geografia de Catalunya* (Girona), i qualques monografies en castellà. Al morir, en Botet tenia entre mans dues obres: *Pesos, mides i mesures de Catalunya,* i *Les Pallofes* (1).

393. FRANCESC CARRERAS CANDI. — Barcelona,

---

(1) Les *pallofes* eren unes planxes metàl·liques que dodonaven als canonges i beneficiats que assistien al chor, per a canviar-les després amb monedes.

1862.—És un erudit i un divulgador. La seva actuació és molt extensa. Ha escrit moltes obres històriques. Així: *Miscelànea històrica catalana* (dos volums), *Barcelona y els mercedaris, Descripció política-històrica-social de Catalunya, Evolució històrica dels jueus barcelonins, Argentona històrica,* i moltes d'altres.

Ha publicat el *Manual de Novells Ardits* o *Dietari de l'antic Consell de Barcelona* (16 volums), i les *Rúbriques d'en Bruniquer.* I encara ha escrit una extensíssima *Geografia de Catalunya* i *Etimologies ibèriques.*

394. Josep Sanchis Sivera.—València, 1867.—Canonge de la Catedral i home de forta cultura. Ha descrit les belleses de la Catedral, ha registrat els arxius, ha estudiat l'època dels Furs... Però la seva obra gran és *Pintors mig-evals de València.* És una obra pariona de *Los cuatrocentistas,* d'en Sampere. Ço que aquest ha fet per a Catalunya, ha fet M. Sanchis per a València. Ha reconstruït la història de l'art en aquella regió, traient de l'oblit més de 200 antics pintors. També ha publicat el vell manuscrit *Dietari del capellà d'Alfons IV*, obra utilíssima per al coneixement de la nostra monarquia catalana.

395. Francesc Monsalvatge i Fossas. — Girona, 1855-1917.—Amb cura d'investigador i amb estil planer, estudià força temes d'història de les comarques gironines. La primera obra sobre el comtat de Besalú, sortí en 1889. I al morir estava en premsa el XXV volum, *Els Comtes d'Empúries vindicats.*

396. MÉS HISTORIADORS. — *Lluís Cutchet.* — Llívia (Cerdanya), 1815. Barcelona, 1892.—Home d'estudi, té qualques treballs històrics, com *Història del siti de Girona en* 1809.

Pere Alsius.—Banyoles, 1849-1916.—Té la glòria d'haver estat el fundador de la Prehistòria a Catalunya amb l'estudi de les *Coves* de Serinyà (Girona), havent trobat l'única resta de l'home fòssil a Catalunya. Escriví notables obres, com *Ensaig històric sobre la vila de Banyoles, Lo Santuari de la Mare de Déu del Món, Restos romans de la Garriga, Nomenclator de la Província de Girona,* etc.

Joaquím Salarich i Verdaguer.—Vich, 1816-1884. Cosí de Mossèn Cinto. Cronista de la ciutat vigatana, escriví *Història de Vich* i *Efemèrides vigatanes.*

Josep Saderra. — Olot, 1850. — Ha publicat diverses monografies històriques: *El Rei Martí y la Vila d'Olot, El Prat de les Indianes, Ressenya Històrica del Santuari de N. S. del Tura,* etc.

Josep M.ª Roca. — Barcelona, 1863. — Escriptor gentil i orador eloqüent, ha escrit llibres d'interés com *La medicina catalana en temps del Rei Martí, Una monja metgessa, Ordinacions de l'Hospital de Santa Creu,* etc.

Mossèn Josep Mas. — Arxiver de la Catedral de Barcelona. Ha publicat una dotzena de volums sots la rúbrica general de *Notes històriques del Bisbat de Barcelona.*

Mossèn Joan Segura. — Santa Coloma de Queralt,

1844-1919.—Té mantes obres històriques de molta amenitat d'estil: *Història d'Igualada, Història del Santuari de S. Magí, Aplec de documents per l'historia dels costums de Catalunya*, etc.

Mossèn Josep Palomer.—Arenys de Mar, 1886.—Gentil narrador, ha escrit algunes monografies de valor local: *El cavaller Drylleires, L'aventurer Bernat Pasqual, Un patge de Maria Antonieta*, etc.

Indicàdor bibliogràfic. — Les obres dels respectius autors.

CAPITOL XII

FOLKLORE

397. PRIMERS FOLKLORISTES CATALANS. — Potser el primer, cronològicament, qui conreà el folklore a la nostra terra, fou en Tomàs Aguiló i Cortès, pare del poeta en Marian Aguiló; en 1834 imprimí *Rondaya de Rondayas,* col·lecció de modismes, frases i refranys explicats, a l'estil de *Cuento de Cuentos,* de Quevedo. En 1841, en J. Quadrado publicà a Mallorca la cançó popular *Don Joan i Don Ramon.* I en Pau Piferrer, el gran romàntic i poeta popular, començà per aquells temps les seves recerques folklòriques d'alguna valor positiva, encara que quedaren inèdites. Rera llur vingueren els tres grans folkloristes catalans, en Milà, l'Aguiló i en Briz. En Briz es dedicà preferentment a les rondalles i cançons, que recollí amb la música popular corresponent. L'Aguiló cercà goigs, cançons i rondalles, arribant a poder escriure un *Romancer català.* En Milà féu del folklore una vertadera ciència, buscant la poesia popular catalana, destriant-la, ordenant-la, i fent veure l'íntima relació que té amb la poesia popular dels altres pobles. Aquests tres grans autors són els veritables fundadors del folklore a Catalunya. Val a dir, però, que allò que despertà en aquests homes l'afició a les recerques folklòriques fou el Romanticisme a la manera de Walter Scott (tan estès entre

els nostres literats al començ del segle XIX.è) que, fent mirar al passat, despertà l'amor a les tradicions, rondalles i les altres coses de casa...

398. Pau Bertran i Bros.—Collbató, 1853-1891. Gloriós folklorista català, company dels Milà, Aguiló i Briz. Era professor del Col·legi Valldemia de Mataró. El primer llibre que publicà fou *Corrandes populars*. Aviat seguiren *Rondallística* i *Cançons y follies populars inèdites, recollides al peu del Montserrat*. Però l'obra gran d'en Bertran i Bros és el *Rondallaire català*. Ell s'havia dedicat preferentment a les rondalles i les havia classificades segons un magnífic pla folklòric; però la mort el sorprengué quan començava a publicar l'obra. En Miquel i Planas pogué recollir el manuscrit i publicar-lo més tard, el 1909, amb anotacions crítiques. També deixà inèdit un *Oracionaire català*. Aquestes obres fan d'en P. Bertran i Bros una de les figures més albiradores del folklore a la nostra terra.

399. Cels Gomis.—Reus, 1841. Barcelona, 1915. —Era enginyer i havia recorregut quasi tota Espanya, podent recollir innombrables proverbis, cançons, supersticions i costums. Era un arxiu vivent. Pocs folkloristes han fet les extenses recerques d'en Cels Gomis. Publicà molt del recollit. Així: *Meteorologia i Agricultura populars, Lo llamp y els temporals, La lluna segons el poble, Botànica popular, Zoologia popular, Dictats típics catalans,* etc. I al morir a Barcelona, deixà embastades algunes obres més, com *La bruixa catalana, Cantars de Catalunya,* etc. L'obra més típica d'en Gomis és la *Meteorologia.*

400. ELS GERMANS MASPONS I LABRÓS. — Francesc i Pilar Maspons i Labrós, de Granollers, (1840-1841), són els folkloristes de la comarca del Vallès. Han descrit els costums populars dels dies de Nadal, Corpus, St. Pere, St. Joan i Santa Creu; els balls típics del *Ciri* i de les *Gitanes;* bateigs, casaments, enterraments; costums, tradicions, llegendes, jocs, oracions, tot ço que té color local i típic.

En Francesc publicà *Lo Rondallayre* (tres volums), *Jocs d'infantesa, Tradicions del Vallès i Qüentos populars catalans.* Morí a Bigues, el 1901.

La Pilar, qui signava sos llibres amb el pseudònim *Maria de Bell-lloch,* té *Tradicions y Llegendes, Salabrugas,* i la novel·la *Vigatans y Botiflers,* saturada de localisme. Morí a Barcelona, el 1907.

La característica dels Maspons són les tradicions.

401. JOSEP CORTILS.—Blanes, 1839-1898.—Escriví algunes obretes de literatura i història: *Càstig de Déu, Cercanius, Història de Blanes,* etc. I com a folklorista escriví la notable obra *Etologia de Blanes.*

402. AGNA DE VALLDAURA (JOAQUIMA SANTAMARIA I VENTURA).—Barcelona, 1854.—El seu fort són les narracions populars i les tradicions religioses que conta, conservant tot l'encant i senzillesa del poble. Les seves obres són *Tradicions, Fullaraca* i *Ridolta.*

403. SEBASTIÁ FARNÉS. — St. Feliu de Codines, 1854.—Escriptor català, ha publicat algunes novel·les. Notable taquigraf, fou dels primer d'aplicar la taqui-

grafia a la telefonia. Però el que més destaca en ell és l'amor al folklore, en el ram de parèmies sobretot. Ha recollit més de 10.000 refranys, que començà a publicar en *Assaig de Paremiologia comparada.* També té algunes rondalles. Ha cedit la seva labor a l'Arxiu d'Etnografia de Catalunya.

404. VALERI SERRA I BOLDÚ.—Castellserà (Pla d'Urgell), 1875.—Estudiant a Barcelona, fou gran amic de Mn. Verdaguer, amb qui fundà *La Creu de Montseny.* Al 1900 se'n tornà a l'Urgell, dedicant-se a les recerques folklòriques. Anotà detalls i costums de fires, festes, aplecs i romiatges, i els publicà al *Calendari folklòric d'Urgell.* S'hi conté, demés, un devocionari popular i moltes cançons. Més tard publicà *Culte popular a la Mare de Déu, Cançons de ronda* i *Cançons de pandero.* Aquest darrer volum agradà tant a en Maragall, que espontàniament, sense conèixer l'autor, volgué prologar-lo. Té també *Llibre popular del Rosari.* Ha guanyat premis en diferents certàmens per ses col·leccions de cançons populars amb melodies. I actualment ha publicat bons treballs folklòrics a *Diario de Barcelona* i *La Vanguardia.* El treball cabdal d'en Valeri Serra són els seus estudis sobre les festes i cançons de pandero.

405. ROSEND SERRA I PAGÉS.—Barcelona, 1863. —És un home especialitzat en el folklore. Ell l'ha tractat com una verdadera ciència, l'ha ordenat, l'ha metoditzat, n'ha estat mestre, ha format una vertadera escola. A la seva càtedra de l'Escola d'Institutrius ha format notables folkloristes, com Sara

Llorens, Adelaida Ferré, l'Arteaga, la Baldó, i moltes més. En Serra i Pagès és home que, com diu un crític, té la perspicàcia de l'investigador, la saviesa de l'erudit i la claravidència del crític. Les principals obres d'en Serra són: *Rondallística popular, Enigmística popular, Novellística popular, Manual del folklore català,* etc. I té recollits materials en gran sobre totes les branques del folklore.

406. SARA LLORENS. — Buenos Aires, 1881. — Deixebla d'en Serra i Pagès, s'ha dedicat a les recerques populars amb vertadera passió. Ha recollit moltes cançons, rondalles, balls i costums de la comarca de Pineda, on viu. La seva obra cabdal és *Rondallaire de Pineda.* Té un *Aplec d'exemples morals,* i ha escenificat algunes rondalles, com *La Ventafocs.*

Ha escrit una obra literària en prosa dita *Monòlegs per a infants.*

407. MÉS FOLKLORISTES. — Molts més són els que treballen dins el camp del folklore en terres catalanes, com Pere Vayreda, Berga i Boix, Joaquim Sarret, Aureli Campmany, Vicens Bosch, Adelaida Ferré, Mossèn Antoni Vila, Gràcia Bassa, etc. I no en manquen a les terres de Mallorca, València i Rosselló. Diguem-ne alguns:

a) MALLORCA. *Antoni M.ª Alcover,* pvre., filòleg, ha publicat, amb el pseudònim de *Jordi del Recó,* sis volums de *Rondaies Mallorquines,* que són una filigrana.

Andreu Ferrer Ginart, professor nacional d'Artà, ha publicat *Rondaies de Mallorca.*

b) VALÉNCIA. — *Salvador Guinot,* de Castelló de la Plana, ha escrit *Escenes castelloneses.*

Francesc Badenes Dalmau, de València, autor de *Flors del Xúquer, Cants de Ribera,* etc., té *Rondalles del poble.*

F. Martínez Martínez, d'Alacant, té *Coses de la meva terra.*

Ramon Vergés Paulí, de Tortosa, ha publicat quatre volums de llegendes i costums tortosins, sota el títol d'*Espurnes de la llar.*

c) ROSSELLÓ. — *Mossèn Esteve Casaponce,* rector d'Arles, ha escrit *Contes vallespirans.*

Justí Pepratx, de Perpinyà, té *Ramell de proverbis, màximes,* etc.

J. Carles Grandó, de Perpinyà, té *Les Balles, El Senyar,* etc.

ARXIU D'ETNOGRAFIA I FOLKLORE DE CATALUNYA. — En 1915 es fundà l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya,* que dirigeix el Dr. Tomàs Carreras i Artau, i on col·loboren els millors folkloristes. La missió de l'Arxiu és orientar, sistematitzar i catalogar el folklore de les terres catalanes.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Pere Buhigas Balaguer, *Constitució a la bibliografia folklòrica catalana,* inèdit, propietat de l'Arxiu del Folk-lore de Catalunya. — *Estudis i Materials de l'Arxiu d'Etnografia,* Barcelona 1916 i 1918. — A. Pons, *Notes folklòriques,* Manacor, 1915. — Carles Grandó, *Bibliografia folklòrica de Rosselló,* 1916. — Cels Gomis, *Biografia de F. Maspons.* — Ramon N. Comas, *Biografia de Cels Gomis.* — R. Miquel i Planes, *Biblioteca folklòrica,* Barcelona. — *Butlletins* dels Centres Excursionistes de Catalunya.

CAPITOL XIII

CRITICA

El pare de la crítica a Catalunya és en Milà. També l'Aribau i en Rubió i Ors publicaren treballs molt apreciables; però llurs treballs estaven escrits en llengua castellana.

408. PERE NANOT RENART. — Barcelona, 1848-1886.—Crític de comprensió molt clara i judici molt segur. Té estudis crítics sobre l'Aribau, P. Nolasc, Vives, Sureda, Pere Serafí, Pau Claris, etc.

409. JOAN SARDÁ. — Sant Quintí de Mediona (Barcelona), 1851-Barcelona, 1898. — Traduí qualques obres clàssiques i escriví algunes poesies. Però el seu fort era la crítica literària. Estudià molts autors, entre ells en Bartrina, Adolf Blanch, en Piferrer, l'Ixart, Maria de Bell-lloch, etc. Ultra ésser crític, era un orientador. De clara intel·ligència, gust depurat, profunda cultura clàssica, i lliure de prejudicis en el camp de l'art, era indicadíssim per a guiar la joventut pels camins serens de la bellesa pura...

410. JOSEP IXART I MORAGAS.—Tarragona, 1852-1895.—Era el crític més aciençat i més independent del seu temps. Estava al corrent del moviment literari d'ací i de l'estranger. No hi havia obra literària

ni esdeveniment artístic que l'Ixart no critiqués, enaltint-lo si era bo, censurant-lo durament si ho mereixia. Escriví el pròleg de les poesies d'en Guimerà (1888), amb tanta justesa que avui en dia encara no s'ha dit d'en Guimerà cosa millor. Prologà les obres editades a la *Biblioteca Clàssica*. Té un estudi sobre en Fortuny, varies traduccions, poesies i quadres.

411. Mateu Obrador Bennassar. — Felanitx (Mallorca), 1853-Palma, 1909.—Era un erudit. Trobant-se a Venècia en 1889, estudià els còdexs lul·lians de la Biblioteca de S. Marc. En 1890 entrà a formar part de la comissió editora de les obres de R. Lull a Palma. Publicà moltes obres del gran Mestre amb pròlegs i notes. Per encàrrec de l'Institut d'Estudis Catalans anà a la Biblioteca Reial de Munic a copiar el *Blanquerna*. També anà a Milà. I quan es disposava a ordenar tot el recollit en fructuosa recerca, el sorprengué la mort.

412. Antoni Bulbena Tosell. — Barcelona, 1854.—Home molt treballador i erudit. Ha publicat *Conquestes, de Tomich; Obres del valerós cavaller Ausias March; Obres de Bernat Metge; De regiment de princeps, d'Eximèniç; Jardinet d'orats; Cançoner místic; Proverbis e dits vulgars; Màximes de Ciceró; Aforística universal; Faules d'Isop*, etc.

Té algunes obres originals, com *Lliçons de gramàtica catalana literària i tradicional, De l'apòstrof català, De la E conjuntiva, Diccionari català-francès-castellà, Crestomatia* i traducció del *Quijote, Rinconete, Lazarillo*, etc.

413. JOSEP PUIGGARÍ.—Barcelona, 1821-1903.—Arxiver de Casa la Ciutat de Barcelona, arqueòleg, historiador i crític. Té moltes obres en llengua castellana; la més important, *Indumentaria española concreta y comparada*. En català té *Garlanda de joiells, Estudi y impressió de Barcelona monumental, La Jornada del Bruch*, etc. Editá algunes obres antigues, com el *Llibre de algunes coses assenyalades, de Joan Comes* (segle XVI), i *Sermó de Bisbetó* (segle XV).

414. ANTONI RUBIÓ I LLUCH. — Valladolid, 1856. —És fill del gloriós promotor del Renaixement, *Lo Gaiter del Llobregat*. Estudià a Barcelona. El 1885 guanyà la càtedra de Literatura general a la Universitat d'Oviedo, retornant a Barcelona, a la mort d'en Milà, per a ocupar la seva càtedra. Des del 1904 ha exercit la càtedra de Literatura catalana fundada pels Estudis Universitaris Catalans. Ha passat la vida entera consagrat a l'ensenyança i a l'estudi. És historiador, investigador, crític, pensador i poeta. Té una alta mentalitat, i una erudició vastíssima. Ha fet viatges a Grècia i a Itàlia, en recerques sàvies i erudites. És el mestre dels joves erudits i crítics d'ara. Ha publicat una quarantena de treballs sobre les nostres lletres i cultura, tots plens d'erudició, d'equilibri i de sòlida doctrina. Sobresurten: *La cultura catalana en el regnat de Pere III, Ramon Lull, Contribució a la historiografia de l'infant Ferran de Mallorca, Catalunya a Grècia, Documents per a l'Història de la cultura catalana migeval*, etc. És també poeta de sabor clàssica.

415. Gabriel Llabrés i Qintana. — Benissalem (Balears), 1858.—Catedràtic de Santander. Ha publicat diversos llibres catalans antics, com *Libre de savis e filòsofs, de Jafuda Bonsenyor* (Palma, 1889), *Doctrina moral de Lluís Pax* (Palma, 1890), *Llibre de Sidrach* (Barcelona, 1892), *Cançoner dels Comtes d'Urgell* (Vilanova, 1906), *Estudi sobre el Cançoner dels Comtes d'Urgell* (Vilanova, 1907), *Libre de saviesa de Jaume I* (1908), etc.

416. Joaquim Miret i Sans.—Barcelona ,1858.—Doctor en Dret. Passà llargues temporades estudiant els manuscrits espanyols de la Biblioteca Nacional de París. Viatjà molt. A Tunis identificà la tomba de Fra Anselm Turmeda. En les seves recerques, li cap la glòria d'haver trobat els més antics documents literaris catalans, que són la *Capitulació del castell de Llorenç* (1211) i les *Homilies d'Organyà.* Ha escrit notables obres en català, castellà i francès. Així en el ram històric té: *Les cases dels Templers i Hospitalers a Catalunya; Els Vescomtes de Bas en la illa de Sardenya; Els Vescomtes de Cerdanya, Conflent i Bergadà; Itineraris d'Alfons I, Pere I, Alfons II; Els viatges de l'infant Pere* i *L'itinerari de Jaume I*, grandiós treball publicat per l'Institut d'Estudis Catalans. En el ram literari i crític publicà monografies sobre Pere Salvatge, Fra Romeu Sabruguera, Guerau de Cabrera, Anselm Turmeda, Ramon Lull i la seva família; sobre escolars catalans a Bolonya, etc. Publicà reculls de documents catalans antics, i mil treballs més. Morí en 1919.

417. Jaume Massó i Torrents. — Barcelona, 1863. — És home de forta formació intel·lectual. Ha conreat la Història, la Filologia, el Folklore i la Bibliografia. I és novel·lista i poeta. Ha viatjat per quasi tota l'Europa. Fundà "L'Avenç". Publicà *Revista de Bibliografia Catalana*. Editàa *Biblioteca Popular*. I ha escrit obres erudites i crítiques com *Historiografia de Catalunya, Bibliografia dels poetes catalans, En Marian Aguiló, Les obres de Fra Francesc Eximènic, Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi, Manuscrits catalans de la Biblioteca de S. M., Manuscrits catalans de la Nacional de Madrid,* etc. I ha publicat la traducció catalana antiga del "*Decameron*" de *Boccaccio*. L'obra crítica d'en Massó és massissa i sòlida.

Com a poeta i novel·lista, ha escrit *Croquis pirenencs, Llibre del cor, Natura, La Fada* (drama líric) i *Desil·lusió* (novel·la) bella pintura d'homes i coses feta en llenguatge ferreny i castís.

418. Ernest Moliné i Brasés. — Barcelona, 1868.—Doctor en Dret. S'ha dedicat a treballs d'erudició. Ha publicat: *Recull de textes catalans antics. Textes catalans provençals dels segles XIII i XIV* (1912), *Textes vulgars catalans* (1913), *Llibre del Consolat de Mar* (edició crítica amb notes, 1914), *Receptari de Mícer Johan, Llegendes rimades de la Bíblia de Sevilla, Les Cent millors poesies de la Llengua Catalana,* etc. En Moliné i Brasés és un crític de molt bona voluntat.

Té alguna obra original, com *La Llengua Catalana* (estudi històric), *La Passió de Nostre Senyor*

Jesucrist, etc., i un volum de poesies, *Poesies íntimes.*

419. RAMON MIQUEL I PLANAS. — Barcelona, 1874.—S'ha dedicat a treballs de depuració literària i bibliogràfica amb una activitat i un fervor digne de tota lloança. Amb el títol de *Històries d'altres temps,* ha publicat una llarga sèrie de textos clàssics, com *Lo Somni de Bernat Metge, Valter e Griselda, Pierres de Provença, Les Faules d'Isop, Lo Carcer d'Amor, Jacob Xalabin, Scipió y Aníbal,* etc. Amb el títol de *Biblioteca Catalana* ha publicat una altra sèrie d'obres clàssiques, com les obres de Roiç de Corella, de Sor Villena, de Fra Antoni Canals, etc. I encara és deguda a en Miquel i Planes la *Biblioteca Folklòrica Catalana.*

420. MANUEL DE MONTOLIU. — És un crític actiu, serè, independent. Ha estudiat preferentment les obres i tendències dels autors del nostre Renaixement. De primer publicà *Estudis de Literatura Catalana,* i darrerament *Història crítica de la Literatura Catalana Moderna,* llibres escrits amb una prosa molt rica i un judici molt segur.

També és poeta. Ha publicat *Poesies.*

421. LLUÍS NICOLAU D'OLWER. — Crític estudiós modernissim. La seva característica és la serietat. Quan diu una cosa, n'està ben cert. No afirma sinó ço que sap segur. Fa honor a la tradició de Mestre Milà. I en les seves obres brilla una gran pulcritud i elegància. Ha escrit molt. Té qui sap les monogra-

fies, com *Principals escriptors que han tractat de la Crònica de Jaume I, Apunts sobre la influència italiana en la prosa catalana, Jordi de Sant Jordi presoner, Data dels proverbis d'en Guillem de Cervera, Notes al primer diàleg de B. Metge: estudi del fons de l'obra, Del diàleg en la poesia catalana medieval, Claricies per a la història dels vescomtes de Girona-Cabrera, Escola poètica de Ripoll, Reducció i Pròleg al Somni de Bernat Metge,* etc. I, demés, *Perspectiva general sobre la Literatura Catalana.*

422. RAMON D'ALÓS. — Diligent rebuscador dels tresors amagats de les antigues Lletres nostres. Ell ha trobat la *Suma d'altra vida,* escrita en el segle XVè per Fra Joan Pasqual. Ha estudiat — amb en Jordi Rubió — i ordenat l'Arxiu Capitular de Tortosa i principals arxius d'aquell Bisbat. Ha preparat l'edició d'una *Bíblia catalana medieval,* amb fotocòpies tretes de fragments de les biblioteques de París i Londres. I ha publicat molts treballs de crítica i erudició, com *Col·lecció de documents relatius a l'Arnau de Vilanova, Sis documents per a la història de les doctrines lullianes,* etc.

423. MÉS CRÍTICS. — Cal fer menció d'altres crítics moderníssims, com són: *Francesc Martorell,* figura d'alt relleu de l'Institut d'Estudis Catalans, home de judici sòlid i erudició massissa; *Jordi Rubió i Balaguer,* de la família Rubió tan gloriosa per a les Lletres nostrades, director de la Biblioteca de Catalunya, recercador infadigable i crític aciençat; *Mossèn Jaume Barrera,* poeta, erudit i crític, autor

d'estudis interessants, com *Cultura catalana, Sentenciari del Kempis-Pèreç, La escriptora mística Sor Isabel de Villena,* etc.; *Álexandre Plana* (Antologia de poetes catalans moderns, 1914); *Joaquim Folguera,* (Les noves valors de la poesia catalana, 1919); *Joan Arús* (La nostra expansió literària, 1919, i Evolució de la poesia catalana, 1922); *Josep Farran i Mayoral* (Diàlegs literaris, i altres assaigs de crítica), etc. També cal esmentar l'anònima *Lectura popular, Biblioteca d'autors catalans* (1).

Indicador bibliogràfic. — Les obres dels respectius autors i articles en periòdics i revistes.

(1) D. Magí Pers i Ramona escriví amb bona voluntat una *Historia de la lengua y literatura catalanas;* Francesc M. Tubino, *Historia del renacimiento literario en Cataluña,* i Josep Ribelles Comin, *Bibliografía de la lengua valenciana.* Però tots tres escriviren en castellà.

GRAMATICS I FILOLEGS

424. Josep Pau Ballot Torres. — Nasqué a Barcelona a últims del segle XVIII. Estudià a Gandia. Obtingué una pensió sobre la Mitra de Tarragona, i s'ordenà sacerdot ja d'alguna edat. Es dedicà tota la vida a l'ensenyament de la Gramàtica a Barcelona. Escriví *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana.* Encara que no és d'un gran valor filològic, té el mèrit d'ésser considerada com la primera Gramàtica de la llengua catalana (1). És molt interessant l'apologia que fa del català en aquells temps (1814), en què tan poc estimada era la nostra llengua a Catalunya. En Josep Pau Ballot morí en 1821.

425. Pere Labérnia i Estaller. — Traiguera (València), 1802.—Estudià al Seminari de Tortosa i als 25 anys es traslladà a Barcelona. Vint anys treballà a reunir materials per al seu *Diccionari de la llengua catalana.* Reeixí de la seva obra. Encara avui

---

(1) No havien faltat treballs gramaticals en els segles XVII i XVIII. Així: *Tractat de la llengua catalana.* (inèdita) del Bisbe Eura, *Gramàtica catalana,* de Josep Ullastra (inèdita) *Gramàtica catalana,* de Josep Llop; *Gramàtica catalana,* de Joan Petit; *Diccionari català-llatí,* de Joan Lacaballería, *Diccionari català-castellà,* del P. Magí Ferrer, etc.

el *Diccionari català* d'en Labèrnia és el més extens i complert que tenim.

426. PAU ESTORCH I SIQUÉS. — Olot, 1805-Barcelona, 1871.—Era metge a Olot i més tard a Mataró, on també ensenyava al Col·legi Valldemia. Respongué a la crida del *Gaiter del Llobregat,* escrivint unes poesies festives amb el pseudònim *Lo Tamboriner del Fluvià.* Publicà *Elements de Poètica catalana* i *Diccionari de la rima.* També escriví una *Gramàtica catalana,* 1857.

427. JOSEP BALARI JOVANY. — Barcelona, 1844-1904.—Catedràtic de llengua grega a la Universitat de Barcelona. Era un filòleg eminent que féu treballs interessantíssims sobre la llengua catalana i serà sempre llegit i consultat amb profit. Té *Etimologies catalanes* (llegides a l'Acadèmia de Bones Lletres en 1895), *Engadina y 'l ladin que allí 's parla, Crítica de la Estenografia Espanyola, Influència de la civilisació romana a Catalunya comprobada per la orografia, Sentències morals del Jafuda,* i l'obra monumental *Orígenes de Cataluña.*

428. ANTONI MARIA ALCOVER I SUREDA. — Manacor, 1862. — Canonge Magistral de Mallorca (1905). Vicari General i després Vicari Capitular.

És un filòleg de molta vàlua. Ha resseguit pobles i poblets de Catalunya en recerca d'un sens fi de mots i modismes. Ha aplegat incansablement materials i més materials per a l'obra magna del *Diccionari.* Ha donat conferències arreu on podia des-

pertar l'amor a la nostra llengua. Ha presidit un bon temps l'Institut de la Llengua Catalana. Ha publicat anys i anys el seu *Bolletí*... La seva labor filològica és molt gran.

De més a més, ha escrit set volums de *Rondayes mallorquines,* amb el pseudònim de *Jordi des Recó.*

429. JOSEP ALADERN. — És el pseudònim d'en Cosme Vidal, fill de la vila d'Alcover, al camp de Tarragona (1869). Té bons estudis filològics, com *Los misteris de la llengua catalana, Vocabulari de la lletra Ç, Lo català és idioma,* i *Diccionari popular de la Llengua Catalana* (tres volums). I ha estat el principal col·laborador i el corrector del *Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana,* editat per la Casa Salvat.

No ha parat aquí. Ha escrit drames, com *La fi d'en Serrallonga* i *La monja folla;* novel·les, com *Mal d'hermosa* i *La fi d'un poeta;* narracions, com *La gent del llamp;* poesies, com *Impietats* i *Sagramental;* i fins algun poema, con *El Déu del mal* i *Del mar a la muntanya.*

430. P. JAUME NONELL, S. J. — Argentona, 1844. —Entrà jesuïta el 1859. Ensenyà Retòrica al Col·legi dels Jesuïtes de Dussède, a França. Tornà a Manresa, on conreà l'Ascètica, la Història i la Filologia. Té: *Anàlisi morfològic de la llengua catalana antiga comparada amb la moderna* (1895), *Anàlisi fonològic-ortogràfic de la llengua catalana antiga i moderna* (1896), *Gramàtica de la llengua catalana* (1898), *Primers rudiments de la llengua catalana* (1903).

431. JOAN BARDINA. — Barcelona, 1871. — Mestre, Llicenciat en Filosofia i Lletres i director de la "Escola de Mestres". Es dedicà als estudis gramaticals, publicant, el 1907, una *Gramàtica Pedagògica de la Llengua Catalana.* També publicà *Diccionari filològic vulgar.*

432. MARIAN GRANDIA. — Sacerdot i professor de llengua llatina a l'Institut de Còrdova. Ha escrit: *Gramàtica etimològica de la llengua catalana,* i *Fonètica semític-catalana.*

433. POMPEU FABRA. — President de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, i avui per avui el gramàtic més formidable de Catalunya. Potser l'obra més meritòria d'en Fabra consisteix a haver posat, amb les *Normes Ortogràfiques,* una mica d'ordre dins el camp de l'Ortografia catalana, on fins ara havia regnat l'anarquia. Ha escrit obres de forta valor gramatical, com *Contribució a la Gramàtica de la Llengua Catalana, Diccionari Ortogràfic, Gramàtica Catalana,* etc.

434. MÉS GRAMÀTICS I FILÒLEGS. — La tasca per a la depuració i fixació de la llengua catalana, és molt llarga. Molt s'ha fet fins avui; molt resta a fer encara. La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans treballa sense parar. I gramàtics i filòlegs forts, com *Mossèn Griera,* en *Barnils,* en *Vallès,* etc. aporten la contribució de les seves facultats i estudis per a l'ennobliment de la llengua a Catalunya.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Els llibres dels autors respectius.

CAPITOL XV

HOMES DE CIENCIA I ESTUDI

Molts dels autors estudiats en altres capítols, són homes de ciència i d'estudi. Aquí es tracta d'uns pocs que no es classificaven bé en altres seccions.

435. P. Fidel Fita i Colomer, S. J. — Arenys de Mar, 1835-Madrid, 1918. Era fill d'un comerciant de puntes. Als 14 anys entrà a la Companyia de Jesús, a França. En tornar a Espanya, als 26 anys, dominava tres llengües sàvies (llatí, grec i hebreu) i tres modernes (francès, anglès i alemany). Aviat demostrà grans aptituds arqueològiques il·lustrant les inscripcions de l'ara de Diana descoberta a Lleó. En 1878 fou elegit acadèmic de la Història, dissertant sobre el Cardenal de Girona Joan de Margarit. La seva labor és immensa. Era l'espanyol dels nostres dies que havia publicat més documents de l'Edat Mitjana, segons Menéndez Pelayo. Té publicats al *Boletín* de l'Acadèmia de la Història més de 700 treballs. Passen de 100 les monografies. Era l'epigrafista espanyol contemporani més eminent. Venia a ésser el capitost de la nova escola d'investigadors i comentadors de la Història pàtria. En aquest camp era com Mestre Milà en el de la crítica literària. Fou historiador, lingüista, arqueòleg, orador i epigrafista. La seva personalitat vigorosa és comparable a Me-

néndez Pelayo, a qui en alguns punts arribà a superar.

Té alta valor com historiador de Catalunya. A Banyoles, Girona i Barcelona estudià les làpides romanes, visigòtiques i hebraiques. Amb materials dels arxius, formà son bell llibre *Els Reis d'Aragó y la Seu de Girona* (1873). Publicà: *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1877), estudià el *Llibre Verd de Manresa* (1880) i féu un pròleg eruditíssim al *Libre de feyts d'armes de Catalunya,* del cronista Boades. Escriví molts articles de vulgarització de la nostra Història. Al *Boletín* de l'Acadèmia publicà més de vint-i-cinc treballs sobre temes de Catalunya. I dirigí la magna publicació: *Cortes de los antiguos reinos de Aragón, de Valencia y Principado de Cataluña,* de la qual, al morir ell, s'havien estampat 24 volums en fòlio. El savi jesuïta, al morir, era president de l'Acadèmia de la Història.

436. JOAN PERMANYER I AYATS. — Nasqué a Barcelona, en 1848, fill de l'advocat, catedràtic i ex-ministre d'Ultramar, don Francesc Permanyer i Tuyet. Fou catedràtic i advocat, com son pare, i és una de les glòries del fòrum català. Estimava la càtedra, i les seves explicacions versaren, principalment, sobre la història del Dret de Catalunya. Era la representació del seny català. Havia publicat molts articles doctrinals, i són remarcables sos discursos des de la presidència de l'Assemblea catalana de Manresa i dels Jocs Florals. Escriví l'Apèndix del Dret Català al Codi Civil. Morí en 1919.

437. POMPEU GENER I BABOT. — Barcelona, 1848-1921. Doctor en Farmàcia, en Ciències naturals i en Medicina. A París féu coneixença amb Littré, Renan, Víctor Hugo, etc. Resseguí Holanda, Suïssa i Alemanya. Publicà *La mort et le Diable* (història i filosofia de les dues negacions supremes). Seguí amb *Literatures malsanes* i nombrosos llibres en català, castellà i francès, que l'acrediten de filòsof original i crític personalíssim. Era home d'esquerra. Té una novella, *Anna Maria,* un aplec de llegendes, *La dona mediterrània* (dos volums), obres de crítica i pensament, com *L'intellecte grec antic, Pensant, sentint i rient,* etc., i qualques obres per al teatre, com *Senyors de paper* (drama), *El Patró Pere March* (llegenda), *Doctor Stumper* (comèdia filosòfica), etcètera.

438. GUILLEM M.ª DE BROCÁ I MONTAGUT. — Reus, 1850-Barcelona, 1918. Jurista eminent, feu bons estudis sobre el Dret de Catalunya. La seva erudició era sòlida i el judici ferm. Té moltes obres i monografies: *Juristes i Jurisconsults Catalans, Els Usatges de Barcelona, Ordinacions fetes en Corts per tot Catalunya, Taula de les estampacions de les Constitucions i altres drets de Catalunya,* etc. L'obra gran d'en Brocà és *Historia del Derecho Civil de Cataluña.*

439. LLUIS DOMENECH I MONTANER. — Barcelona, 1850. — Arquitecte gloriós de Catalunya, autor d'obres tan notables com l'Hospital de Sant Pau i el Palau de la Música Catalana. Ha escrit llibres in-

teressants on s'evidencien sos coneixements històrics i literaris. El més notable és *Armorial històric de Catalunya,* en set volums, obra eruditíssima on s'estudien les armes i llinatges de la noblesa catalana.

440. Mossen Josep Gudiol. — Vich, 1872. — És la primera figura de l'Arqueologia catalana. Ja en el Seminari mostrà ses aficions. El bisbe Morgades l'envià a Roma a fer estudis, i a l'ordenar-se, en 1896, li encarregà la Biblioteca. Dos anys després fou nomenat Conservador del Museu de Vich.

Ha treballat infadigablement, i ha escrit nombroses obres, totes de vàlua (1). Les més notables són: *Creus d'orfebreria catalana,* premiada per l'Econòmica d'Amics del País; *Iconografia de la Mare de Déu a Catalunya,* premiada per l'Institut d'Estudis Catalans; i *Arqueologia Litúrgica de la Província Eclesiàstica de Tarragona,* galardonada amb el premi Martorell.

---

(1) Ací van els títols d'algunes obres de Mn. Gudiol: *Símbols amb què s'ha representat el S. Cor de Jesús,* (1894). *Monedes Episcopals vigatanes,* (1896). *S. Pau de Narbona i el Bisbat de Vich,* (1905). *Nocions d'Arqueologia sagrada catalana,* (1902). *La Passió de Santa Perpètua,* (1907). *L'Ausa romana i el seu temple* (1907). *Traducció dels Usatges,* (1907). *Iconografia de la Portalada de Ripoll,* (1909). *El Necrologi de Roda,* (1907). *Mestre Joan Gascó,* (1908). *La vaixella de fusta al segle XIII* (1910). *Els monuments catalans fent obra apologètica,* (1911). *El sepulcre de S. Bernat Calvó,* (1912). *El St. Misteri de S. Joan de les Abadesses,* (1913). *Sant Cugat del Vallès,* (1914). *En Bach de Roda,* (1915). *Resum d'Arqueologia cristiana,* (1916). *La Indumentària Litúrgica,* (1918). *El Mobiliari Litúrgic,* (1920). *Memòries del Museu de Vich* (1908 i següents) *Les Creus d'argenteria a Catalunya.*

441. JOSEP PUIG I CADAFALCH. — Mataró, 1867. — És un dels arquitectes més originals i més talentosos de la moderna Catalunya. Va al costat d'en Gaudí, arquitecte de la Sagrada Família, i d'en Domènech Muntaner, arquitecte de l'Hospital de St. Pau. Ha estat sempre un entusiasta de la cultura. De jove contribuí a la fundació d'una Associació artístico-arqueològica de Mataró. Publicà diferents articles i obretes. Però l'obra literària cabdal d'en Puig i Cadafalch és *L'arquitectura romànica a Catalunya,* premiada en 1907 amb el premi Martorell. És obra escrita amb un coneixement sòlid i massís.

442. EUGENI D'ORS. — Barcelona, 1882. — Durant anys i anys escriví cada dia una *Glossa.* I el *Glossari* esdevingué una vasta obra on l'Ors tractava de recollir les palpitacions del temps. Ell féu un comentari a tots els esdeveniments de la cultura. Parlà de tot. Diu en Montoliu: "A més dels noms familiars dels nostres pensadors, poetes i artistes nacionals més anomenats i dels de terres estrangeres, trobareu en el *Glossari* Sant Agustí al costat de Behring, Darwin al costat de Bacon, Aristòtil al costat de Fra Angèlico, Carlemany al costat de Carlyle, Empedocles al costat de Sant Ignasi de Loiola, metges barrejats amb pintors, filòsofs antics barrejats amb polítics moderns, sants donant-se la mà amb cantants i ballarines, savis en mig de toreros i bandolers, etc., etc., un immens i multiforme arsenal de fets i de doctrines, passats pel sedàs del comentari..." Així és l'Ors: esperit vast, sensibilitat aguda, voluntat formidable de cultura, com li diu en Folgue-

ra; però una voluntat un xic desordenada, certament. L'obra orsiana ha estat molt discutida. Per molts dels seus entusiastes era el nou Testament de l'ànima catalana; les seves glosses eren radiogrames de cultura. Aquest judici tan falaguer, difícilment subsistirà temps a venir; perquè pocs anys han passat, i la figura de l'Ors ja resulta un xic boirosa i esfumada. Hom diria que l'Ors, més que filòsof, és un enamorat de la bellesa de la filosofia; més que un pensament, és una voluntat; més que un home d'idea, és un home de forma. La seva obra apareix més bella que sàvia, més brillant que profunda.... No pot negar-se, però, que l'Ors és un gran estilista: té el sentit del gust. I un líric: ha escrit, sense el ritme del vers, pàgines líriques plenes de bellesa. I és un factor important de la poesia catalana: ha influït notablement sobre molts poetes catalans de darrera hora, amb les seves teories exposades en el comentari de cada dia....

La seva obra és *Glossari* (1).

443. RAMON TURRÓ. — Savi modest, glòria legítima de la ciència catalana, ha publicat dos volums sota la rúbrica *Orígens del coneixement.* Home estudiós i pensador original, és l'ànima de la Societat Catalana de Biologia. Darrerament, en 1923, en fundar-se la Societat Catalana de Filosofia amb mentali-

---

(1) L'obra d'Eugeni d'Ors (*Xenius*) en el *Glossari,* vé continuada en alguna manera pel jove literat Josep M.ª Junoy sota la rúbrica de *Les Idees i les Imatges.*

tats tan fortes com el Dr. Llovera, el Dr. Carreras, en Pere Coromines, en Serra i Hunter, el P. Rupert de Manresa, en Pere M. Bordoy, etc., fou designat President en Ramon Turró.

444. Pere Bosch i Gimpera. — Una de les figures més albiradores del jovent intel·lectual de Catalunya és aquest savi professor. El seu fort és la Prehistòria. El seu llibre *La Prehistòria de Catalunya* és una obra sòlida on s'estudia l'estat actual de les investigacions prehistòriques a la nostra terra. Allà s'estudien les necròpolis, les coves, les ciutats desenterrades, sistematitzant tot el material descobert. Altres treballs, ultra aquesta obra, ha escrit en P. Bosch i Gimpera, com *La cultura ibèrica, La catapulta d'Empúries, Assaig d'una sistematització de la prehistòria a la península ibèrica, L'Edat de Pedra,* etc.

445. Ferran de Sagarra. — Savi professor i home estudiós i treballador. Coneix bé les llengües sàvies i és un devot d'Homer. Però l'obra gran d'en Sagarra és *Sigil·lografia catalana,* que, patrocinada per l'Ajuntament, fou publicada en 1916. És un inventari, descripció i estudi dels segells de Catalunya. Amb un treball pacient i constant de més de trenta anys, en Segarra ha recollit passa de 3,000 segells catalans en arxius i biblioteques d'Espanya, França i Itàlia, i els ha inventariat, descrit i estudiat científicament.

446. Ferran Valls i Taberner. — Home d'estudi, recercador erudit i laboriós. Ha publicat una

obra interessant per al nostre Dret, *Textos de Dret català: Privilegis i ordinacions de les valls pirenenques*. Al costat d'aquesta obra ha anat publicant treballs erudits, com *Figures de l'època comtal catalana, Relacions familiars i polítiques entre Jaume el Conqueridor i Alfons el Savi, Les Genealogies de Roda o de Meyà, Els orígens dels comtats de Pallars i Ribagorça,* etc.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Les obres de cada autor. Revistes i periòdics.

CAPÍTOL XVI

RELIGIO I MORAL

447. PRIMERS AUTORS. — Àdhuc en els temps de major decadència de la llengua no mancaren llibres de pietat en català, encara que en un català plebeu i estrafet. La prosa religiosa fou la que més tardà a assolir la renaixença. De les primeries del segle XIX, cal fer memòria del *Manual de piadoses meditacions,* del canonge de Girona Josep Antoni Arnautó (1834), que encara avui es llegeix, i la *Norma de vida cristiana,* del jesuïta P. Josep Mach. En tots dos llibres la llengua és pobríssima.

448. ANTONI M.ª CLARET I CLARÁ. — El venerable P. Claret nasqué a Sallent, d'una família de fabricants. Son pare l'ensenyà a teixir. Als 17 anys anà a Barcelona a perfeccionar-se en el seu art. Però als 20 anys determinà seguir la carrera eclesiàstica. Estudià Gramàtica llatina a Barcelona i cursà Filosofia i Teologia al Seminari de Vich. Era company de Balmes. En 1835, s'ordenà de prevere. Fou dos anys vicari i dos ecònom del seu poble de Sallent. Anà a Roma, en 1839, per missionar, i hagué de tornar per falta de salut. Fou destinat a Viladrau (1840). Començà ses missions per tot Catalunya i Canàries. En 1849 fou nomenat arquebisbe de Cuba, i en 1857 confessor de la reina Isabel II. Era

un apòstol i un sant, i les seves prèdiques a Catalunya recordaven els bons temps de Sant Vicens Ferrer. Més de 15 vegades atemptaren contra la seva vida. Treballà molt en la difusió de bons llibres, fundà la *Llibreria religiosa,* de Barcelona, i ell mateix arribà a escriure unes 130 obres; d'elles, 21 en català, com *Màximes de moral la més pura o sien consells utilíssims als nois, Avisos als pares de família, Sant exercici del Via-crucis,* etc. Diu Mossèn Verdaguer que el P. Claret és el primer, el més actiu i el més popular propagandista que ha tingut la llengua catalana. El llibre més corrent del P. Claret és el celebèrrim *Camí dret y segur d'anar al Cel.*

449. BENET VILAMITJANA, ARQUEBISBE DE TARRAGONA. — Sant Vicens de Torelló, 1812. Estudià la carrera eclesiàstica a Vich. Cantà missa en 1836. Ensenyà al Seminari fins al 1854, en què fou Magistral de la Seu d'Urgell. Al 1861 fou elegit Bisbe de Tortosa. Assistí al Concili Vaticà en 1869, on es distingí per son saber. Més tard, en 1879, anà d'arquebisbe a Tarragona. Allà alçà el Seminari, i féu altres obres notables. Estimava molt la llengua catalana, com a vehicle de formació religiosa dels fidels. És aquell gran prelat que deia als predicadors: *Vosaltres prediqueu en castellà, i el poble es condemna en català...* Queden d'ell dos volums de *Homilies,* predicades a la Seu d'Urgell, model d'oratòria catalana, sòlida, massissa, enèrgica, robusta...

450. JOSEP TORRAS I BAGES, BISBE DE VICH. — Nasqué a Les Cabanyes, prop de Vilafranca del Pe-

nedès, el 12 de setembre de 1846. Estudià a la Universitat de Barcelona i als Seminaris de Barcelona i Vich. Era doctor en Dret, Filosofia i Lletres i Teologia. S'ordenà de sacerdot a Vich en 1871. El Sant Pare Lleó XIII el preconitzà bisbe de Vich en 1899, essent consagrat el mateix any a Montserrat. I a Vich, d'on no volgué sortir ni per anar a Burgos ni a València d'arquebisbe, morí santament el 7 de febrer de 1916. El doctor Torras i Bages és un fill preclaríssim de Catalunya. El bisbe de Barcelona Català i Albosa deia del doctor Torras poc després d'haver-se ordenat: "És el capellà més ric, més savi i més sant del meu Bisbat..." I quan ja era bisbe de Vich, en anar a Roma per primera vegada, el sapientíssim cardenal secretari d'Estat de Lleó XIII, monsenyor Rampolla, féu d'ell un judici assenyadíssim, dient que era *Vir numeris omnibus ponderatus,* home en tots sentits equilibrat, harmònic, tot ell una perfecció...

Era el doctor Torras home de cara ferrenya, de veu robusta i viril, de llavi imperatiu i absolut, d'aspecte sever i autoritari, de mirada gairebé inexpressiva per la seva miopia accentuada. Aquest seu exterior podia donar una idea molt equivocada del bisbe Torras. Hom podia pensar que en ell hi havia *massa cos,* i no era així. Perquè ell era d'una vida virtuosa i pura, d'un cor candorós i plàcid, i d'una ment enlairadíssima. Tot era equilibrat en ell, tot era gran. El P. Miquel d'Esplugues, en la semblança que fa del bisbe Torras, diu: "Humaníssim com un renaixentista de la setzena centúria i cristià fins al moll de l'os, cosa que no la saberen ésser

els humanistes del Renaixement; intel·lectual amplament, pregonament, fins haver-se fet mereixedor de ser nomenat el primer dels nostres intel·lectuals, i virtuós a l'altura del seu intel·lectualisme al nivell podríem dir d'un veritable sant; esperit obert a tota novetat i progrés, si era veritable per assimilar-lo, i si nociu per desviar-se'n pietosament, sense escarafalls ni violències, i a l'ensems adherit a la tradició de la qual era reverberador claríssim, el doctor Torras vivia folgadament aquestes coses alhora, les vivia amb distinció suprema i les reflectia amb aquella elegància natural característica de les actuacions que davallaven de les altures..." Potser en els decurs de la Història catalana no trobarem un pensador més profund i equilibrat que el doctor Torras. Hem d'acudir, si de cas, als grans autors nostres dels segles medievals, com Eximèniç o Lull. L'Eximèniç no és tan profund ni tan equilibrat I amb Ramon Lull no pot establir-se comparació: tan diferents són. Lull és l'home genial, fecundíssim, que funda sistemes, que escriu tota una filosofia; però no és ponderat; li manca el seny de la raça catalana; d'ell no podria pas dir-se que fos *vir numeris omnibus ponderatus*. Torras i Bages no funda sistemes ni fa innovacions; però tracta les grans qüestions de l'Església, de la Pàtria i la Societat, abocant-hi al damunt la potentíssima llum de la seva intel·ligència claríssima. Fou un pensador excels, un bisbe gloriós, un vertader *doctor* de l'Església de Déu. Té quelcom de semblant, per l'autoritat i pel magisteri, a aquelles grans figures dels

primers segles cristians que es diuen Sant Ciril o Sant Ambròs. Ès gran en la vida i gran en la mort, escrivint la darrera pastoral en el seu llit d'agonia... I és un gran català. Temps a venir el nom del bisbe Torras, anirà al costat de Sant Ramon de Penyafort, del rei Jaume, Ramon Lull, Eximèniç, Sant Vicens, i altres genis catalans que ell estudià a bastament en el seu gloriós llibre *La Tradició Catalana...*

Les *Obres completes* del bisbe Torras són vuit volums i podrien dividir-se en quatre grups: religioses, ascètiques, filosòfiques i artístiques.

Obres religioses. — Són les seves pastorals, monument de doctrina sàvia, expressió clara i profunda dels principis de la fe, solució en Crist i per Crist de tots els grans problemes de la vida. El Sant Pare Pius X.è féu d'aquestes pastorals un elogi acabadíssim. Són prop d'una cinquantena. Ocupen tres volums d'*Obres completes*. Totes són rublertes de doctrina i plenes de dignitat i majestat. N'hi ha de celebèrrimes. Així: *De la ciutat de Déu i l'Evangeli de la Pau, L'Espòs de Sang, La Pagesia cristiana, Gràcia d'una Dona, El misteri d'iniquitat, El nostre pa de cada dia, La llei de la creença, Orientacions sense Orient, El culte de la carn, La glòria del martiri*, etc.

Obres ascètiques. — Formen l'aliment més sòlid per a nodrir la pietat catalana. Allà no hi ha sentimentalismes, sinó doctrina i unció. Són un vi fort que encén en l'ànima el veritable amor de Déu. Té *Mes del Sagrat Cor, Mes de Sant Josep, Novena a Sant Joan, Vida de Sant Josep Oriol, Miniatura*

psicològica de Sant Lluís Gonçaga, Visita espiritual a la Mare de Déu de Montserrat, etc.

Obres filosòfiques. — El doctor Torras, com a filòsof, és un continuador d'aquells pensadors catalans, tan assenyats que es digueren Xavier Llorens i Jaume Balmes. Com ells ha pensat coses grans; notant, però, que el doctor Torras, com a bon català, ha decantat sempre cap a una filosofia pràctica. És més ètic que metafísic. Diu ell mateix a *La Tradició:* "No ama l'esperit de la nostra gent aquella espècie de gimnàstica mental sens altre objecte que una atrevida ostentació de forces". Ell ha estat exemple de com la nostra raça és pràctica i assossegada. Té diversos treballs, algun en castellà, com *Lo eterno y variable del cuerpo social.* Però la seva gran obra filosòfica és *La Tradició Catalana.* És un llibre únic. S'alça com una piràmide. Hi estudia el savi Prelat la valor ètica i la valor racional del Regionalisme català.

Obres estètiques o artístiques. — En el camp de l'Estètica ja tenia a qui assemblar-se: al seu paisà, el gloriós Milà i Fontanals. Ells dos són els primers estètics de Catalunya. Aquest gloriós Bisbe de Vich, d'aspecte una mica ferreny, més encara, d'aspecte una mica de gleva, ha parlat de l'Art i de la Bellesa amb una finor i noblesa d'idees corprenedora. Les seves obres estètiques cabdals són *La llei de l'Art, De l'infinit i del límit de l'Art, Del Verb artístic, De la fruïció artística,* etc.

El doctor Carles Cardó ha escrit *Doctrina estètica del doctor Torras i Bages.*

451. — FÉLIX SARDA I SALVANY. — Sabadell, 1844-1916. — Teòleg popular, vulgaritzador destre i apologista formidable de la religió cristiana. Pocs escriptors hauran assolit tanta glòria i popularitat d'una banda, i d'altra tanta mala voluntat i rancor. Era un lluitador. No parà mai de combatre. Fundà i dirigí la *Revista Popular;* escriví l'obra discutidíssima *El Liberalismo es pecado;* publicà a centenars els llibres i opuscles de controvèrsia i propaganda, no parant mai de sembrar en les ànimes la llavor de les bones doctrines i combatre el mal i l'error en totes les seves trinxeres. Les seves obres són un monument de Teologia popular. En la claredat de l'exposició, en la lògica del raonament, i en la seguretat del judici no hi ha cap altre apologista popular que l'iguali. Escriví en llengua castellana, ordinàriament; però ell mateix posà moltes de ses obres en català, com *Lliberalisme és pecat, Mes del Sagrat Cor,* etc.

452. P. MIGUEL D'ESPLUGUES. — Religiós caputxí, home de judici clar i pensament original i sòlid. Ha publicat mantes obres ben substancioses, com *El Pare Nostre, L'ideal de la Mercè, El primer comte Güell, assaig sobre el sentit aristocràtic a Catalunya,* i *Semblances,* on retrata admirablement en Maragall, el Cardenal Vives i el bisbe Torras i Bages.

453. P. IGNASI CASANOVAS, S. J. — Sampedor, 1872. — Aquest il·lustrat jesuïta té no pocs mereixements amb la Literatura catalana. Ha tractat temes de Teologia en la llengua nostra. Té *La religió natural*

(1907), *Teoria de la revelació* (1908), *El fet de la revelació* (1910) i *Transcendència de la revelació* (1910). Són unes conferències dades a Barcelona i després publicades. Té, demés, el formós llibre *L'ideal del sacerdot* i l'estudi *Relíquies literàries de Balmes*.

454. GAIETÁ SOLER I PEREJOAN. — Badalona, 1863-Barcelona, 1914.—S'ordenà el 1889. Conreà amb fortuna la literatura religiosa. Escriví *Vida de Nostre Senyor Jesucrist,* llibre formós on es conten tots els detalls del drama conegut de la redempció en forma senzilla i amena. Traduí el *Kempis,* fent un bell servei a la pietat catalana. Escriví *Bíblia Popular,* que és una glossa de les profecies dels Llibres Sagrats. I fundà el *Missatger del Sagrat Cor de Jesús,* on queden d'ell moits articles curulls de doctrina i apostòlica unció.

455. FREDERIC CLASCAR I SANOU. — Santa Coloma de Farnès, 1873-Barcelona, 1919.—Estudià Humanitats a Vich, carrera a Barcelona i Dret canònic a la Gregoriana de Roma. Celebrà sa primera missa en 1899. Era un escriptor acuradíssim del llenguatge. Les seves obres en aquest punt són impecables: valen tant per la llengua com per la doctrina. Sobretot són d'alta valor les seves traduccions. Té *Setmana Santa, Els Sants Evangelis, El Gènesi, Eucologi de difunts, La vida devota de Sant Francesc de Sales, Llibre de la primera comunió, Evangeliari,* etc. Era membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

456. LLUIS CARRERAS I MAS. — Sabadell, 1884.

— Canonge Xantre de Barcelona, i figura molt albiradora de la clerecia catalana. És home de talent poderós i de gran activitat. Promogué el Congrés de l'Art Cristià, de 1913, i el Congrés Litúrgic de Montserrat, de 1915. Dirigeix la *Revista Popular* des de la mort del doctor Sardà i Salvany. Col·laborà amb Mn. Clascar i Mn. Tarré en l'edició de l'*Eucologi*. Publicà treballs substanciosos a *Ressenya Eclesiàstica* i *Vida Cristiana,* com *Les Tradicions de la Província Tarraconense, Sant Pacià, bisbe de Barcelona, La nostra primera festa del Corpus,* i moltíssims més. Dóna notables conferències, com les ja cèlebres quaresmals de Sabadell. És membre fundador de la Societat Catalana de Filosofia, on està estudiant el Moralisme del Dant. Ha publicat l'*Eucologi de la Mercè* i *Setmana Santa i Vuitada de Pasqua.* Està treballant en la versió catalana de la Bíblia...

El doctor Carreras és lluitador, treballador, activíssim. Ell, avui per avui, no és absent de cap obra d'esperit dins la nostra terra catalana.

457. Mossén Eudald Serra i Buixó. — Barcelona, 1882. — Ha treballat intensament, dins el "Foment de Pietat Catalana", per servir a les ànimes bones el vi licorós de la devoció dins la rica copa d'un bon llenguatge. La seva labor és altament meritòria i molt extensa. Ha publicat: *El primer llibre del noi cristià, El primer llibre de la noia cristiana, L'angel bo, El Pa de vida, El llibre de la comunió diària, Llibre de l'examen, Glòries del Sant nom de Jesús, Pràctica dels nou primers divendres,* i molts altres.

458. Jaume Raventós i Doménech. — Sant Sadurní de Noya, 1866. — Ha escrit dos volums de sòlida doctrina amb el títol de *Proses de bon seny.* D'elles deia el doctor Torras i Bages: "En els escrits d'en Raventós, de caràcter moral, social i religiós, hi trobo el gust de pa de casa. I en temps de fam de les ànimes, com és el nostre, aquest pa fa molt profit." És llibre d'un bon sentit que enamora, escrit en un estil planer i forma molt suggestiva. També té *La llei de l'amor* i *A un jove.*

459. Ramon Rucabado i Comerma. — Barcelona, 1884. — En Rucabado és, avui per avui, el primer moralista social a Catalunya. Ha tractat moltes qüestions de moral social, com el joc, el treball, el cinematògraf, etc.; i sempre ho ha fet amb un seny, un equilibri i un sentit cristià admirable. Té moltes obres: *Moral de l'art i del treball, Compendi d'educació civil, El cinematògraf en la cultura i en els costums, Socialisme espiritual, Els editors i la llibertat de l'art, La idea de l'eternitat en l'educació moral, Etica de batalla, Contra el joc, Angoixes socials.*

450. Ivon l'Escop (Dr. Ricard Aragó). — Santa Coloma de Farnès, 1883. — Ha fundat la *Lliga del Bon Mot,* posant ses energies i entusiasmes al servei de la noble causa de la purificació i dignificació de la llengua. Ha publicat uns quants volums, que, si no són d'una ideologia forta i vigorosa, són treballats i brodats amb molta cura i finor. Té *El Bon Mot i els Propietaris agricultors, La Lliga del Bon Mot i la Premsa, El llibre de les dones, El llibre dels adolescents, La paraula,* etc.

451. Foment de Pietat Catalana. — Darrerament s'ha fundat *Foment de Pietat Catalana,* gloriosa institució, que ha publicat en la llengua nostrada una llarga sèrie de llibres piadosos, originals els uns, traduccions els altres, fent un gran servei a la pietat i a la literatura religiosa de Catalunya.

Indicador bibliogràfic. — Les obres dels respectius autors.

CAPITOL XVII

POLITICS

452. Abdon Tarradas. — Antimonàrquic foribund de Figueres, fundà a l'Empordà una Associació humorística per tal de posar en ridícul la monarquia. Cap a l'any 1838 es traslladà a Barcelona on publicà en català articles, bàndols i discursos. Escriví una comèdia, que en ple període revolucionari assolí un fort èxit, *Lo rei Micomicó,* en la qual apareixien personatges com la princesa Justa Cent i el Baró de la Forquilla. Fou cèlebre la seva cançó política *La Campana,* cantada amb entusiasme pels republicans de Catalunya. Per les seves idees exaltades fou desterrat per allà l'any 1857, i a l'exili morí. En Tarradas no fou un gran escriptor. No en queda res, llevat de *La Campana,* i encara no val gran cosa, fora la seva valentia. Però mereix un lloc ací per haver usat sempre en les seves propagandes la llengua catalana.

453. Joan Prim. — Reus, 1814. — Fill d'un notari, escolà de chor de l'església de Sant Pere, miquelet l'any 33, i amic de l'Abdon Tarradas l'any 43; però més tard vescomte del Bruch, comte de Reus, marquès de Castillejos, capità general, i president del Consell de ministres i amo d'Espanya entera. Ell

portà el rei Amadeu de Savoia, però no arribà a veure'l a Madrid, perquè caigué assassinat al carrer del Turc, en 1870. Cal recordar que a les Corts del 51 parlà com a bon català contra el sistemàtic estat de seti amb què el Govern tenia subjectada Catalunya.

454. Estanislau Figueras. — Barcelona, 1819. — Republicà amb l'Abdon Tarradas l'any 40, diputat per Tarragona, parlamentari formidable, i primer president de la República espanyola. Era home honrat i bondadosíssim, i morí en la major pobresa l'any 1882.

455. Francesc Pi i Margall.—Barcelona, 1824-1901. — President de la República espanyola, després de l'Estanislau Figueras. Polític honrat, escriptor illustre, historiador i jurista, home eminent, respectat de tothom. És una figura de relleu dintre l'escola castellana a Catalunya. Tant ell com els dos anteriors són citats ací per la influència que tingueren sobre el pensament polític dels catalans del seu temps. Darrerament la Societat Catalana d'Edicions ha publicat escrits i discursos d'en Pi Margall sota el títol *Pèr Catalunya.*

456. Manuel Duran i Bas. — Barcelona, 1823-1907. — Catedràtic de Dret a Barcelona, i ministre de Gràcia i Justícia. Era més jurista que polític. Pertanyia a l'escola jurídica històrica i era l'ànima de l'*Escola jurídica catalana.* Treballà incansablement. Té moltes obres de Dret, a més d'innombrables articles

en revistes i periòdics. Publicà diferents treballs i estudis polítics, econòmics i socials. Coincidí la seva labor amb la Renaixença literària de Catalunya, i el gran patriota va contribuir-hi en tots els ordres. Com a jurista i com a polític mereix bé de tots els catalans.

457. VALENTÍ ALMIRALL.—Barcelona, 1840-1904. — Fou el veritable iniciador del catalanisme polític. Lluità, bregà, escriví, exaltà l'ideal autonòmic, sense buscar mai profits personals. Les seves doctrines polítiques es caracteritzen per la precisió i sentit pràctic. Era un fort organitzador, un definidor i un educador de les generacions noves. Les seves ensenyances es contenen en els llibres *Lo Catalanisme, Lo Cobden Club* i *Regionalisme y particularisme.*

458. DOMÉNEC MARTÍ I JULIÁ.—Barcelona, 1861-1917. — Metge molt distingit en la Psiquiàtria. Fou president durant catorze anys de la *Unió Catalanista.* El doctor Martí i Julià era un ferm patriota, enamorat de la causa de Catalunya. Per ella lluità ardidament. Recorria Catalunya en constant apostolat, i dels seus llavis i ploma brollaven conferències, discursos, opuscles i articles, treballant infadigablement per la causa de la terra catalana. Els seus treballs queden a la premsa, principalment a *La Renaixensa, Renaixement,* i *La Nació.* En 1913 s'edità una col·lecció d'articles triats del Dr. Martí i Julià amb el títol *Per Catalunya.*

459. ENRIC PRAT DE LA RIBA. — Nat a Castell-

tersol en 1870. Cursà la carrera de Dret a la nostra Universitat, presidint el "Centre Escolar Catalanista". Fou secretari de la "Unió Catalanista" en fundar-se, l'any 1891, i com a tal actuà a l'Assemblea de Manresa. Escriví a *La Renaixensa,* i convertí en diari la revista *La Veu de Catalunya* encarregant-se de la direcció. Fundà la "Lliga Regionalista", essent-ne sempre l'ànima. Escriví *Compendi de doctrina catalanista* (1894), *Bases per a un Codi Mercantil* (1897), *Jurats mixtes* (1898) i principalment *La Nacionalitat Catalana* (1906) que tanta fama, i ben merescuda, li ha donat. Des del 1905 era diputat provincial; des del 1907 president de la Diputació; i des del 1913, president de la Mancomunitat de Catalunya, essent reelegit sempre.

En Prat era un polític eminent, el més gran de la Catalunya moderna. L'any 1901 dirigí les eleccions legislatives portant al Parlament quatre diputats catalanistes (Robert, Domènech, Rusiñol i Torras). Des de llavors dirigí les eleccions a Barcelona, obtenint èxits ressonants. Intervingué en aquell moviment formidable de Solidaritat Catalana. No parà fins aconseguir la constitució de la Mancomunitat de Catalunya. Creà l'Institut d'Estudis Catalans (1), la Universitat Industrial i l'Escola d'Agricultura. En Prat era home incansable. Treballava ardidament i infadigable. Tenia el do de saber triar els homes i els moments. Posseïa un coneixement

---

(1) L'Institut d'Estudis Catalans fou constituït el 5 de juliol de 1907.

molt exacte de les coses. En ell es personificaven el seny i el sentit pràctic de la raça catalana. En Prat era un constructiu.

Cap home no ha treballat tant i amb tant d'encert per la nostra terra com en Prat de la Riba. Per això, quan el primer d'agost de 1917 moria a Castelltersol, hi hagué una manifestació col·lectiva de dol com mai no s'hagués vist aquí, i Catalunya plorà l'eminent patrici qui tant l'havia dignificada i enaltida.

460. Francesc Cambó. — Verges (Empordà), 1876. — Estudià Dret i Filosofia i Lletres a Barcelona. Aviat es dedicà a la Política. Fou successivament regidor de Barcelona, diputat a Corts i ministre de Foment i d'Hisenda. En Cambó és home de talent i polític a la moderna. Ha resseguit Europa per tal d'imposar-se bé en els problemes del dia. Com a polític català la seva característica és l'oportunisme. No és amic de cridòria i soroll. Destaquen en ell la tenacitat, la constància, l'activitat, l'esperit de treball, l'amor a l'estudi, el talent vigorós, la paraula clara i precisa. En Cambó és un fort orador, no amb l'oratòria ampul·losa, sinó amb una oratòria precisa, retallada, a la Lloyd George: oratòria catalana, en fi, sense plomalls ni retoricismes, sinó conjunt d'idees profundes dites en forma precisa i transparent. Molts discursos i conferències d'en Cambó quedaran com a models d'oratòria catalana.

Darrerament s'ha retirat de la Política.

461. Polítics d'ara. — Molts són els que a Catalunya es dediquen a la Política; però, des del punt

de vista de les Lletres, a penes cap d'ells té interès. Ha de fer-se una excepció amb *A. Rovira i Virgili*, qui ha publicat no poques obres polítiques, com són *La crisi del règim, Nacionalisme, Història de Rússia, Història dels moviments nacionalistes* (tres sèries), *La nacionalització de Catalunya, Debats sobre el Catalanisme, Les valors ideals de la guerra, Nacionalisme i Federalisme,* etc.

INDICADOR BIBLIOGRÀFIC. — Alfred Opisso, *Semblanzas políticas del siglo XIX,* Barcelona, 1908. — A. Rovira i Virgili: *F. Pi i Margall, La qüestió de Catalunya,* Barcelona, Societat Catalana d'Edicions. — Alexandre Plana, *Les idees polítiques d'en Valentí Almirall,* Barcelona, Societat Catalana d'Edicions. — Enric Prat de la Riba, *Duran i Bas,* Barcelona. — Felip Bertran i Amat, *A la memoria de D. Manuel Duran y Bas,* Butlletí de la R. Acadèmia de Bones Lletres, vol. IV.

EPILEG

De l'Aribau ençà encara no ha passat una centúria entera. I l'obra de reconstrucció de la nostra Literatura és grandiosa. La renaixença és esplèndida. Començà la poesia lírica; seguiren el teatre i la novella; i més tard anaren venint l'oratòria, i la prosa periodística, i la religiosa, i la científica... Homes ardits i de cor han treballat amb delit i força en tots els camps. Glorioses institucions han mantingut el foc sagrat. Els Jocs Florals han estat un arbre de poesia florit i fullat, on han anat a cantar els rossinyols de la Pàtria. El Foment de Pietat Catalana des de la seva fundació no ha parat de publicar obres ben estimables per a la reintegració de la prosa religiosa. L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya va recollint, ací i allà per les terres nostrades, joies i belleses populars. L'Escola Catalana d'Art Dramàtic va formant el gust de noves generacions. La Universitat Industrial i l'Escola d'Agricultura van capacitant els nostres homes pràctics de demà. La Societat Catalana de Filosofia treballa per la fixació del pensament català. Les Biblioteques catalanes fundades en diferentes comarques de Catalunya, van irradiant arreu la nostra pròpia cultura. La Fundació Bernat Metge comença a incorporar al nostre patrimoni literari tota la cultura clàssica per via de traduccions, obrant alhora un

monument gegantí de llengua. I, sobretot, l'Institut d'Estudis Catalans, amb les seves seccions filològica, científica i històrico-arqueològica, va fent obra intensíssima i vigorosa, recreant la cultura catalana, depurant i fixant el llenguatge, recercant els textos antics, estudiant les nostres Lletres medievals, enaltint les valors catalanes fins avui inconegudes, incorporant la nostra terra a la cultura mundial....

La florida és esplèndida.

Potser en mig d'aquesta florida gloriosa podria albirar-se qualque imperfecció. Potser hi ha autors que abusen del mot erudit o de l'arcaisme, o són plebeus en el dir per no ésser puritans; potser dintre de la poesia hi ha preciosismes exagerats o retorciments de frase o d'idea; potser les Lletres tenen poc tracte amb el poble... Potser sí.... Però tanquem els ulls a tals imperfeccions, per obrir-los només davant la intensa llum, rosada d'aurora, de les nostres Lletres... El dia és clar. El cel és blau. El sol lluu. La vida canta. Arreu es sent un batre d'ales. Per tot circula nova sang...

I en mig d'una opulenta epifania de llum i de colors, apareixen, radiants i vivents, les Lletres de Catalunya.

INDEX GENERAL

INDEX GENERAL

Pàgs.

Epoca primera. Naixement

Epoca segona. Creixença

Pàgs.

ÉPOCA QUARTA: DECADÈNCIA.

Historias e conques-
tas dels excellentis-
Ab priuilegi.